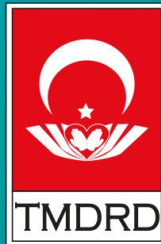

Sayı: 5 Yıl: 2022 Haziran
ISSN: 2687-2714

TÜRK MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK DERGİSİ

5

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

5

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı | Issue: 5 • Haziran | June 2022
ISSN: 2687-2714

Sahibi | Owner

Prof. Dr. Mustafa Koç

Yazı İşleri Müdürü | Responsible Manager

Kasım Kaya

Editör | Editor

Prof. Dr. Muammer Cengil

Editör Yardımcısı | Associate Editor

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Dağcı

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Ali Ayten • Marmara Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hasan Kayıklık • Çukurova Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Robert Frager • Sofia University • ABD
Prof. Dr. Saffet Kartopu • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Mustafa Ulu • Erciyes Üniversitesi • Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Söylev • K. Dumlupınar Üniversitesi • Türkiye
Dr. Karen Erlichman • Sofia University • ABD
Dr. Selene Kumin Vega • Saybrook University • ABD

Danışma Kurulu | Advisory Board

Prof. Dr. Abdülkerim Bahadır • Necmettin Erbakan Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Ali Rıza Aydın • Ondokuz Mayıs Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin Peker • Giresun Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Üzeyir Ok • İbn Haldun Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Gülüşan Göcen • İstanbul Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. M. Naci Kula • Bursa Uludağ Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Orhan Gürsu • Akdeniz Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Turgay Şirin • İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi • Türkiye

Türkçe Metin Düzeltme | Turkish Proofreading

Ali Yüksel • Ayşenur Barak • Yusuf Koç

İngilizce Metin Düzeltme | English Proofreading

Hamidullah Genç • Senanur Koç

Tasarım | Design

Prof. Dr. Mustafa Koç

Yönetim Yeri ve Adresi | Executive Office

Büyükdere Mahallesi Prof. Dr. Nabi Avcı Bulvarı No: 4
26040 - Odunpazarı/Eskişehir

Telefon | Phone: +90 222 217 57 57

E-posta | E-mail: turkmanevidanismanlikdergisi@gmail.com

Web: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/tmdrd>

Yayın Türü | Type of Publication

Uluslararası Süreli Yayın • International Periodicals

Yayın Periyodu | Period of Publication

Altı ayda bir (Haziran-Aralık) yayınlanır
Published biannually • June – December

Basım Tarihi | Date of Publication

30 Haziran • 30 June 2022

Basım Yeri | Place of Publication

Özcan Ofset

Gülbahçe Mahallesi 8. Doğan Sokak No: 4
16240 - Osmangazi/Bursa
Telefon: +90 224 254 77 14

© Mustafa Koç

- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin *misyonu*, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında zengin içerikte ve kalitede akademik çalışmalar yayımlayarak Türk manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne katkı sağlamak ve bu çalışmalarını akademik topluluğa ulaştırmaktır.
- The *mission* of Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care is to contribute to the literature of Turkish spiritual counselling and care by publishing academic studies in the field of spiritual counselling and care with a rich content and quality and to convey these studies to the academic community.
- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin *vizyonu*, akademik dergicilikte manevi danışmanlık ve rehberlik alanında dünyanın önde gelen ve saygın akademik dergileri arasında olmaktadır.
- The *vision* of Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care is to become one of the world's leading and respected academic journals in the field of spiritual counselling and care in academic journalism.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

İçindekiler | Contents

- **Editörden** | From Editor.....7-8
- **Makaleler** | Articles
- Manevi Danışmanlık Açısından Duha Suresinin Psikolojik Analizi
Psychological Analysis on Surah Ad-Duhaa in Terms of Spiritual Counseling
M. Naci Kula.....9-25
- Manevi Danışmanlıkta Kurumsal Model Önerileri: Ahi Evran Kişisel Gelişim Akademisi & Fütüvvet Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Merkezi Örnekleri
Suggestions for Institutional Model in Spiritual Counseling: Examples of Ahi Evran Personal Development Academy & Fütüvvet Spiritual Counseling and Care Center
Mustafa Atak.....27-45
- Gebelik Sürecinde Manevi Bakım: Hastanede Nicel Bir Uygulama
Spiritual Care During Pregnancy: A Quantitative Application in the Hospital
Serpil Başer.....47-72
- Özofagus Atrezisi ve Trakeaözofageal Fistül Tanısı Alan Çocuk Sahibi Anne-Babaların Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İhtiyaçları
Spiritual Counseling and Care Needs of Parents whose Children Diagnosed with Esophageal Atresia and Tracheoesophageal Fistula
Sümeyye Nur Kaya.....73-97
- Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Krize Müdahale Yaklaşımları
Approaches for Crisis Intervention in Spiritual Counseling and Care
Zeynep Karlık & M. Naci Kula.....99-128
- Türkiye’deki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları Bağlamında “Maneviyat Psikolojisi Sempozyumları” (2014-2018) Üzerine Bibliyometrik Analizler
Bibliometric Analyses on the ‘Symposiums on Psychology of Spirituality’ (2014-2018) in the Context of Spiritual Counseling and Care Studies in Turkey
Mustafa Koç.....129-171

■ **Kitap İncelemeleri** | Book Reviews

Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli

The İhsan Model in Spiritual Counseling

Halime Hilal Taşkın.....173-181

Dokuz Yüz Katlı İnsan: Tasavvuf ve Ben Ötesi Psikolojisi

Nine Hundredfold Human: Sufism and Transpersonal Psychology

Gülçin Öntan.....183-192

■ **Yazar Bilgileri** | Author Information.....193-194

■ **Yayın ve Yazım İlkeleri** | Principles of Publishing and Writing.....195-198

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

E d i t ö r d e n | F r o m E d i t o r

Değerli Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi okuyucuları!

Rabbimize şükürler olsun ki artık Türk manevi danışmanlık ve rehberlik araştırmalarının yayınlandığı süreli bir alan dergimiz var. Türkiye’de oldukça yeni bir akademik araştırma alanının Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi olarak, akademik dergicilikte her geçen gün daha da olgunlaşacağımızı ümit ediyor ve alandaki araştırmalara bilimsel katkı sağlıyor olmanın sevincini yaşıyoruz.

Uluslararası hakemli dergi statüsüyle 2020 yılında akademik yayın hayatına başlayan Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi’nin beşinci sayısıyla huzurlarınızdayız. TMDRD, başta siz kıymetli okuyucularımız olmak üzere dergi ekibimiz, hakemlerimiz ve yazarlarımızın katkılarıyla akademik yayıncılık hayatını düzenli biçimde devam ettirmeyi hedeflemektedir. Bu beşinci sayıda, manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki farklı alt araştırma konularına ilişkin birbirinden değerli akademik ürünlere yer verilmiştir.

TMDRD’nin bu sayısında, M. Naci Kula’nın *Manevi danışmanlık açısından Duba Suresinin psikolojik analizi*; Mustafa Atak’ın *Manevi danışmanlıkta kurumsal model önerileri: Abi Evran Kişisel Gelişim Akademisi & Fütüvvet Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Merkezi örnekleri*; Serpil Başer’in *Gebelik sürecinde manevi bakım: Hastanede nicel bir uygulama*; Sümeyye Nur Kaya’nın *Özofagus atrezisi ve trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne-babaların manevi danışmanlık ve rehberlik ihtiyaçları*; Zeynep Karlık’ın *Manevi danışmanlık ve rehberlikte krize müdahale yaklaşımları*; Mustafa Koç’un *Türkiye’deki manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları bağlamında “Maneviyat Psikolojisi Sempozyumları” (2014-2018) üzerine bibliyometrik analizler* isimli makaleleri yer almaktadır. Ayrıca yine bu sayıda, Halime Hilal Taşkın *Manevi danışmanlıkta ibsan modeli* isimli kitabı ve Gülçin Öntan da *Dokuz yüz katlı insan: Tasavvuf ve ben ötesi*

psikolojisi adlı eseri inceleyerek bu beşinci sayımıza katkıda bulunmuşlardır.

Sonuç olarak, TMDRD'nin bu beşinci sayısına genel olarak bakıldığında, 6 araştırma makalesi ve 2 kitap incelemesinden oluşan akademik ürünler (n=8) yer almaktadır. Her bir akademik ürün, kendi konusundaki ulusal ve uluslararası literatüre katkılar sağlayarak alanda önemli bir eksikliği giderecektir.

Akademik dergicilik dünyasına yeni giren TMDRD'nin editörü olarak, yayın ekibim adına öncelikle yayım süreçlerinin tüm sorumluluğunu üzerine alan derginin sahibi Prof. Dr. Mustafa Koç başta olmak üzere bütün aşamalarında desteklerini esirgemeyen özgeci mutfak ekibime, bilimsel çalışmalarıyla dergimize kıymetli katkılar sağlayan akademisyen yazarlarımıza ve makaleleri büyük bir titizlikle inceleyen hakemlerimize çok teşekkür ediyorum.

TMDRD'nin bu beşinci (2022/5) sayısının başta Türk manevi danışmanlık ve rehberlik araştırmaları olmak üzere uluslararası alan literatürüne katkılar sağlamasını diler, alan uzmanlığı birikimlerinizi yansıtan değerli akademik çalışmalarınızı ve manevi desteklerinizi beklediğimizi belirtmek isterim.

Altıncı sayımızda buluşmayı ümit ediyorum.

Prof. Dr. Muammer Cengil

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 9-25
Issue: 5 • June 2022 • 9-25

Manevi Danışmanlık Açısından Duha Suresinin Psikolojik Analizi

Psychological Analysis on Surah Ad-Duhaa
in Terms of Spiritual Counseling

M. Naci Kula

Doç. Dr.
Uludağ Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
E-posta: nkula@yahoo.com
Orcid: 0000-0003-1763-9620
Bursa / Türkiye

Associate Professor
Uludağ University
Faculty of Education
E-mail: nkula@yahoo.com
Orcid: 0000-0003-1763-9620
Bursa / Turkey

doi: 10.56432/tmdrd.1013752

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	23 Ekim 2021 • 23 October 2021
Kabul Tarihi • Accepted	16 Şubat 2022 • 16 February 2022

Ö z e t

Bu makale, Duha Suresinin bireyler için olan manevi önemini irdeleyerek surenin manevi danışmanlık açısından anlam ve önemini tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışma, konu ile ilgili kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan teorik bir çalışmadır. Bu bağlamda, Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi ve sonrasında yaşadığı sıkıntılar karşısında Allah'ın suredeki ona yönelik manevi desteğine değinilmektedir. Ayrıca, suredeki peygambere yönelik "yetimken barındırılması," "yalnız bırakılmadığı," "ihtiyaçlı iken nimetler verildiği" ifadeleri ve "daha iyi şartlara kavuşacağı" müjdesi, "umut" kavramı ile de ilişkili olarak bireye manevi destek noktaları şeklinde değerlendirilebilir. Peygamberimize sağlanan bu manevi destek noktaları Duha suresinde şöylece belirtilmiştir: Allah, "Rabbini seni terketmedi ve sana darılmadı" (Duha: 3). "Nitekim seni yetim bulup barınmanı sağlamadı mı? Şaşkın bir haldeyken seni doğru yola O iletti. İhtiyaçlıyken seni O zengin etmişti" (Duha: 6-8) ayetlerinde peygamberimize yönelik manevi desteğini ve yakınlığını hissettirmiştir. Bu destek çerçevesinde Allah'ın peygamberimize lütufları, ikramlarından da Duha, 4-5. ayetlerde "Muhakkak ki (Peygamberliğin) ilk dönemlerinden daha iyi olacaktır. (Bu çerçevede) Rabbini sana çeşitli imkânlar bahşedecek ve sen mutlu olacaksın" şeklinde bahsedilerek peygamberin manevi ve moral açıdan güçlü olması sağlanmıştır. Peygamberimizin yaşadığı sıkıntılar karşısında Allah'ın ona sağladığı manevi destekle yalnız olmadığı ve sıkıntıları aşacağına ve güzel şeyleri yaşayacağına ilişkin umut duygusunu aşılama hususları, her insanın hayatında yer almasını isteyeceği durumlardır. Zaman zaman günlük yaşamda yaşanan zorluk ve sıkıntılar nedeniyle bireyler kendilerini yalnız, umutsuz ve karamsar hissedebilir. Böylesi durumları aşmada etkili yöntemlerden biri manevi destek olabilir. İnsanın ilahi bir gücün yakınlığını ve kendisine yardım edeceği inancı ve güvenini hissetmesi manevi danışmanlık açısından en önemli yöntemlerden biridir. Duha Suresinde peygamberimiz örneğinde sıkıntıların aşılmasında yalnız olunmadığının belirtilmesi ve hayatın daha iyiye gideceğine ilişkin umut duygusunun önemine değinilmesi bireylerin günlük hayatlarında da manevi açıdan referans alabilecekleri hususlardır. Sonuç olarak, sure insanlara, Allah'ın onları yalnız bırakmadığını veya terk etmediğini hatırlatarak daha iyi bir hayat adına umut ve problemlerini çözmeleri için kaynaklar sunmasından ötürü manevi danışmanlık açısından anlamlı ve önemlidir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Duha suresi
Umud duygusu • Manevi destek • Zorluk ve sıkıntı

A b s t r a c t

This article aims to discuss the meaning and significance of Surah ad-Duhaa with respect to spiritual counseling, examining its importance for individuals. This is a theoretical study benefitting from resources related to the issue. In this context, the spiritual support with which God provided the Prophet Muhammad in the face of the challenges he experienced before and after he was given the duty of prophethood will be examined. Besides, the expressions of “Your Lord has not abandoned you,” “did He not find you as an orphan then sheltered you,” and “did He not find you needy then satisfied your needs?” that are addressed to him in the surah as well as the good news that God will prepare better terms for him will be evaluated as issues about spiritual counseling connected to the concept of hope. The spiritual counseling given to the prophet and God’s closeness to him are expressed with the following ayahs: “Your Lord has not abandoned you, nor has He become hateful,” (Ad-Duhaa: 3) and “Did He not find you as an orphan then sheltered you? Did He not find you unguided then guided you? And did He not find you needy then satisfied your needs?” (Ad-Duhaa: 6-8). The prophet was made to be strong spiritually with the ayahs mentioning the gifts and favors God provided the prophet with: “And the next life is certainly far better for you than this one. And your Lord will give so much to you that you will be pleased.” (Ad-Duhaa: 4-5). That the prophet did not feel alone thanks to the spiritual counseling God provided with him and that he would overcome his problems and better things will come are among the things each person wants to experience in his/her life. People might feel lonely, hopeless and gloomy because of the challenges and problems in daily life. Spiritual counseling might be one of the effective ways of dealing with such situations. The most important method in spiritual counseling is to be able to feel the trust and the belief that God will help him/her. That it is expressed in the surah with the example of the prophet that God did not leave him and life would get better with respect to the feeling of hope are among the issues people could take as points of spiritual references in their daily lives. As a result, the surah is meaningful and significant for spiritual counseling as it provides people with the hope for a better life and the resources to deal with their problems, reminding them that God does not leave them alone or wouldn’t abandon them ever.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Surah ad-Duha • Feeling of hope •
Spiritual support • Difficulty and distress

Giriş

İnsan hayatında çocukken yetim kalmak, toplum tarafından hakarete maruz kalmak veya doğup büyüdüğü memleketinden başka yere gitmek gibi yaşanan bazı durumlar umutsuzluk, karamsarlık, yalnızlık gibi olumsuz birtakım duyguların yaşanmasına neden olabilir. İslami açıdan böylesi durumlarla karşılaşan en önemli kişi peygamberimiz Hz. Muhammed'dir. Zira peygamberimiz babasını dünyaya gelmeden önce, annesini ise altı yaşındayken kaybederek öksüz ve yetim kalmış (Algül, 1986: 121-142); kendisine peygamberlik geldiğinde amcası Ebu Leheb olmak üzere bazı müşrikler tarafından hakarete ve kötü muameleye maruz bırakılmış (Algül, 1986: 224-225); vahyin başlangıç aşamalarında iki veya üç yıl gibi uzun bir zaman vahyin kesilmesi üzerine çevresindeki müşriklerin "Rabbin seni terk etti, unuttu" şeklindeki sözlerine muhatap olmuştur (Algül, 1986: 94-195).

Ayrıca, Müslümanlara yapılan işkenceler ve kendisinin uğradığı kötü muamelelerden dolayı doğup büyüdüğü Mekke'de mümin bir toplumun oluşma imkânının olmadığını görerek önce Taife sonrasında da orada da gördüğü hakaret ve olumsuz davranışlardan dolayı Medine'ye hicret etmek zorunda kalmıştır. Yaşanan bu durumlar sebebiyle de peygamberimiz kendini çaresiz, yalnız ve umutsuz hissetmiştir. Bu duruma bir yanıt olarak da Duha Sure'sinde peygamberimizin yalnız bırakılmadığı, yetimken dedesi ve amcası tarafından himaye edilerek korunduğu ve kendisine nimetler verildiği hatırlatılarak peygamberimizin manevi desteğe mazhar olduğu görülmektedir. Bunun öncesinde de İnşirah Suresi'nde peygamberimizin göğsünün genişletildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla birlikte tek bir sure olarak da değerlendirilen (Elmalılı, thsiz: 288).

Duha ve İnşirah Sure'lerinde peygamberimizin hayatında yaşadığı sıkıntıların aşılmasında Allah'ın manevi desteği hatırlatılmış ve müminlerin de bu hususu dikkate alarak her iki surede belirtilen manevi desteklerden istifade etmelerine imkân sağlanmıştır. İnsanların sıkıntılarını aşmada ve kazanımlarının kendi gelişmelerini sağlamada referans olarak dayandıkları manevi unsurlar manevi danışmanlığın mahiyetini oluşturduğundan (Ayten, 2015: 64-65) bu çalışmada Duha Suresi ile bağlantılı olarak peygamberimizden hareketle surede örnek verilen manevi unsurları ele alarak surenin bireylerin sıkıntılarını aşmadaki rolüne değinilmektedir.

a. Konu ve Önem

Sıkıntı ve zorluklar, sevinç ve mutluluklar hayatın içinde var olan çeşitli durumlardan sadece birkaçıdır. Sıkıntı ve zorluklar bazen bireyin

kendisinden bazen de çevresinden kaynaklanan bilgisizlik, dikkatsizlik ve ihmâl gibi nedenlerle gerçekleşebilir. Böylesi durumlar sonucunda yaşanan sıkıntılar ve zorluklar insanda çaresizlik, yalnızlık ve umutsuzluk gibi bazı olumsuz duygularının oluşmasına da neden olabilir (Csikszentmihalyi, 2005:189-190). Bunlar insani özelliklerdir ve dolayısıyla Allah'ın elçileri de bazı kötü ve zorlayıcı durumlar veya olaylar neticesinde bu tür duygular yaşamıştır. Peygamberimiz Hz. Muhammed de dünyaya gelmeden önce babasını kaybetmiş, peygamberlik sürecinde bir müddet vahiy alamamış, çeşitli hakaret ve incitici davranışlarla karşılaşmıştır. Bunların neticesinde de insani bir tepki olarak üzülmüş, sıkılmış, kendini çaresiz hissetmiş; yalnızlık ve umutsuzluk duyguları ile baş başa kalmıştır. Allah onun içinde bulunduğu psikolojik durumdan çıkması adına yaşadığı sıkıntı ve zorlukları aşmasında yardımcı olacak şekilde ona manevi destek ve yardımlarda bulunmuştur. Bunlar çeşitli surelerde ifade edilmiştir. Buradaki odak noktası ise Duha Suresi'dir (Okuyan, 2015: 305).

Adı geçen bu surede peygamberimizin doğmadan babasını ve altı yaşında da annesini kaybetmesinin ardından öksüz ve yetim kalması üzerine dedesi ve amcası Ebu Talip tarafından himaye edilmesi “seni yetim bulup barınmanı sağlamadı mı?” ifadesi ile aktarılmıştır (Okuyan, 2015: 309). Peygamberimizin karşılaştığı bir diğer önemli olay da bir müddet vahiy alamaması ve bunun neticesinde müşriklerin ona karşı olumsuz söylemleri ile karşı karşıya kalmasıdır. Bu süre, bazı rivayetlere göre on beş günden az ya da üç yıla yakın (Algül, 1986: 195) olarak belirtilmesine karşın Okuyan bu zaman diliminin çok kısa süreli olabileceğini (Okuyan, 2015: 305), Mevdudi ise farklı rivayetlere bağlı olarak bu sürenin en az on iki en çok kırk gün olduğunu belirtmiştir (Mevdudi, 1991: 154). Neticede vahyin kısa süreli olarak kesilmesi sonucunda “Rabbin seni terketti” hakaretleri ile karşı karşıya kalan peygambere Duha Suresi'nde “Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı” hitabıyla seslenilmiş ve böylece vahyin devamı suretiyle yalnız bırakılmadığı belirtilmiştir. Vahyin başlangıç zamanında kısa süreli kesilip akabinde Duha Suresi'nin nazil olması ve bu surede Peygamberimizin Rabbi tarafından terkedildiğine ilişkin ithamlara cevap niteliğinde ayetin yer alması da önemli bir manevi destek olarak değerlendirilecek bir durumdur (İslamoğlu, 2011: 493). Bu gibi örnekler ışığında peygamberimizin kendi hayatında yaşadığı manevi desteğin bireylere de kendi yaşadıkları sıkıntıları aşmada fayda sağlayabileceğinin kavratılması manevi danışmanlık açısından kişiye kazandırılacak önemli bir bakış açısıdır. Bu nedenle sıkıntılı bir durum yaşayan bir insanın bu halini aşmasında Duha Suresi ele alınması gereken bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın konusu, Duha Suresinin bireyin sıkıntı ve zorluklarını aşmasında ona nasıl manevi destek sağladığını ele almak ve manevi danışmanlık açısından da surenin anlam ve önemini belirtmektir. Bu çalışma kapsamında Allah'ın kulunu yalnız bırakmadığı ve ona yönelik umudunu artırıcı olaylarla da manevi yardımını bireyden esirgemediği inancı Duha Suresi çerçevesinde ele alınmaktadır (Okuyan, 2015: 305-306) ve bunun manevi danışmanlık açısından önemine değinilmektedir

b. Yöntem

Bu çalışma deneyimin, eylemin ve olayların nasıl anlamlandırıldığına odaklanan nitel bir çalışmadır. Duha Suresi nitel bir çalışma yöntemi olan tematik analiz yöntemi ile incelenmektedir. Duha Suresi manevi danışmanlık açısından ele alınırken konu ile ilgili başta “Hak Dini Kur’an Dili” olmak üzere Okuyan’ın “Kısa Surelerin Tefsiri” gibi bazı tefsirler ve diğer alanlarda yapılan çalışmalar yanında manevi danışmanlıkla ilgili alan yazını dikkate alınmakta ve sure konu sınırları çerçevesinde analiz yöntemi ile değerlendirilmektedir

c. Duha Suresi ve İçeriği

Duha Suresi, Mekke’de indirilmiş ve on bir ayetten ibaret olan; Kur’an-ı Kerim’de nüzul sırasına göre 11. sırada tertib üzere de 93. sırada yer alan; adını ilk ayetteki “kuşluk, gündüz” anlamına gelen “ed-duhâ” kelimesinden alan bir suredir (Okuyan, 2015: 301).

Duha Suresi kuşluk vakti ve karanlığı çöken geceye yeminle başlayıp (Duha, 93/1-2) peygamberimizin yalnız bırakılmadığı ve Allah’ın ona darılmadığı (Duha, 93/3), peygamberlikten sonraki döneminin ilk döneminden daha iyi olacağı, memnun olacağı (Duha, 93/4-5), peygamberimizin yetim ve öksüz kalmasına rağmen Allah tarafından himaye edildiği (Duha, 93/6), şaşkın iken doğru yola ulaştırıldığı (Duha, 93/7), yoksul iken zengin edildiği (Duha, 93/8), (onun) yetime hor bakmaması (Duha, 93/9), sorup (yardım) isteyen azarlamaması (Duha, 93/10), ve sadece Rabbinin nimetini anlatması (Duha, 93/11) şeklindeki önemli hususlara değinmektedir (Okuyan, 2021: 595).

d. Manevi Danışmanlık Açısından Duha Suresinin Önemi

Kur’an-ı Kerim’in 93. suresi olan Duha Suresi’nde peygamberimizin yaşadığı sıkıntı ve zorluklar karşısında Allah’ın manevi desteği ile ilgi bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler içinde Allah’ın peygamberimizi yalnız bırakmadığını, terk etmediğini, öksüz ve yetim olduğu halde onu himaye ettiğini ve ona nimetler verdiğini belirtmesi manevi danışmanlık açısın-

dan önemli hususlardır. Yalnızlık duygusu ve terk edilme durumu insanın psikolojik dünyasında travmatik etki yapacak durumlardan olduğundan (Bilgin, 1991: 126-127), Allah peygamberimize onu terk etmeyip yalnız bırakmadığını ve ona darılmadığını hatırlatarak onu düşmanlarına karşı da sosyal statüsünü güçlü kılacak şekilde manevi destek sağlamıştır. Peygamberimizin yetim ve öksüz iken de himaye edilerek yalnız bırakılmaması hususu da manevi danışmanlık açısından özellikle çocukluk döneminin sağlıklı gelişmesinde etkili bir husustur. Zira peygamberimizin dünyaya gelmeden önce babasının vefatı ile yetim kalması, altı yaşında da annesini kaybederek öksüz olması çocukluk dönemi sürecinin travmatik geçmesine neden olabilecek durumlar olmasına karşın Allah'ın onu dedesi Abdülmüttalip ve amcası Ebu Talip vasıtasıyla himaye etmesi çocukluk döneminin psikolojik olarak iyi geçmesine imkân sağlamıştır (Okuyan, 2015: 309-310). Duha Suresi'nde peygamberimiz örneğinden hareketle belirtilen bu hususlar, genel olarak manevi danışmanlık açısından dikkate değer ve üzerinde durulması gereken durumlardır.

e. Manevi Danışmanlık Açısından Duha Suresi

e.a. Manevi Destek Açısından Terkedilmeme ve Yalnız Bırakılmama Durumunun Maneviyatı Güçlendiren Yönü

Beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçları dışında duygu ve düşüncelerini ifade etme, kendini içinde bulunduğu ortamda değerlendirme yapma ve benzeri özellikleri nedeniyle insan sosyal bir varlıktır. Aile ve toplum içinde yaşamını sürdüren insanın yalnız kalması veya yalnızlık duygusunu yaşaması fizyolojik rahatsızlıklar yanında psiko-somatik bazı rahatsızlıkların yaşanmasına neden olabilmektedir (Bilgin, 1991: 126-127; Göka, 2020: 31). Günlük yaşamın koşturmacası ve yoğunluğu nedeniyle zaman zaman kendi başına kalma isteği taşıyan insanın her daim yalnız olma isteği veya yalnızlık duygusunu yaşaması olağan bir durum değildir (Göka, 2020: 54). Tek başınalık ve birey olarak kendine özgü oluş ile terkedilme veya modern hayatın açmazlarından olan iletişimsizlik nedeniyle yaşanan yalnızlık sorunu veya duygusu aynı durumlar olmayacağından (Göka, 2020: 55-56) bireyin herhangi bir nedenle hissedeceği yalnızlık duygusu ile mücadelede birtakım yöntemler denenebilir.

Psikiyatr Göka'nın (Göka, 2020: 56-57) da belirttiği gibi yaşlı bir kişinin hayatta ve evinde yalnız kalmasıyla, huzurevi veya bakım evindeki bir insanın yalnızlığı; belli bir sosyal çevresi veya akrabası olmasına karşın yalnız olan bir kişinin durumu ile maddi durumu iyi olup da çevresinde kimsesi olmayan veya sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan kişilerin yalnızlıklarının aynı olmadığı bir gerçektir. Bu nedenle de bu tip yalnızlıklar karşısında yapılacak çözüm arayışları da farklı olacaktır.

Farklı yöntemlerin sunduğu çözümlerin başarılı olmasına katkı sağlayacak önemli bir destek noktası da maneviyat olarak değerlendirilebilir. Çünkü maneviyat ister dini yönü ile ele alınsın isterse de dinden bağımsız olarak ele alınsın insana güç veren, çözüm arayışlarında etkisi olan dinamik bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır (Düzgüner, 2021: 57; Kasa-poğlu, 2020: 67-75). İnsanın varlık yapısını kuşatan manevi boyutu özellikle zorlu yaşam olaylarında ona yaşanan olayla başa çıkmada yardımcı olabilmektedir. Bu yardımın daha başarılı olabilmesinde aşkın ya da kutsal varlıkla kurulan ilişki ve bu ilişkinin bireyin kişiliğindeki etkisinin öneminin de vurgulanması gerekir. Zira yüzyıllardır Müslümanlar hayatın zorlu olayları ile başa çıkmak için dini başa çıkma stratejisi olarak Allah'a güvenmeyi kullanmakta ve manevi açıdan güçlü bir mücadele ile zorluğu aşma becerisi gösterebilmektedir (Ateş, 2019: 2).

Bu yönüyle Ghobari ve Khoosar'a göre (Ghobari & Khoosar 2011: 216-217). Allah'a güvenmenin bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutları vardır. Bilişsel açıdan, Allah günlük olayların ilk nedeni olarak algılanmaktadır. Hiçbir şey ilahi varlığın izni olmadan gerçekleşmemektedir. Duygusal açıdan, bireyler Allah'a güvenlerini ortaya koyma noktasında yatkınlık kazanmaktadır. Davranışsal açıdan ise dini başa çıkma, bireylerin planlarını izin verilen yasal eylem yöntemleri çerçevesinde uygulamaları anlamına gelmektedir. İlişkisel bir düzeyde de Tanrı'nın yakınlığını aramak ve O'nun mevcudiyetine ve desteğine inanmak çok önemli görülmektedir. Bu nedenle Duha Suresinde peygamberimizin yaşadığı zorluk ve sıkıntıların aşılmasına yönelik ifade biçimleri aslında bütün müminlere hitap edebilecek manevi destek (Uysal& Göktepe, Karagöz, İlerisoy, 2017: 142) özelliklerine işaret etmektedir.

Duha Suresi'nde yer alan manevi destek unsurları arasında peygamberimizin vahyin başlangıç aşamasında vahyin bir müddet kesilmesi nedeniyle yaşadığı ve etrafındaki müşriklerin "Rabbin sana darıldı, seni terk etti" sözlerine bağlı olarak içine düştüğü yalnızlık duygusu ve ümitsizlik hali üzerine Allah'ın O'nu terk etmediğinin ve O'na darılmadığının hatırlatılması yer almaktadır. Surede yer alan bu desteğin manevi danışmanlık açısından iki yönü bulunmaktadır. Birincisi, Allah'ın kendisini peygamber olarak görevlendirdiği Hz. Muhammed'in bu görevinde yalnız bırakılmayacağı ona hatırlatılmış ve peygamberin maneviyatı güçlü tutulmuştur. Bu desteğin arka planını oluşturan vahyin belli bir süre kesilmesi olayının neden gerçekleşmiş olabileceği ve Hz. Muhammed başta olmak üzere insanlığa bu olayla hangi mesajın verilmek istendiği cevap aranacak sorulardandır.

Bu sorunun nihai cevabını en iyi Allah'ın bileceği gerçeğini hatırd

tutmak koşuluyla özellikle manevi danışmanlık açısından manevi desteğin anlam ve önemi yönüyle sure ile ilgili şu hususlar dile getirebilir: Suredeki bu ifadelerle öncelikle peygamberimizin kendisine gelen vahyin kendi ürünü olamayacağını müşrik ve münafıklar başta olmak üzere insanogluna kavratması söz konusu olabilir. Zira vahyin başlangıcından itibaren peygamberimize yönelik “kâhin” (Kur’an, 52/29), “şair” (Kur’an, 21/5), “mecnun” (Kur’an, 52/29) gibi ifadelerle kendisinin tanımlanmaya çalışılması, sadece onu tahkir ve tezyif etmek için değil peygamberliğinin sanki beşeri bir kaynaklık noktasına dayandığına imada bulunmak için kullanılmış ifadelerdir. Kur’an-ı Kerim bu iddialara cevap verdiği gibi (Kur’an, 52/29; 21/5) vahyin Allah katından olduğunu da (Kur’an, 81/19-22) net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu da manevi açıdan peygamberimize yönelik önemli bir destektir. Bu desteğin varlığını hatırlatacak şekilde Duha Suresi’nde Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı” ifadeleri yer almaktadır.

Duha Suresi’ne konu olan vahyin kesilmesi ile ilgili bu olay, Allah’ın peygamberimize yönelik Rabbin tarafından terk edilmediğini gösteren manevi desteğinin, anlamını kavratacak ve vahyin öneminin insanlık açısından da kavranmasını sağlayacak tutumların önemini gösterici bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Çünkü vahyin, peygamberimize insanlara ulaştırılmak üzere inen Allah’ın emirleri olmasının yanında insanlar tarafından da nasıl algılanacağı ya da dikkate alınacağı da son derece önem taşıyan bir husustur. Bu nedenle belli bir müddet vahyin kesilmesi ile vahiy karşısında muhataplarının nasıl bir tutum sergileyecekleri daha rahat anlaşılabilir olacaktır. Nitekim vahiy gelmediğinde müşriklerin peygamberimize hakaret ederek “Rabbin sana darıldı, seni terk etti” sözleri ile sadece peygamberimizi hedef almadıkları aynı zamanda vahyin kendileri katında değeri olmadığını gösterebilecek bir tutum sergiledikleri söylenebilir. Dolayısıyla müşriklerin bu tutumu kendi inançlarını terk etmek istemediklerini de gösterecek bir tutum olarak da değerlendirilebilir. Çünkü peygamberimize “Rabbin sana darıldı, seni terk etti” denerek senin peygamberliğinin önemli nişanesi olan “vahiy bile önemini yitirdi ki artık gelmiyor” mesajının verilmek istendiği anlaşılabilir. Bu nedenle Duha Suresi’nde Allah’ın peygamberimize hitaben ona darılmadığını belirtmesi maneviyatını güçlendirici bir unsurdur; (Okuyan, 2015: 305) ayrıca vahyin kendisinin de bu konuda manevi güç bir olduğunun hatırlatılması şeklinde de değerlendirilebilir.

Duha Suresi’ndeki Rabbin terk etmeyeceği bilgisi her mümin için hatta her insan için de manevi bir güç özelliği taşımaktadır. Zira yaratıcısının her zaman kendisine yakın olduğunu bilen (Kur’an, 50/16) ve zor anlarında yardımcı olacağına inanan (Kur’an, 6/63-64; 9/25-26) bir

kişi için yaşanan zorluk ve sıkıntılar aşılar hale gelir. Aynı zamanda Allah'ın kendisini yalnız bırakmayacağını bilen ve inanan kişi hayat karşısında kendini güvende hisseder. Rabbinin yardımı ve desteğini hissederek yaşadıkları karşısında kendisi için hayırlı sonuçların olacağını düşünerek hayata olumlu bakma ve kendini güven içinde hissetme duygusu güçlenir (Mehmedoğlu, 2013: 52-53).

Peygamberimizin Allah tarafından terkedilmediğinin ve ona darılmadığının belirtilmesinde peygambere, peygamberliğinin anlamını kavramasına yönelik manevi bir destek verilmiştir. Zira maneviyatın “insan tecrübesindeki her türlü aşkın boyut ve anlam arayışı, kişinin inancını gündelik hayatta yaşama şekli, insanın varoluşunun nihai koşullarıyla ilişki kurma ve anlamlandırma, bir başka ifadeyle hayatına anlam verme biçimi (Göka, 2021: 31)” olarak tanımlanması göz önüne alındığında peygambere yönelik Allah'ın onu terk etmediğine ilişkin manevi destek, peygamberliğin ve vahyin anlamını kavratıcı bir özelliكتedir. Nitekim peygamberimize vahiy gelmeye başladığında şaşkınlık geçirdiği ve yaşadığı durumun ne olduğunu anlayamadığını ve hızla eve gelerek Hz. Hatice'ye “Beni örtün” dediğini kaynaklardan öğrenmekteyiz. Akabinde Hz. Hatice, peygamberimizi amcası Ebu Varaka'ya götürerek durumu anlattıklarında Varaka, yaşanan durumun güzel bir olay olduğunu, kendisine vahiy getiren meleğin Cebrail olduğunu ve peygamberlik görevi verildiğini söyleyerek peygamberimizi rahatlatmıştır (Algül, 1986: 192).

Vahyin başlangıcında kısa süreli bir kesinti yaşanmasının bir sebebi de vahyin anlam ve öneminin peygamberimiz tarafından içselleştirilmesine imkân sağlamasıdır. Bu süreç içerisinde bazı müşriklerin peygamberimize “Rabbin sana darıldı, seni terk etti” şeklinde ithamda bulunmaları onun vahyin anlamını içselleştirmesini engelleyici bir durum olarak algılanabilir. Duha Suresi'nde hem müşriklerin ithamına cevap olacak hem de peygamberimize vahyin tekrar başlamasının ve devam edeceğinin müjdesi olacak şekilde “Rabbin sana darılmadı ve terk etmedi” denmesi ise (Okuyan, 2015: 305) onun vahyin anlam ve önemini içselleştirmesini sağlayabilecek manevi bir destek özelliği taşımaktadır.

Surede sözü geçen manevi desteğin genel olarak bireyin yaşamına yönelik de bir destek şeklinde nitelendirilmesi mümkündür. Her insan yaşadığı olaylar sonucu özellikle zorlu yaşam olayları karşısında hayatının anlamını sorgulama veya yaşadıklarının anlamını keşfetme çabası içindedir. Yaşadığı olayları sağlıklı bir şekilde anlamlandırmada Rabbinin yaşananlarda hayır dilediğini ve kendisini yalnız bırakmadığını düşünen birey, bu bakış açısı ile maneviyatını güçlendirebilir ve olayların sıkıntı ve zorluklarını çok kolay bir şekilde aşabilir. Dolayısıyla Duha Suresi'ndeki

İlgili ayet sadece peygamberimize yönelik bir manevi destekten ziyade herkes için aynı fonksiyonu taşıyan bir ifade biçimidir.

e.b. Manevi Danışmanlık Açısından Sosyal Statüsü İyileştirici Manevi Destek

Duha Suresi 6. ayette peygamberimizin “yetimken barındırıldığı” belirtilmiştir. Bu, babasının, kendisi dünyaya gelmeden vefatı sonucu yetim kalmasına karşın Allah’ın ona başta dedesi Abdülmüttalip olmak üzere amcası Ebu Talib’in himayesine ve bu yönüyle de Allah’ın peygambere sunduğu manevi desteğine işaret etmektedir. Yetim ve öksüzün, kölenin, kadının, sosyo-ekonomik açıdan düşük seviyede bulunan kişilerin hor, hakir görüldüğü bir toplumsal hayat içerisinde peygamberimizin yetim kalması, altı yaşında da annesini kaybederek öksüz olması sosyal statü açısından dezavantajlı bir durumdur. Böylesi bir toplumdaki yetim ve öksüz bir kişinin peygamberlik görevini yerine getirmesi oldukça zor, hatta imkânsız denilecek bir şeydir; nitekim o zamanlarda toplumsal yapıdaki kabilecilik anlayışının doğal sonucu olarak zengin, itibarlı, arkası güçlü insanların önemsendiği ve toplumun ileri gelenleri arasında yer aldığı sosyal bir hayat hüküm sürmektedir (Algül, 1986: 92-100). Aksi bir durumla karşılaşmaması için peygamberimizin Allah tarafından yetim halde tek başına bırakılmayıp dedesi ve amcası tarafından himaye edilmesi Duha Suresi’nde de belirtildiği gibi ona yönelik anlamlı ve önemli bir manevi destektir. Dolayısıyla düşük, hatta karşılığı olamayacak derecede hor hakir görülen yetim ve öksüzlük statüsü peygamber açısından Allah’ın izni ve lütfu ile dedesi ve amcası tarafından himaye edilmek suretiyle toplumdaki algılanan biçiminden çıkartılmıştır. Böylece, toplumda sosyal yapı olarak önemsenen himaye anlayışı sayesinde peygamberimizin statüsü manevi açıdan anlamlı bir boyuta taşınmıştır.

Sosyal statü, bir kişinin toplum içindeki konumunu, mevkisini belirleme ölçütü (Doğan, 2019:139) olduğundan sosyal ilişkilerde önem taşımaktadır. Bu nedenle toplumun sosyo-kültürel yapısında önemsenen veya değer görmeyen statüler çerçevesinde bireyler arasındaki ilişkiler belirleneceğinden peygamberimizin kendisine verilecek olan peygamberlik görevinin toplum tarafından dikkate alınması ve etkisi açısından sosyal statüsü önem taşımaktadır. Nitekim statünün toplumdaki anlam ve önemini ortaya koyacak şekilde bazı müşrikler, Sa’d Suresi 8. ayette belirtildiği üzere *Kur’an aramızdan Muhammed’e mi indirilmeliydi?* şeklinde bir söz söylemişlerdir ve peygamberliğin *yetim olan Muhammed’e mi gelmesi gerekir?* sorusunu bilinçaltılarında taşıdıklarından sanki peygamberliğin seçkin ve soylu bir kimseye gelmesini istercesine bir tutum sergilemiş-

lerdir (Namlı, 2017: 176). Müşriklerin bilinçaltılarında yer alan peygamberlik görevini gerçekleştirecek kişinin statüsünü belirten şu sözleri de Allah tarafından hatırlatılmaktadır: *Ve dediler ki; bu Kur'an iki şehirden (Mekke ve Taif) bir büyük adama indirilseydi ya! Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar?* (Kur'an, 43/31). Ayette müşriklerin açıkça sosyal statünün görev ve ilişkilerdeki önemini ortaya koyacak şekilde peygamberlik görevinin iki şehirdeki sosyal statüsü yüksek olan bir kişiye verilmesi gerektiğine dair düşüncelerini belirtmesi dikkat çekicidir. Buna göre müşrikler, sosyal statünün o dönemde toplum tarafından algılanış biçimi ile birlikte peygamberimizin içinde bulunduğu statüyü ima ederek ona olan itirazlarını da dile getirmektedirler. Böylesi bir pozisyona sokulmak istenen Hz. Muhammed'e Allah tarafından manevi destek sağlanması yani onun yetim iken korunması, himaye edilmesi ve akabinde bu yetimlik psikolojisinden Allah tarafından himaye imkânı sağlanmak suretiyle kurtarılması Allah'ın ona yönelik sunduğu manevi desteğinin bir göstergesidir. Duha Suresi 7. ayette arayış ve bocalayış anlamına gelen "dallen" kelimesi (Öztürk, 2011: 850) ile peygamberimizin yetim kalması sonucu yaşadığı zorluk ve sıkıntılardan bahsedilmiş olabileceği yorumu 6. Ayetteki yetimlik konusu sonrası daha uygundur. 7. Ayette bu durumdan Allah'ın onu çıkardığı müjdesi sosyal statüsünü iyileştirici manevi destek olarak da yorumlanabilir.

Peygamberimizin dünyaya gelmeden babasını kaybederek yetim kalması, ataerkil bir toplum nezdinde arkasında dayanacağı güç ve imkânın olmadığı anlamına geleceğinden bu statü anlayışının değişmesi önem taşımaktadır. Çocukluk döneminin kişilik gelişimindeki önemi dikkate alındığında peygamberimizin çok küçük yaşta yetim kalması altı yaşında da annesini kaybederek öksüz olması psikolojik açıdan o dönemdeki birey açısından çok zorlu ve problemlili bir çocukluğun geçmesine neden olabilecek bir durumdur (Nar, 2020: 5). Böylesi zorlu bir çocukluk geçirme durumu olmasına karşın Duha Suresi 6. ayette peygamberimizin yetimken barındırıldığının belirtilmesi onun zorlu bir çocukluk geçirme riskinden de korunduğunu ifade eder. Bir yönüyle de peygamberimiz içinde bulunduğu toplumda dezavantajlı bireylerin ve bunlar arasında yer alan yetim ve öksüzlerin psikolojilerini daha iyi anlama imkânına sahip olmuştur ve böylece empati kurma becerisinin gelişmesine yardımcı olacak bir yetim ve öksüz kalma dönemi yaşamıştır. Nitekim kendisinin yetime karşı nazik davrandığı ve bunu tavsiye ettiği de görülmektedir (Ağırman, 2007: 17-20).

Duha Suresinde kendisinin yetimken korunduğu belirtildikten sonra devamında 9. ayette peygamber "yetime asla hor davranma" uya-

rısı ve tavsiyesi ile muhatap kılınmıştır; bir bakıma yaşadığı durumun gerektirdiği öğrenme ve sorumlulukla, yetim karşısındaki tutumu ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla peygamberimizin manevi yönden de güçlü olmasını sağlayacak şekilde yetimi anlayan ve onunla empatik iletişim kuran birisi olarak bireylere örnek olması sağlanmıştır. Bu da manevi danışmanlıkta rol model olma yöntemi açısından peygamberimize sağlanan bir özellik olarak görülebilir.

Peygamberimizin hayatında yer alan bu durumun genel olarak manevi danışmanlıkta bireylerin yaşadıkları olaylara ve sosyal statülerindeki farklılıklara cevaben nasıl davranmaları gerektiğine örneklik teşkil edecek bir durum olduğu ifade edilebilir. Kısacası, Duha Suresi'nde peygambere yetim iken barındırıldığına hatırlatılması ile toplumda ilişkileri düzenlemede etkili olabilecek olan sosyal statüye manevi boyuttan yaklaşmanın bireyin zorlukları aşmasındaki rolünü kavratıcak bir örneklem sunulmuştur.

e.c. Manevi Danışmanlık Açısından Umut Duygusunun Önemi

İnsan için zaman sadece akıp giden, geçen bir vakit değil; aynı zamanda içinde yaşanan ve ileride yaşanacak olanların iyi ya da kötü denebilecek nitelendirmelerle anlam kazandığı bir süreçtir. Bu süreç içerisinde geçmişte yaşananlar sebebiyle utanç, pişmanlık, öfke duyma; gelecekte yaşanacaklar için de korku, kaygı, endişe duyma gibi bazı durumlar gerçekleşir. Geçmişin sıkıntıları, pişmanlıkları bazen insanı hayattan bezdiren umutsuzluğa sevk ederken gelecekle ilgili korku, kaygı ve endişeler de aynı duyguların yaşanmasına neden olabilir. Böylesi durumlarda geçmişin pişmanlıkları ve sıkıntılarının aşıldığı, gelecekteki korku ve endişelerin giderildiği bir umut hali insanın arzuladığı ve beklediği bir durumdur. Gelişen bazı olaylar ya da durumlar insanda bu umut duygusunu harekete geçirir ve güçlendirir. İnsan hayata daha iyimser ve güvenle bakmaya başlar. Bazen insanın yanı başındaki bir insanın yardımı bazen de insanın kendi içindeki hayalleri, beklentileri, arzuları bu umudu harekete geçirmede etkili olabilir (Heffoon & Boniwell, 2018:108-109; Çilingir, 2003: 13). İnanan insan için ise umut duygusu varlığını daha güçlü bir şekilde hissettirebilir. İman eden insan, Allah'a güven duygusu ve teslimiyetle yaşanan bir sıkıntı ve zorluk varsa bunun Allah'ın yardımıyla aşılabacağını ve yine O'nun lütfu ile daha güzel zamanların geleceği ümidini besler (Uysal & Göktepe, Karagöz, İlerisoy, 2017: 143).

Duha Suresi'nin birden fazla ayetinde peygamberin vahyin kesilmesinin ardından karşı karşıya kaldığı Allah tarafından terk edilme ithamının getirdiği umutsuzluk duygusunu yenmede bu duyguyu tekrardan

harekete geçirecek müjde ve bilgiler yer almaktadır. Surede 4. ayette, peygamberimize “sonrasının öncesinden daha hayırlı olacağı” müjdesi verilmiş; 7. ayette “yolunu şaşırılmış iken doğru yola yönelttiği” söylenmiş ve 8. ayette de, “muhtaç iken muhtaç olmaktan kurtarı[lı]p imkânlar ver[il]diği” ifadesi kullanılmıştır. Buralardaki müjdelerle umut duygusu güçlendirilmiş ve ümit duygusu da canlı tutulmuştur denebilir. Zira günlük dilde “umut” ve “ümit” duyguları aynı anlamda kullanılsa da umut’un, “güven”le, ümit’in ise “bekleyiş”le daha yakın ilişkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla umut içinde bulunulduğu zaman diliminde bireyin hayata anlamlı bakmasını ve psikolojik dayanıklılığını artırırken geleceğe ilişkin olarak da bireyin hayatını amaçlı kılmakta, ona heyecan, motivasyon ve güç vermektedir (Göçen, 2020: 55).

Duha Suresi’nde Allah’ın peygamberimize yetimken himayesini sağlayacak imkânı bahsettiğini belirtmesi; peygamberlikten önce toplumun kötü durumu karşısında ne yapacağını bilemezken ve din hususunda nasıl davranacağına dair bilgisi yokken peygamberlik görevi ile ona nasıl davranacağını gösterdiğini ifade etmesi; muhtaçken ihtiyaçlarını giderdiğini söylemesi Allah’a olan güven duygusunu güçlendirici manevi destekler olarak sıralanabilir (Sert, 2008: 203).

Manevi danışmanlık açısından kutsal varlık olan Allah’la ilişki, bireyin maneviyatını şekillendiren bir husus olduğundan imanın gereği olan Allah’a güvenme, bireyin birçok zorlukla baş etmesini sağlayacak ve gelecekte olacak hayırlı durumlarla ilgili hayata bakış amacını belirleyecektir. Zira “iman” sözcüğü kelime anlamıyla güvenme anlamına geldiğinden bu yönüyle imanın doğal gereği Allah’a güvenmeyi ifade etmektedir. Bu da O’nun kulun hayrına, iyiliğine yönelik olayların oluşumuna izin vereceği sonucunu ortaya koyar. Peygamberimize de Duha Suresi’nde umut duygusunu ve ümidini artıracak manevi destekler sağlanmıştır. Bu nedenle umut duygusunun özünde var olana güvenme (Dağcı, 2014: 27) ile Allah’a güven duyma gerçekleşmiş ve yaşanan bütün sıkıntı ve zorluklar aşılmıştır. Bunların bireyler için de geçerli olması durumunda Allah’ın kuluna çok güzel imkân ve nimetlerde bulunacağı bilinmektedir; böylece bireyde zorlukları aşmada Allah’ın yardımlarına mazhar olacağı heyecanı, ümidi hâkim olur. Hayatla bağ güçlü hale gelir (Kasapoğlu, 2007: 156, 167). Manevi destek olarak önemli bir fonksiyonu olan umut duygusunun anlam ve öneminin peygamberimiz olduğundan hareketle Duha Suresi’nde bahsedilmesi günlük hayatta da sıkıntı ve zorluk yaşayan ya da hayata karşı umudu azalmış olan kişiler için başvurulması ve kazanılması gereken bir manevi destek noktasına işaret etmektedir.

S o n u ç

Manevi danışmanlık hizmetlerinde insan hayatındaki sıkıntı ve zorluklarla baş etmede maneviyatın referans olarak alınması son derece önemlidir. Manevi desteğin önemini kavramada Duha Suresinde peygamberimizin hayatından hareketle önemli hususlara vurgu yapıldığı görülmektedir. Surede 3. ayette vahyin başlangıcında gerçekleşen kısa süreli vahyin kesilmesi sonucu müşriklerin peygamberimize “Rabbin seni terk etti, yalnız bıraktı” ithamlarına karşı Allah, onu terk etmediğini, yalnız bırakmadığını belirtmiştir. Böylece peygamber manevi açıdan desteklenmiştir. Bu bilgiyle de Allah’ın hiçbir kulunu yalnız bırakmayacağı, terk etmeyeceği müjdesi önemli bir manevi destek olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde surenin 6. ayetinde peygamberimizin dünyaya gelmeden önce babasının vefatı sonucu yetim kalmasına rağmen “Seni yetim bir çocuk olarak bulup (sağlam bir sığınakta) barındırmadı mı?” diye buyurulmuştur. Burada da peygamberimizin yetim kalmasına rağmen Allah’ın lütfu ile dedesi ve amcası tarafından himaye edilerek büyü-tülmesi, Allah’ın onu yalnız bırakmadığının en güzel göstergesi olarak hatırlatılmıştır. Bu da surede yer alan bir diğer manevi destek örneğidir. Günlük yaşamda da bu ve benzeri olayları yaşayanların kendi hayatlarını değerlendirirken bu manevi desteğin kendileri için de geçerli bir referans olacağını düşünmeleri gerektiği söylenebilir.

Duha Suresinin 4, 5, 7, ve 8. ayetleri ise manevi danışmanlık açısından peygamberimize sunulan umut ve ümit duygularının varlığına ve önemine işaret eden ayetler olarak görülebilir. İlgili ayetlerde peygamberimizin geleceğinin öncesinden daha iyi olacağı, ona ileride birçok nimet verileceği aktarılmıştır; böylece ona toplumun kötü gidişatı ile ilgili tam olarak ne yapacağını bilemediği bir durumda peygamberlik görevi ile de bunun ortadan kaldırıldığı müjdeleri verilmiştir. Peygamberimizin hayatında güzel gelişmelerin olacağı müjdesi ile ona Allah’a duyması gereken güven hatırlatılmakta ve onda ana kaynağı güven olan umut duygusu güçlendirilmektedir. Yine geleceğinin daha iyi olacağı ümidi ile de hayatla bağı güçlü hale getirilmektedir. Duha Suresinde peygamberimiz örneğinden sıkıntıların aşılmasında yalnız olunmadığının belirtilmesi ve hayatın daha iyiye gideceğine ilişkin umut duygusunun önemine değinilmesi bireylerin günlük hayatlarında da manevi açıdan referans alabilecekleri hususlardır. Sonuç olarak sure, insanlara, Allah’ın onları yalnız bırakmadığını veya terk etmediğini hatırlatarak daha iyi bir hayat adına umut ve problemlerini çözmeleri için kaynaklar sunmasından ötürü manevi danışmanlık açısından anlamlı ve önemlidir.

Kaynaklar

- Ağırman, C. (2007). Fert ve toplumun yetim ve öksüzlere karşı sorumlulukları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2, 9-30.
- Algül, H. (1986). *İslam tarihi I*. İstanbul: Gonca Yayınları.
- Ayten, A. (2015). *Din, erdem, sağlık*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Bilgin, N. (1991). *Sosyal psikolojiye giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Bonab, B. G., & Koohsar, A. A. H. (2011). Reliance on God as a core construct of Islamic psychology. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 216-220.
- Csikszentmihalyi, M. (2005). *Akış: Mutluluk bilimi*. (çev. S. Kunt Akbaş). Ankara: Hyb Yayıncılık.
- Çilingir, L. (2003). *Umut felsefesi*. Ankara: Elis Yayınları.
- Dağcı, A. (2014). *Pozitif psikoloji bağlamında umudun dindarlıkla ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, İ. (2019). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Düzgüner, S. (2021). *Maneviyat algısı ve yansımaları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Elmalılı, H. (trhsiz). *Hak dini Kur'an dili*. (sad. İ. Karaçam ve ark.). İstanbul: Azim Yayıncılık.
- Göçen, G. (2020). *Kavram atlası: Din psikolojisi 1*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Göka, E. (2020). *Yalnızlık ve umut*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Göka, E. (2021). *Psikoloji, varoluş, maneviyat*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Hefferon, K. & Boniwell, I. (2018). *Pozitif Psikoloji, kuram, araştırma ve uygulamalar*. (çev. T. Doğan). Ankara: Nobel Yayınları.
- İslamoğlu, M. (2011). *Kur'an sûrelerinin kimliği*. İstanbul: Akabe Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2007). Kur'anda iman- ümit ilişkisi. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 18 (8), 155-176.
- Kasapoğlu, F. (2020). *Psikolojik danışmanların manevi konulara ilişkin tutumları*. Ankara: Gece Yayınları.
- Mehmedoğlu, U. (2013). *İnanç psikolojisine giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Mevdudî, E. A. (1991). *Tefhim'ul Kur'an*. (çev. M. H. Kayani ve ark.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Namlı, A. (2017). Kur'an'a göre peygamberleri inkâr sebepleri. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 169-197.
- Nar, C. (2020). *2020 yetim raporu*. İstanbul: İnsamer.

Okuyan, M. (2015). *Kısa surelerin tefsiri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Okuyan, M. (2021). *Kur'an: Meal-tefsir*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları.

Öztürk, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim meali*. İstanbul: Düşün Yayıncılık

Sert, H. E. (2018) . Kur'ân-ı Kerîm ışığında güven duygusunun kaynağı olarak müslümanlık bilinci. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 197-225.

Uysal, V. & Göktepe, A. K. & Karagaöz, S. & İlerisoy, M. (2017). Dinî başa çıkma ile umut, hayat memnuniyeti ve psikolojik sağlamlık arasındaki etkileşim üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52, 139-160.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 27-45
Issue: 5 • June 2022 • 27-45

**Manevi Danışmanlıkta Kurumsal Model Önerileri:
Ahi Evran Kişisel Gelişim Akademisi &
Fütüvvet Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Merkezi
Örnekleri**

Suggestions for Institutional Model in Spiritual Counseling:
Examples of Ahi Evran Personal Development Academy &
Fütüvvet Spiritual Counseling and Care Center

Mustafa Atak

Öğr. Gör. Dr.
Erciyes Üniversitesi
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi
E-posta: mustafaatak@erciyes.edu.tr
Orcid: 0000-0003-2913-411X
Kayseri / Türkiye

Lecturer PhD
Erciyes University
Psychological Counseling and Guidance Center
E-mail: mustafaatak@erciyes.edu.tr
Orcid: 0000-0003-2913-411X
Kayseri / Turkey
doi: 10.56432/tmdrd.1050077

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 28 Aralık 2022 • 28 December 2022
Kabul Tarihi • Accepted 06 Şubat 2022 • 06 February 2022

Ö z e t

Anadolu’da Ahi Evran tarafından kurulan Ahilik anlayışı, kâmil insan olma yolunda nefis mertebelerinde olduğu gibi aşamalı bir şekilde ilerlemeyi gerektirmektedir. Bu ilerleme, psikoloji biliminin ulaşma amacıyla olduğu ‘kendini gerçekleştirme’ düzeyini ifade etmektedir. Ahilik, son yıllarda büyük önem kazanan nefis psikolojisi yaklaşımının toplum ve sosyal yapı içindeki pratik uygulamasıdır. Ahilik fikri temelini tasavvuftan ve fütüvvetten almaktadır. Dolayısıyla fütüvvet kavramı üzerinde durmak önemlidir. Ahiliğin temelini teşkil eden Fütüvvet; nefis tezkiyesi, güzel ahlak ve cömertlik merkezli bir yaşam tarzı olup, başkasını kendine tercih etmek (altruizm), diğerkâmlık şeklinde ifade edilen bir yaşam biçimidir. Psikolojik bağlamda fütüvvet kavramı, kişinin anksiyete ve depresyon nedeniyle yaşadığı bunalma ve sıkışmayı aşma, zihinsel stagnasyondan (durgunluk) kurtulma, kendini gerçekleştirme gibi sonuçları içinde barındıran ve son yıllarda gelişmiş ülkelerde yaygınlaşan iyilik terapisini somutlaştıran bir kavramdır. İyilik terapisine göre huzursuzluk, mutsuzluk, anlamsızlık ve yalnızlık gibi sıkıntılar yaşayan kişilerin zor durumda olan başka insanlara kendi güç ve imkânına göre maddi ya da manevi yardımlarda bulunması ve iyilik yapması psikolojik rahatlama sağlamaktadır. Son yıllarda sosyolojik terapi olarak da adlandırılan, “Bir kişiye yardım etmek için, kişilerarası düzenlemeler yapmak suretiyle kişinin çevresini düzenlemeye dayalı ve sosyalleşmeyi destekleyici bir terapi yaklaşımı şeklinde tanımlanan Sosyoterapi, yaygınlık kazanmaktadır. Sosyoterapi yaklaşımı, “kişilerarası” boyutları ve karşılıklı etkileşimi baz almasıyla psikoterapinin birey eksenli çalışmalarının ötesine geçmektedir. Sosyoterapi, terapist kadar grupta yer alanların da sağaltım sürecinde belirli rol ve işlevler yerine getirdikleri, kendileri psikolojik iyi oluş yaşarken karşılarındaki kişileri de iyileştirdikleri bir süreçtir. Bu bağlamda psiko-sosyal yaklaşım olarak nitelendirebileceğimiz iki farklı model önerisine değinilmiştir. Birincisi, Türk sanayisinin gelişiminde mesleki derinleşme ve maddi-manevi dayanışmayı temel alarak fütüvvet ruhunu ticaret kurumlarıyla bu lüştürmeyi amaçlayan Ahi Evran Fütüvvet Kişisel Gelişim Akademisi; ikincisi, nefis psikolojisi yaklaşımında hayır-hasenat terapisini olarak adlandırılan terapötik uygulama; huzursuzluk, mutsuzluk, anlamsızlık ve yalnızlık gibi sıkıntılar yaşayan bireylerin ihtiyacı olan başka insanlara yardım etmesi ve karşılıksız olarak iyilik yapmasını vurgulayan Fütüvvet Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi modelidir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Ahi Evran • Ahilik
Fütüvvet • Nefis psikolojisi

Abstract

The understanding of Akhism founded by Ahi Avran in Anatolia, requires gradual progress on the way to becoming a perfect human being, as in the levels of the nafs. This progress also expresses the level of 'self-actualization' that the science of psychology aims to reach. Akhism is the practical application of the psychology of the nafs which has gained great importance in recent years in society and social structure. The idea of Akhism is based on mysticism and futuwwa. Therefore, it is important to dwell on the concept of futuwwa. Futuwwa, which is the basis of Akhism, is a lifestyle based on self-purification, good morals and generosity, and a lifestyle expressed as altruism which commands preferring to prioritize wellbeing of others. In the psychological context, the concept of futuwwa embodies the kindness therapy that includes outcomes such as overcoming the distress experienced by the person due to anxiety and depression, getting rid of mental stagnation, self-actualization, and that has become widespread in developed countries in recent years. In realization of the approach of kindness therapy, helping others financially or emotionally according to their own strength and means and doing acts of kindness provide psychological relief for people who have problems such as uneasiness, unhappiness, meaninglessness and loneliness. Sociotherapy, which is also called sociological therapy and defined as a supportive therapy approach based on arranging one's environment by making interpersonal arrangements to help one another, has gained wide interest in recent years. The sociotherapy approach goes beyond the individual-oriented studies of psychotherapy with its "interpersonal" dimensions and interactions. Sociotherapy is a process in which the group members as well as the therapist perform certain roles and functions in the treatment process, and heal the others while they heal themselves. In this context, two distinct model proposals are mentioned. First one is Ahi Evran Fütüvvat Personal Development Academy, which was established with the aim to bring futuwwa spirit to commercial institutions based on deepening in profession and material-spiritual solidarity in the development of Turkish industry; second, the therapeutic practice called khayr-hasanât therapy in psychology of nafs approach; Fütüvvat Spiritual Counseling and Care Center Model, which allows individuals who experience problems such as uneasiness, unhappiness, meaninglessness and loneliness to help one another in difficult situations and to do good deeds for free.

Keywords

Spiritual counseling and care • Ahi Avran • Akhism
Futuwwa • Psychology of nafs

Giriş

Bir mesleğe bağlı ve bir arada yaşayan insanlar arasında sosyal, ekonomik ve kültürel düzeni sağlamak amacıyla kurulan bir teşkilat olan Ahiliğin temel amacı, toplumu meydana getiren unsurlar arasındaki sosyal adaleti sağlamaktır. Ahilik teşkilatı, bu amacına sağlam bir teşkilatlanma modeli ve köklü bir eğitim sistemi aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır. Özellikle Anadolu'da Selçuklular döneminde etki alanını hızla genişleten Ahilik; örgüt yapısı ve icra ettiği fonksiyonlar açısından değişik toplumsal gruplardan zanaatkâr, esnaf, ulema, kadı gibi unsurları bir araya getiren sosyal dayanışma kurumu olarak görülmektedir. Bu özelliği ile Ahilik, başta Selçuklular dönemi olmak üzere Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişim dönemlerinde toplumda ticari ahlakın gelişiminin önemli dinamiklerinden biri olan sosyal ve toplumsal dayanışma kurumlarının gelişiminde etkin rol oynamıştır.

Ahilikte iş ve sosyal ilişki dışında misafir karşılama, başkasına yük olmadan hayatını devam ettirme, siyasi ve askeri anlamda vatani savunma, kardeşleri için kendini yok sayma gibi erdemler vardır. "Eline, diline, beline hâkim ol!" ilkesi ahiliğin amacını vurgulamaktadır. Sembolik olarak ortaya konulan bu ilkeler erdemli bir biçimde, kültürel ve evrensel değerlere uygun kullanıldığında, iş hayatında da ahlaki ve etik değerlere uygun davranış biçimi gerçekleşmiş olacaktır. (Torlak, 2013, s. 2).

İnsanı bir bütün olarak ele alan Ahilikte bireyi tüm yönleriyle birlikte geliştirmek amaçlanmaktadır. Bu süreçte istenilen tutum ve davranışların dıştan zorlama ile değil nefsi terbiye ve tezkiye etmek yoluyla kendiliğinden göstermesi ilke edinilmiştir. Toplum için ferdi, fert için toplumu feda etmeyen bir hayat tarzı benimsenmiştir (Tatlıoğlu, 2013: 1-16).

Abbasi Halifesi En-Nasır zamanında Şihabü'd-din es-Sühreverdî'nin çabalarıyla İslam dünyasında yaygınlaştırılan (Tacschner, 2015: 13-14) Ahilik, Anadolu'da Ahi Evran tarafından kurulmuştur (Bayram, 2016: 69). Ahilik anlayışı, insan-ı kâmil olma yolunda nefis mertebelerinde olduğu gibi aşamalı bir şekilde ilerlemeyi gerektirmektedir. Bu ilerleme, psikoloji biliminin ulaşma amacında olduğu 'kendini gerçekleştirme' düzeyini de ifade etmektedir. Ahilik, son yıllarda psikoloji alanında büyük önem kazanan nefis psikolojisi yaklaşımının toplum ve sosyal yapı içindeki pratik uygulamasıdır. Ahilik fikri temelini tasavvuftan ve fütüvvetten almaktadır. Dolayısıyla ahiliğin temelini teşkil eden fütüvvet kavramına değinmek gerekmektedir.

Araştırmanın amacı ve önemi bağlamında; bu çalışmada ahiliğin

en temelinde yer alan fütüvvetin bireysel ve toplumsal açıdan faydalarından hareketle kişisel gelişim ve psikolojik danışma merkezi modelleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede araştırmanın temel sorusu fütüvvet ruhu nedir ve topluma nasıl yansıtılabilir?

Bu çerçevede aşağıdaki sorulara da cevap aranmıştır.

1. Fütüvvetin önemli ilkeleri nelerdir?
2. Fütüvvet ruhu sosyoterapi bağlamında toplumda nasıl canlandırılabilir?
3. Fütüvvet ruhu psikolojik danışmalara nasıl yansıtılabilir?

a. Teorik Çerçeve

a.a. Fütüvvet

Fütüvvet, kavram olarak genellikle başkasını kendine tercih etmek, engin bir mürüvete sahip olmak demektir. Lügatte cesaret, yiğitlik ve mertlik anlamına gelen fütüvvet, tasavvufta diğerkâmlık, iyilik, cömertlik, yardım, hoşgörü, nefsine söz geçirme ve şefkat gibi ahlaki terimleri içeren özellikler bütünüdür. Bu özellikleri taşıyan kişilere ‘fetâ’ (yiğit, cesur, cömert) denir (Uludağ, 1996: 259). Daha genel olarak bireyin kendisini içinde bulunduğu topluma ve bütün insanlığa adanması anlamına gelen (Kuşeyri, 1991: 373) fütüvvet, Kur’an’daki isar kavramı ile birebir irtibatlı hatta yakın anlamlıdır. Bu tanımlara baktığımızda fütüvvetin ahlaki temeller üzerine bina edildiği görülmektedir. Kur’an’da birçok ayeti kerimede ve hadisi şeriflerde bu ahlaki anlayış övülmekte ve teşvik edilmektedir.

“Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir” (Ali İmrân 3/92). “Sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara ve Allah’a güzel bir ödünç verenlere, verdiklerinin karşılığı kat kat ödenir ve onlara değerli bir mükâfat vardır. De ki: Rabbim kullarından dilediğine bol rızık verir ve (dilediğinden de) kısar. Siz hayır için ne harcarsanız, Allah onun yerine başkalarını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır” (Hadîd 57/18). “Allah yolunda infak edin. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Yaptığınızı güzel yapın; Allah güzel yapanları sever” (Bakara 2/195).

Hz. Peygamber iyilik ve sadakanın muhatabının sadece insanlar değil, her bir hayvan türüne de iyilik ve ihsanın sunulması gerektiğini ifade etmiştir: “Bir Müslüman ağaç diker de bunun meyvesinden insan, ehlî veya vahşi bir hayvan veya kuş yiyecek olursa, yenen şey onun için bir sadaka hükmüne geçer” (Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Musâkât, 10.).

Sülemî, fütüvvetin en önemli ilkelerinden birisi olarak verme ahlakı kazanmayı vurgulamıştır. “Fütüvvetin esaslarından birisi de sahip

olduklarından vermede insanlar arasında ayırım yapmamaktır. Bu esas şöyle ifade edilmektedir: “Herkes ver, herkese ihsanda bulun. Kendi yaptıklarını gözünde küçük, sana ikram edilenleri büyük göresin” (Sülemi, 1977: 84).

Tasavvufi kaynakların fütüvvet bölümlerinde ve fütüvvetname olarak adlandırılan eserlerde bu ahlaki ilkelere değinilmektedir. Fütüvvet, Allah’ın emirlerine uyma, ibadetini güzel yapma, her kötülüğü bırakma, gizli ve açık, ahlakın en güzeline sarılmadır. Fütüvvet, kendini değil Hz. Peygamber gibi ümmetini düşünmek, insanların dertleriyle ilgilenmek, kendisi için istediğini başkaları için istemek, kusur ve ayıpları örtücü olmak, nefse düşmanlık göstermek, fakirleri sevmek, zenginlerin peşinde dolanmamak, eline girenle çıkanı bir görmek, insanlara kin tutup düşman olmamak, kimseden mürüvvet ve insaf beklememek, herkese karşı mürüvvet ve insaf sahibi olmak, dünyadan da ukbadan da geçmektir (Göktaş, 2011: 109).

Fütüvvet, davranış biçimi ve bir hayat tarzı olarak algılanmaktadır. Fütüvvet, tasavvufi hayatta bir mertebe ve güzel davranış şeklinde anlaşılması nedeniyle, İslam toplumlarında etkili olmuştur. Sufi mürşitleri fütüvveti, güzel davranışlar bütünü şeklinde ifade etmişlerdir. Bazı sufiler fütüvveti; Hz. Âdem’in özür dilemesi, Hz. Nuh’un sebatı, Hz. İbrahim’in vakarı, Hz. İsmail’in doğruluğu, Hz. Musa’nın ihlâsı, Hz. Eyüp’ün sabrı, Hz. Muhammed’in cömertliği, Hz. Ebubekir’in acıma duygusu, Hz. Ömer’in hamiyeti ve adabı, Hz. Osman’ın hayâsı ve Hz. Ali’nin bilgisi gibi özelliklerin bir araya gelmesi şeklinde anlamışlar ve ancak bu sıfatların hepsine sahip olan bireyin güzel davranışlarda bulunabileceğini belirtmişlerdir (Gölpınarlı, 1950: 208).

Mala ait fütüvvetin Hz. Ali’ye ait olduğu ve Hz. Ali’nin feta, yiğitlik özelliğine vurgu yapılmaktadır. “Hz. Ali’nin dört dirhemi vardı, birini gizli olarak, diğerini aşikâr olarak, birisini gece, diğerini ise gündüz ihtiyaç sahiplerinde dağıtması nedeniyle “Mallarını gece gündüz, gizli ve aşikâr olarak verip yoksulları doyuranların ecirleri, Rableri indindedir ve onlara ne korku vardır ne hüznün” (Bakara, 2/274) ayeti kerimesinde vurgulanan mertebeye ulaştığı (Zerkub, 1950: 235-261) düşünülmektedir. Ayrıca Hz. Ali üç günlük oruçtan sonra yemeğini insanlara ihsanda bulunmasının “Allah sevgisiyle yiyeceklerini miskine, yetime ve esire verir, onları doyururlar” (İnsan, 76/8) ayeti kerimesinin nüzul sebebi olarak görülmüştür.

Fütüvvet ehlinde bulunması gereken özelliklerin başında cömertlik gelmektedir. Nitekim Hz. İbrahim, Allah’ın adını işitebilmek amacıyla tüm malını mülkünü bağışlaması, misafirperver olması ve kendine inananları ateşten koruması nedeniyle fütüvvetin zirvesinde bulunan insan

olarak görülmüştür (Nakkaş, 1950: 209). Fetânın üç şeyi bağlanır, üç şeyi açılır: Gözü haram olan şeylere, ağız günah olan sözlere, eli zulümlere bağlanır; kapısı konuklara, kesesi kardeşlerden ihtiyacı olanlara, sofrası bütün açlara açılır (Gölpınarlı, 1950: 190).

Fütüvvetnâmelerde, insanlığın evrensel değerleri ve ahlaki ilkeleri, biçimsel olarak görülebilmektedir, bu değer ve ilkelerin pratikleri ise ahlak teşkilatlarının çalışmalarında görülmektedir. Bu örnekler dikkatle incelendiğinde Fütüvvet ve Ahiliğin temel dinamiklerinin Kur'an ve onun yaşama yansıtılmış biçimi olan Sünnet-i Seniye olduğu görülmektedir (Sülemi, 1977, s. 93).

a.b. Diğerkamlık

Fütüvvet kavramı, psikolojik bağlamda kişinin anksiyete ve depresyon nedeniyle yaşadığı bunalma ve sıkışmayı aşma, zihinsel stagnasyondan (durgunluk) kurtulma, kendini gerçekleştirme gibi sonuçları içinde barındıran ve son yıllarda gelişmiş ülkelerde yaygınlaşan iyilik terapisini/diğerkâmlık somutlaştıran bir kavramdır. İyilik terapisi yöntemine göre huzursuzluk, mutsuzluk, anlamsızlık ve yalnızlık gibi sıkıntılar yaşayan kişilerin zor durumda olan başka insanlara kendi güç ve imkânına göre maddi ya da manevi yardımlarda bulunması ve iyilik yapması psikolojik rahatlama sağlamaktadır (Atak, 2021: 127). Müslüman toplumlarda isar olarak ifade edilen iyilik merkezli yaklaşım batıda diğerkâmlık şeklinde isimlendirilmektedir.

Diğerkâmlık, Kur'an'daki isar kavramına bezemekle beraber aralarında ince bir farklılık bulunmaktadır. Diğerkâmlık, kişisel menfaat olmaksızın başka insanlara yardımcı olmaya çalışma şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 1998: 1747). İsar genelde, bir kişinin, kendisi ihtiyaç içerisinde olsa dahi sahip bulunduğu imkânlarını başka insanların ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla kullanması, başkalarına fayda sağlamak için fedakârlık yapması şeklinde ifade edilmektedir (Çağrı, 2000: 490). İsar, diğerkâmlığın daha yoğunlaşmış ve içselleşmiş halidir.

Modern psikolojide diğerkâmlık ya da yardımseverlik olarak nitelendirilen karşılık beklemeden insanlara yardımcı olma davranışı, psikologlar tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir.

Psikologlar isteğe bağlı şekilde başkalarına yardım davranışını prososyal davranış olarak isimlendirmişlerdir. Bazı psikologlar da yardım etme davranışı şeklinde isimlendirme yapmıştır (Bilgin, 1988: 274-275).

Jung, diğerkâmlık gibi değerleri, kişinin bireyleşme süreci kapsamında değerlendirmektedir. Ona göre, kişi bireyleşme sürecinde kendi

özüne ulaşmanın dışında diğerkâmlık ve yardımseverlik gibi önemli erdemlere sahip olur. İnsan bireyselleşirken, bencillikten ve bireycilikten uzaklaşarak toplumun üyesi olduğunun ayırıcına vararak, yardımlaşma duygusu içerisinde olgun bir kişi olur (Jakobi, 2002: 145).

Fromm'a göre hakiki sevgi, kişide sevebilme yeteneği ve başka kişilere karşılıksız verebilme yatkınlığı geliştirir. Herhangi bir karşılık beklemeden verebilmek, mesela herhangi bir beklenti içinde olmadan kanını vermeye, kendisini başkasını kurtarmak için feda edebilmeye hazır olmak, o bireyin sevgi dolu olduğunun göstergesidir. Vermek ve paylaşmada bulunmak suretiyle diğer insanlar için özveri gösterme eğilimine hekimler, din görevlileri yardımcı sağlık personeli gibi meslek mensuplarında daha sık rastlanır (Fromm, 1997: 181).

Maslow'a göre diğerkâmlık bütünüyle kendini gerçekleştirmiş olan insanların dünyaya karşı gösterdikleri tepkilerden biridir. Ona göre diğerkâmlık, gerçekliğin doruk deneyimlerde algılanışı esnasında tanımlanan niteliklerinden birisidir (Maslow, 1996: 106).

Modern psikolojide diğerkâmlık kavramı, kendini gerçekleştirme aşamasında ya da dah üst aşamalarda bulunan bireylerde bulunması gereken nitelik olarak görülmektedir. Nefs psikolojisinde ise diğerkâmlık her bireyin yaşaması gereken ve bireyde terapötük etki meydana getiren uygulama olarak belirtilmektedir.

b. Psikoterapi Yaklaşımları

İnsan, hayatının her gelişim döneminde ve kendini gerçekleştirme sürecinde bireysel çabaları ile aşamayacağı engellerle karşılaştığında uzman kişilerin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu profesyonel destek psikoterapi olarak bilinmektedir. Ruhsal yollarla yardım ve iyileştirme olarak da ifade edebileceğimiz psikoterapide, telkin, ikna, davranış değiştirme gibi yöntemler kullanılmaktadır.

Modern psikolojide son dönemde yüzlerce psikoterapi yaklaşımı ortaya çıkmış ve her yaklaşım bir psikoterapi yöntemi geliştirmiştir. Bu yaklaşımlar; kültürden bağımsız yaklaşımlar, kültüre dayalı yaklaşımlar olarak ele alınmıştır.

b.a. Kültürden Bağımsız Psikoterapi Yaklaşımları

(i)-*Psikanalitik Yaklaşım*: İsmi Sigmund Freud ile anılan Psikanalitik yaklaşımda, terapideki amaç bilinçaltındakilerin bilinç üstüne çıkarılmasıdır. Terapi sürecinde serbest çağrışım tekniği kullanılarak hastanın aklına gelen her şeyi söylemesi ve böylece bilinçaltını ortaya çıkarılması cesaretlendirilmektedir. Dil sürçmeleri fazla önemszenmekte ve bu sürçmelerin sübjektif olarak yorumları yapılmaktadır (Freud, 1996: 37-

38).

Freud'a göre erkek çocuk, 3-5 yaş döneminde kendisini babasının yerine koyarak annesine sahip olmayı arzular. Çocuk, babasını kıskanır ve onu öldürmeyi ister. Anneye karşı hissedilen yasak cinsel istek ve babaya duyulan öfke ve nefret, çocukta bir suçluluk duygusunun oluşmasına neden olur. Bu duygular, bilinçaltına atılarak oedipus kompleksini oluşturur (Freud, 1995, s. 393). Çocuk bu dönemde çok yönlü sapıktır, yani bütün sapkınlıklar için bireyde potansiyel mevcuttur (Ellenberger, 2021: 485).

Psikanalitik psikoterapi yöntemi; cinsellik temeline dayanmakta, dil sürçmelerine ve rüyalarındaki sembollere cinsellikle ilgili yorum yapmakta ve insanı sadece hazları peşinde koşan bir varlık olarak değerlendirmektedir.

(ii)-*Davranışçı ve Bilişsel Yaklaşım*: Davranışçılara göre zihin, birey dünyaya geldiğinde üzerinde yazılmayı bekleyen bir tür boş kâğıt gibidir. Öğrenme deneyimleri ise bu boş kâğıda yazılanlardır. Öğrenmenin belirli kuralları vardır. Psikoloji bilimi, bu kuralları ortaya çıkarmaya çalışmalıdır. Bu öğrenme yasaları, sadece insanlar için değil hayvanlar için de geçerlidir. Fizik bilimi ile ilgili yasalar olduğu gibi öğrenme ile ilgili yasalar da mevcuttur. Bilinçli zihinsel süreçler ya da bilinçdışı zihinsel süreçler gibi ölçülemeyen ve gözlenemeyen olgu ve kavramların psikolojide yeri olmamalıdır (Türkçapar, 2012: 13). İçgüdü ve kalıtımı kabul etmeyen davranışçılara göre insan, iradesi bulunmayan ve çevre tarafından şekillendirilebilen bir varlıktır. Psikoloji bilimi fen bilimleri gibi deneysel bir bilimdir.

Davranışçı yaklaşım 1950'li yıllara kadar etkinken bilişsel yaklaşımla birlikte etkisi azalmış ve 1982 yılında bilişsel yaklaşımla birleşerek bilişsel davranışçı yaklaşım adını almıştır (Türkçapar, 2012: 37-38). Terapide davranışın salt gözleminin yerini zihin almış ve terapide yalnız bilişsel inançların değiştirilmesi amaçlanmıştır. Bilişsel davranışçı terapi yaklaşımı zihine odaklanarak önemli bir adım atmış ancak insanın içsel yaşantısına, gönül ve kalp alanına temas edememiştir.

(iii)-*Hümanistik Yaklaşım*: “İnsana dışarıdan bakıldığında onun davranışlarını yorumlamak olanaksızdır. Çünkü insan cansız bir nesne ya da eşya değil motivasyonunu içten alan dinamik bir varlıktır” (Maslow, 2001: 60) görüşleriyle hümanist psikologlar, psikoloji alanına, insanı içsel olarak inceleme gibi yeni bir yöntem kazandırmışlardır.

Hümanistik yaklaşımın psikoloji alanına getirdiği en önemli yenilik kendini gerçekleştirme kavramıdır. Bu kavramı Rogers şöyle açıklamak-

tadır: Kendini gerçekleştirme yetisi insanın varlığını sürdürmesi veya geliştirmesi amacıyla doğuştan gelen yeteneğidir. Bu, yalnızca hava, su ve yiyeceğe duyulan ihtiyacın karşılanması ve insanda oluşan gerilimin azaltılması yeteneğini değil, aynı zamanda büyüme yoluyla kendini geliştirme, insanlarla ilişkide bulunarak ve üreme-çoğalma gibi birçok yeteneği de içerir (Karahana & Sardoğan, 1994: 76). Maslow, kendini gerçekleştirme kavramını kişinin varolan potansiyelini ortaya çıkararak en uygun biçimde kullanma olarak ifade etmektedir (Maslow, 1969: 4).

Hayatının sonlarına doğru, insanın aşkınlık boyutunun farkına varan Maslow'a göre insanda, ruhsal kökenli aşkın gerçekleştirme (self-transcendence) ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaç kendini gerçekleştirme ihtiyacından farklıdır. Ona göre kendini aşan birey, kâinat ile bütünlük duygusu içerisinde dini tecrübeyi yoğun bir şekilde yaşayarak hayatın kendisini kutsal olarak görmeye başlar (Ayten, 2015: 142). Kendini aşma manevi boyutu ağır basan bir kavramdır. Ancak Hümanist psikologlar seküler bir perspektif ile meseleyi değerlendirdikleri için bireyin içsel seyahat yaparak kalp ve gönül alanına ulaşmasını sağlayamamışlardır.

b.b. Kültüre Dayalı Psikolojik Danışmanlık Yaklaşımları

(i)-*Pozitif Psikoterapi*: Bu yaklaşıma göre, sadece olumsuz olan durumu değiştirmek yeterli değildir. Olumsuz davranışın yerine olumlu davranışı yerleştirmek önemlidir. Kişinin daha güzel yaşam sürmesi için güçlü yönlerinin farkında olarak bu yönlerinden yararlanması, pozitif yaşantıları tecrübe etmesi bu yaklaşımın temel amaçlarındandır. Pozitif psikolojinin terapi süreci bu ilkeler çerçevesinde ilerlemektedir (Bulut, 2020: 4-5).

Pozitif psikoloji yaklaşımında iyimserlik, umut, öz saygı-öz yeterlilik, öz anlayış, bilinçli farkındalık, şükran (minnettarlık) duygusu, affetme, diğerkâmlık gibi erdemler önemli görülmüştür. Ancak meseleye seküler bir çerçeveden bakılması bu erdemlerin yüzeysel kalmasına yol açmıştır.

(ii)-*Kabul Kararlılık Terapisi*: 1980'li yıllarda Steven Hayes tarafından ortaya atılan ve bilişsel davranışçı terapiden esinlenen kabul kararlılık terapisi, bilimsel ve felsefi yaklaşım ile bağlam ve dilin insan davranışına olan etkisini merkeze alan terapi yaklaşımıdır. Bilişsel davranışçı terapi gibi yöntemlerin aksine; sorun oluşturan düşünce, ya da duyuların içerik, biçim ya da sıklığına odaklanmaz. Bu düşünce ve duyuların işlevine vurgu yaparak bu deneyimleri ilişkili bulunduğu bağlam içerisinde değerlendirilerek işlevlerinin değiştirilmesine ve kişinin davranış repertuarının geliştirilmesine odaklanır (Zettle, 2005: 77-79).

Kabul kararlılık terapisi yaklaşımının terapidaki en önemli amacı insanda psikolojik esnekliği artırmadır. Psikolojik esneklik, içsel yaşantılara dikkat ve samimiyetle yaklaşarak “ân” a temas ederek bireyin değerleri doğrultusunda davranışlar göstermede kararlılık göstermek olarak tanımlanır (Hayes, 2004: 639-641). Kabul kararlılık terapisinde, huzurlu bir hayat yaşaması için bireyin önünde engel gibi gözükken düşünceler, duygular, anılar ve hislere herhangi bir müdahalede bulunmadan bu etkenlerin kişinin davranışları üzerindeki etkinliklerini azaltmak ve bu yolla önemli görülen davranışlarda sebat edebilmek hedeflenmektedir.

(iii)-*Öyküsel Terapi*: Kişisel ve sosyal problemlerin ortaya çıkışı ve gelişiminde dil ve öykü çok önemlidir. Çünkü insan hikâyeleştirilmiş hayat yaşar. Başlangıçta aile terapisi için geliştirilen bu terapi uygulaması, zamanla birçok alanda kullanılır olmuştur (Çelik, 2017, s. 35). Naratif terapi yaklaşımı DSM kriterlerini kabul etmemekte olup bireysel yaşantılar konusunda genel geçer yorumlarda bulunmaya, insanları etiketleyerek sınıflandırmalı tanımlamalar oluşturmaya ve yaşanmış deneyimlere tanı koymaya karşı çıkmaktadır (Madigan, 2016: 47).

Modernizme eleştiri getirerek adeta ona başkaldıran postmodernizmin yapmış olduğu gerçeklik ile ilgili değerlendirmeler naratif terapi yaklaşımının çıkış noktası olarak bilinmektedir. Naratif yaklaşıma göre terapi bir tür sohbetir (conversation) (Madigan, 2016: 55). Hasta ve terapist arasında hiyerarşik bir konumlama söz konusu değildir.

(iv)-*Nefs Terapisi*: Transpersonel psikolojinin benötesine ulaşmada yetersiz kalışı, pozitif psikolojinin dini içerikli erdemleri önemsemesi, yeni gelişen bazı psikoloji yaklaşımlarının Mesnevî hikâyelerini ve tasavvufa ait kavramları psikoterapide kullanması, Batı’da tasavvuf ve nefis psikolojisine büyük bir yönelişin olması, Malik Bedri’nin İslami psikoloji yaklaşımı, bazı psikolog ve psikiyatristlerin İslam tasavvufundan hareketle nefis psikolojisine değinmeleri, psikoloji alanında beşinci güç olarak nitelendirilebilecek nefis psikolojisi yaklaşımının doğuşuna zemin hazırlamıştır (Atak, 2021: 78).

Nefs psikolojisi, insanı üst bilinçdışı ya da âlem-i misal ile tanıştırmaktadır. Birey, üst bilinçdışı ile temas kurduğunda “Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nuru, içinde kandil bulunan bir oyuktan yayılan ışığa benzer. O kandil ki, sırça fanus içindedir; o fanus ki, inci gibi parıldayan bir yıldızdır sanki!” (Nur, 24/35) ayetindeki müjdeye muhatap olmaktadır. Bu üst âlemin mertebe ve tabakaları bulunmaktadır. “Şüphesiz siz halden hale geçeceksiniz” (İnşikak, 84/19) ayeti bunu açıklamaktadır. Bu mertebeler, Kur’an-ı Kerim’de yedi varoluş mertebesi olarak zikredilmekte olup her insan, hâl olarak bu kat veya mertebelerin özelliklerini belirli bir düzeyde yaşayabilmektedir (Merter, 2020: 15).

c. Manevi Danışmanlıkta Kurumsal Model Önerileri

Modern yaşamla birlikte ortaya çıkan hızlı teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve toplumsal değişim bireyselleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bu faktörlerden etkilenerek gençler arasında hızla yayılan narsisizm probleminin de etkisi ile kişinin kendi dışındaki bireyleri umursamayışı, daha da ötesi kendi mutluluğu için diğerlerini hiçe sayışı artık normal görülmektedir. Birey, böyle davranarak daha mutlu olacağını düşünse de içini nedensiz bir kaygı ve huzursuzluk duygusu kaplamaktadır. Ancak kişi durumunu değiştirerek ben yerine ait olduğu toplumu da hesaba katıp biz demeye başladığında içindeki kaygı ve huzursuzluğun kaybolmaya başladığını görecektir. Etrafındakilerin farkına varıp ihtiyacı olanın yardımına koşan kişi, içindeki kaygının dağılarak yerini huzura bıraktığını fark edecektir. Aslında iyilik yapmak sadece iyilik yapılı değil iyilik yapan bireyleri ve dolayısıyla iyilik akışının süregeldiği toplumu da rahatlatmakta; hem bireye hem de topluma psikolojik iyi oluş hâli sağlamaktadır (Atak, 2016, s. 29).

Sosyoterapi yaklaşımı, “kişilerarası” boyutları ve karşılıklı etkileşimi baz almasıyla psikoterapinin birey eksenli çalışmalarının ötesine geçmektedir. Sosyoterapi, terapist kadar grupta yer alanların da sağaltım sürecinde belirli rol ve işlevler yerine getirdikleri, kendileri iyileşirken karşıdakini iyileştirdikleri bir süreçtir (Akman, 2013: 8). “Bir kişiye yardım etmek için, kişilerarası düzenlemeler yaparak kişinin çevresini düzenlemeye dayalı destekleyici bir terapi yaklaşımıdır. Bu bağlamda iki farklı model önerisine değinilecektir.

Fütüvvetin en temelinde yer alan hayır-hasenattan ve dürüstlükten hareketle oluşturulan “Ahi Evran Kişisel Gelişim Akademisi” modeli önerisi bireylerin psikosyal gelişimine katkıda bulunacak “Fütüvvet Merkezli Psikolojik Danışma Merkezi” modeli önerisi ise bireylere yaşamış oldukları sorunlarda psikolojik destek sunmanın yanı sıra sosyoterapi bağlamında toplumsal bir dönüşüm yaşanmasına ve toplumda iyilik hareketlerinin oluşmasına da yol açabilecektir.

c.a. ‘Ahi Evran Kişisel Gelişim Akademisi’ Modeli

Anadolu’da ahiliğin kurucusu olarak görülen, Ahi Evran’ın ismi seçilerek oluşturulan bu model önerisinde; geçmişte esnaf ve sanatkâr birlikleri olarak anılan ahiliğin temelinde yer alan fütüvvetten hareketle Türk sanayisinin gelişiminde mesleki derinleşme ve maddi-manevi dayanışmayı temel alarak fütüvvet ruhunu ticaret kurumlarıyla buluşturma ve mesleki eğitime geçmişteki ahilik ahlaki merkezli bir bakış açısı kazandırma amaçlamaktadır.

Bu öneride, Nefs psikoterapi yöntemleri içerisinde yer alan hayır-

hasenat terapisi bağlamında; Kur'an-ı Kerim'deki ve hadis-i şeriflerdeki infak ve isar buyrukları ve cömertlik ön plana çıkarılarak tasavvuftaki fütüvvet kavramı temel alınmıştır. Bu çerçevede birlik ve dayanışma ruhu harekete geçirilerek, özellikle iş hayatında ve ticaretle, erdem ve ahlak ifade eden davranışların benimsenmesi hedeflenmiştir. Buralarda temel alınacak ilkeler; kardeşlik, yardımlaşma doğruluk ve dürüstlük olacaktır.

Ahi Evran kişisel gelişim akademileri'nde imam-hatip lisesi, ticaret lisesi ve diğer meslek liselerinden başarılı, ahlaki meziyetlere sahip öğrenciler seçilip belirli mesleki kapasite ölçümü testlerinden geçirilerek yeteneklerine uygun alanlara yönlendirilecek ve bu öğrenciler bir dizi dini ve manevi eğitime tabi tutulduktan sonra yetenek ve kapasiteleri istikametinde özel eğitimlerle de desteklenerek sanayi sektörüne ara eleman olarak yetiştirilecektir.

Buralarda danışman ve rehber olarak görev alacak kişiler, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmet, ilahiyat, sosyoloji gibi alan mezunları arasından sınavla seçilip psikoloji, ilahiyat ve işletme altyapısına dayalı olan 'Fütüvvet Ruhu: Ahilik' alanında yüksek lisans/doktora eğitiminden geçtikten sonra sahada çalışmaya başlayacaktır. Buna yönelik olarak; psikoloji, ilahiyat ve işletme bilim dalları ortaklaşa çalışarak disiplinlerarası bir yüksek lisans/doktora programı açacaktır.

Ahi Evran kişisel gelişim akademisinde, mesleki ve akademik hizmetlerinin dışında esnaf ve sanayi çalışanlarının bir araya gelecekleri sıcak mekânlar olup, buralarda çay, çorba ikramından yardımlaşma sandıkları kurulması yoluyla- ihtiyaç sahibi esnafın kalkındırılmasına, mesleki eğitimlerden psikolojik ve sosyal eğitimlere kadar pek çok alanda, ihtiyaç duyduğu noktalarda bireye destek sağlanacaktır. Aile eğitimleri, evlilik öncesi eğitimler, çocuk eğitimi noktasında ebeveynleri bilinçlendirme eğitimleri, anne-baba okulları ve hayat okulu programları, dini ve ahlaki eğitimler, mesnevi okumaları gibi çeşitli konularda sohbet ve seminer çalışmaları yapılarak gerekli eğitimler verilerek çalışanların maddi yapının ötesinde manevi ve ruhsal olarak tatmin yaşaması sağlanacaktır.

Sanat ve meslek eğitimleriyle birlikte hayata dair ve maneviyat merkezli eğitimlerle de içerikler zenginleştirilecektir. Bu bağlamda esnafın mesai saatleri yeniden gözden geçirilerek maddi kazanımlar kadar manevi ve kültürel kazanımlar için de vakit ayrılması sağlanacaktır. Selçuklu ve Osmanlı döneminde yıkılış sürecine kadar psikolojik terapi işlevi görerek ruhsal manada problem yaşayan bireylerin terapi ve rehabilitasyonun sağlandığı yüksek insani tekâmül enstitüleri olarak adlandırılan tekke ve zaviyelerin fonksiyonuna benzer bir biçimde psikoterapötik

bir işleve de sahip bu akademiler, sanayi sektöründe psikolojik rehabilitasyon işlevi görecektir.

Selçuklular döneminde kurulan ve Ahi Evran tarafından Anadolu'da yaygınlaştırılarak sosyal dayanışmayı ve dürüst ticaret anlayışını kökleştiren Ahilik teşkilatının temel ilkeleri benimsenip esnaf olanlar ve sanayide çalışanlar bu ahlaki ve tasavvufi ilkelerin uygulamaya dökülmesi için yemin ederek çalışmaya başlayacaktır. Belirlenen eğitimleri başarıyla tamamlayıp belge alarak esnaflığa adım atacak olan gençler, yeniden doğmuşçasına bazı kurallara tabi olacaktır. Bunlar; cimrilik kapısını bağlamak, lütuf kapısını açmak. Kahır ve zulüm kapısını bağlamak, hilm ve mülâyemet kapısını açmak. Hırs kapısını bağlamak, kanaat ve rıza kapısını açmak; tokluk ve lezzet kapısını bağlamak, riyazet kapısını açmak. Halktan yana kapısını bağlamak, Hak'tan yana kapısını açmak. Herze ve hezeyan kapısını bağlamak, marifet kapısını açmak. Yalan kapısını bağlamak, doğruluk kapısını açmak (Sarı, 2016: 44). Böylece verilen eğitimlerin davranışlarda değişiklik oluşturucu gücü, grup psikolojisinin olumluya yöneltici etkisi ve yepyeni bir başlangıç yapma duygusu ile birlikte ahlaki sapmalar daha az görülecektir. Ancak bu eğitimlerden önce okul öncesinden itibaren dini ve ahlaki eğitimin eğitim-öğretim kurumlarınca verilmesi ve ailelerin bu eğitimleri destekleyici bir tutum içerisinde olması oldukça önemlidir.

Hız. Peygamberin en kötü meziyet olarak gördüğü yalandan kaçınan, nefsinin aşırılıklardan uzak, hayatın anlamının farkında olan, insana eşref-i mahlûkat olduğu için değer veren, verme ahlakına sahip yeni esnaf ve sanayici modelinin ülkemizi ekonomik ve sosyal olarak bulunduğu konumdan çok daha üst seviyelere çıkaracağı açıktır. Bu kapsamda Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve ilgili yükseköğretim kurumlarının işbirliği içinde çalışmasıyla güzel bir yapılanma oluşabilir.

c.b. 'Fütüvvet Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Merkezi' Modeli

Nefs psikolojisinde hayır terapisi olarak adlandırılan terapötik uygulama; huzursuzluk, mutsuzluk, anlamsızlık ve yalnızlık gibi sıkıntılar yaşayan bireylerin zor durumda olan başka insanlara yardım etmesi ve karşılıksız olarak iyilik yapmasına dayalıdır. İyilik yapmanın iyilik yapıpına faydası bulunduğu gibi iyilik yapan birey üzerinde de rahatlatıcı etkisi olduğu bilinmektedir. Kur'an'da birçok ayette ifade edilen ve Batı'da iyilik terapisi ya da diğerkâmlık olarak benzeri uygulamaların yapıldığı infak ve isarın özünde, hiçbir beklenti içerisinde olmadan sırf Allah rızası gözetilerek insanlara yardım etmek ve fedakârlık yapmak bulunmaktadır.

Peygamber ahlakı olarak nitelendirebileceğimiz fütüvvet anlayışından hareketle oluşturulacak olan psikolojik danışma ve rehberlik merkezinde fütüvvetin ilkeleri doğrultusunda terapi yaklaşımı benimsenecektir. Psikoterapide amaç, bireyin farkındalık kazanarak iradesine hâkim olması ve kendini gerçekleştirmesidir. Nefs psikolojisinin amacı ise bireyin kendi özüne ulaşması, kendini aşmasıdır. Bütün bu hedeflere ulaşma noktasında fütüvvet ahlakını ilke edinerek oluşturulacak psikolojik danışma merkezlerinde Hz. Peygamberin hayatının her safhasında yer alan güzel ahlak ilkeleri temel düstur olacaktır. Bu ilkelerden hareketle batıda iyilik terapisi/diğerkâmlık olarak nitelendirilen nefis psikolojisinde hayır-hasenat terapisiyle birlikte psikoterapi sürecinde birçok önemli psikolojik sorunun çözümü de gerçekleşecektir.

Kur'an'da birçok yerde geçen infak ve isarın özünde, hiçbir beklenti içerisinde olmadan sırf Allah'ın rızası gözetilerek insanlara yardım etmek ve fedakârlık yapmak bulunmaktadır (Bursevi, 2005: 66). "Sahip oldukları mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler" (Bakara, 2/274) ayetinde isar ve infakta bulunanların geleceğe yönelik duydukları korku kaynaklı kaygı ve geçmişte yaşadıkları üzüntü kaynaklı depresyondan kurtulacaklarına işaret edilmektedir. "Onlar ki hem bolluk hem darlık zamanında Allah yolunda harcarlar, öfkelerini kontrol altında tutarlar ve insanları affederler. Çünkü Allah iyilik yapanları sever" (Ali İmran, 3/134) ayetinde insana acı ve ıstırap veren kin tutma, affedememe ve bunların sonucunda ortaya çıkan öfke duygularının kontrol altına alınmasına vurgu yapılmaktadır. İnfak ve isar ile cimrilik zaafını aşan birey, endişe, öfke, kin gibi nefsin olumsuz hasletlerinden kurtularak manevi olarak yükselişe geçebilmektedir. Affedememe kaynaklı öfke ve depresyon yaşayan üniversite öğrencilerinde iyilik terapisi, sorunların aşılmasında etkili olmaktadır.

Bu modelde, ifade edilen psikolojik danışma ve rehberlik merkezi Ahiliğin temeli olan fütüvvet anlayışından hareketle hayır-hasenat temelli olarak çeşitli yardım kuruluşlarıyla birlikte çalışarak ya da bünyesinde iyilik merkezleri kurmak suretiyle Kur'an'ın isar ve infak buyruğunu yerine getirmiş olacaktır. Burada imkânı olanlar ihtiyaç sahiplerine maddi olarak destekte bulunacak, imkânı olmayanlar ise bu tür kurumlarda gönüllü olarak faaliyetlerde görev alarak destek sunacaktır. Bu noktada bireysel psikoterapi sürecinde hayır-hasenat terapisi bağlamında yönlendirilen danışan örneği sunulmuştur.

Depresyon nedeniyle psikolojik destek alan Nur, öğrenci evinde kalmaktadır. Terapi sürecinin ilerleyen seanslarında iyilik terapisi

bağlamında kendine uygun bir iyilik yapmakla ödevlendirilen Nur, yazın memleketine gitmeden önce evlerinde kalan gıda maddelerini arkadaşlarıyla birlikte ihtiyaç sahiplerine vermeye karar vermiştir. İhtiyaç sahibi bir aile tespit edip erzakı teslim etmek için gittiklerinde Nur, evde bulunan yaşlı teyzenin yüzünde beliren mutluluktan çok keyif almış ve ona içtenlikle sarılmıştır. Normalde babaannesi ve dedesine kızgınlığı nedeniyle yaşlılarla temastan uzak durduğunu belirten Nur, maddi iyilik yapmanın dışında yaşlı teyzeye sarılma sıcaklığını göstererek manevi bir iyilik de yapmıştır. Sonrasında huzur duyduğunu belirten Nur, ilerleyen zamanlarda yaşlılara karşı soğukluğunun kırıldığını ve bir süre sonra babaanne ve dedesine karşı olan öfkesinin de azaldığını hayretle ifade etmiştir (Atak, 2021, s. 207).

Nefs-i emmârenin aşağı kısımlarına (esfel-e safilin) takılma bednimize de zarar vermektedir. Bu alt mertebelerde fazla kalıp sıkıldıkça otonom sinir sisteminin dengesi bozulmakta ve yüksek tansiyon gibi hastalıklara duçar olunmaktadır. Ama kişi Yaratıcı'ya yaklaştıkça ferahlayıp rahatlayabilir (Atak, 2021: 206). Bu yüzden müzminleşmiş kaygı rahatsızlıklarında, hafif düzeyde depresyonda ve genelde bunlara eşlik eden psikosomatik hastalıklarda sosyoterapötik yaklaşım olarak hayır terapisi oldukça önemlidir.

İyilik yapmak, çift taraflı fayda sağlamaktadır. Yapılan iyilik, ihtiyacı olanı sevindirdiği gibi iyilik yapanın üzerinde de terapötik etki meydana getirmektedir. Hz. Peygamber, “Kalbinin yumuşamasını ve hacetinin görülmesini sever misin? Yetime merhamet et, onun başını okşa ve ona yediğinden yedir. Kalbin yumuşar ve hacetine erişirsin” (Taberani, 2009: 237) beyanıyla kalbi katılarak öfke, şiddet, merhametsizlik gibi duygular yaşayanların yetim başı okşamalarını tavsiye etmektedir.

Merter tarafından oluşturulan manevi danışmanlık kapsamında kullanılabilir iki aşamalı hayır-hasenat terapisi uygulama örneği şöyledir:

(i)-*Birinci Aşama: Duyarlılık Kazandırma*: Yardıma ihtiyacı bulunan bir aile ya da birey seçilir. Ailenin ya da bireyin ekonomik durumu danışana görsel ve işitsel olarak terapi seansı sırasında gösterilir. Örneğin fakir bir aile ya da yetim bir çocuğun görüntüsü ekrana yansıtılır. Bu görüntü ile ilgili psikanalizdeki gibi serbest çağrışım ya da nefis psikolojisindeki gibi tefekkür yapılır. Tefekkür ya da serbest çağrışım bitince danışan elini kalbinin üzerine koyarak hissettiği duygu ve düşünceleri terapistte ifade eder. Bir seyir defteri tutularak danışanın hissettiği duygu ve düşünceler yazılır. Danışan bu duygulara aşinalık kazanınca terapinin ikinci aşamasına geçilir.

(ii)-*İkinci Aşama: Somut Uygulama Çalışması*: Kişi terapistin kontrolünde hayır kuruluşları ile işbirliği içerisinde ihtiyaç sahibi kişi ya da aileleri ziyaret eder. Burada önemli olan danışanın imkânı ölçüsünde bir şeylerini verebilmesidir. İmkânı ve durumuna göre kişi şefkatini verebilir, parasını verebilir, zamanını verebilir. Bu terapi sürecinde önemli olan danışanın vadettiği yardım ve destek ne ise ona sadık kalmasıdır. Ziyaret sonunda danışandan yaşadığı duygu ve hisleri, yaptığı şeyleri ya da yapamadıklarını seyir defterine yazması istenir. Bir sonraki terapi sırasında bu yazılanlar üzerine konuşularak danışanda oluşan psikolojik etkiler tespit edilir (Merter, 2008:384).

S o n u ç

Ahi Evran'ın ismiyle anılır hale gelen Ahilik, nefis psikolojisinde vurgulandığı şekilde bireyin tekâmülünde nefis mertebelerindeki gibi kademeli ilerlemesini ve psikolojideki kendini gerçekleştirmesini içine alan bir yaklaşıma sahiptir. Ahiliğin temelini teşkil eden fütüvvet ise cömertlik, yiğitlik ve güzel ahlaka sahip olmak gibi önemli erdemleri prototip olarak sunan yaklaşımı ifade etmektedir.

Modern psikolojide iyilik terapisi, diğerkâmlık gibi isimlerle ifade edilen insanlara karşılıksız yardım etme duygusu nefis psikolojisi yaklaşımında hayır/hasenat terapisi olarak ifade edilmektedir.

Ahilik merkezli fütüvvet ruhundan hareketle ve modern psikolojinin bazı verilerinden yararlanarak oluşturulacak olan Fütüvvet Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Merkezi modeli, bu alanda önemli bir boşluğu dolduracak, sosyoterapi yaklaşımını psikoterapiyle kaynaştırarak farklı bir model ortaya çıkarabilir. Ahi Evran Kişisel Gelişim Akademisi ise ticari hayata dürüst, ahlaklı, isar ve infak ruhuyla hareket eden bir esnaf ve sanayicilerin bulunmasında etkili olabilir ve bu durum, özellikle erkekler arasında eksik bulunan dayanışmanın oluşmasına katkı sağlayabilir.

K a y n a k l a r

Akın, H.(2017). *Sabîh-i Buhârî muhtasarı* (Cilt 1). İstanbul: Çelik Yayınevi

Akman, M. K. (2013). Sosyoterapi: Sosyolojinin terapötik kullanımı. *Mukaddime*, (8), 1-12.

Atak, M. (2016). *Öğrenci olma kılavuzu*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.

Atak, M. (2021). *Nefs psikolojisi kuram uygulama*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Ayten, A. (2015). *Psikoloji ve din*. İstanbul: İz Yayınları.

Bayram, M. (2016). Anadolu'da ahiliğin teşekkülündeki rolü açısından fütüvvet hareketi ve tarihi. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (1), 51-73.

Bedri, M. (2017). *Müslüman psikologların çıkması*. (çev. İ. N. Kaya). İstanbul: Mahya Yayıncılık.

Bilgin, N. (1988). *Sosyal psikolojiye giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Buhari M. (2013). *Edebü'l müfred*. (çev. H. Akın). İstanbul: Çelik Yayınları.

Bulut, S. (2020). Pozitif psikolojiye giriş. [içinde] *Pozitif Psikoloji*. Ed. S. Bulut. (ss. 1-16). Ankara: Nobel Yayınları.

Bursevi, İ. H. (2005). *Râbu'l-beyan*. (Cilt 1). (çev. Ö. Çelik, A. Ergül, F. Salman, M. Sülün, Y. Akgün). İstanbul: Erkam Yayınları.

Çağrı, M. (2000). İsar. [içinde] *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* (ss. 22). İstanbul: TDV Yayınları.

Çelik, H. (2017). Psikoterapide yeni soluk: Öyküsel terapi. *Kafkas Üniversitesi Eğitim Araştırma Dergisi*, 4(1), 34-50.

Ellenberger, H. (2021). *Bilinçdışının keşfi*. (çev. E. Kılıç). İstanbul: Albaraka Yayınları.

Erdoğan, F. K. (1994). *Psikolojik danışma kuramları*. İstanbul: Birsen Yayınevi.

Freud, S. (1995). *Dinin kökenleri*. (çev. S. Budak). Ankara: Öteki Yayınevi.

Freud, S. (1996). *Beş konferans ve psikanalize toplu bakış*. (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınları.

Fromm, E. (1997). *Sahip olmak ya da olmak*. (çev. A. Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Göktaş, V. (2011). Ahilik ve tasavvuftaki bazı müşterek ahlaki öğeler. [içinde] *I Uluslararası kalite merkezli bir yaşam sempozyumu bildiriler kitabı*. Ed. A. Çavuşoğlu. (ss. 107-124). Kayseri: Kayseri Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği Yayınları.

Gölpınarlı, A. (1950). İslam ve Türk illerinde fütüvvet teşkilatı. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mecmuası*.

Hayes, S. (2004). Acceptance and commitment therapy, relational frame theory, and the third wave of behavioral and cognitive therapies. *Behav Ther*, 34(4), 638-665.

Jakobi, J. (2002). *Jung psikolojisi*. (çev. M. Arap). İstanbul: İlhan Yayınları.

Karahan, F., & Sardoğan, M. (1994). *Psikolojik danışma kuramları*. İstanbul: Birsen Yayınevi.

Madigan, S. (2016). *Naratif terapi*. (çev. G. Akkaya). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Maslow, A. (1969). The farther reaches of human nature. *Journal of Transpersonal Psychology*, 1(1), 1-9.

Maslow, A. (1996). *Dinler, değerler, doruk deneyimler*. (çev. H. K. Sözmez). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.

Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi*. (çev. O. Gündüz). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.

Merter, M. (2020). Cep telefonu bağımlılığı ve nefis psikolojisi. [içinde] *Maneviyat Psikolojisi IV*. Ed. M. Atak, (ss. 11-30). Kayseri: Kimlik Yayınları.

Merter, M. (2008). *Dokuz yüz katlı insan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Nakkaş, A. B. (1950). *Tuhfetül vasaya*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Sardoğan, F. K. (1994). *Psikolojik danışma kuramları*. İstanbul: Birsen Yayınları.

Sarı, E. (2016). *Abilik*. Antalya: Nokta Kitap.

Sülemi, E. A. (1977). *Tasavvufta fütüüvet*. (çev. S. Ateş). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Taberani İ. (2019). *El-Mu'cemu's-sağır*. (çev. İ. Doğan). Konya: Hüner Yayınları.

Tacschner, F. (2015). İslam ortaçağında futuvva. *İstanbul İktisat Fak. Mecmuası*, 15(1-4).

Tatlıoğlu, K. (2013). Ahi teşkilatında iş ve meslek ahlakının bireylerin kişilik, karakter ve sosyal gelişimine etkisi. [içinde] *III. Uluslararası Abilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ed. H. Kalyoncu. (ss. 3-26). Kayseri: Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği Yayınları.

Torlak, Ö. (2013). Açılış konuşması. [içinde] *III. Uluslararası Abilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ed. H. Kalyoncu. (ss. 1-3) Kayseri: Kayseri Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği.

Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçapar, H. (2012). *Bilişsel terapi*. Ankara: HYB Yayıncılık.

Uludağ, S. (1991). *Kuşeyri risalesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Uludağ, S. (1996). Fütüüvet. [içinde] *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi*. (ss. 259-260). Ankara: TDV Yayınları.

Zerkub, N. (1950). *İslam ve türk illerinde fütüüvet teşkilatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Zettle, R. (2005). The evolution of a contextual approach to the rapy: From comprehensive distancing to ACT. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, (1), 77-89.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 47-72
Issue: 5 • June 2022 • 47-72

Gebelik Sürecinde Manevi Bakım: Hastanede Nicel Bir Uygulama

Spiritual Care During Pregnancy:
A Quantitative Application in the Hospital

Serpil Başar

Dr.

Diyabet İşleri Başkanlığı
İzmir İl Müftülüğü

E-posta: serpil-basar@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-9727-8337

İzmir / Türkiye

PhD

Presidency of Religious Affairs

Religious Office of İzmir

E-mail: serpil-basar@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-9727-8337

İzmir / Turkey

doi: 10.56432/tmdrd.1076337

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 28 Mart 2022 • 28 March 2022
Kabul Tarihi • Accepted 18 Nisan 2022 • 18 Nisan 2022

Ö z e t

Bu araştırmada, gebelere yönelik manevi bakım çalışmaları kapsamında, hastane nicel uygulaması yapılmış ve sonuçları değerlendirilmiştir. Bunun için de din psikolojisinin bakış açısıyla, maneviyat ve insan alanına yeni bir katkı sunma hedeflenmiştir. Kadınlar için gebelik hem manevi ihtiyaçların ortaya çıktığı hem de manevi gelişimin bir aşama olarak yaşandığı bir dönemdir. Kadın bu süreçte dokuz ay boyunca bebeği ile kurduğu bağ ile bir anelik kimliği inşa eder. Bu doğal bir süreçtir ancak yine de yaşanılan değişimler ve uyum becerisi ile etkilenecek şekilde bir stres hatta depresyon dönemi de olabilir, psikolojik sağlık etkilenebilir. Bu nedenle gebe, sadece fiziksel açıdan değil psikolojik sağlık açısından da takip edilmeli ve bütüncül bakımı sağlanıp, yaşanacak risklerden korunmalıdır. Ancak aynı zamanda gebelik bir gelişim krizi olarak da görülmektedir. Bu kriz dönemi ile ve değişimler ile baş etmede maneviyattan yararlanılabilir ve gebelere hastane ortamında gebe okulunda manevi bakım uzmanı tarafından manevi bakım hizmeti verilebilir. Bu amaçla yapılan araştırmada manevi bakım uzmanları için bir müdahale programı hazırlanmıştır. Bu programla amaç, gebenin manevi güçlenmesine destek olmak ve sağlıklı bir gebelik geçirmesini sağlamaktır. Çünkü anne karnı sürecinin sağlıklı olması sayesinde gebenin iyi olması ile gelecek neslin sağlıklı olmasına yönelik bir kazanım elde edilecektir. Bu araştırma gebelere yönelik olarak program uygulamada din psikolojisi alanında ilk olma özelliğindedir. Çalışmamız uygulamalı olup, deneysel desenedir. Bu araştırmada öncelikle hastanede gebeler ile görüşülmüş, Tanrı algısı ve dini başa çıkma leği kullanılarak çalışma ve kontrol grubu, nicel olarak analiz edilmiştir. Daha sonra değer odaklı manevi bakım programı oluşturularak katılımcılara uygulanmış, Tanrı algısı ve dini başa çıkma testleri tekrar edilerek anlamlı fark elde edilmiştir. Ayrıca alışma ve kontrol grubunun doğum sonrası takip edilerek lohusa dönemleri için Edinburgh doğum sonu depresyon leği uygulanmış, çalışma grubunda anlamlı fark elde edilmiştir. Bu farklar; sevgi yönelimli Tanrı algısında pozitif olarak, doğum sonrası depresyon testinde ise kontrol grubuna nazaran, depresyon puanlarının düşük olarak bulgulanmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Manevi ihtiyaçlar
Manevi bakım • Dini başa ıkma • Gebelik

A b s t r a c t

In this study, a hospital quantitative application was made within the scope of spiritual care studies for pregnant women and the results were evaluated. For this, it is aimed to make a new contribution to the fields of spirituality and humanity from the perspective of the psychology of religion. For women, pregnancy is a period when both spiritual needs arise and spiritual development is experienced as a stage. In this process, the woman builds a motherhood identity with the bond she has establishing with her baby for nine months. This is a natural process, but there may still be a period of stress or even depression, which will be affected by the changes experienced and the ability to adapt, and psychological health may be affected. For this reason, pregnant women should be followed not only in terms of physical but also in terms of psychological health, and holistic care should be provided and they should be protected from the risks ahead to be experienced. However, pregnancy is also seen as a developmental crisis. Spirituality can be used in coping with this crisis period and changes, and spiritual care can be provided to pregnant women by a spiritual care specialist at the pregnant school in a hospital environment. In this research, an intervention program was prepared for spiritual care professionals. The aim of this program is to support the spiritual empowerment of the pregnant women and to ensure a healthy pregnancy. Because, thanks to the healthy process in womb, a gain will be obtained for the next generation to be healthy with the well-being of the pregnant. This research is the first in the field of psychology of religion to implement a program for pregnant women. Our study is practical and has an experimental design. In this study, first, pregnant women were interviewed in the hospital, and the study and control groups were analyzed quantitatively by using the God perception and religious coping scale. Then, a value-oriented spiritual care program was created and applied to the participants, and a significant difference was obtained by repeating the God perception and religious coping tests. In addition, the postpartum follow-up of the study and control groups was monitored and the Edinburgh postpartum depression scale was applied for the puerperal periods, and a significant difference was obtained in the study group. These differences are; positive in the love-oriented God perception, and lower depression scores in the postpartum depression test compared to the control group.

K e y w o r d s

Spiritual counselling and care • Spiritual needs
Spiritual care • Religious coping • Pregnancy

Giriş

Bir kadının hayatının önemli bir aşaması olan gebelik süreci, sağlıklılık göstergesi olup, her şeyin yolunda olduğunun bir işareti olarak yorumlanabilir veya sürecin olumsuzluklarına ya da toplumsal beklentilere göre bir başarısızlık süreci olarak da deneyimlenebilir. Her iki bakış açısında da bireyin fark edebilecekleri ve gelişeceği yönler olacaktır. Her şeyden önce gebelik, kadının bedeni ve çocuğu ile kuracağı bir aidiyet ilişkisi olarak, genlerini de nesline aktarmaya imkân sağlayan evrensel bir değerdir. Gebelik, hayata yeni bir anlam katarak hem kadına hem erkeğe mutluluk için bir fırsat sunar.

Aynı zamanda gebelik, fazla değişim ve risk ile beraberinde psikolojik etkiler de yaratır. Bu etkiler; kadının anne olmaya hazır olup olmasına, kaçınıcı gebelik olduğuna, bebeği isteyip istememesine, sosyal çevre tarafından desteklenmesine, eşi ile olan ilişkisinin kalitesine göre değişebilir. Gebelik kadın için; üreme, dişiliğini yaşama, kendini anlama açısından özel bir zaman ve olgunlaşma deneyimidir. Bir bebeğin bakımını üstlenme, belli bir süre sürekli onun ihtiyaçlarını giderecek olma ve onunla meşgul olma durumu bir kadın için aynı zamanda yeni bir stres faktörü ve bir yaşam krizi de olabilir. Bu nedenle gebelik süreci, farklı duygularının bir arada yaşandığı, yeni döneme uyum ve geçiş dönemidir.

Gebelik dönemi kendi içinde 3 dönem olarak incelenebilir. 1. dönem, ilk 3 ay içinde fiziksel değişimlerin ön planda olduğu dönemdir ve kadının gebeliğini kabul etme ve bir canlıyı içinde barındırmaya alışma dönemidir. Ayrıca onu kaybetme korkusu da yaşar. 2. dönemde, 3-6 aylık iken bebek hareketlenmeye başlar ve bebeğin canlılığını hissetmesi artar. Gebe ve bebek arasında bağlanmanın yoğunlaştığı bir dönemdir. 3. döneme, 6-9. aylarını kapsar. Doğumun nasıl olacağı düşüncesi ve bebeğe zarar vermeme endişeleri oluşabilir. Gebenin hareketliliği, gittikçe kısıtlı hale gelebilir. Uyku ihtiyacı artabilir. Sosyal destek ihtiyacının da arttığı bir dönemdir. Doğum sonrasında ise bu gerilimlerin büyük bir kısmı sona erer ve bebek kucağa alındığı andan itibaren, yoğun annelik duyguları baskın hale gelir. Lohusalık dönemi denilen bu dönem, bebeğin ihtiyaçlarını giderme ve ona uyum sağlama dönemidir (Göktepe ve ark., 2000).

Gebelik bir yönüyle de kadın için yaşamsal bir krizdir (Süslüoğlu, 2019). Kadın bu süreçte, dokuz ay boyunca bebeği ile kurduğu bağ sayesinde yeni bir annelik kimliği inşa eder. Hatta bu, her doğumda birbirinden farklı bir inşa süreci olabilir. Bu doğal bir süreçtir ancak yine de yaşanan değişimler ve uyum becerisi ile etkilenecek şekilde bir stres ve

kaygı hatta depresyon dönemini de oluşturabilir, psikolojik sağlık bu şekilde bir etkilenme sürecine girer. Bu nedenle gebe, sadece fiziksel açıdan değil psikolojik sağlık açısından da takip edilmeli ve bütüncül bakımı sağlanıp, yaşanacak risklerden korunmalıdır.

Gebelik bir sevinç, olgunlaşma, büyüme, kadın olarak etkinleşme, mutluluk sebebi olabildiği gibi; duygusal zorlanma, kaygı, kuşku, korku da yaratabilir ve her trimesterde (her 3 aylık dönemde) farklı gelişimsel görevleri vardır. İlk dönemde vücudundaki fiziksel değişikliklere uyum sağlamaya çalışan gebe; ikinci trimesterde hareketlerini almaya başladığı bebeğine odaklanırken; son trimesterde ise doğumun nasıl olacağı, sancıya dayanamama ve doğumda bebeğini kaybetme korkusuna yoğunlaşır.

İlk trimesterde göstermesi gereken gelişim aşaması; gebeliği kabul etmek, belirsizlikleri aşarak “ben gebeyim, bebek bekliyorum” diyebilmeğdir. Bu aşamada birbirine zıt duygular yaşasa da kabule geçebilmesi başarıdır. Bu aşamaya gelmesinde eş, aile ve çevre desteği önemlidir; güven sağlandığında rahatlar. İkinci dönemdeki gelişim aşaması; “bebeğimin ayrı bir varlık olduğunu kabul ediyorum” cümlesidir. İlgisi bebeğine yoğunlaşan anne aday, zaman zaman karamsar ve çevresine ilgisiz olabilir.

Son üç aylık dönemde ise artan gebelik yükü ile eşe ve başkalarına bağımlılıkları gelişebilir; kontrolünü kaybetmekten, doğum ağrısına dayanamamaktan ve her şeyin kötü gideceğinden korkabilirler. Bu dönemin gelişim aşaması; “bir anne oluyorum” cümlesi ile ifade bulur. Görüldüğü üzere gebelik, kadın için yeni bir rol ve yeni sorumluluk yükü, uyum gerektiren ve stres yaratan bir dönemdir (Uçar, 2014; Süslüoğlu, 2019).

Kadının gebelik sürecinin; kişisel, tıbbi, sosyal ve kültürel yönleri vardır. Bu makalede din psikolojisi bakış açısıyla, tıp alanı içinde kadına manevi açıdan bakım vermenin nasıl olabileceğinin ve manevi güçlenmesine nasıl destek olunacağını ortaya konulması amaçlanmıştır.

a. Problem

İnsanoğlunun yeryüzü yolculuğu, doğum ile başlar. Anne karnındaki süreç de bu yolculuktaki en önemli bölümlerden biridir. Çünkü beden, zihnen ve ruhen dengeli ve sağlıklı bir insan olmak, anne karnındaki gelişim dönemlerinde başlamaktadır. Bu araştırmada problem olarak üzerinde durulacak husus; gebelerin manevi ihtiyaçlarının neler olduğu, manevi bakımın ve manevi güçlenmenin, gebelik süreci boyunca gebenin üzerinde sağladığı etkileridir. Dolayısıyla amaç, bebeğin sağlıklı

bir anne karnı süreci geçirmesine katkı sağlamak, doğum süreci ile emzirme dönemine de olumlu katkı sağlamaktır. Yapılan literatür araştırmasına göre din psikolojisi alanında gebelik süreci daha önce bu açılardan ele alınarak bir müdahale uygulaması yapılmamıştır. Bu çalışmada bir değerler eğitimi programı oluşturularak, müdahale prosedürü oluşturulmuştur.

Uygulama da başlıca şu sorulara cevap aranacaktır:

1-Gebelerin manevi ihtiyaçları nelerdir?

2-Kadınlar gebeliği nasıl deneyimlemektedirler?

3-Gebelik sürecini nasıl anlamlandırmaktadırlar?

4-Manevi anlamda güçlenmeleri ve manevi bakımları nasıl sağlanabilir?

b. Amaç

Amaç; hastanede manevi bakım uygulamaları kapsamında, kadınların gebelik süreçleri boyunca öncelikle manevi ihtiyaçlarını tespit etmek, manevi bakım uygulamaları yaparak, onların güçlenmelerine destek olmak ve Prof. Dr. Öznur Özdoğan (2019) tarafından geliştirilen Değer Odaklı Manevi Bakım Programı (DOMAB) ile gebelerin Tanrı Algısı ve Dini Başa Çıkma düzeylerinde olumlu fark elde etmek, lohusalık dönemlerinde de depresyon düzeylerinin düşük olmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Yine çalışma grubunda kadınların; kendini ifade etme, farkındalık kazanma, dinlenilme, anlaşılma, ilgi ve özen ihtiyaçları dikkate alınarak, uygulanan program boyunca manevi bakımlarının da yapılması hedeflenmiştir.

Bu amaçla, özellikle gebelerin Tanrı Algısı araştırılmış ve korku yönelimli ya da sevgi yönelimli olmasına göre bakım yaklaşımı geliştirilmiştir. Ayrıca zorlu süreçlerde faydalandıkları dini başa çıkma yöntemleri, olumlu ve olumsuz olarak iki kısımda incelenmiştir. Bu analize göre tema odaklı grup toplantıları ile değer odaklı bir bakış açısı geliştirilerek, süreç boyunca manevi bakımları sağlanmış, ölçme testleri ile ön ve son test sonuçları karşılaştırılmıştır.

c. Önem

Dinin, psikolojik sağlık üzerine olumlu etkilerini ortaya koyan bilimsel araştırmalar; insanın bilişsel, fiziksel ve manevi yönlerden bütüncül (holistik) olarak ele alındığında sağlıklı olmasından bahsedebileceğini ortaya koymuştur (Demirsoy, 2014). Bu anlamda iyi ve sağlıklı olma temaları; iyi olmak, umutlu olmak, huzurlu olmak, içinde bulunduğu şartlara uyum sağlamak, kendi potansiyelini gerçekleştirmek, kaliteli ilişkiler kurmak gibi bütünsel sağlığı etkileyen unsurlardır. Bu sebeple din

psikolojisi de bu temaları araştırma konusu edinmiştir. Özellikle kişinin dini deneyimi, Tanrı Algısı ve baş etme mekanizmalarından biri olan dini başa çıkmayı olumlu yönde kullanması, iyi oluş ile ilişkilendirilmiştir (Ayten ve ark., 2012).

İnsanın doğumundan ölümüne kadar yaşadığı tüm gelişim evrelerinde, dini ve manevi yönelimlerinin katkısının görülmesi mümkündür. Çünkü beden ve zihin yönlerinin yanı sıra hayatına anlam veren, güçlüklerle baş etmesini sağlayan manevi yönü de ona bir yol ve yaşam gücü verir. Maneviyat; Yaradan ile güvenli bir bağ kurmasını, içindeki özü keşfetmesini ve değerleri yaşamsal olarak deneyimlemesini sağlar (Özdoğan, 2005b).

Ancak bu durum, kişiler arasında farklılık gösterebilir. İnsanın bedensel, zihinsel, toplumsal ve ahlaki olarak gösterdiği değişim ve gelişimlerde; içinde doğduğu kültür, doğup büyüdüğü çevre, aldığı eğitim de dini yönelimler ve manevi arayışları kadar etkilidir. Kadın ve erkek cinsiyeti olarak bu faktörlerde farklılık olabilir mi, diye düşünülürse, şüphesiz gebelik süreci kadının gelişimi açısından; bedensel, bilişsel ve manevi açıdan farklı bir deneyim kazandırma sürecidir, denilebilir.

Anne olmak, kadını eş olmanın bir adım ötesine taşıdığı gibi erkeğe de baba olma statüsü getirerek, sorumluluk açısından her iki bireye de bir değişim ve gelişim fırsatı sunar. Hayata bir bebek gelir ve aralarında aile ilişkisi başlar. Kadınların bu sürecin başından itibaren yaşadıkları bedensel ve biyokimyasal değişimler, psikolojileri üzerinde de zaman zaman değişim yaratır ve “gebelik” aynı zamanda bir yaşam krizi dönemi olma özelliğini de içinde barındırır. Yeniye uyum açısından kadın için bu dönem, yaşamındaki pek çok ilkin de başlamasına sebep olur. Ancak bebek kucağa alındığı ilk anlardan itibaren, annelik duygusu baskın hale geçer ve çoğunlukla yaşanan sürecin güçlükleri unutulur, mutluluk elde edilir.

Sağlıklı nesiller için, sağlıklı bir anne karnı sürecini sağlamak yönünde yapılacak tüm araştırma ve girişimler önemlidir. İşte bu araştırmada gebelik sürecinde; kadının yaşadığı değişim ve gelişimlerde manevi ihtiyaçlarının tespiti, buna göre maneviyattan güç alması, Rabbine yönelişinin seven ya da cezalandıran Tanrı anlayışı ile mi olduğu, manevi değerler ile bütünleşmesinin ve diğer faktörlerin lohusalık döneminde depresyon puanı üzerine etkisinin ne olduğunu ortaya koymak, sağlıklı bir anne karnı süreci açısından önemlidir.

Program; Kur'an, hadis, din psikolojisi alan bilgisi ve Hz.

Mevlâna, Yunus Emre gibi Anadolu erenlerinin ışığı ile elde edilen bilgiler ile oluşturulmuştur. Bu içerikle de hedef; gebelik sürecindeki kadınlara sahip oldukları manevi gücünü fark ettirmeye çalışmak, umut ve cesaretlerini artırmaktır. Bu sebeple araştırmada; gebelik sürecinde yaşanılması mümkün olan sorunlar esnasında deneyimlerini anlamlandırmalarına destek olmak, sürece uyum sağlamalarında yanlarında olmak ve DOMAB'ın etkisini bilim dünyasına sunmak amaçlanmıştır.

d. Örneklem ve Sınırlılıklar

Mevcut araştırmada; İzmir'de Kâtip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile sınırlı olarak, kadın doğum polikliniğe hizmet almak üzere başvuran, normal gebelik sürecindeki kadınlar ile çalışılmış ve olasılıklı örneklem olarak basit seçkisiz örnekleme ile katılımcılar rastgele seçilmiştir. İzmir İl Sağlık Müdürlüğü'nün Nisan- Aralık 2019 tarihleri arasında araştırma izni vermesi nedeni ile araştırmamız bu tarihler arasında sınırlanmıştır.

İzmir'de çalışma ve kontrol grubunu oluşturmak üzere 110 gebe ile ön tarama gerçekleştirilmiştir. İçlerinden grup çalışması için gönüllü olan 30 çalışma, 30 kontrol olarak 60 gebe ile çalışılmıştır. Örneklem seçiminde gebelerde dışlama kriterleri olarak; çalışmayı kabul eden, daha önce psikiyatrik bir hastalığı bulunmayan, riskli gebelik (düşük tehdidi, hipertansiyon, diyabet vb. hastalıkları olan) kriterleri içinde yer almayan, eşiyile birlikte yaşayan kadınlar araştırmaya dahil edilmiş ve mevcut müdahale programının ilk kez uygulanması sebebiyle katılımcıların; riskli gebelik değil, normal gebelik süreci geçirenler olmalarına özen gösterilmiştir.

Bağımlı değişkenler; Tanrı algısı, dini başa çıkma, Edinburg doğum sonu depresyon ölçeğidir. Bağımsız değişkenler; gebelerin yaşı, mesleği, evlilik süreleri, çocuk sayıları olarak belirlenmiştir. Veriler, yüz yüze ikili görüşme tekniği ile kadın-doğum polikliniğinde ve gebelik okulunda toplanmış; ayrıca buralarda yoğunluk olduğunda, hastane içinde bir üst katta bulunan manevi destek odası kullanılmıştır.

e. Yöntem ve Uygulama

Araştırma, sahada deneysel desende uygulamalı bir yöntemle yürütülmüştür. Deneysel desenler “ön test, son test, deney ve kontrol grubu” modeline dayanır (Büyüköztürk, 2016). Uygulama içeriği ise ihtiyaç analizi sonrası DOMAB programını oluşturmak ve uygulamak şeklindedir.

Nicel aşamada, hastanede polikliniğe başvuran gebelerden gönüllü olan 110 kişiye ön uygulama olarak, Tanrı Algısı ve Dini Başa Çıkma testleri uygulanmıştır. 110 kişi içinden çalışmaya katılım için gönüllü olan 60 kişi içinden, 30 kişilik çalışma grubu seçilerek müdahale programı oluşturulmuş ve değer odaklı manevi bakım programı çerçevesinde uygulama yürütülmüştür. O süreçte, 30 kişilik kontrol grubuna herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Ardından son testler çalışma ve kontrol grubuna uygulanmış ve anlamlı fark elde edilmiştir.

Bu program için Öznur Özdoğan (2019) tarafından geliştirilen Değer Odaklı Manevi Güçlenme ve Bakım Programı (DOMAB) temel alınmış, örneklemin ihtiyaçlarına göre uyarlanmıştır. 15 oturumluk programda, Özdoğan'ın "İsimsiz Hayatlar, Mutluluğu Seçiyorum, Aşkın Yanımız Maneviyat" isimli eserlerinden, değerlerle ilgili diğer literatürden, Anadolu kültürü ve bilgeliğini temsil eden düşünürlerin görüşlerinden ve doktora ders notlarından yararlanılmış, işlenirken de her bir değer için içselleştirilip, yaşanılır olmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmada ayrıca başka bir yöntem olarak katılımcı gözlem metodu uygulanmıştır. Gebe okulunda devam eden dersler, araştırma boyunca takip edilmiş; eğitimci ve gebeler arasındaki iletişim incelenerek ders içerikleri gözlenmiştir. Hem oturumların devam ettiği derslerde hem de ikili görüşmelerde gebeler incelenmiş; kendilerini ifade ediş biçimleri, gebelik sürecini nasıl geçirdikleri, bedensel, zihinsel ve manevi yönlerden yaşadıkları değişimler mercek altına alınmış, bu süreçte gebelik yolculuklarına eşlik edilmiştir.

Uygulamaya başlamadan önce Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'na başvurulmuş, gerekli izin alındıktan sonra, İzmir İl Sağlık Müdürlüğü'ne araştırma talebi iletilmiş ve hastane uygulaması için izin alınmıştır. Nisan-Aralık ayları arasındaki uygulama izni için, nisan ayında uygulama başlamıştır. Uygulamaya sadece gönüllü olan gebeler dâhil edilmiş, görüşmeler birebir yapılmış ve bu esnada kayıt alınabileceği ifade edilmiştir. Gebelere araştırma hakkında bilgi verilerek onamları alınmış ve kişisel bilgilerinin açıklanmayacağı bildirilmiştir.

Araştırmaya katılacak olanlara araştırmayı tanıtan ve katılmaya gönüllü olduklarını bildirdikleri bir onam formu kullanılmış ve her görüşme öncesinde her bir katılımcıya bu form okunmuş ve imzası alınmıştır.

f. Ölçme Araçları ve Psikometrik Özellikleri

(i)-*Kişisel Bilgi Formu*: Katılımcıların yaş, öğrenim durumları, medeni halleri, meslekleri gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik,

bir kişisel bilgi formu oluşturulmuş ve her katılımcıya tek tek okunarak doldurulmuştur.

(ii)-*Tanrı Algısı Ölçeği*: Araştırmada, bireylerin Tanrı'ya yönelik atıflarını belirlemek üzere Ö. Güler (2007b) tarafından geliştirilen Tanrı Algısı Ölçeği (TAÖ) kullanılmıştır.

(iii)-*Dini Başa Çıkma Ölçeği*: Bireylerin zor ve sıkıntılı olay ve durumlarla karşılaştıklarında başvurdukları dinî başa çıkma etkinliklerini ve onlara başvurma sıklıklarını gösteren Dini Başa Çıkma Ölçeği kısa formu (14 md.) uygulanmıştır. Ölçek, Ayten (2012) tarafından Pargament, Koenig ve Perez'in geliştirdikleri Dinî Başa Çıkma Ölçeği'nden yararlanılarak oluşturulmuş ve Tanrıya Sığınmak isimli çalışmasında kullanılmıştır.

(iv)-*Edinburg Doğum Sonu Depresyon Ölçeği*: Ayrıca lohusalık dönemi için Edinburg Doğum Sonu Depresyon Ölçeği (10) uygulanmış, ölçekler katılımcılara tek tek okunarak doldurulmuştur.

İç geçerlik için bu araştırmada dokuz aylık bir zaman dilimi ile gebelerle zaman geçirilmiş, katılımcılarla hem eğitim ortamında hem etkinlik ortamlarında bulunulmuş, karşılıklı etkileşim sağlanmış ve gözlem yapma imkânı bulunmuş, birkaç defa ölçeklerin uygulanması için uzun görüşmeler yapılmıştır. Dış geçerlik için ise araştırma din psikolojisinde gebelere yönelik olarak deneysel desende uygulama içerikli manevi bakım alanında ilktir.

Örneklem İzmir ili ile ve tek bir hastane ile sınırlıdır. Özellikle dışlama kriterlerinde eşleri ile yaşayan, İzmir'de yerleşik olan ve gebelik süreci olumlu devam edip herhangi bir psikolojik sorun teşhisi almamış olanlar seçilerek; ilk kez uygulanacak bu yaklaşım için olabildiğince fiziksel ve psikolojik sağlık faktörlerine sahip bireylerle çalışılmıştır. Geliştirilen bu yöntem, farklı kriterlere sahip gebelere de uygulanabilir ve böylelikle farklı manevi ihtiyaçların ortaya çıkarılmasına ön ayak olabilir. Böyle bir uygulama için prgramda değişiklikler yapılması mümkündür. Bu sebeple program farklı kriterlere sahip gebelerle çalışılmaya ve geliştirilmeye açıktır. Nicel olarak güvenilirlik için ölçme testleri her gruba aynı içerikte uygulanmış, uygulama süreci boyunca denek kaybı yaşanmamıştır. Geçerlik için ise, Cronbach alfa değeri tespiti yapılmış ve 0,5 olarak bulunmuştur.

g. Bulgular

g.a. Ön-Test Bulguları

(i)-Tanrı Algısı

Ön uygulama grubunun Tanrı Algısı Ölçeği Sevgi Yönelimli Tanrı Algısı boyutu puanlarının; katılımcıların yaşlarına, mesleklerine, eğitim durumlarına, evlilik süresine, gebelik ayına, çocuk sayısına ve evlenme yaşına göre farklılaşmasının incelenmesinde normal dağılım sağlanmadığı için Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur (bkz. Tablo-1).

Tablo-1:

Ön uygulama grubunun demografik özelliklerine göre Tanrı algısı ölçeğinin sevgi yönelimli Tanrı algısı boyutu puanlarının karşılaştırılması

Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	χ^2	p	Bonferoni	
Yaş	18-24	21	56.43	2.373	0.305	-
	25-34	68	52.41			
	25 yaş ve üstü	21	64.57			
Meslek	Ev Hanımı	81	56.45	5.225	0.156	-
	Öğretmen	10	66.10			
	İşçi	9	57.50			
	Diğer	10	35.40			
	İlkokul ve altı	29	57.52			
Eğitim Durumu	Ortaokul	19	52.45	1.179	0.881	-
	Lise	23	55.80			
	Ön Lisans	10	63.45			
Evlilik Süresi	Lisans ve üstü	29	52.50	4.475	0.107	-
	1-5 yıl	65	50.20			
	6-10 yıl	22	62.05			
Gebelik Ayı	11 yıl ve üstü	23	64.22	1.742	0.628	-
	5. ay	39	60.81			
	6. ay	30	54.37			
	7. ay	24	49.35			
Çocuk Sayısı	8 ve 9. Ay	27	56.81	5.028	0.081	-
	İlk	54	48.77			
	1 çocuk	28	59.80			
Evlenme Yaşı	2 çocuk ve üzeri	28	64.18	6.223	0.045*	2>3
	18 yaş ve altı (1)	20	52.20			
	19-24 (2)	43	64.78			
	25 yaş ve üstü (3)	47	48.41			

*p<0.05

•tmdrd•

Tablo 1 incelendiğinde, ön uygulama grubundaki gebelerin sevgi yönelimli Tanrı algısı puanlarının; yaşlarına, mesleklerine, eğitim durumlarına, evlilik sürelerine, gebelik ayına ve çocuk sayına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmektedir. Ön uygulama grubundaki gebelerin, evlenme yaşına göre sevgi yönelimli Tanrı algısı puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) belirlenmiştir. Tespit edilen anlamlı farklılığın evlenme yaşının hangi düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Benforoni testi ile ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. İkili karşılaştırmalar sonucunda tespit edilen anlamlı farklılığın, evlenme yaşı 19-24 yaş arası olanlar ile 25 yaş ve üstü olanlar arasında olduğu saptanmıştır.

Sıra ortalamaları incelendiğinde; evlenme yaşı 19-24 yaş olan gebelerin sıra ortalamalarının (64,78), evlenme yaşı 25 yaş ve üstü olan gebelerin sıra ortalamasından (48,41) yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre, ön uygulama grubundaki gebeler için evlenme yaşı 19-24 yaş arasında olanların, sevgi yönelimli Tanrı algılarının, evlenme yaşı 25 yaş ve üstü olanlardan daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ön uygulama grubunun Tanrı Algısı Ölçeği, korku yönelimli Tanrı algısı boyutu puanlarının; katılımcıların yaşlarına, mesleklerine, eğitim durumlarına, evlilik süresine, gebelik ayına, çocuk sayısına ve evlenme yaşına göre farklılaşmasının incelenmesinde normal dağılım sağlanmadığı için Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 2' de sunulmuştur (bkz. Tablo-2).

Tablo-2:

Ön uygulama grubunun demografik özelliklerine göre Tanrı algısı ölçeğinin korku yönelimli Tanrı algısı boyutu puanlarının karşılaştırılması

	Değişkenler	n	Sıra Ortalaması	χ^2	P
Yaş	18-24	21	63.31	1.872	0.392
	25-34	68	52.63		
	25 yaş ve üstü	21	56.98		
Meslek	Ev Hanımı	81	57.99	3.164	0.367
	Öğretmen	10	55.60		
	İşçi	9	39.33		
	Diğer	10	49.75		
Eğitim Durumu	İlkokul ve altı	29	58.66	5.728	0.220
	Ortaokul	19	59.45		
	Lise	23	41.54		
	Ön Lisans	10	56.85		
Evlilik Süresi	Lisans ve üstü	29	60.36	0.196	0.906
	1-5 yıl	65	55.05		
	6-10 yıl	22	58.11		
	11 yıl ve üstü	23	54.28		

Gebelik Ayı	5. ay	39	58.19	1.934	0.586
	6. ay	30	48.75		
	7. ay	24	50.08		
	8 ve 9. Ay	27	48.45		
Çocuk Sayısı	İlk	54	54.14	0.497	0.780
	1 çocuk	28	54.48		
	2 çocuk ve üzeri	28	59.14		
Evlenme Yaşı	18 yaş ve altı	20	64.78	2.092	0.351
	19-24	43	53.66		
	25 yaş ve üstü	47	53.23		

*p<0.05

Tablo 2 incelendiğinde, ön uygulama grubundaki gebelerin korku yönelimli Tanrı algısı puanlarının; yaşlarına, mesleklerine, eğitim durumlarına, evlilik sürelerine, gebelik ayına, çocuk sayısına ve evlenme yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülmüştür.

(ii)-Dini Başa Çıkma

Ön uygulama grubunun, Dini Başa Çıkma Tarzları Ölçeği olumlu dini başa çıkma boyutu puanlarının; katılımcıların yaşlarına, mesleklerine, eğitim durumlarına, evlilik süresine, gebelik ayına, çocuk sayısına ve evlenme yaşına göre farklılaşmasının incelenmesinde normal dağılım sağlandığı için varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur (bkz. Tablo-3).

Tablo-3:

Ön uygulama grubunun demografik özelliklerine göre dini başa çıkma ölçeği olumlu dini başa çıkma alt boyutunun puan ortalamalarının karşılaştırılması

Değişkenler	N	\bar{X}	SS	F	p	Bonfer-roni
Yaş	18-24	21	22.14	2.986	0.055	-
	25-34	68	23.01			
	25 yaş ve üstü	21	24.71			
Meslek	Ev Hanımı	81	23.00	1.522	0.213	-
	Öğretmen	10	25.20			
	İşçi	9	22.00			
	Diğer	10	23.60			
Eğitim Durumu	İlkokul ve altı	29	23.03	2.230	0.071	-
	Ortaokul	19	22.00			
	Lise	23	22.21			
	Ön Lisans	10	24.80			
	Lisans ve üstü	29	24.27			
1-5 yıl	65	22.76	4.74	1.016	0.366	-

Evlilik Süresi	6-10 yıl	22	23.81	3.36	0.839	0.476	-			
	11 yıl ve üstü	23	23.69	4.058						
Gebelik Ayı	5. ay	39	24.00	2.56						
	6. ay	30	23.26	3.80						
	7. ay	24	22.50	3.64						
	8 ve 9. Ay	27	22.86	3.32						
Çocuk Sayısı	İlk	54	22.74	3.57				1.024	0.363	-
	1 çocuk	28	23.25	3.27						
	2 çocuk ve üzeri	28	23.92	3.87						
Evlenme Yaşı	18 yaş ve altı (1)	20	21.50	4.35				3.214	0.044*	2>1
	19-24 (2)	43	23.90	3.07						
	25 yaş ve üstü (3)	47	23.21	3.48						

*p<0.05

Tablo 3 incelendiğinde, ön uygulama grubundaki gebelerin olumlu dini başa çıkma boyutu puanlarının; yaşlarına, mesleklerine, eğitim durumlarına, evlilik sürelerine, gebelik ayına ve çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) bulunmuştur. Ön uygulama grubundaki gebelerin evlenme yaşına göre olumlu dini başa çıkma puanlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) belirlenmiştir. Tespit edilen anlamlı farklılığın evlenme yaşının hangi düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla Benforoni testi ile ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. İkili karşılaştırmalar sonucunda tespit edilen anlamlı farklılığın, evlenme yaşı 18 yaş ve altı ile 19-24 yaş arası olanlar arasında seyrettiği saptanmıştır.

Ortalamalar incelendiğinde, evlenme yaşı 19-24 yaş olan gebelerin sıra ortalamalarının (23,90), evlenme yaşı 18 yaş ve altı olan gebelerin ortalamasından (21,50) yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, ön uygulama grubundaki gebeler için evlenme yaşı 19-24 yaş arasında olanların olumlu dini başa çıkma tarzlarının, evlenme yaşı 18 yaş ve altı olanlardan daha fazla olduğu söylenebilir.

Ön uygulama grubunun Dini Başa Çıkma Tarzları Ölçeğinde olumsuz dini başa çıkma boyutu puanlarının; katılımcıların yaşlarına, mesleklerine, eğitim durumlarına, evlilik süresine, gebelik ayına, çocuk sayısına ve evlenme yaşına göre farklılaşmasının incelenmesinde normal dağılım sağlandığı için varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur (bkz. Tablo-4).

Tablo-4:

Ön uygulama grubunun demografik özelliklerine göre dini başa çıkma ölçeği olumsuz dini başa çıkma alt boyutu puanlarının karşılaştırılması

	Değişkenler	N	\bar{X}	SS	F	p
Yaş	18-24	21	29.47	3.23	1.105	0.335
	25-34	68	28.85	3.38		
	25 yaş ve üstü	21	30.04	3.36		
Meslek	Ev Hanımı	81	29.34	3.35	0.266	0.850
	Öğretmen	10	29.20	4.02		
	İşçi	9	28.66	4.09		
	Diğer	10	28.50	2.17		
Eğitim Durumu	İlkokul ve altı	29	29.44	3.69	0.400	0.809
	Ortaokul	19	29.26	3.89		
	Lise	23	28.43	3.30		
	Ön Lisans	10	29.70	2.58		
Evlilik Süresi	1-5 yıl	65	29.09	3.24	0.111	0.895
	6-10 yıl	22	29.22	3.29		
	11 yıl ve üstü	23	29.47	3.83		
Gebelik Ayı	5. ay	39	30.22	3.23	1.217	0.307
	6. ay	30	28.86	3.21		
	7. ay	24	28.58	3.93		
	8 ve 9. Ay	27	29.10	3.05		
Çocuk Sayısı	İlk	54	3.33	0.45	0.116	0.891
	1 çocuk	28	3.18	0.60		
	2 çocuk ve üzeri	28	3.65	0.69		
Evllenme Yaşı	18 yaş ve altı	20	28.50	4.63	1.042	0.356
	19-24	43	29.74	2.63		
	25 yaş ve üstü	47	28.97	3.31		

*p<0.05

Tablo 4 incelendiğinde, ön uygulama grubundaki gebelerin olumsuz dini başa çıkma tarzı puanlarının; yaşlarına, mesleklerine, eğitim durumlarına, evlilik sürelerine, gebelik ayına, çocuk sayısına ve evlenme yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir.

g.b. Değer Odaklı Manevi Bakım Programı Uygulaması

Müdahale programını oluşturan Değer Odaklı Manevi Bakım Programı aşağıdadır (bkz. Tablo-5):

Tablo-5:
Değer odaklı manevi bakım programı

Eğitimin Adı		Değer Odaklı Manevi Bakım Programı				
Sorumlu Eğitmeni	Serpil Başar					
Eğitimin Genel Amacı	Bireyin kapasitesini, yeteneklerini, baş etme becerilerini geliştirmek ve yaşamın aşkın boyutlarını anlamasını sağlayarak yeni anlamlara ve olgunluğa ulaşmak.					
Ara Konu	Kazanımlar	Alt Konu	Süre	Öğretim Yöntem ve Teknikler	Materyal-Araç ve Gereçler	Değerlendirme Araçları
1. İyi niyet ve olumlu düşünce	1-Niyetin, sürece bağlılığı kolaylaştırıldığını bilir. 2-Sürecin sorumluluğu hakkında farkındalık kazanır. 3-Her duyguyu eşit şekilde kabul eder ve yaşar. 4-Olumlu düşüncenin hayatıdaki yeri ve önemi üzerinde düşünür. 5-Düşüncelerini olumluya değiştirdiğinde, hayatını da nasıl değiştirebileceğini kavrar.	1-Farkındalık 2-İfade 3- Seçme gücü 4- Seçimlerini kabul 5- Gerçeği görmek	45 dk.	1- Anlatım 2- Soru – Cevap 3- Demonstrasyon	1- Bilgisayar ve projeksiyon 2- Kalen-kâğıt	1- Görüşme 2- Kendini değerlendirme
2-Tanrı algısı ve imtihan kavramı	1-Tanrı algısının ne olduğunu tanımlar. 2-Seven ve ceza veren Tanrı algısının ne olduğunu tanımlar. 3-Seven Tanrı algısının maneviyatı güçlendirmedi önemini kavrar.	1-Sergi 2-Ceza 3-İmtihan	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	1-Bilgisayar ve projeksiyon 2-Kalen-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme

	4-İmtihan kavramını fırsat olarak yorumlar ve ceza veren Tanrı anlayışını güçlendirmez.					
	1-Şükür ve karşılaşımnal şükürün ne olduğunu kavrayabınların farkını bilir. 2-Anda yaşamının önemini kavrar. 3-Hayatının her aşamasını dostça karşılar ve ihtiyaç duyduğu özeni kendisine sağlar. 4-Sahip olduğu nimetlerin farkına varır, nimele yönelik olarak ne yapması gerektiğini kavrar. 5-Nasil şükredeceğini bilir.	1-Mukayeseli şükür 2-Anda kalmak	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	1-Bilgisayar ve projeksiyon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
3-Şükür (Mukayeseli-Mukayesiz)	1-Sabır ve tahammül kavramlarını ayırt edebilir. 2-Sabrın pasif değil, çaba içeren aktif bir süreç olduğunu bilir. 3-Tahammülün öfkeyi tetiklediğini bilir. 4-Yargılamanın bireydeki olumsuz yönlerini bilir, anlamının bireydeki farklarını görür. 5-Özveri ve fedakârlık arasındaki farkı bilir. 6-Özverinin kaliteli bir davranış olduğunu kavrar, fedakarlığın ise kalitesiz bir davranış biçimini olduğunu bilir ve yaşamından örnekler verir.	1-Tahammül 2-Öfke 3-Yargılama	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	1-Bilgisayar ve projeksiyon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
4-Sabır-Tahammül-Özveri	1-Tevekkülün tanımını yapar. 2-Tevekkül ederek yaşadığı olayları anlamaya çalışır. 3-Yaşadığı güçlüklerle baş etmede tevekkül kavramının hayata geçirilmesinin önemini kavrar. 4-Dua nedir, neden ve nasıl yapılır, öğretir.	1-Yaradan bilinci 2-Seven Yaradan algısı 3-İşlere Yaradanda başlamak 4-Tevekkül süreci	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	1-Bilgisayar ve projeksiyon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
5-Dua ve Tevekkül						

	5-Duaya her zaman Yaradan'ın cevap verdiğini bilir.	5-Doğru bir tevakkülün yarantuya olumlu katkısı 6-Duaya karşılık bulunak	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstras-yon	1-Bilgisayar ve projeksi-yon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
6-Affetmek ve Tövbe (Duygusal Al)	1-Affetmenin süreci anlamlandırılmak olduğunu bilir. 2-Kendini, başkalarını ve yaptıklarını olduğu gibi kabul eder. 3-Yaşamsal olaylarda karşılaştığı zorlukların olumlu yönlerine yönelbilir. 4-Affetmenin asıl kaynağının Yaradan olduğunun farkına varır. 5-Tövbenin tanımını yapar. 6-Ne zaman tövbe yapılabileceğine dair örnekler verir. 7-Tövbe kavramını yaşamın tüm alanları ile ilişkilendirir.	1-Yaşadıklarını kabul 2-Anlamlandırma ve bırakma 3-Tövbe süreci ve Istıfâ 4-Yaradana havale etme 5-Kararlılık ve kâcılık 6-Değerleri doğru yaşama	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstras-yon	1-Bilgisayar ve projeksi-yon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
7-Gebeliğin Anlamı ve Güvenli Bağlanması	1-Gebeliğin anlamını fark eder. 2-İnsanın bağ kurma ihtiyacının nedenini bilir. 3-Güvenli bağ kurmanın, günlük yaşamdaki etkilerini fark eder ve yaşamından örnekler verir. 4-Gebelik sürecinde anne-bebek ilişkisinde güvenli bağlanmanın önemini fark eder.	1-Bağ kurmak 2-Mareviyat	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstras-yon	1-Bilgisayar ve projeksi-yon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
8-Sevgi	1-Kişiyi zorlayan düşüncelere girmek yerine, kendi acısına sevgiyle ve anlayışla yaklaşır. 2-Sevginin insan hayatında ne kadar önemli olduğuna dair duyarlılık geliştirir.	1-Kendilik kavrar 2-Kendini sevmel 3-Merhamet 4-Acmak	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstras-yon	1-Bilgisayar ve projeksi-yon	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme

	3-Manevi güven ve huzur alanını Tanrıya, kendisine, evrene karşı hissettiği aşkın bir sevgi gücü ile kurar ve bu ilişkinin niteliklerini açıklar.			2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme	
	1-Takvânın Yaradana yakınlık demek olduğunu kavrar.	1-Sorumluluk Bilinci	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	1-Bilgisayar ve projeksiyon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
9-Takva	2-Takvânın sorumluluk bilinci anlamını da öğretir.	2-Ümit 3-Korku		1-Anlatım	1-Bilgisayar ve projeksiyon	
	3-Korku ve sevgi ile Rabbe yönelmenin farkını kavrar.	4-Sevgi		2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	2-Kalem-kâğıt	
	1-Güven kaynağının, Yaradan olduğunu bilir.	1-Kendini bilmek	45 dk.	1-Anlatım	1-Bilgisayar ve projeksiyon	1-Görüşme
	2-Kendini, vicdanını, iç sesini dinleyebilir.	2-Narsist kişilik bozukluğu		2-Soru – Cevap	2-Kalem-kâğıt	2-Kendini değerlendirme
10-Özgüven	3-Kendine güvenmekle Rabbine güvenli bağlanmanın ilişkisini kurabilir.	3-Kibir		3-Demonstrasyon		
	4-Özü ve toplum arasında sağlıklı ilişki içinde bireyin nasıl davranacağına dair örnek verebilir.					
	1-Azîm ve hürs kavranmalarının tanınması yapar.	1-Hürs	45 dk.	1-Anlatım	1-Bilgisayar ve projeksiyon	1-Görüşme
	2-Azîmli olmanın kaliteli, hürs göstermenin kalitesiz olduğunu fark eder ve yaşamından örnekler verir.	2-Gayret		2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	2-Kalem-kâğıt	2-Kendini değerlendirme
11-Azîm	3-Hürs yapmanın insanı tükettiğini ve öfkeyi tetiklediğini anlar.					
	1-Kendini anlayarak yaşamaya adar, hayatın anlamları üzerine düşünür.	1-Hikmet	45 dk.	1-Anlatım	1-Bilgisayar ve projeksiyon	1-Görüşme
	2-Cevresindeki bireylerle hikmet içerikli ve güzel sözle iletişim kurar.	2-Anlam		2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	2-Kalem-kâğıt	2-Kendini değerlendirme
12-Bilgelik	3-İnsan ilişkilerinde, fikirlerine saygı duyulan biri olur.					

	1-Dengenin tanımını yapar. 2-Dengenin kapsadığı alanları inceler. 3-Dengenin günlük hayatta nerelerde kullanıldığını bilir. 4-Kainattaki dengeyi insanın günlük yaşamındaki denge ile karşılaştırır.	1-Takva 2-İfidal 3-Orta yol 4-İfrat-tefrit 5-Sırat el-Müstakim	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	1-Bilgisayar ve projeksiyon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
13-Denge						
	1-Maneviyat kavramının tanımını yapıp ne olduğunu söyler. 2-Anadolu bilgeliklerinden maneviyat ile ilgili örnekler verir. 3-Maneviyatın özünün Yaradan ile bağ kurmak olduğunu bilir. 4-Ruhun ölümsüzlüğünü kavrar.	1-Bağ kurmak 2-Ruh ölmez, yok olmaz, hastalanmaz, engel olmaz.	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	1-Bilgisayar ve projeksiyon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
14- Maneviyat						
	1-İlişkilerde haklılık duygusunun ölkeyi tetiklediğini bilir. 2-Tarının olmakla mutlu olmayı ayırır. 3-Sahip olmak yerine olmayı seçer.	1-Haklılık mı mutlu mu? 2-Tarının olmak 3-Sahip olmak olmak	45 dk.	1-Anlatım 2-Soru – Cevap 3-Demonstrasyon	1-Bilgisayar ve projeksiyon 2-Kalem-kâğıt	1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme
15-Mutluluk						
16-Değerlendirme	Program sonrası çalışma grubu gebelerine 3 soru sorularak, gebe okulları ve program hakkındaki görüşleri alınmıştır.		45 dk.	1-Soru – Cevap		1-Görüşme 2-Kendini değerlendirme

g.c. Son-Test Bulguları

(i)-Tanrı Algısı

Değer Odaklı Manevi Bakım Programı uygulama sonrası elde edilen bulgular aşağıdaki tablodaki gibidir (bkz. Tablo-6).

Tablo-6:

Çalışma ve kontrol grubunun Tanrı algısı ölçeğinin ve alt boyutlarının öncesi ve sonrası puan sıra ortalamalarının karşılaştırılması

		n	Sıra Ortalaması	Z	P	
Sevgi Yöne- limli Tanrı Al- gısı	Çalışma	Öncesi	30	0.00	-4.423	0.000*
		Sonrası	30	13.00		
	Kontrol	Öncesi	30	1.50	-1.289	0.197
		Sonrası	30	2.83		
Korku Yöne- limli Tanrı Al- gısı	Çalışma	Öncesi	30	0.00	-4.715	0.000*
		Sonrası	30	15.00		
	Kontrol	Öncesi	30	11.79	-3.398	0.001*
		Sonrası	30	14.25		
Tanrı Al- gısı Öl- çeği	Çalışma	Öncesi	30	0.00	-4.790	0.000*
		Sonrası	30	15.50		
	Kontrol	Öncesi	30	13.36	-3.073	0.002*
		Sonrası	30	14.25		

*p<0.05

Çalışma ve kontrol grubunun, Tanrı algısı ölçeğinin ve alt boyutlarının gruplarda öncesi ve sonrasının, puan sıra ortalamalarının karşılaştırılması için Wilcoxon testi uygulanmıştır. Test sonucuna göre çalışma grubunun, Tanrı algısı ölçeğinin sevgi yönelimli Tanrı algısı alt boyutunun puan sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (p<0.05). Program sonrası Tanrı algısı ölçeğinin sevgi yönelimli Tanrı algısı alt boyutunun puan sıra ortalamasının, program öncesinden daha fazla olduğu görülmektedir.

Test sonucuna göre kontrol grubunun, Tanrı algısı ölçeğinin sevgi yönelimli Tanrı algısı alt boyutunun puan sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Test sonucuna göre çalışma ve kontrol grubunun, Tanrı algısı ölçeğinin korku yönelimli Tanrı algısı alt boyutunun puan sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (p<0.05). Çalışma ve kontrol grubunda program sonrası Tanrı algısı ölçeğinin korku yönelimli Tanrı algısı alt boyutunun puan sıra ortalamasının, program öncesinden daha fazla olduğu görülmektedir.

Test sonucuna göre çalışma ve kontrol grubunun, Tanrı algısı puan sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu

görülmektedir ($p<0.05$). Çalışma ve kontrol grubunda program sonrası Tanrı algısı ölçeğinin puan sıra ortalamasının, program öncesinden daha fazla olduğu görülmektedir.

(ii)-Dini Başa Çıkma

Çalışma ve kontrol grubunun, dini başa çıkma ölçeğinin öncesi ve sonrası puanlarının karşılaştırılmasında normal dağılım varsayımı sağlandığında ilişkili örneklem t testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur (bkz. Tablo-7).

Tablo-7:

Çalışma ve kontrol grubunun dini başa çıkma ölçeğinin öncesi ve sonrası puan sıra ortalamalarının karşılaştırılması

			n	\bar{X}	SS	t	P
Olumlu Dini Başa Çıkma	Ça-İşma	Öncesi	30	25.16	2.71	-5.421	0.000*
		Sonrası	30	26.80	1.69		
Başa Çıkma Ölçeği	Kont-rol	Öncesi	30	24.46	2.56	0.812	0.423
		Sonrası	30	24.40	2.41		
Olumsuz Dini Başa Çıkma	Ça-İşma	Öncesi	30	29.73	2.97	3.837	0.001*
		Sonrası	30	27.36	1.37		
Başa Çıkma Ölçeği	Kont-rol	Öncesi	30	29.96	2.18	14.627	0.000*
		Sonrası	30	29.76	2.37		
Dini Başa Çıkma Ölçeği	Ça-İşma	Öncesi	30	48.20	3.59	-13.786	0.000*
		Sonrası	30	54.16	2.06		
Başa Çıkma Ölçeği	Kont-rol	Öncesi	30	48.26	3.50	4.387	0.000*
		Sonrası	30	48.16	3.70		

* $p<0.05$

Tablo 7 incelendiğinde olumlu dini başa çıkma tarzı puanları kontrol grubunda, program öncesi ve sonrasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) görülürken, çalışma grubunda program öncesi ve sonrasında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0,05$) belirlenmiştir. Çalışma grubu için ortalamalar incelendiğinde, program sonrası olumlu dini çıkma puanları ortalamasının (26,80) program öncesinden (25,16) daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre, yapılan uygulama sayesinde, gebelerin olumlu dini başa çıkma tarzlarını kullanma sıklığını arttırdığı söylenebilir.

30 çalışma ve 30 kontrol grubumuza, doğum sonrasında ayrıca Edinburg Doğum Sonu Depresyon Ölçeği (EDSDÖ) uygulanmıştır. Uygulama sonuçları aşağıdadır (bkz. Tablo-8, Tablo-9, Tablo-10):

Tablo-8:

Araştırmaya katılan çalışma ve kontrol grubunun depresyon düzeylerine göre dağılımları

Çalışma		Kontrol		Toplam	
n	%	n	%	n	%

Depresyon riski taşıyor	25	83.3	5	16.7	30	50.0
Depresyon açısından az da olsa risk taşıyor	4	13.3	5	16.7	9	15.0
Depresyon olma ihtimali yüksek	1	3.3	20	66.6	21	35.0
Toplam	30	100.0	30	100.0	60	100.0

Araştırmaya katılan çalışma grubu katılımcılarının depresyon düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde (bkz. Tablo-8), %83,3'ünün depresyon riski taşıyor, %13,3'ünün depresyon açısından az da olsa risk taşıyor ve %3,3'ünün depresyon olma ihtimali yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan kontrol grubu katılımcılarının depresyon düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde, %16,7'sinin depresyon riski taşıyor, %16,7'sinin depresyon açısından az da olsa risk taşıyor ve %66,6'sının depresyon olma ihtimali yüksek olduğu görülmektedir.

Bu durum, programa katılan çalışma grubu katılımcılarının depresyon düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo-9:

Araştırmaya katılan çalışma ve kontrol grubunun depresyon düzeylerini arasındaki ilişki

	Depresyon riski taşıyor	Depresyon açısından az da olsa risk taşıyor	Depresyon olma ihtimali yüksek	Toplam
Çalışma	25 (83.3)	4 (13.3)	1 (3.3)	30 (100.0)
Kontrol	5 (16.7)	5 (16.7)	20 (66.6)	30 (100.0)
Toplam	30 (50.0)	9 (15.0)	21 (35.0)	60 (100.0)
Ki Kare Test Değeri			p değeri	
33.676			0.000*	

*p<0.05

Araştırmaya katılan çalışma ve kontrol grubunun depresyon düzeylerini arasındaki ilişkiyi test etmek için ki kare analizi uygulanmıştır (bkz. Tablo-9). Ki kare sonucuna göre, çalışma ve kontrol grubunun depresyon düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (p<0.05).

Tablo-10:

Araştırmada program sonrasında Tanrı algısı, dini başa çıkma ve doğum sonu depresyon arasındaki ilişki

Tanrı Algısı	Dini Başa Çıkma	Doğum Sonu Depresyonu
--------------	-----------------	-----------------------

Tanrı Algısı	1.000	0.766	-0.482
P	-	0.000*	0.000*
Dini Başa Çıkma	0.766	1.000	-0.490
P	0.000*	-	0.000*
Doğum Sonu Depresyonu	-0.482	-0.490	1.000
P	0.000*	0.000*	-

*p<0.05

Araştırmada program sonrası kullanılan Tanrı algısı ve dini başa çıkma ölçeği arası ilişkiyi test etmek için korelasyon analizi uygulanmıştır (bkz. Tablo-10). Korelasyon analizi sonucuna göre program sonrası kullanılan Tanrı algısı ve dini başa çıkma ölçeği arasında, istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0.766$, $p<0.05$).

Edinburg doğum sonu depresyon ölçeği ile Tanrı algısı arasında ($r=-0.482$, $p<0.05$) ve dini başa çıkma arasında ($r=-0.490$, $p<0.05$) istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

S o n u ç

Gebelik, eşlerin hayatında bir dönüm noktası oluşturan, özellikle kadın için eşsiz bir deneyimdir. Bu deneyim hem kadının olgunlaşma sürecinde önemli bir adım hem de neslin devamını sağlamada değerli bir sorumluluktur. Araştırma bu eşsiz deneyimi esnasında gebelere eşlik etmeyi, onların manevi ihtiyaçlarını tespit ederek, bir müdahale programı geliştirmeyi ve bu programın etkililiğini ortaya koymayı hedeflemiştir.

Gebenin kapasitesini, yeteneklerini, güçlüklerle baş etme becerilerini geliştirmek; yaşamın aşkın boyutlarını anlamayı sağlayarak, yeni anlamlara ve olgunluğa ulaşmasını sağlamak; gebeliğin bilgece bir farkındalık sağlayıcı dönem olmasına destek olmak bu programın amacıdır. Değer odaklı manevi bakım programı (DOMAB), Prof. Dr. Öznur Özdoğan tarafından, Pargament'in "Dini Başa Çıkma" kuramına dayalı olarak geliştirilmiştir. Ana amaç, manevi güçlenme ve bakım sağlanmasıdır. Çünkü karşılanmayan manevi ihtiyaçlar, psikolojik sağlık üzerine olumsuz etkiler yaratmakta; değerlerin yaşanılır olmaması, verimli ve anlamlı bir yaşamdan uzak olmaya neden olmaktadır. Program, bireyin olgunlaşmasını hedeflemektedir (Özdoğan, 2019).

Araştırmada ilk önce sahayı tanımak üzere 110 kişilik bir katılımcı grubuna, Tanrı algısı ve Dini Başa Çıkma ölçekleri için ön testler uygulanmış; çalışmayı kabul eden 30 gebe, çalışma grubu olarak ve 30 gebe de kontrol grubu şeklinde ikiye ayrılmıştır. Daha sonra çalışma grubuna müdahale programında; iyi niyet ve olumlu düşünmenin önemi, sevgi ve

koru yönelimli Tanrı algısı ve imtihan kavramı, mukayeseli ve mukayesesiz şükür, sabır-tahammül-özveri kavramları, dua ve tevekkül, affetme-tövbe, gebeliğin anlamı ve güvenli bağlanma, sevgi, takva, özgüven, azim, bilgelik, denge, aşkın yanımız maneviyat ve son olarak da mutluluk değerlerine yer verilmiştir.

Program sonrası yapılan testlerde çalışma grubunda, sevgi yönelimli Tanrı algısında olumlu fark elde edilmiş; dini başa çıkma testinde, olumlu dini başa çıkmada fark olduğu görülmüş; doğum sonu depresyon testinde, kontrol grubuna göre çalışma grubunda, depresyon puanlarının düşük olduğu tespit edilmiştir.

Hastanede gebelik süreci yaşayan kadınlara yönelik yaptığımız manevi bakım uygulamaları sonucunda önerilerimiz şunlardır:

1-Gebelerin bilinçlendirilmesinde ve manevi bakımlarında DOMAB etkili olmuştur. Bu sebeple Sağlık Bakanlığı bu programın, gebe okullarında uygulanmasını sağlayabilir.

2-Gebeler, manevi bakım uzmanının, gebelik sürecinde yer alan sağlık profesyonellerinden biri olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu, gebeye yönelik bütüncül bir yaklaşımın da gereğidir. Sağlık Bakanlığı, alanında uzman olan manevi bakım uzmanlarını istihdam edebilir. Bu uzmanlığın da ilahiyat eğitimi ile din psikolojisi alanında en az yüksek lisans eğitimi olmasına dikkat edebilir.

3- Değerlerin doğru bir biçimde anlaşılıp içselleştirilmesini sağlayan bu program, manevi bakım uzmanı ile ihtiyaçlara yönelik olarak geliştirilmeye açıktır. Sahada, değerler üzerine yapılan araştırmalar arttıkça, mevcut programa dâhil edilip geliştirilebilir.

Kaynaklar

Ayten, A. ve ark. (2012). Dini başa çıkma şükür ve hayat memnuniyet ilişkisi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12 (2), 45-79.

Büyüköztürk, Ş. (2016). *Deneyisel desenler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Demirsoy, N. (2014). Eski uygarlıklardan günümüze yansıyan holistik tıp uygulamaları. *Türkiye Klinikleri*, 22 (3), 106-119.

Göktepe, E., Arman, A. & Yazgan, Y. (2000). *Gebelikte ruhsal durum, (Gebelikte fetusa ve yeni doğana zararlı etkenler)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Güler, Ö. (2007). Tanrı algısı ölçeği (TA): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (1), 123-133.

Özdoğan, Ö. (2005). Din psikolojisi ve manevî değerler. *Süleyman*

Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2 (15), 159-180.

Özdoğan, Ö. (2007a). *İsimsiz hayatlar*. Ankara: Özdenöze Yayıncılık.

Özdoğan, Ö. (2007b). *Mutluluğu seçiyorum*. Ankara: Özdenöze Yayıncılık.

Özdoğan, Ö. (2009). *Aşkın yanımız maneviyat*. Ankara: Özdenöze Yayıncılık.

Özdoğan, Ö. (2019). Değer odaklı manevî güçlenme ve bakım programının geliştirilmesi ve uygulanması. 5. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri*. Ankara: Sageya Yayınları.

Süslüoğlu, B. (2019). *İlk kez gebelik yaşayan gebelerde gebelik deneyiminin annelik rolü ve gebeliğin kabulüne etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Uçar, H.(2014). *Gebelerin psikososyal sağlık durumları ile annelik rolü arasındaki ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

* Bu makale, yazarın *Gebelik sürecinde kadınlara yönelik olarak hastanede manevi bakım uygulamaları: İzmir örneği* (2021) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 73-97
Issue: 5 • June 2022 • 73-97

Özofagus Atrezisi ve Trakeaözofageal Fistül Tanısı Alan Çocuk Sahibi Anne-Babaların Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İhtiyaçları

Spiritual Counseling and Care Needs of Parents whose
Children Diagnosed with Esophageal Atresia and
Tracheoesophageal Fistula

Sümeyye Nur Kaya

Yüksek Lisans Öğrencisi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: smyynr94@gmail.com
Orcid: 0000-0002-9914-6688
Eskişehir / Türkiye

MA Student
Eskişehir Osmangazi University
Institute of Social Science
E-mail: smyynr94@gmail.com
Orcid: 0000-0002-9914-6688
Eskişehir / Turkey

doi: 10.56432/tmdrd.1104722

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 17 Nisan 2022 • 17 April 2022
Kabul Tarihi • Accepted 03 Haziran 2022 • 03 June 2022

Ö z e t

Bu çalışmanın amacı, özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne ve babalara yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik ihtiyacını ortaya koymaktır. Araştırmanın girişinde genel bir bilgi verildikten sonra yapılan çalışmanın amacına kısaca değinilmiştir. Aynı bölümde, çalışmanın metodolojik olarak yerli ve yabancı literatür taraması yapılarak dokümantasyon tekniğine göre hazırlanmış olduğuna değinilmiştir. Öncelikle özofagus atrezisi- trakeaözofageal fistül hastalığının tanımı yapılmıştır. Özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül çeşitleri ele alınırken şekil ile konunun anlaşılabilirliği desteklenmiştir. Özofagus atrezisi- trakeaözofageal fistül hastalığının tedavi yöntemleri ele alınmıştır. Hastalığın önce embriyolojisine sonra etiyojisine yer verilerek hastalığa dair genel çerçeve çizilmiştir. Ardından özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne ve babaların değişen günlük rutinlere uyumsuzluk, kötü anne-baba olma hissi, toplumdaki dışlanmışlık, sosyal değer düşüklüğü, savunmasızlık gibi birtakım psiko-sosyal uyum sorunlarının olduğu tespit edilmiştir. Özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne ve babaların, çocuklara yönelik temel bakım ve temel ilkyardımları öğrenme, mevcut durumla başa çıkmada maddi destek, sosyal destek, psikolojik anlamda başa çıkabilme konusunda din hizmetleri gibi ihtiyaç alanlarının olduğuna değinilmiştir. Dinsel başa çıkmanın ne olduğu açıklandıktan sonra bu anne ve babaların dinsel başa çıkma ihtiyaçları incelenmiştir. Ardından dinsel bağlanma üzerinde durulmuş ve özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne ve babaların dinsel bağlanma ihtiyaçları ele alınarak manevi danışmanlık ihtiyaçları bölümü sonlandırılmıştır. Daha sonra özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne-babaların rehabilitasyonunda anlam arayışı, dua ve ibadet, tevekkül ve kader gibi manevi danışmanlık temalarının önemine dikkat çekilmiştir. Anlam arayışı bölümünde ‘anlam arayışı’nın ne olduğuna yer verildikten sonra hastalıkla özdeşlik kurulmuştur. Özofagus atrezisi- trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne-babaların rehabilitasyonunda manevi içerikli psiko-eğitime olan ihtiyaç gözler önüne serilmiştir. Dua ve ibadet başlığında dua ve ibadetin tanımı yapılmış, konu ile ilişkisi ayrı paragraflarda ele alınmıştır. Tevekkül ve kaderin tanımı yapılarak manevi danışmanlıktaki rehabilitasyon özelliğine değinilmiştir. Araştırmanın sonuç bölümünde çalışma toparlanmış ve konuyla ilgili yapılabilecek çalışmalara değinen öneriler bölümüne yer verilmiştir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Özofagus atrezisi
Trakeaözofageal fistül • Dini başa çıkma • Dini bağlanma

Abstract

The purpose of this article is to describe the spiritual counseling and guidance needs of parents whose children have been diagnosed with esophageal atresia-tracheoesophageal fistula. In the general introduction part, it has been mentioned that the study has been conducted by using documentation methods and techniques based on national and international literature review. In the article, esophageal atresia-tracheoesophageal fistula disease was defined first, the types of esophageal atresia-tracheoesophageal fistula were discussed, and visuals were included in order to enhance the comprehensibility of the subject. First, the embryology and then etiology of the aforementioned disease have been included, and a general descriptive framework regarding esophageal atresia-tracheoesophageal fistula has been drawn. After that, a series of psychosocial problems such as disunity with the changing daily life routines, the feeling of being a bad parent, social isolation, low social value, and defenselessness experienced by the parents whose children have been diagnosed with esophageal atresia-tracheoesophageal fistula have been underlined. It has been mentioned that the parents diagnosed with esophageal atresia-tracheoesophageal fistula have certain needs such as learning basic care and first-aid for their children, economic and social support in order to overcome the current situation, and spiritual counseling in terms of coping with the problem psychologically. In the article, after explaining what religious coping is, religious attachment and religious coping needs of the parents whose children have been diagnosed with esophageal atresia-tracheoesophageal fistula have been analyzed. Then, attention has been drawn to the importance of spiritual counseling themes such as a search for meaning, prayer and worship, submission, and fate in the psychological rehabilitation of the parents whose children have been diagnosed with esophageal atresia-tracheoesophageal fistula. In the section on the search for meaning, the concept was explained, and then, it was associated with the disease. A special emphasis has been placed on prayer and worship in the article, and after a definition of submission and fate has been given, their therapeutic property in spiritual counseling has been discussed. It has been determined in the article that the parents whose children have been born with esophageal atresia-tracheoesophageal fistula disease experience difficulty in making sense of and explaining esophageal atresia-tracheoesophageal fistula, life, and the self, and it has been concluded that these parents' needs for spiritual counseling have been ignored, and that they are in need of spiritual counseling and guidance rehabilitation.

Keywords

Spiritual counseling and care • Esophageal atresia
Tracheoesophageal fistula • Religious coping • Religious attachment

Giriş

Tüm anne babalar dünyaya sağlıklı, maharetli, çalışkan bir çocuk getirmek ister. Bu duyguları anne babanın etki çevresi de yaşar. Anne babalar gebeliğin mutlulukla sonlanacağı ümidiyle bu sürecin tamamlanmasını heyecanla bekler. Genel olarak bu sürecin sonunda özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmayı aksi olmadıkça düşünmezler. Gebelik bittiğinde özel gereksinimli bir çocuğun anne-babası olmak ailede stres düzeyini, anne-babaların duygularını, davranışlarını etkileyebilmektedir. (Akıncı, 2007).

Doğumla birlikte anomaliyle karşılaşan anne-baba, şaşkınlığa uğrayabilir. Devamında depresyon, hayal kırıklığı, öfke, inkâr ve kabullenme gibi duygular hisseder. Hissedilen bu duygular anne-babanın davranışlarına yansır ve olumsuz gelişen bu duygularla aile yaşantısında değişikliğe gidilir (Şen, 2004: 35-49). Bu değişiklikler bir ömrü kapsayacak niteliktedir. Özel gereksinim gerektiren hastalıklara sahip çocuğu olan anne-babaların ihtiyaç alanları her ne kadar benzerlik gösterse de aslında çok farklı yönleri vardır. Dolayısıyla her biri ayrı çalışma konusudur.

Pozitif psikolojinin literatüre girmesiyle beraber transpersonal psikoloji, pastoral psikoloji gibi popüler kavramlar maneviyatın ruh sağlığı ile olan ilişkisini incelemeye başlamıştır. Bu kavramlar ülkemizde din psikolojisi biliminin alt alanlarından biri olan manevi danışmanlık ve rehberlik olarak kendisini göstermiş, son yıllarda sağlık ve maneviyat teması üzerine çalışmalar artmıştır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları incelendiğinde, çeşitli hastalıklara yönelik çalışmaların yapıldığı gözlenmiştir. Dezavantajlı gruplara yönelik yapılan çalışmalar dikkate alınarak daha önce Özofagus atrezisi ve trakeaözofageal fistül tanısı alanında çalışılmadığı tespit edilmiştir. Her hastalık özeldir ve özel bakım gerektirir. Dolayısıyla tüm hastalıklara verilen psikolojik tepkiler ve rehabilite yöntemleri de farklılık gösterir. Bu nedenle araştırmanın konusu, Özofagus atrezisi ve trakeaözofageal fistül tanısıyla dünyaya gelen çocuk sahibi anne ve babalardır.

Özofagus atrezisi ve trakeaözofageal fistül tanısı almış çocukların anne ve babalarının psiko-sosyal yönünü anlamak, ihtiyaç alanlarını tespit etmek ve manevi yönlerini anlamlandırmak bu gruba verilebilecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin hem planlanması hem de sunulması açısından önemlidir.

Araştırmada, anne-babaların psiko-sosyal uyum sorunları, sorunlarla başa çıkma durumları, genel ihtiyaç alanları, dinsel başa çıkma ihtiyaçları ile dinsel bağlanma ihtiyaçları tespit edilmiştir. Ayrıca anne-babaların anlam, dua, ibadet, tevekkül gibi manevi danışmanlık temalarına duydukları ihtiyaç da ortaya konulmuştur.

Anne için gebelik ve doğum süreci hafife alınmayacak kadar önemlidir, çünkü hem fizyolojik hem de psikolojik bir sorumluluk olmasının yanında stresli bir durumdur (Demiryay, 2006). Gebelik süreci psiko-sosyal yönden riskli bir dönemdir. Bir de doğumla beraber engelli bir çocuğa sahip olan anne-babalar için durum daha karmaşık bir hale gelmektedir. Özel gereksinimli bir çocuğun anne-babası olmak anne-babaların psikolojisini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Anne-babaların stresini etkileyen en önemli faktörlerden biri, sürekli çocukla bağımlılık içinde olmaları, devam eden gelecek kaygısı ve çocuğun devamlı bakıma ihtiyacının olmasıdır. Çoğu aile özel gereksinimli çocuğa sahip olduktan sonra parçalanabilmektedir. Dolayısıyla bu çocuk akrabalar da dahil olmak üzere depresyon kaynağı olabilmektedir (Cantez & İyidoğan, 1990). Anne ve babalar bu süreçte psiko-sosyal uyum sorunu veya sorunlarla başa çıkamama gibi durumlar yaşamaktadırlar. Bu belirsizlikler tedaviden sonra da etkisini gösterir, çünkü hastalığın süreci ömür boyu devam etmektedir.

Anne-babalar sağlıklı bir çocuk beklerken ister doğum nedeniyle oluşsun ister gelişimin herhangi bir evresinde meydana gelsin şok, inkâr, öfke, kaygı, utanma, suçluluk, mucize arama, durumu reddetme, hayal kırıklığı gibi duygular yaşayabilirler. (Küçükler, 1997: 209-236; Çocuk, 1997; Seligman, 1989; Sönmez & Varol, 2008).

Akademik anlamda özel gereksinim gerektiren dezavantajlı gruplara yönelik çalışmalar yapılmış olsa da özelde Özofagus atrezisi ve trakeaözofageal fistüle tanısı almış çocukların anne-babalarına yönelik bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırmada sağlık bilimleri ile manevi danışmanlık ve rehberlik alanının ihtiyaç duyduğu ortak bir konuya değinilmiştir. Bu bağlamda makalenin amacı özelde Özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül tanısı konulmuş çocukların anne-babalarının tecrübe etmiş oldukları sorunları tespit etmek ve ihtiyaç alanlarını belirlemek; aynı zamanda manevi danışmanlık temalarının dinsel başa çıkma ve dinsel bağlanma durumları üzerindeki psikoterapik faydalarına değinmektir. Ayrıca bu makalede, metodolojik olarak yerli ve yabancı literatür taraması yapılarak dokümantasyon metot ve teknikleri kullanılmıştır (Karasar, 2009).

a. Özofagus Atrezisi - Trakeaözofageal Fistül Tanı ve Tedavisi

Özofagus atrezisi (ÖA), 2.500 doğumda bir görülen ve tedavisi cerrahi olan doğumsal bir anomalidir (Spitz, 2006). Görülme sıklığı 10.000 doğumda 2,43 olarak bildirilmiştir. Erkek cinsiyet, beyaz ırk, ilk gebelik, ileri anne yaşı, kardeşlerde Özofagus atrezisi bulunmasının görülme sıklığını artırmaktadır (Pedersen ve ark., 2012). Literatürde Özofagus atrezisi ilk olarak 1670'te William Durston tarafından bir ikiz eşinde tarif edilmiştir (Durston, 1970). Ancak hastalığın klasik tanımı 1697'de Thomas Gibson tarafından yapılmıştır (Spitz, 2006). Bir sonraki olgu sunumu, 1842'de Hill tarafından yapılmış; ilk cerrahi girişim ise, 1936'da Simpson ve Smith tarafından yapılmıştır. 1940'ta Haiht tarafından yapılan primer anastomoz sonrası ilk sağkalım sağlanmıştır. Anestezi teknikleri ve antibiyotik tedavisindeki ilerlemeler, mekanik ventilatör teknolojisindeki gelişmeler ile Özofagus atrezisi onarımı ameliyatlarındaki başarı oranı artmaya başlamıştır.

Özofagus atrezisi, 20. yüzyıl ortalarından sonra yapılan başarılı ameliyatlar ve ameliyat sonrası izlemler sonucu, tedavi edilebilir bir konjenital hastalık durumuna gelmiştir (Spitz, 1996, 2006). Son yıllarda gelişen cerrahi ile Özofagus atrezisi çocuklarda mortalite azalmış, yaşam çoğalmış ve buna bağlı olarak yapılan çalışmalarda geç dönem komplikasyonları ön plana çıkmıştır. Cerrahi sonrası erken dönemlerde anastomoz kaçağı, yemek borusunda darlık (striktür) gibi durumlarla karşılaşılabilir. Geç dönemlerde ise reflü, yemek borusunda motilite bozukluğu, göğüs duvarında ve omurgada şekil bozukluğu, trakeomalazi, töz öksürüğü, solunum yolu sorunları ve yeniden fistül oluşumu yaşanabilir. İntrauterin gelişimin erken döneminde meydana gelen aksaklıklar sonucu ortaya çıkan Özofagus atrezisi, birçok konjenital anomali ile görülür (Kluth & Fiegel, 2003: 3-9). Hastaların %50-70'inde eşlik eden konjenital başka anomaliler de vardır (Pedersen ve ark., 2012; Vukadin ve ark., 2015).

Bir radyolog olan Vogt'un 1929 yılında yaptığı ilk sınıflandırmadan bugüne kadar pek çok sınıflandırma yapılmıştır (Krafka Jr ve ark., 1929). Günümüzde Gross'un anatomik sınıflandırması, bunlardan en çok kabul görmüş olanıdır (Şekil 1) (Orford ve ark., 2000).

Bu sınıflamaya göre;

Tip A: Her iki ucun kör sonlandığı izole ÖA.

Tip B: Proksimal ucun trakeaya fistülize olduğu, distal ucun kör sonlandığı ÖA.

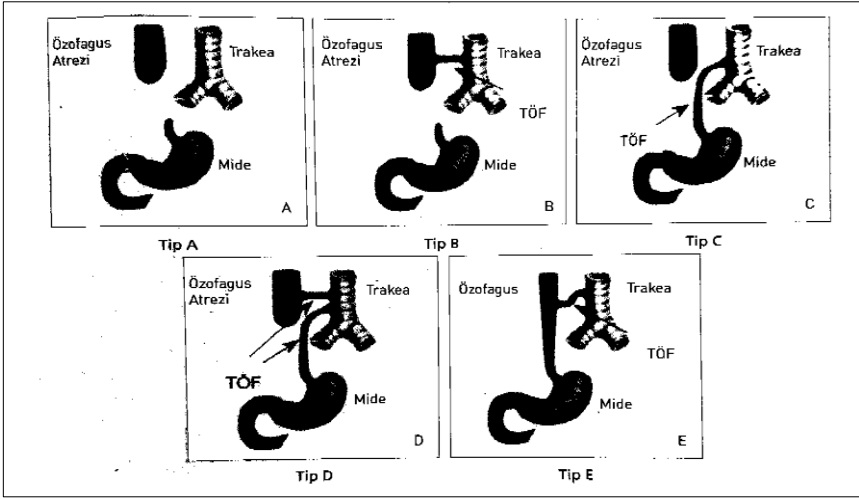
Tip C: Proksimal ucun kör sonlandığı, distal ucun trakeaya fistülize olduğu ÖA.

Tip D: Her iki ucun trakeaya fistülize olduğu ÖA.

Tip E: Atrezi olmadan özofagusun trakeaya bir fistül ile açılması (H tipi fistül).

Tip F: Fistül olmadan özofagusun konjenital stenozu.

Şekil-1:
Özofagus atrezisi ve trakeaözofageal fistül tipleri
(Özel & Soyer, 2019: 13)

Özofagus atrezisinin prenatal tanısı, günümüzde halen sorun olmaya devam etmekte birlikte, ultrason, manyetik rezonans görüntüleme (MRG) ve amniyotik sıvının biyokimyasal analizini içermektedir (Garabedian ve ark., 2014). Doğum öncesinde; sonografik olarak polihidramnios, küçük bir fetal mide görülmesi veya midenin görülememesi gibi dolaylı işaretlerin, yutma sırasında kör uçlu özofagus varlığının görülmesi veya kese işareti gibi doğrudan işaretlerin bulunması durumunda Özofagus atrezisinden şüphelenilir (Brantberg ve ark., 2007; Centini ve ark., 2003). Ancak trakeaözofageal fistül varlığında, mide amniyotik sıvıyla dolarak normal görülebilir veya küçük mide Özofagus atrezisi dışında başka nedenlerden kaynaklanabilir. Ultrasonun tespit oranı %10-40 iken pozitif tahmin değerinin %56 olması nedeniyle tanı koymak zordur. Ancak dinamik sekans MRG kullanılmasıyla tanı desteklenmektedir (Brantberg ve ark., 2007; Hochart ve ark., 2015).

Özofagus atrezisi tanısı konan hastalarda amniyon sıvısında alfa-fetoprotein ve gama-glutamil transpeptidaz düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir (Czerkiewicz ve ark., 2011). Doğum sonrasında görülen en erken klinik bulgu, tükürüğün yutulmamasıdır. Atrezinin proksima-

linde içi tükürükle dolu kör bir poş bulunur, bu poşun aspirasyonu nedeniyle bebeğin öksürdüğü ve zaman zaman siyanoza girdiği gözlenir (Demircan ve ark., 2008).

Özofagus atrezisi primer onarımı 1941'den beri uygulanan Özofagus atrezisinin temel cerrahi tedavisidir (Haight, 1944). Özofagus atrezisi onarımı cerrahın deneyim ve tercihine bağlı olarak açık torakotomi veya minimal invazif yöntemler (torakoskopi) ile yapılabilir (Allal ve ark., 2009).

İzole özofagus atrezili hastalarda ve trakeaözofageal fistül bağlandıktan sonra iki özofagus ucu birbirine anastomoz edilecek kadar yaklaşmayan hastalarda bir tedavi seçeneği de her iki özofagus ucu arası mesafenin kısılması için anastomozun bir süre ertelenmesidir. Bu hastalara beslenebilmeleri için gastrostomi açılır (Martin, 1965). Doğumdan sonra fizyolojik büyüme ile özofagusta da bir miktar büyüme gerçekleşir. Aynı zamanda gastrostomiden beslenen hastanın distal özofagus poşuna (Gastroözofageal Reflü) olması sonucu olduğu düşünülen distal Özofagusta genişleme ve büyüme görülür. Aynı şekilde mekanik etki ile proksimal Özofagusta da büyüme gözlenir (Peters ve ark., 2017). Hastaların %75'inde 3-4 ay sonra özofagusta anastomoz yapılabilecek kadar uzama görülmektedir (Puri ve ark., 1992). Bütün bunlara rağmen uçların anastomozu sağlanamıyorsa; kolon, ileum, jejunum interpozisyonu veya mide transpozisyonu yapılabilir. Anastomozun mide transpozisyonuyla yapılması neticesinde diğerlerine göre daha başarılı sonuçlar elde edilir (Holland ve ark., 2009).

b. Özofagus Atrezisi - Trakeaözofageal Fistül Embriyolojisi ve Etiyolojisi

Özofagus atrezisinin embriyopatogenezi, özofagus ve trakeanın ortak embriyolojik gelişimine bağlanmaktadır. Günümüzde kabul gören embriyolojik gelişim teorisine göre; embriyo üç haftalıkken, farengeal bağırsağın bitim noktasında ön bağırsağın ön duvarında trakeobranşial divertikül adı verilen küçük bir şişkinlik belirir. Bunun sonucunda; ön bağırsağın proksimal kısmının dorsalinden özofagus, ventralinden de primordial hava yolları gelişir. Üçüncü ve dördüncü haftalarda boyca uzamaya devam eden trakea ve özofagus, birbirine yaklaşan lateral kıvrımların karşı karşıya gelmesiyle karına düzeyinde birbirinden ayrılmaya başlar. İlerleme sefalik yönde devam eder. Gestasyonun 36. gününde ayrılma tamamlanır (Sadler, 2012).

Altıncı haftada sirküler kas tabakası özofagusta görülür ve nervus vagus gelişmeye başlar. Aortadan köken alan kan damarları 7. haftada

görülür. Özofagusta longitudinal kas tabakası 9. haftada görülmeye başlanır. Özofagusta ilk olarak görülen silier epitel, 20. haftada çok katlı yassı epitel ile yer değiştirir. Özofagus ile trakeanın ayrılmasını gerçekleştirememesi sonucunda özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül gelişir. Bu teori, izole özofagus atrezisini tam olarak açıklamakta yeterli değildir. İzole özofagus atrezisinde vasküler yetmezliğin rol aldığı ileri sürülmüştür (Skandalakis, 1994; Smith, 1957).

Özofagus atrezisinin, genetik ve çevresel faktörlerden etkilenen kompleks bir hastalık olduğu düşünülmektedir. Hastaların %6 ila %10'una genetik bir sendrom eşlik etmekle beraber, geri kalan %90 hastada etioloji tam olarak bilinmemektedir. Özofagus atrezili hastalarda altta yatan moleküler mekanizma hastaların çoğunda belirsiz kalırken, bazı hastalarda monogenik bir açıklama yapılabilmektedir (Digilio ve ark., 1999; Marsh ve ark., 2000). Anomalinin genetik temeli net olarak bilinmemekle birlikte, ailesel özofagus atrezisi olguları bildirilmiştir. Anne veya babada özofagus atrezisi varsa çocuklarında görülme sıklığı %3,6'dır. Aynı aileden iki çocukta bu anomali görülmüşse, üçüncü çocukta görülme sıklığı yaklaşık olarak altı kat artmaktadır (Van Stacey ve ark., 1984).

Çevresel teratojenlerin de patogeneze etkisinin olduğu bilinmektedir. Gebelikte östrojen-progesteron veya talidomid kullanan, uzun süre doğum kontrol ilacı kullanan, vitamin A eksikliği olan, diyabetik annelerin bebeklerinde bu anomalinin görülme ihtimalinin arttığını gösteren yayınlar vardır (Garabedian ve ark., 2014).

c. Özofagus Atrezisi - Trakeaözofageal Fistül Tanısı Alan Çocuk Sahibi Anne-Babaların Psiko-Sosyal Uyum Sorunları

Özel gereksinim durumu ne olursa olsun özofaguslu bir çocuğa sahip olmak birtakım güçlükleri barındırır. Bu güçlük ekonomik durumdan, anne-babanın yaşam tarzından, psikolojik durumdan, hatta çocuğun gereksiniminden etkilenir (Rodriguez & Murphy, 1997). Özofaguslu bir çocuğa sahip olduktan sonra anne-babalarda stres, kaygı, ümitsizlik gibi durumlar da gözlemlenebilir (Kazak & Marvin, 1984). Anne-babalarda ilk tepki olarak şok görülse de beraberinde çaresizlik veya hayal kırıklığı yaşadıkları gözlenmektedir. Bilinmeyene karşı oluşturulan savunma olarak şoktan sonra durumu reddetme de görülebilir. Gebelik sürecinde oluşan anomali nedeniyle özel gereksinimli çocuğa sahip olacağını düşünen anne-babalar kendilerini veya birbirini suçlayabilmektedir. Anne-babalar Tanrı tarafından çeşitli nedenlerle cezalandırıldıklarını düşünebilirler. Dolayısıyla suçluluk ve kızgınlık birlikte yaşanabilir (Erkan, 1998). Özel gereksinimleri bulunan bir çocuğa sahip olan ailelerde

baskın duygular, üzüntü ve yas tutma olabilmektedir. İnkâr, çocuğa üzülmeye gibi duygular anne-babayı strese sokabilmektedir. Yaşanabilen bu duygular anneyi, babayı veya her ikisini depresyona itebilmektedir (Kara, 2003).

Anne-babalarda, çocuklarının özofagus atrezisi nedeniyle birçok psikolojik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Anne babaların yaşadıkları karmaşık duyguların yanı sıra, normal gelişmeyen ve yaşam boyu özel ilgi ve bakım gerektiren çocukların kendilerine yükledikleri aşırı sorumluluklar karşısında sürekli kaygı, mutsuzluk ve hayal kırıklığı yaşayabildikleri görülmektedir. İçinde yaşadıkları toplumun beklentileri ve çevre algıları, kendilerini dışlanmış veya kötü anne-baba hissetmelerine neden olur (Küçükler, 1993). Çocuğun durumunu bilen ve gören başkaları, anne-babayı suçlu, kusurlu, farklı, toplum üyelerinin ötesinde yaşayan kişiler olarak görebilirler. Sonuç olarak, özofagus atrezisi olan çocukların ebeveynleri, diğer insanların tepkileri nedeniyle toplumdaki statülerinin ve sosyal değerlerinin azaldığını hissedebilirler (Kozloff, 1984).

Ailede özel gereksinimli bir çocuk daha olduğunda, ebeveynler bakıma muhtaç çocuğa uyum sağlamak için yaşam tarzlarını ve rutinlerini yeniden düzenlemelidir. Stres arttıkça anne ve babalar günlük hayatın gereksinimlerini karşılamakta zorlanabilir ve ilişkilerde gerginleşebilir. Sonuç olarak özofagus atrezisi olan çocukların ebeveynleri, sosyal ilişkilerden kaçınma, geri çekilme ve savunmasızlık gibi sağlıklı savunma mekanizmaları geliştirebilirler (Ellis & Harper, 2005).

Özofagus atrezisi olan çocukların anne babaları üzerindeki yükler, normal çocukların anne babalarının bilgisi dışında nitelik ve yoğunluk olarak değişebileceğinden, bu anne babaların bir kısmı birbirine daha yakın olabilirken, bir kısmı da parmaklarını birbirine işaret edip çocuklarından uzaklaşmaya çalışabilir (Meral ve ark., 2013). Özofagus atrezili çocuk sahibi anne-babalar yeniden ebeveyn olma konusunda da sağlıklı çocuk dünyaya getiren anne-babalara göre daha isteksiz olabilir.

d. Özofagus Atrezisi - Trakeaözofageal Fistül Tanısı Alan Çocuk Sahibi Anne-Babaların Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İhtiyaç Alanları

Anne-baba çocuğa özofagus teşhisi konduğunda “Çocuğum yaşayacak mı?”, “Bu hastalık nedir?”, “Bu benim başıma neden geldi?” veya “Çocuğum hayatta kalırsa ne olacak?” gibi sorular üzerine düşünür. Bu sorular yaşam boyu yenileriyle değiştirilirken, korku, kaygı ve umutsuzluk aynı kalır. Uluslararası ve ulusal araştırmalar, engelli çocukların ailelerinin sağlık hizmet sunucuları tarafından yeterince bilgilendirilmediğini

ortaya koymuştur (Tsai ve Wang, 2009). Bu durum da özel gereksinimli çocuk sahibi anne-babaların bilgi desteğine ihtiyacı olduğunu gösterir (Sen ve Yurtsever, 2007). Aynı zamanda anne-babaların özofaguslu çocuk için temel bakım ve temel ilkyardımları öğrenmeleri gerekir.

Özofagus atrezili çocuk sahibi anne-babaların ihtiyaç alanlarından bir diğeri maddi destek konusudur. Anne-babalar uzun hastane süreçleri, ev bakımında kullanılacak çeşitli makineler, çocuğun özel beslenmesini gerektirecek temel gıda ürünleri gibi pek çok konuda maddi desteğe ihtiyaç duyabilmektedir.

Annelerin çocuklarına bakma konusunda daha fazla fiziksel sorumluluğu ve yükü vardır. Bunun sonucunda ise anneler çeşitli zorluklar ve stres yaşarlar (Erickson ve Upshur, 1989). Bu sürece babanın anneden daha az dahil olması anne için birtakım zorluklar yaratır (Rodrigue ve ark., 1992). Bu durum annenin kendine zaman ayramamasına neden olur (Sarı, 2007). Duygusal destek özellikle anneler için önemlidir (Pelchat ve ark., 1999). Bununla beraber anneler; baba, arkadaşlar, aile ve duyarlı profesyoneller tarafından sosyal desteğe ihtiyaç duyar.

Dini inanç ve uygulamaların, bireyleri güçlendirmede önemli faktörler olduğu bilinmektedir (Miley ve ark., 2001). Anne babalar yaşadıkları travmayı atlatabilmek için manevi değerlere ihtiyaç duyarlar (Saleebey, 1996). Özofagus atrezisi olan çocuk ebeveynlerinin ihtiyaçlarından biri de din hizmetleridir (Sağiroğlu, 2006).

d.a. Dini Bağlanma İhtiyaçları

Bağlanma; bebeklik, erken çocukluk dönemlerinde çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik, çocuk ile bakıcı arasındaki ilişkidir. Bağlanma davranışı, erken çocukluk döneminde anne-çocuk ilişkisine dayalı olarak gelişen, çocuğun anneye karşı geliştirdiği duygu ve zihinsel temsillerden oluşan ve bunun yerine annenin kalıcı etkisini açıklamayı amaçlayan bir davranış örüntüsüdür (Bowlby, 2012). Bowlby, bağlanmanın çocukluk dönemiyle sınırlı olmadığını ve bu dönemin yetişkinlikte yakın duygusal bağlar kurma açısından belirleyici deneyimler yarattığını doğrular. Çocukluk bağlanma stillerinin bireyin tüm yaşamını kapsayan yetişkinlikteki saygı, yalnızlık, güven, iş yaşamı ve doyum, yakın ilişkiler, eşler ve bunlarla ilgili inançlar, kaygı, ahlaki gelişim ve kişilik gibi geniş bir alanda önemli rol oynadığını ileri sürer (Bowlby, 1988). Bağlanma stilleri için birçok sınıflandırma yapılmıştır. Ainsworth ve diğerleri ise çocukları üç tipik bağlanma stiline ayırmıştır: güvenli, endişeli/kararsız veya endişeli/dirençli (endişeli/iki değerli) ve kaçınan (kaçıman). Bu

bağlanma stilleri çocuğa bakan kişinin, ihtiyaç duyduğunda çocuğun yanında olması, onu koruması, çocuğun ihtiyaçlarına karşı duyarlı olması ve onu tatmin etmesi ile ilgilidir (Main ve Solomon, 1990).

Yine annenin veya çocuğun fizyolojik veya psikolojik bir hastalığı, annenin yeterli ilgiyi gösterememesi nedeniyle anne ile bebek arasında güvenli bir ilişki kurulmasına engel olabilir. Annenin davranışı, güvenli bir bağlanma kurmada önemli bir faktördür (Atkinson ve Hilgard, 1995: 92). Bağlanma ilişkisi, Tanrı'ya bağlılığı da etkiler. Ayrıca bağlanmanın dini gelişim üzerindeki etkisi çocukluk ve ergenlik ile sınırlı olmayıp kalıcıdır. İnsanlar annee olmalarına rağmen hayatlarının hemen her alanında ebeveynlerinin etkilerini hissettikleri için bu durum ölene kadar geçerli olabilir (Karaca, 2011: 38).

Bağlanma teorisine göre din ilişkisinin temel nedeni, Tanrı'nın birçok insan için psikolojik bir bağlanma figürü olarak işlev görebileceği düşüncesidir. Kirkpatrick ve Shaver araştırma bulguları, insanların kriz zamanlarında Tanrı'yı güvenli bir sığınak ve olumsuzluklardan, kaygı, depresyon ve fiziksel hastalık şikâyetlerine karşı korunmak için güvenilir bir temel olarak algıladıkları iddialarını doğruladı (Kirkpatrick & Shaver, 1992a). Dolayısıyla din ve Allah tasavvuru, bağlı olan kişiye hem anlam verir hem de güçlü ve birleştirici bir sığınak sağlar. Dindar bir kişinin huzuru, hayatını sonsuza kadar gözlemleyen ilahi bir gücün varlığına olan inancında kendini gösterir; üstelik bu güç sonunda varlığının farkına varır; aynı zamanda yaşamın evrensel kaynağı olan Tanrı'yı kaybetmiş olan sevdiklerini bulma vaadini de sunar (Yalom, 2004).

Dine yaklaşım ve bağlılık, Tanrı'ya bağlılık ve algılanan Tanrı vizyonlarından oluşur (Yalom, 2004; Kirkpatrick, 2005). Kirkpatrick ve Shaver Tanrı'ya inanan ve ona güvenli bağlanan insanların, Tanrı'ya endişeyle bağlanan insanlardan önemli ölçüde daha iyi yaşam doyumuna ulaştığını ve kaygı, depresyon ve fiziksel hastalık şikâyetlerine daha az sahip olduklarını ölçtüler (Kirkpatrick & Shaver, 1992b). Konuyla ilgili pek çok araştırma da korku ve sıkıntı zamanlarında güvenli bir sığınak sağlamak için dua etmenin ve Tanrı'ya inanmanın önemini ortaya çıkarmıştır (Kirkpatrick, 2006).

Bağlanma teorisinde annesine sıkı sıkıya bağlı olan bebekler nasıl rahatsa, Allah'a sıkı sıkıya bağlı olan insanlar da huzurlu ve güvenli olabilir. Çünkü Allah'a sağlam bir bağlılık geliştiren kişiler daima O'nun yanındadır. Dolayısıyla bağlanma kuramında anne çocuğundan ayrıldığı anda meydana gelen ayrılık protestosu, Tanrı-kul ilişkisi için söz konusu değildir. Allah bu dünyada ve ahirette kulunun yanında olmaya devam edecektir. Bir dindar için hastalık, ölüm gibi durumlar ayrılık değil, bir

çeşit Tanrı ile birlikte olma, ona yaklaşma veya onunla karşılaşmadır. Yaratıcısına yaklaşmanın onunla karşılaşmasının ve sonsuz bir yaşamın bilincinde olan birey, hastalık, ölüm gibi durumlar hakkında endişelenmeyecektir (Çınar, 2016).

Özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne-babaların travmayla başa çıkabilmesi için din ve tanrı güvenli bir alan fonksiyonunu görmektedir. Bağlanma teorisine göre güvenli bağlanma anne-babalara huzur, güven hissi verir. Tanrı'nın güvenilir alan olduğu bilincinde olan anne-babalar psikolojik problemlerle (kaygı, koku, stres, ümitsizlik gibi) daha kolay başa çıkabilir.

d.b. Dini Başa Çıkma İhtiyaçları

Hayatın gece ve gündüzden ibaret olduğu düşünülürse, insanlar tatlı olaylar kadar acı olaylar da yaşarlar (Pargament, 2005). İnsan gücünün ötesindeki durumlarda, insanlar kendilerini engellenmiş hissederler. Aksilikler karşısında başa çıkma kavramı ortaya çıkar. Başa çıkma, insanların zor zamanlarda sahip oldukları tutum, davranış, duygu ve düşünceleri içeren, insanların olumsuz yaşam olaylarını olumluya dönüştürmeye yönelik yeteneklerini, yönelimlerini ve süreçlerini ve bunları olumlu yönde etkileyen her şeyi içeren psikolojik bir kavramdır (Ekşi, 2001; Pargament, 2003). Tanrı'ya güven verici bağlanmanın, yaşam doyumu, uyumluluk ve ölümsüzlük gibi olumlu duyguları artırdığı ve ayrıca fiziksel hastalık, depresyon, kaygı ve yalnızlık gibi olumsuz durumları azalttığı bulunmuştur (Rowatt ve Kirkpatrick, 2002).

Birey, gücünü aşan durumlarla baş etme aracı olarak dini kullanır. Kişinin genel yaşam tarzına bağlı olarak, baş etme süreçlerinde ve uygulamalarında dinî veya seküler duygu, düşünce ve deneyimler ortaya çıkabilir. Müspet bir din karşısında hayırdan yorulma, Allah'ın gücüne atfetme, dinî yoğunlaşma, dinî arınma, manevi bağlantı, dinî yön arama, din değiştirme ve bağışlama gibi sorularla şekillenen tepkiler vardır (Eryücel, 2013). “Neden böyle bir sorun var? Neden ben? Beni her zaman bulur mu?” gibi soruların sıkça akla gelmesi, yorgunluğa ve stres düzeyinin artmasına neden olan olumsuz bir ruh halini ortaya çıkarmaktadır (Ayten, 2012).

Anne-babanın engelli bir kişinin ebeveyni olmaya hiçbir zaman hazırlanmaması, bu durumda anne-babaların birbirlerine içerlemeleri, çocuğun aileye bağımlılığı, bunun aile yaşamına getirdiği sınırlar, bireysel ödüllerin olmaması, çevresel faktörler, hastane personelinden yeterli destek ve bilgi alamamaları, aile danışmanlığı alıp alamamaları gibi durumlar ebeveynlerin stres ve kaygı durumlarını etkilemektedir (Akkök ve

ark., 1992). Dini uyarlamada kullanılan kaynaklar, kişinin inançları ve eğilimleridir ve kutsallaştırdıkları dini uygulamalar gerilimleri ortadan kaldırmaya çalışabilir (Rodgerson ve Piedmont, 1998). “Böyle bir sıkıntı neden var? Neden ben? Hep beni mi bulur?” gibi benzer biçimde sorularla şekillenen şerre yorma, ceza olarak algılama, şeytan işi olarak görme, uğursuzluğa yorma, kişiler arası dini hoşnutsuzluk, dini erteleme, ruhsal hoşnutsuzluk vb. tarzındaki tepkiler negatif dini başa çıkmadır. Olumsuz durumları Allah’ın cezalandırması olarak değerlendirme, negatif ruh halinin oluşmasına ve stres düzeyinin artmasına sebep olmaktadır (Ayten, 2012).

Hastalık teşhisi konmuş ve uzun zamandır makinelere bağlı olarak tedavi gören çocuk sahibi anne-babalarda; dinsel inanç, başarılı bir başa çıkma yöntemi ve yabancılaşma duygularıyla mücadele etmede önemli bir değişken olabilir. Bu anne-babalar için Tanrı, çoğu zaman onların huzurunu sağlayan, hastalıklarının iyileşmesine yardımcı olan ve bu zor zamanlarındaki problemlerini çözmek için kişisel bir güç kaynağı olan biri gibi görünebilir (Kirkpatrick, 2006). Hastalık tanısı konmuş çocuk sahibi anne-babalardan “Ben her vakit çocuğumun iyileşeceğine inanıyorum. Çünkü Tanrı’dan çocuğumu iyileştirmesi mevzusunda yardım isterim ve ben onun sevgi dolu kollarıyla beni sardığını hissedebiliyorum” şeklinde olumlu telkinlerde bulunanları dini başa çıkmayı kullanmaktadır (O’Brien, 1982). Aynı zamanda konulan tanıya bağlı gelişen anksiyete ve depresyonun, anne-babaların sabır düzeylerini bozduğu, duygularını paylaşma ve sorunla baş etme yöntemlerini kullanma becerilerini azalttığı, sosyal etkileşimi zorlaştırdığı, hastalıkla mücadele gücünü azalttığı ve yaşam kalitesini düşürdüğü tespit edilmiştir (Kutlu ve ark., 2011). Dolayısıyla insanın acizliği ile ilahi yardım araması arasında önemli bir bağlantı olduğuna inanılmaktadır. Ölüm tehlikesi ve hastalıkla yüzleşme gibi umutsuzluk durumları, din duygusunun uyanmasında önemli etkenler olarak kabul edilmektedir (Hökelekli, 2010).

Dini başa çıkmada kullanılan kaynaklar, anne-babanın sahip olduğu dinî inanç ve eğilimler ile yakarma şeklinde yapmış olduğu dini pratiklerdir. Anne ve baba stres ve endişe yaşadığı durumlar karşısında dinî inanç ve pratiklere başvurarak yaşamış olduğu gerilimi bertaraf etmeye çalışabilir (Rodgerson & Piedmont, 1998). Çocuklarına Özofagus atrezisi ve trakeaözofageal fistül tanısı konulan anne-babaların tanı sonrası tutumlarının; inançlarına, değer sistemlerine, başa çıkma mekanizmalarına göre değiştiği belirlenmiştir. Özel gereksinimli çocuk sahibi olmak, anne-babanın o güne kadar yaşamını sürdürmek ve sorunlarını çözmek için kullandıkları başa çıkma mekanizmalarının ve destek sis-

temlerinin yeterli olmadığını fark etmesine ve bu nedenle duygusal, bilişsel ve fiziksel alanda güçsüzlük, çaresizlik, korku, kaygı ve parçalanma gibi duygular yaşamasına neden olur (Karakaş, 2007). Özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne-babaların stres, kaygı, ümitsizlikle olumlu başa çıkmayı öğrenmeleri gerekmektedir. Sonuç olarak olumlu başa çıkmayı öğrenebilmeleri ve stres, kaygı, ümitsizlik düzeylerini azaltabilmeleri için manevi danışmanlık hizmetine ihtiyaçları vardır.

e. Özofagus Atrezisi - Trakeaözofageal Fistül Tanısı Alan Çocuk Sahibi Anne-Babaların Rehabilitasyonundaki Manevi Danışmanlık Temaları

e.a. Anlam Arayışı

İnsanlar hayatları boyunca kendilerine hayata dair çeşitli zor sorular sorarak bir anlam bulmaya çalışırlar. Böylelikle hayatı ve deneyimlerini anlamak ve anlamlandırmak isterler. Bunun sonucunda insanlar kendi hayatlarını kontrol etme, olayları yönlendirme ya da en azından olabilecekleri tahmin etme becerisi kazanırlar (Küçükcan ve Köse, 2000). İnsanlar etraflarında olup biten her şeyi anlamlandırmak isterler. “Ben kimim?”, “Nereliyim?”, “Neden yaşıyorum?” gibi sorularla hayatına anlam vermek ister. Bu soruya her bireyin farklı cevapları vardır. Bu cevap bazen dini bir düşünceye bazen de kişisel bir felsefeye veya hedefe bağlanabilir. Seçilen her hedefin, onu seçen kişiye sunduğu derin anlamlar vardır, bu nedenle kişi o hedefi takip eder ve peşinden gider. Böylece hayatına anlam katar (Kartopu, 2013). Bireyin hayatında var olan anlamın bazen kişiyi koruduğu, bazen de hayatın getirdiği beklenmedik ve zor durumlarla baş etmeye çalışırken bu durumu kabullenmesini daha kolaylaştırdığı ve hayatında rol oynadığı görülmüştür (Karagöz, 2020).

Kişiler kendilerini etkileyen bir kriz durumu ile karşı karşıya kaldıklarında koruma, dönüştürme gibi başa çıkma yöntemlerini tercih etmeyebilirler. Bazen insanlar kaçınma veya reddetme gibi uyumsuz başa çıkma stratejilerine başvurabilirler. Bu durumda keşfedebilecekleri ve yapılandırabilecekleri fırsatları görmezler ve karşılaştıkları durumu anlamlandırma yeteneğine sahip olamayabilirler (Park ve ark., 2008). Bu nedenle Özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül tanısı alan çocuk sahibi anne-babalar bu süreçte manevi içerikli psiko-eğitime ihtiyaç duyabilirler.

e.b. Dua ve İbadet Pratikleri

Dua ile insan direkt Allah’a başvurmakta ve O’nunla konuşmaktadır. Burada birey, bu öz-yetersizlik duygusundan kaynaklanan gerilimi

gidermek için dua eder (Vergote, 1999). İhson'un ifadesiyle dua, başta müminler olmak üzere herkesin hayatında önemli bir yere sahip, dinsel bir fenomendir. Hem bir problem olarak hem de duygu odaklı bir cevap verme yöntemi olarak kullanılabilen dua, insanlara duygulara odaklanan bir uyum kapasitesi sunar. Problem odaklı duada birey, hastalığı tespit etme ve var olan sıkıntılı durumu hafifletmek için çözüm arama gibi bir tutum sergiler. Kısacası insan dua ederek, Allah ile iş birliği yaparak etkin bir çözüm bulmaya çalışır (Arıcı, 2005). Dolayısıyla dua, insanın stresli zamanlarda sıkıntılarını kurtulmak için başvurduğu bir uygulamadır. Bu tür durumlardan kurtulmak için diğer dini faaliyetler de kullanılıyor olsa da dua insanların daha öncelikli olarak başvurdukları dini faaliyettir (Ayten, 2012). İnanan ya da inanmayan kişilerde umutsuzluk durumlarında dua ihtiyacının ortaya çıkması, kişinin psikolojik yapısının bilinçsiz bir tepkisi olarak yorumlanabilir. Başka bir deyişle dua, bireyin içinde derin bir varlığın ortaya çıkmasıdır. Farklı nedenlerle dua etme ihtiyacı doğar (Koç, 2005).

Birçok araştırmacı, duanın etkisinin uygun koşullar altında mutlak ve kesin olduğunu, kişide fiziksel ve ruhsal değişikliklere neden olduğunu ve bu etkilerin nesnel ve öznel verilerle doğrulandığını ileri sürmüşlerdir (Hökelekli, 2009). Ruh ve beden üzerinde etkili olan (Carrel, 1961) dini uygulamalar, stres ve kaygı karşısında anlam katma gibi etkinlikler içerebilmektedir. Kişi, "Bu benim imtihanımdır.", "Rabbim bu sorunu benim cennetteki yerimi yükseltmek için vermiştir." gibi yaklaşımları benimseyebilir.

e.c. Tevekkül ve Kader İnanıcı

Tevekkül, vekil edinme, tüm inançlarla işi Allah'a emanet etmek, gerekli tüm gayreti göstermek ve tedbiri almak (Mutçalı, 2011: 1009) olarak tanımlanmaktadır (Mutçalı, 2011). Aynı zamanda sonucu Allah'a havale etmek demektir (Tüzün, 2011). Psikolojik bütünlüğünün bozulduğunu hisseden ve kontrolünü kaybetme duygusuyla şiddetli bir şok yaşayan kişi, kendisine bir zihinsel sığınak oluşturabildiğinde kaygısını tevekkülle azaltabilir (Tarhan, 2012). Bir metafor olarak metaforize edilen tevekkül, insanı psikolojik olarak rahatlatan ve mutluluğa zemin hazırlayan manevi bir yapı olarak görülebilir. Bir kişinin temel güven duygusu hem iç hem de dış tehdit edici kaygıdan zarar görebilir, bu nedenle kişiler bu durumlarla başa çıkmak için güç ve beceri sağlamaya çalışabilirler. İnsanların zorluklarla karşılaştığı ve stres faktörlerine maruz kaldığı durumlarda tevekkül büyük önem taşımaktadır (Altay, 2014). İnanan ve güvenen insanlar tevekkül ederek başarısızlık karşısında daha güçlü ve

umutlu olurlar. Tevekkül, iyimser güven duygusunun korunmasına yardımcı olur (Çağrı, 2012).

Kişi maddi olarak istek ve arzularını gerçekleştirdiğinde, hayatına manevi değer ve anlam kattığında kendini iyi hisseder ve mutluluk duygusu geliştirir. Öte yandan insanlar yaşadıkları belirli deneyimler ve uzun süreli mutsuzluklarla uğraşmak zorunda kalmaları nedeniyle gerginlik, stres ve kaygı yaşayabilirler. Yaşama hâkim olamama düşünce ve hislerinden kaynaklanan belirsizlik durumu, insanları aşırı derecede kaygılı hale getirebilmektedir (Sayar, 2018). Bu ihtiyaçtan dolayı tevekkül, insanı bağımsız kılan, ruh sağlığını koruyan ve kişiye huzur veren bir destek sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır (İyi, 2013).

Arapça kökenli olan kader kavramı; takdir etmek, bir şeyin miktarını ve büyüklüğünü değerlendirmek, değerini ortaya çıkarmak, belirlemek, hikmete göre yapmak, bir şeyin hacmini ve biçimini belirlemek anlamına gelir (Aktepe, 2012). Evreni, varlığı ve olayları belirli bir düzen ve ölçüye göre yöneten ilahi kanunları da ifade eder (Altuncu, 2012). Gerçek kadere inanmak huzur getirir ve ruh sağlığını olumlu etkiler. Kadere inancın önemli bir psikoterapötik işlevi vardır ve stresli durumlarda Tanrı'ya atıfta bulunur. Kaderin aslına sadık kalarak algılanması bir yandan bireysel girişimleri desteklerken diğer yandan olayların yorumlanmasına olanak tanır (Karakaş ve Koç, 2014). Bu bilgilerden hareketle denilebilir ki, kadere olan inançla insanların sorunları çözmek için ellerinden geleni yaptıkları ve Allah'a tevekkül ettikleri söylenebilir. Böylece birey zor durumda kaldığında daha az psikolojik sıkıntı yaşayabilir ve kader anlayışı sayesinde önemli ölçüde psikolojik açıdan rahatlık hissedebilir (Cengil, 2003).

S o n u ç

Bu araştırma özofagus atrezisi ve trakeaözofageal fistül tanısı almış çocukların anne-babalarının psikososyal yönlerinin anlaşılması, ihtiyaç alanlarının belirlenmesi, bu gruba verilebilecek manevi danışmanlık hizmetlerinin kavramsal sunumu açısından önemlidir. Çalışmada amaçlanan, anne-babaların genel ihtiyaç alanları ile dinsel başa çıkma ve dinsel bağlanma unsurlarının tespit ederek manevi danışmanlık ve rehberlik rehabilitasyonuna duydukları ihtiyacı ortaya koymaktır.

Multifaktöryel olan bir hastalığa sahip çocuğu dünyaya getiren anne-babalar kendilerini suçlarken benlik bilincine zarar verebilmekte, kaygı bozuklukları ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda hastalığı akledilen çocuklar Tanrı'nın kendisini cezalandırdığını, anne-babasının yanlış bir şeyler yapmasından dolayı böyle acılar çektiğini düşünebilir veya

anne-babanın aşırı kaygısından etkilenerek çeşitli psikolojik hastalıklarla başa çıkmak zorunda kalabilirler. Bu araştırmada Özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistül teşhisi konmuş çocuk sahibi olan anne-babalar ele alınmıştır, çünkü bu anne-babalara verilebilecek manevi danışmanlık ve rehberlik rehabilitesi ile ebeveynler hem ruhsal açıdan daha sağlıklı olur hem de psikolojisi sağlam bireyler yetiştirebilir.

Sonuç olarak özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistülle doğan çocuğa sahip anne-babaların hastalığı, yaşamı, benliği anlamlandırma ve açıklamada zorlandığı ve anne-babaların manevi danışmanlık ihtiyaçlarının göz ardı edildiği söylenebilir.

Konuyla ilgili olarak araştırmacılara şu önerilerde bulunulabilir: Bu konuda yapılacak karma desenli çalışmalar, manevi danışmanlık ve rehberlik alanına önemli katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda bu çalışma, anne-babaların manevi danışmanlık ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapılacak çalışmalara katkı sağlayacaktır. Bunun yanında manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılacak özofagus atrezisi-trakeaözofageal fistülle doğacak çocuğa sahip anne-babalara yönelik psiko-eğitim içerikli çalışmalara da ışık tutması beklenmektedir.

Kaynaklar

Akıncı, G. (2007). *Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan babaların aile işlevlerini algılamaları ile sosyal uyum düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Akkok, F., Aşkak, P., & Karancı, A. N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne-babalardaki stresin yordanması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1 (2), 8-12.

Aktepe, O. (2012). Kaza-kader'in mahiyeti ve değişip değişmemesi problemi. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 10 (2), 69-70.

Allal, H., Perez-Bertolez, S., Maillet, O., Forgues, D., Doan, Q., Chiapinelli, A., & Kong, V. (2009). Comparative study of thoracoscopy versus thoracotomy in esophageal atresia. *Cirurgia Pediatrica: Organo Oficial De La Sociedad Espanola De Cirugia Pediatrica*, 22 (4), 177-180.

Altay, K. (2014). *Yetişkinlerde tevekkül anlayışına psiko-sosyal yaklaşım*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altuncu, T. (2012). *İnsan iradesi ve kader ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arıcı, A. (2005). *Ergenlerde dini başa çıkma yöntemi olarak dua*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Atkinson, R. T., Atkinson, R. C., & Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye giriş- I*. (çev. K. Atakay & M. Atakay & A. Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya sığınmak: Dinî başa çıkma üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Bowlby, J. (1988). *A secure base. Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (2012). *Bağlanma*. (çev. T. V. Soylu). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Brantberg, A., Blaas, H. G., Haugen, S., & Eik-Nes, S. (2007). Esophageal obstruction-prenatal detection rate and outcome. *Ultrasound in Obstetrics and Gynecology: The Official Journal of the International Society of Ultrasound in Obstetrics and Gynecology*, 30 (2), 180-187.

Cantez, E., İyidoğan, Z. (1990). *Oligofren çocuğa sahip ailelerin psikolojik sorunları*. 5. Ulusal psikoloji kongresi psikoloji seminer dergisi özel sayısı. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

Carrel, A. (1961). *Dua*. (çev. M. A. Yüçetürk). İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Cassidy, J., Shaver, P. R., Mikulincer, M., & Lavy, S. (2009). Experimentally induced security influences responses to psychological pain. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28 (4), 463-478.

Cengil, M. (2003). Depresyonu önlemede dini inancın koruyucu rolü. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3 (3), 129-152.

Centini, G., Rosignoli, L., Kenanidis, A., & Petraglia, F. (2003). Prenatal diagnosis of esophageal atresia with the pouch sign. *Ultrasound in Obstetrics and Gynecology: The Official Journal of the International Society of Ultrasound in Obstetrics and Gynecology*, 21 (5), 494-497.

Czerkiewicz, I., Dreux, S., Beckmezian, A., Benachi, A., Salomon, L. J., Schmitz, T., Bonnard, A., Khen-Dunlop, N., & Muller, F. (2011). Biochemical amniotic fluid pattern for prenatal diagnosis of esophageal atresia. *Pediatric Research*, 70 (2), 199-202.

Çağrıncı, M. (2012). "Tevekkül" maddesi. [içinde] *TDV İslam Ansiklopedisi-41*.(ss. 1-2). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çınar, M. (2016). Tanrı'ya bağlanma tarzı ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine bir araştırma. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (45), 313-338.

Çocuk, Ö. B. (1997). *Oyun*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Demircan, M., Aksoy, T., Ceran, C., & Kafkaslı, A. (2008). Tracheal agenesis and esophageal atresia with proximal and distal bronchoesophageal fistulas. *Journal of Pediatric Surgery*, 43 (8), e1-e3.

Demiryay, A. (2006). *Gebe kadınların aldıkları fiziksel ve emosyonel yakınmalar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Kocatepe

Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Digilio, M. C., Marino, B., Bagolan, P., Giannotti, A., & Dallapiccola, B. (1999). Microdeletion 22q11 and oesophageal atresia. *Journal of Medical Genetics*, 36 (2), 137-139.

Durston, W. (1970). A narrative of a monstrous birth in Plymouth, Octob. 22. 1670; together with the anatomical observations, taken thereupon by William Durston Doctor in Physick, and communicated to Dr. Tim. Clerk. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, 5 (65), 2096-2098.

Ekşi, H. (2001). *Başaçıkma, dini başaçıkma ve ruh sağlığı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Eğitim, ilahiyat ve mübendilik fakültesi öğrencilerinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Ellis, A., & Harper, R. (2005). *Akılca yaşam kılavuzu: Bakış açınızı değiştirin, gördükleriniz ve hissettikleriniz değişecektir*. (çev. S. Kunt). Ankara: HYB.

Erickson, M., & Upshur, C. C. (1989). Caretaking burden and social support: comparison of mothers of infants with and without disabilities. *American Journal of Mental Retardation*, 94 (3), 250-258.

Erkan, G. (1998) Anababanın özürlü çocuğa yaklaşımı ve uyumu. [içinde] *Sosyal Hizmet Sempozyumu'97 (18-20 Eylül 1998) Bildiri Özetleri*. (ss. 18-20). Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.

Eryücel, S. (2013). Yaşam olayları ve olumlu dini başa çıkma/Life events and positive religious coping. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (23), 251-271.

Garabedian, C., Verpillat, P., Czerkiewicz, I., Langlois, C., Muller, F., Avni, F., Bigot, J., Sfeir, R., Vaast, P., & Coulon, C. (2014). Does a combination of ultrasound, MRI, and biochemical amniotic fluid analysis improve prenatal diagnosis of esophageal atresia? *Prenatal Diagnosis*, 34 (9), 839-842.

Haight, C. (1944). Congenital atresia of the esophagus with tracheoesophageal fistula: reconstruction of esophageal continuity by primary anastomosis. *Annals of Surgery*, 120 (4), 623.

Hochart, V., Verpillat, P., Langlois, C., Garabedian, C., Bigot, J., Debarge, V. H., Sfeir, R., & Avni, F. (2015). The contribution of fetal MR imaging to the assessment of oesophageal atresia. *European Radiology*, 25 (2), 306-314.

Holland, A. J., Ron, O., Pierro, A., Drake, D., Curry, J. I., Kiely, E. M., & Spitz, L. (2009). Surgical outcomes of esophageal atresia without fistula for 24 years at a single institution. *Journal of Pediatric Surgery*, 44 (10), 1928-1932.

Hökelekli, H. (2009). *İslam psikolojisi yazıtları*. İstanbul: DEM Yayınları.

Hökelekli, H. (2010). *Din psikolojisi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

İlgaz, F. (2019). *Özofagus atrezili çocuğun beslenme rehberi*. ed. H. Gökmen Özel & T. Soyer. (ss. 13). İstanbul: Ege Yayınları.

İyi, M. (2013). *Tevekkül nedir? Allah'a tevekkül nasıl edilir?*. 2 Şubat 2022 tarihinde <https://islamdergisi.com/genel/tevekkul-tevekkul-nedir-allaha-tevekkul-nasil-edilir/> adresinden alınmıştır.

Kara, E. (2003). *Engelli çocuğu olan ebeveynlerin bu konuyla ilgili dini tutumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaca, F. (2011). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaası.

Karagöz, S. (2020). Manevi içerikli grup rehberliğinin özel gereksinimli çocuk sahibi annelerin dini başa çıkma düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Dergi Abant*, 8 (1), 298-317.

Karakaş, A. & Koç, M. (2014). Stresle başa çıkma ve dini başa çıkma yöntemleri arasındaki ilişki: Çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 610-631.

Karakaş, S. A. (2007). *Kanser hastalarının hastalığı değerlendirme biçimlerinin anksiyete, depresyon ve yaşam kalitesine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Karasar, N. (2009) *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kartopu, S. (2013). Dini yaşayışta hayatı sorgulama ve anlam arayışı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (3), 67-90.

Kazak, A. E., & Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adaptation: Stress and social networks in families with a handicapped child. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 33 (1), 67-77. <https://doi.org/10.2307/584591>.

Kirkpatrick, L. A. (2005). *Attachment, evolution, and the psychology of religion*. New York: Guilford Press.

Kirkpatrick, L. A. (2006). Din psikolojisinde bağlanma teorisi. (çev. M. Koç). *Bilimname: Düşünce Platformu*, 4 (10), 133-172.

Kirkpatrick, L. A. & Shaver, P. R. (1992a). An attachment-theoretical approach to romantic love and religious belief. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18 (3), 266-275.

Kirkpatrick, L. A. & Shaver, P. R. (1992b). An attachment-theoretical approach to romantic love and religious belief. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18 (3), 18-26.

Kluth, D. & Fiegel, H. (2003). The embryology of the foregut.

Seminars in Pediatric Surgery, 12 (1). 3-9.

Koç, M. (2005). Din psikolojisi açısından ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin gelişimi. *EKEV Akademi Dergisi*, 9 (25), 75-88.

Kozloff, M. A. (1984). *A training program for families of children with autism. in the effects of autism on the family*. New York: Plenum Press.

Krafka Jr, J., McCrea, F., & Vogt, E. (1929). The activity of the spleen during anaphylactic shock. *The Journal of Physiology*, 68 (3), 292.

Kutlu R, Çivi S, Börüban M. C. & Demir A. (2011). Kanserli hastalarda depresyon ve yaşam kalitesini etkileyen faktörler. *Selçuk Üniversitesi Tıp Dergisi*, 27 (3): 149-153.

Küçükahmet, L. (Ed.). (1997). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Küçükcan, T., & Köse, A. (2000). *Doğal afetler ve din: Marmara depremi üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi.

Küçüker, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1 (03).

Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. *Attachment in the Preschool Years: Theory, Research, and Intervention*, 1, 121-160.

Marsh, A. J., Wellesley, D., Burge, D., Ashton, M., Browne, C. E., Dennis, N. R., & Temple, I. K. (2000). Interstitial deletion of chromosome 17 (del (17) (q22q23. 3)) confirms a link with oesophageal atresia. *Journal of Medical Genetics*, 37 (9), 701-704.

Martin, L. W. (1965). Management of esophageal anomalies. *Pediatrics*, 36 (3), 342-350.

Meral, B. F., Cavkaytar, A., Turnbull, A. P., & Wang, M. (2013). Family quality of life of Turkish families who have children with intellectual disabilities and autism. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 38 (4), 233-246.

Miley, K. K., O'Melia, M., & DuBois, B. (2001). *Generalist social work practice: An empowering approach*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Yol Kitabevi.

O'Brien, M. E. (1982). Religious faith and adjustment to long-term hemodialysis. *Journal of Religion and Health*, 21 (1), 68-80.

Orford, J., Glasson, M., Beasley, S., Shi, E., Myers, N., & Cass, D. (2000). Oesophageal atresia in twins. *Pediatric Surgery International*, 16 (8), 541-545.

Pargament, K. I. (2003). Tanrım bana yardım et: Din psikolojisi

açısından başa çıkmanın teorik çatısına doğru. (çev. A. Albayrak). *Tabula Rasa-Felsefe Teoloji*, 3-9.

Pargament, K. I. (2005). Acı ve tatlı: Dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme (çev. A.U. Mehmedoğlu). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 279-313.

Park, C. L., Malone, M. R., Suresh, D., Bliss, D., & Rosen, R. I. (2008). Coping, meaning in life, and quality of life in congestive heart failure patients. *Quality of Life Research*, 17 (1), 21-26.

Pedersen, R. N., Calzolari, E., Husby, S., & Garne, E. (2012). Oesophageal atresia: prevalence, prenatal diagnosis and associated anomalies in 23 European regions. *Archives of Disease in Childhood*, 97 (3), 227-232.

Pelchat, D., Ricard, N., Bouchard, J. M., Perreault, M., Saucier, J. F., Berthiaume, M., & Bisson, J. (1999). Adaptation of parents in relation to their 6-month-old infant's type of disability. *Child: Care, Health and Development*, 25 (5), 377-398.

Peters, R. T., Ragab, H., Columb, M. O., Bruce, J., MacKinnon, R. J., & Craigie, R. J. (2017). Mortality and morbidity in oesophageal atresia. *Pediatric Surgery International*, 33 (9), 989-994.

Puri, P., Ninan, G. K., Blake, N. S., Fitzgerald, R. J., Guiney, E. J., & O'Donnell, B. (1992). Delayed primary anastomosis for esophageal atresia: 18 months' to 11 years' follow-up. *Journal of Pediatric Surgery*, 27 (8), 1127-1130.

Rodgerson, T. E., & Piedmont, R. L. (1998). Assessing the incremental validity of the religious problem-solving scale in the prediction of clergy burnout. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 517-527.

Rodrigue, J. R., Morgan, S. B., & Geffken, G. R. (1992). Psychosocial adaptation of fathers of children with autism, Down syndrome, and normal development. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 22 (2), 249-263.

Rodriguez, C. M., & Murphy, L. E. (1997). Parenting stress and abuse potential in mothers of children with developmental disabilities. *Child Maltreatment*, 2 (3), 245-251.

Rowatt, W. C. & Kirkpatrick L. A. (2002). Two dimensions of attachment to god and their relation to affect, religiosity, and personality constructs. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41 (4), 637-651.

Sadler, T. (2012). *Chapter 18: Central nervous system*. U Sadler TW, Langman's medical embryology. Baltimore, United States of America: Lippincott Williams & Wilkins.

Sağiroğlu, N. (2006). *Özel gereksinimli bireylere sahip ailelerin*

çocuklarının devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden beklentileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saleebey, D. (1996). The strengths perspective in social work practice: Extensions and cautions. *Social Work*, 41 (3), 296-305.

Sarı, H. Y. (2007). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11 (2), 1-5.

Sayar, K. (2018). *Günümüz insanı neden mutsuz?*. 2 Şubat 2022 tarihinde <http://www.haber7.com/kultur/haber/2768682-gunumuz-insani-neden-mutsuzkemal-sayar-cevapladi/?detay=2> adresinden alınmıştır.

Seligman, M. (1989). *Ordinary families special children; becoming the parent of a disabled children, reaction to frist information*. New York: The Guilford Press.

Sen, E., & Yurtsever, S. (2007). Difficulties experienced by families with disabled children. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 12 (4), 238-252.

Skandalakis, J. E. (1994). *Embryology for surgeons: the embryological basis for the treatment of congenital anomalies*. Baltimore: Williams & Wilkins.

Smith, E. (1957). The early development of the trachea and esophagus in relation to atresia of the esophagus and tracheoesophageal fistula. *Contrib. Embryol.*, 36, 43-57.

Sönmez, N., & Varol, N. (2008). Eve dayalı aile eğitimi programının zihinsel engelli çocukların gündüz tuvalet kontrolünü kazanmalarına ve sürdürmelerine etkisi. *Journal of Educational Sciences & Practices*, 7 (14), 139-155.

Spitz, L. (1996). Esophageal atresia: past, present, and future. *Journal of Pediatric Surgery*, 31 (1), 19-25.

Spitz, L. (2006). Esophageal atresia: lessons I have learned in a 40-year experience. *Journal of Pediatric Surgery*, 41 (10), 1635-1640.

Şen, E. (2004). Engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı güçlükler. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28 (3), 35-49.

Tarhan, N. (2012). *Akıldan kalbe yolculuk: Bediüzzaman modeli*. İstanbul: Nesil Yayınları.

Tsai, S. M. & Wang, H. H. (2009). The relationship between caregiver's strain and social support among mothers with intellectually disabled children. *Journal of Clinical Nursing*, 18 (4), 539-548.

Tüzün, İ. (2011). *Ayet ve hadislerle İslam ahlâkı*. İstanbul: Süeda Yayınları.

Van Staey, M., De Bie, S., Matton, M. T., & De Roose, J. (1984). Familial congenital esophageal atresia. *Human Genetics*, 66 (2), 260-266.

Vergote, A. (1999). *Din, inanç ve inançsızlık: Psikolojik inceleme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Vukadin, M., Savic, D., Malikovic, A., Jovanovic, D., Milickovic, M., Bosnic, S., & Vlahovic, A. (2015). Analysis of prognostic factors and mortality in children with esophageal atresia. *The Indian Journal of Pediatrics*, 82 (7), 586-590.

Yalom, D. I. (2004). *Din ve psikiyatri* (çev. Ö. Arıkan). İstanbul: Merkez Kitaplar.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 99-128
Issue: 5 • June 2022 • 99-128

Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Kriz Müdahale Yaklaşımları

Approaches for Crisis Intervention
in Spiritual Counseling and Care

Zeynep Karlık

Doktora Öğrencisi
Bursa Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: zeynepsariyer@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-2940-6579
Bursa / Türkiye

M. Naci Kula

Doç. Dr.
Bursa Uludağ Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
E-posta: nkula@yahoo.com
Orcid: 0000-0003-1763-9620
Bursa / Türkiye

PhD Student
Bursa Uludağ University
Institute of Social Sciences
E-mail: zeynepsariyer@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-2940-6579
Bursa / Turkey

Associate Professor
Uludağ University
Faculty of Education
E-mail: nkula@yahoo.com
Orcid: 0000-0003-1763-9620
Bursa / Turkey

doi: 10.56432/tmdrd.1094333

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 28 Mart 2022 • 28 March 2022
Kabul Tarihi • Accepted 18 Nisan 2022 • 18 April 2022

Ö z e t

Bu makalenin amacı, krizin anlamına ve krizle mücadele yaklaşımlarına yönelik psikoloji ve manevi danışmanlık perspektifinden değerlendirmeler yapmaktır. Ayrıca manevi danışmanın alet çantasında olması gereken yöntem ve pratikler de incelenmiştir. Bu kapsamda kriz terapilerinin klinik psikoloji ve manevi danışmanlık ve rehberlik literatürü açısından incelendiği bu makale, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına kuramsal katkıda bulunmayı hedefleyen teorik bir çalışmadır. Manevi danışmanlık ve rehberlik, psikolojik danışmanlıktan farklı olarak bireyin hastalık, sakatlık, yaşlılık ya da doğal afetler nedeniyle yaşadığı krizlerle başa çıkmada, kaybedilen kontrol duygusunun yeniden kazandırılması için gerekli desteğin dini ve manevi referanslar kullanılarak gerçekleştirilmesidir. Benzer şekilde klinik psikoloji de insanın sağaltımı için çaba sarf eder. Ancak bu seküler modeller, Tanrı'dan bağımsız olarak farklı kültür ve inançtaki insanların hayatı anlamlandırmalarını aynı kabul ederek bireyi anlamaya çalışmaktadır. Psikanalitik kuram olayları nesnelere bağlarken bilişsel terapiler içe dönerek davranışların öznesini yeniden keşfetmiştir. Yaşamın ilk yıllarında önemli kişilerle geçirilen yaşantılar sonucunda gelişen bu bilişsel şemalar, stresli olaylarla karşılaşıldığında aktifleşir ve kestirme metot ve yollar sunarak tepkisini belirler. McIntosh ile din de, bir bilişsel şema olarak kabul edilmiştir. Dinin en temel şeması, her dinin ve bireyin kendine özgü Tanrı tasavvurunu tanımlayan Tanrı şemasıdır. Bu şemanın olumlu olmaması durumunda krizlerden Tanrı'yı sorumlu tutma, terk edildiğini düşünme ve Tanrı'nın ceza verici olarak algılanmasından dolayı suçluluk duygusu gibi negatif duygular tetiklenebilir. Makale boyunca manevi danışmanlıkta krize müdahale yaklaşımları, Tanrı tasavvuru şema kavramı çerçevesinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Nitekim din psikolojisi, kriz anında dini başa çıkma yöntemlerinden Tanrısal eylem düşüncesi teorisi ve bilişsel yönelim teorisinden güç alır. Bu doğrultuda Tanrı ile birey arasındaki bağlantı noktası olan Tanrı tasavvurunun kriz yaşantılarıyla ilişkisi araştırılmıştır. Makalede son olarak; olumlu Tanrı tasavvuru şemasının bireyin yaşamsal krizleri anlamlandırmada ve krizle başa çıkmada temel unsur olduğu değerlendirilmiştir. Oluşturulmuş doğru Tanrı tasavvuru şeması ile bireyin başta krizle mücadele olmak üzere yaşamındaki pek çok olayın içinden geçebilecek kestirme bir yola sahip olduğu görülmektedir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Bilişsel şemalar
Psikolojik travma • Tanrı tasavvurları • Kriz danışmanlığı

A b s t r a c t

The aim of the article is to evaluate the meaning of crisis, and the approaches for dealing with it from the perspective of psychology and spiritual counseling. In addition, the methods and practices that should be in the spiritual counselor's toolbox were also examined. In this context, this article, which also examines crisis therapies in terms of clinical psychology and spiritual counseling and guidance literature, is a theoretical study aiming to contribute theoretically to spiritual counseling and guidance practices. Spiritual counseling and guidance, unlike psychological counseling, is the realization of the necessary support by using religious and spiritual references in order to regain the lost sense of control in coping with the crises experienced by the individual due to illness, disability, old age or natural disasters. Similarly, clinical psychology also strives for human healing. However, these secular models try to understand the individual by accepting that the meaning of life for people from different cultures and beliefs is the same regardless of God. While psychoanalytic theory connects events to objects, cognitive therapies turn inward and rediscover the subject of behavior. These schemas, which develop as a result of experiences spent with people important in the first years of life, become active when faced with stressful events and determine their reaction by offering shortcut methods and ways. With McIntosh, religion was also accepted as a cognitive schema. The most basic schema of religion is the God schema, which defines the unique God concept of each religion and individual. If this scheme is not positive, negative emotions such as blaming God for crises, feeling abandoned, and feeling guilty about God being perceived as punishing may be triggered. Throughout the article, crisis counseling practices in spiritual counseling have been tried to be formed within the framework of the concept of God image schema. As a matter of fact, the psychology of religion draws strength from the theory of divine action thought and the theory of cognitive orientation, which are religious coping methods in times of crisis. In this direction, the relationship between the image of God, which is the connection point between God and the individual, with crisis experiences has been investigated throughout the article. Finally, in the article; it has been evaluated that the right God-imagination schema is the basic element in making sense of the individual's vital crises and coping with the crisis. With the created positive God imagination scheme, it is seen that the person has a short cut to go through many events in his/her life, especially the struggle with the crisis.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Cognitive schemas
Psychological trauma • God images • Crisis counseling

Giriş

Rönesans ile Avrupa kültürünün belirleyicisi sanat, edebiyat ve müzikte kilise ve dinin etkisi azalarak hümanist eğilim artmış ve problemlere yeni bir bakış açısı geliştirilmiştir (Gökalp, 2018: 48). Bu yeni felsefenin öznenen hareket etmesiyle yalnız tarih, bilgi felsefesi ve varlık felsefelerinin değil etiğin dahi çıkış noktası insan aklından ziyade insanın arzuları olarak yeniden yapılandırılmıştır (Cevizci, 2009: 439-445). Yeni bilimin açıklama tarzı, otoritesi, metodu değişirken yeni bir insan doktrini oluşmamıştır. Dolayısıyla 18. yüzyılda insan kendi hakkında hala Sokrates döneminde olduğundan daha fazla ve farklı bir şey de bilmemektedir. Rönesans insanı, fiziksel dünyanın sırlarını çözümlerken dünyadaki yerini hala eski sorularla çözmeye çalışmaktadır.

Heliosentrik astronomi ve mekanik fizik anlayışı, Copernicus astronomisinden Darwin'in evrim teorisine uzanarak insanı materyalizme büründürmüştür (Gökalp, 2018: 89). Bu görüşlerden psikoloji bilimi de etkilenmiş ve numen olan ruhun bilgisi imkânsız diyen Kant'ın aksine, zihinsel fonksiyonlar da bilimin konusu olmuştur (Gökalp, 2018: 93). Önce bilim ve sanat sahasında, sonra dini sahada olmak üzere geleneksel ruhla kesinkes bağlar koparılmıştır. Modern insan, dünyaya hâkim olma çabasının sonucu olarak manevî gerçekliğini bırakmış, içsel yol gizemini yitirmiş ve göklerin kapılarını kapatıp kendini dünyaya hapsedmiştir (Borella, 2017: 135). 20. yüzyıldan itibaren gerçekleşen bilimsel keşifler ve icatlar, Jung'un ego enflasyonu olarak isimlendirdiği patolojik durumun ortaya çıkmasına neden olduğu için, bireylerin algılama ve düşünme süreçleri olumsuz etkilenmiştir. Bireycilik ile birlikte ise bireyi aşan bir otorite ve beşeri aklın üzerinde bir düşünce reddedilmiştir (Guenon, 1999: 97).

Freud, karşılaşılan problemlere "Yaşama katlanabilmek için yatıştırıcılar kullanmak vazgeçilmez olur" (Freud, 2019: 30) düşüncesi ile yaklaşmaktadır. Problemler ile mücadele için ilahî olan ile irtibata geçilmesi gerektiğini söyleyen William James "dini tecrübe" kuramı ile din kavramı yerine "din duygusu"nu koymuştur. Tanrısız kalmış insan kendi eksik varoluşuyla baş başa, yapayalnız ve 'öksüz' kalarak çözümler aramıştır (Duralı, 1999: 26).

Oysaki insanın manevî gerçekliği bireysel akıldan, dünyadan hatta uzaydan daha büyüktür ve bu gerçekliği ile karşılaştığı engelleri geçmesi için insanın özündeki hakikati bulması yeterlidir. Jacques Lacan "Gerçek ya bütünlüktür ya da yok olup giden andır. Analitik deneyimde, özne için

gerçek hep bir şeye toslamaktır, örneğin analistin sessizliğine.” der (Lacan, 2014: 49). Keza krizler de kişinin manevi gerçekliğine ulaşması için karşılaştığı olaylardır. Bu doğrultuda makalede manevi danışmanlıkta kriz olarak nitelendirilen bireyin çözümleyemediği durumlara müdahale yaklaşımları teorik olarak ele alınacaktır. Bu alandaki çalışmaların azlığı nedeniyle gelecekte yapılacak çalışmalara bir basamak olması açısından faydalı olacağı umulmaktadır.

a. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

İnsanların tümü dine inansınlar ya da inanmasınlar spiritüel bir boyuta sahiptirler. Spiritüel boyut, yaşamın, sağlığın, hastalığın, acının, ağrının ve ölümün anlamının bulunmasında bireylere yardımcı olur. Genelde sağlık bilimleri ve sosyal bilimler özelde ise din psikolojisinin anahtar kavramlarından biri olma yolunda hızla ilerleyen maneviyat kavramına farklı açılardan yaklaşabilmek ve bireysel-kültürel benzerlik ve farklılıklara dikkat etmek gerekmektedir (Düzgüner, 2013: 81).

Maneviyat kavramı net ve herkes tarafından kabul edilen bir anlama sahip değildir. İlk dönemde din ile aynı anlamı ifade eden maneviyat özellikle son yıllarda geleneksel dinden uzaklaşmanın sonucu olarak dinin karşısında alternatif bir tanım olarak yerini almıştır (Niekerk, 2018: 10). Maneviyatı dinden ayrı bir anlam olarak değerlendiren psikologlar anlam arama, kendini keşfetme ve kendini aşma olarak tanımlamıştır. Maneviyat kelimesinin içinde barındırdığı anlam çeşitliliğine ek olarak disiplinler tarafından farklı tanımlama ve uygulama da bir anlam belirsizliğine yol açmaktadır (Ayten, 2018: 21-24). Emmons maneviyatın yorumunu “dinî maneviyat, doğal maneviyat ve insanî maneviyat” olarak değerlendirirken, maneviyatı; kendiliğinden ve sonsuz olana aidiyetle ilgili evrensel bir duygu olarak tanımlamıştır (Emmons, 2006: 64). Bu makale boyunca manevi danışmanlığın kavramsal kapsamı açısından maneviyat kavramıyla ifade edilmek istenen de sadece dini olan değil evrensel olandır. Bu şekilde kapsamı, dindar olmayı ve hatta dini reddedeni de içine alabilecek şekilde geniş tutulmuştur (Uğurlu, 2017).

Maneviyatı dini ve din dışı olmak üzere ikiye ayıran Cicirelli’ye göre:

(i)-*Dinî maneviyat*: Tanrı’nın varlığına olan inanç, Tanrı’yla ahiretin muhtemel olduğuna dair inanç, Tanrı’yla ilişki kurma yolu olarak duanın gücüne olan inanç olmak üzere dindarlığın üç temel gereği vardır. Dinlerin diğer boyutları ve uygulamaları bu üç temel inanca göre arka planda kalmaktadır. Bu bağlamda maneviyat, en güçlü, en bilgili ve en şefkatli Tanrı’ya bağlanma anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dini maneviyat,

doğüstü bir Tanrı'ya ve onunla yaşayacağı sonsuz bir hayata bağlandığında kişinin deneyimlediği olağan duygusal tecrübenin ötesine uzanan doruk bir tecrübedir. Sonuç olarak da dini maneviyat tecrübeleri, iman (inanç) kriterine dayanır (Cicirelli, 2011: 127).

(ii)-*Dinî olmayan maneviyat*: Bu tür maneviyat ise kişinin, kendinden daha güçlü gördüğü herhangi bir kişi ya da şeyle, kendisinin ürettiği herhangi bir nesneden daha güzel bir nesneyle, kendinin ileri sürdüğü herhangi bir fikirden daha aydınlatıcı bir fikirle karşılaştığında ortaya çıkan ve olağan tecrübenin ötesine uzanan doruk deneyimdir. Dinî olmayan maneviyat, bilimsel inanca dayanır (Cicirelli, 2011: 129).

Din ve maneviyatın insanın duygu, düşünce ve davranışları ile ilişkisi Amerikan Psikoloji Derneği tarafından resmi olarak 1976'da kabul edilmiş ve din psikolojisi bölümü kurularak; manevi danışmanlık ve rehberliğin temelleri atılmıştır (Park & Paloutzian, 2013a: 54). Din psikolojisi alanındaki analitik çalışmaların terapötik etkilerinin fark edilmesi manevi danışmanlık uygulamalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Şirin, 2013: 42). Batı'daki manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları, Hristiyan geleneğinde Hz. İsa'nın hastalar ile ilgilenme misyonu ile görevlendirilmiş olduğunu düşünen kilise tarafından geliştirilmiştir (Köylü & Altaş, 2018: 54). Hastanede başlayıp gittikçe alanı genişleyen manevi danışmanlık daha etkili hale gelebilmek için pozitif bilimin metod ve tekniklerine yönelmiştir (Şirin, 2018: 52). Ancak ruhsal sorunların çözümü için kullanılan tekniklerin dindarların gereksinimlerini karşılamaması (Genia, 1999: 78-83) ve modern insanın karşılaştığı olaylarda dinin cevabını merak etmesi (Yancey & Nirven, 2008: 64) psikolojik danışmanlığın mevcut sürecinden farklı çözümler sunan bir alanı ortaya çıkarmıştır. Manevi danışma ve rehberlik, akademik anlamda ilk kez Nurullah Altaş ve Üzeyir Ok tarafından Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Mualla Selçuk danışmanlığında 1997 yılında çalışılmıştır. "Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri" Altaş'ın hazırladığı yüksek lisans tezinin konusu iken Üzeyir Ok'a ait olan diğer çalışma ise "Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı" adıyla literatüre girmiştir.

Manevi danışmanlık "birey veya gruplara bireysel inanç yolculukları ve kritik geçiş dönemlerinde sınırlı süreli çatışma ve kriz durumlarına odaklı olarak eşlik edilmesi" (Şahin, 2017: 25) şeklinde tanımlanırken, literatürde bu kavram ile ilgili olarak Lartey'in "Bireyin hayatında kutsal/aşkın bir boyut olduğunu kabul eden uzmanların yürüttüğü, sözel ya da sözel olmayan, doğrudan veya dolaylı, literal ya da sembolik iletişim biçimlerini kullanarak, danışanların temelde stres ve kaygıyla başa çıkmalarını sağlamaya yönelik tüm yardım etme aktivitelerini kapsayan özel

bir danışmanlık türü” tanımı dikkat çekmektedir (Lartey, 1993: 54). 25 Ekim 2019 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan yönetmelikte manevi danışmanlık, danışanların inanç dünyalarının hayatlarına olan etkilerini bilmelerine yardımcı olma sürecini; danışanların din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkmalarında bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak amacıyla yapılan danışmanlık hizmeti olarak tanımlanmaktadır (bkz. Resmi Gazete, 2019).

Batıda manevi danışmanlık geniş bir alanda uygulanmaktadır. Bunlar; çaresiz bir hastalığa yakalanmış hasta ve yakınlarına, intihara eğilimli danışanlara, aile içi şiddete maruz kalmış bireylere, modern hayat ile örf ve gelenekler arasında kalarak manevi boşlukta olanlara, hapis-hanedeki mahkûmlara ve dinî konularda uçlarda olan bireylere yönelik iyileştirme çalışmalarıdır (Koç, 2012: 209-212). Ülkemizde ise yas danışmanlığında, sağlık alanında, bağımlılık ile mücadele merkezlerinde, yetiştirme yurtlarında, cezaevlerinde ve medya okur-yazarlığı alanında yaygınlaşmıştır (Ayten, 2018: 54).

Dinamik ve içsel yönü olan manevi boyut ile insan hayatın anlamını, dünyaya geliş amacını ve aşkınlığı arar. Özellikle kişinin yaşadığı zorluklar ruhsal çatışmaya sebebiyet verebilir. Bu olay için “Neden ben?” sorusunu sorarak isyan eder ve bazen de yaşadığı acıyı anlamlandıramaz. Öfke duygusunu Tanrı’ya ya da doğa yasalarına yansıtabilir. Umudu biten bireyler, evladını kaybeden ebeveynler yeryüzündeki kötülüğü anlamlandıramayabilir ve “Tanrı nerede?” diyerek O’ndan vazgeçebilir. Bu vazgeçiş hem kendisiyle hem başkalarıyla hem de Tanrı’yla olan ilişkilerine zarar verebilir (Ayten, 2018: 51-52).

Birey bu gibi durumlarda düştüğü varoluşsal çıkmaz, kaygı ve duyduğu sıkıntı, kaçınılmaz olan ölüm ve hayatın anlamı gibi derin mevzulara cevap ararken öte yandan kendi olma, kendini bulma serüveninde de manevi bir rehber ihtiyacı duyabilir. Dinî inanç olumsuz olaylara karşı anlam kazandırırken, kaybedilenlere veya hastalıklara karşı olumlu bir destek vermektedir (Pargament, 1997: 54 ; Pargament & Mahoney, 2002). Bu nedenle psikoterapi din ve maneviyatı araştırmalarına dâhil etmiştir (Aten & Worthington, 2009; Bienenfeld & Yager, 2007; Bonelli & Koenig, 2013; Shafranske, 2009). APA, danışmanlık sürecinde danışanlara kendi dinlerine yönelmelerini önermiştir. Yapılan araştırmalar danışanların dinî manevi değerlerinin danışmanlığa dahil edilmesi ile depresyon ve anksiyetenin azalmasında, travma sonrası stres bozukluklarında, şizofreni, travma ve kanser gibi sorunlarla mücadelede seküler

terapilerden daha etkili sonuçlar alındığını göstermiştir (Anderson vd., 2015; Hook vd., 2010; Wade vd., 2007; Worthington Jr. & Sandage, 2001).

Türkiye’de manevi danışmanlık hizmetleri ve manevi danışmanlar hakkında yeterince bilinirliğin sağlanamaması, haklarının belirsizliği ve hukuki alt yapının yetersizliğine personelin eksikliği de eklenince bu alanda yapılacak akademik ve yapısal çalışmaların artması beklenmektedir. Zira bu alanda gerek ülkemizde gerekse yurtdışında gerçekleştirilen çalışmalar bireyler üzerindeki olumlu etkilerini ispatlamıştır. Engellilere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (Kula, 2020), madde bağımlısı bireylerin manevi ihtiyaçlarının belirlenmesi (amatem örneği), (Ceylan, 2019), huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin belirlenmesi (Dağcı, 2020), kanser hastalarında manevi danışmanlık uygulamalarının kaygı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi (Kurt, 2021) ve olağanüstü durumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik (Gürsu & Söylev & Demirtaş 2021) kriz danışmanlığı alanında yapılan manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarına örnek verilebilir.

b. Krize Müdahale Yaklaşımları

b.a. Kriz Nedir?

Kriz etimolojik olarak “dönüm noktası/karar verme” anlamına gelmektedir. Günümüzde ise kriz kelimesiyle günlük dilde hem durumlar/olaylar kastedilmekte hem de bireylerin bu durumlara verdikleri psikolojik (bazen de travmatik) tepkiler nitelendirilmektedir. “Krizler insan yaşamında unutulmaz izler bırakan, geri dönülmez değişimler yaratan yaşam olaylarıdır. Krizler eğer iyi yönetilmezse afete dönüşebilir.” (Baker & Doğan, 2016: 3).

Kriz kavramı durumun/deneyimin kendisini değil insanlar tarafından tehdit olarak algılanan öznel tepkiyi ifade eder. Yaşanan deprem, sel vb. afet olabileceği gibi, yaşam dönemlerindeki gelişimsel krizler de (gebelik, emeklilik, iş değiştirme vb.) olabilir. Krizler, bireyin baş etme becerilerinin yetersiz kalması sonucunda yaşadığı olumsuz duygularla ortaya konan tepkilerdir. Stres tepkilerinden farkı belli bir başlangıcının olmasıdır (Baker & Doğan, 2016: 4).

b.b. Krize Müdahale

Kriz ve travma ile baş etmede içsel müdahale, dışsal müdahale veya her ikisi birlikte ele alınır. Kişilerin travmatik olayı kabul ederek değerlendirme yapması, baş etme becerisi geliştirmesi için ön şarttır. Kişinin baş etme becerilerinin sağlanması, kendini olduğu gibi kabul etmesi

ile başlayıp, sosyal destek, terapötik yardım ve çevresel faktörlerin düzenlenmesi ile devam eder. Çünkü kriz ya da felaket durumuyla bireyin normal başa çıkma kapasitesi ile durum üstesinden gelmesi beklenmez. Diğer taraftan kendileri hakkındaki (ben güvendeyim; kendimi güvende tutabilirim), diğerleri hakkındaki (insanlar genellikle iyidir) ve dünya hakkındaki (genellikle güvenli bir yerdir) temel inançları yıkıldığı için duygu, davranış, algı ve beden düzeyindeki destekler öncelikli olmalı ve çevresel destek ile bireyin kendini ifade etmesi sağlanmalıdır (Baker & Doğan, 2016: 37).

Günümüzde mutluluğun olması gereken bir durum olarak düşünülmesi bireylerin kendilerini depresif hissetmesine neden olabilmektedir. Bu hal ile bir uzmana gittiğinde ise DSM-V'in (*The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*) tanı ölçeklendirmesine göre (American Psychiatric Association, 1994) şiddetine bakıldıktan sonra bireysel ya da grup terapilerinden rehberliğe, gerek duyulduğunda sakinleştiricilerden yardım alarak ve bazen de elektro şok gibi tıbbî yöntemleri psikolojik yöntem ve tekniklere ekleyerek yaşama bağlamaya çalışılır. Bu şekilde değişim, gelişim ve dönüşümün (kendi elinde olduğunu, istenirse ancak olabileceğini söylemeyi ihmal etmeden) kişinin yeniden bireyselleşmesi ve toplumsallaşması sağlanılmaktadır. Bu seküler modellerle Tanrı'yı bu işe karıştırmadan Budist bir Tayvanlı ile Katolik bir Alman'ın Müslüman bir Türk ile hayatı anlamlandırması, değer yargıları, beklentisi, isteği, korkusu aynıymış gibi bir sağaltım yapılmaya çalışılmaktadır (Özen, 2010: 41-57). Bazen sadece hayatı ve Tanrı'yı anlamlandırmadaki yetersizlik nedeniyle gerçekleşen bu kriz olaylarına uyumsuzluğa, psiko-farmakolojinin araçları ile müdahale edilmeye çalışılır.

Yas hali sadece ölümden sonra verdiğimiz bir tepki değildir. Krizden sonra gösterilen tüm tepkiler yas olarak ifade edilmektedir. Bizim için anlamlı olan herhangi bir statünün kaybı da buna sebep olabilir. Örneğin bir evlilik hayatı, iş kaybı, emeklilik vb. haller de yas tutmaya neden olabilir. Bununla birlikte kayıp ne olursa olsun verdiğimiz tepki kültürlere göre farklı biçim ve kavramlarla isimlendirilmiştir. "Örneğin İngilizce'de 'breavement' (kadere ve üzüntüye yol açan her türden kayıp), 'grief' (akrabası olmasa da bir yakınının ardından yaşanan yas süreci) ve 'mourning' (akrabalarını kaybeden bireylerin kaybın ardından yaşadıkları ve toplumsal ritüelleri olan matem ve taziye) sözleri yas ile ilgili benzer ama farklı bazı olguları ifade etmektedir" (Göka, 2010: 149). Duygular ve ifadeleri kültürden kültüre hatta kişiden kişiye değiştiğinden müdahale türleri de farklılık arz etmektedir.

b.c. Kriz Anındaki Yanlış Düşünceler

Travmanın ardından bireylerin dünyanın iyi ve güvenli bir yer olduğuna, bireyin değerli olduğuna, insanların güvenilir ve dünyanın anlamlı bir yer olduğuna dair inançları zedelenmektedir (Tel, 2017: 4). Yalom, krize götüren sebeplerin bireyde uyanma deneyimi sağladığını, başlangıçta bir bunalıtı oluştursa da neticede bireyin hayatını zenginleştirici bir potansiyele sahip olduğunu söyler (Yalom, 2008: 63). Bahadır ise, kriz sebeplerinin kişinin hayata olumlu-olumsuz bakış açısına göre ya telafi ve savunma yetisini güçlendireceğini ya da benlik saygısını yitirme, yabancılaşma gibi negatif sonuçları getirebileceğini bildirmektedir (Bahadır, 2002: 63). Örneğin Tanrı'yı sorumlu tutma, ümitsizliğe kapılarak terk edildiği hissine kapılma gibi (Pargament, 2005). 'Her şeye gücü yeten Tanrı inancı' bireyde pasif bir durum ortaya çıkarabilir ve bireye grup bağlılığının sürdürülmesi adına 'sosyal baskı' hissettirebilir (Apaydın, 2010: 72; Yapıcı, 2007: 284-285).

c. Kriz Anında Kullanılan Terapötik Yaklaşımlar

Psikanalitik kuram krize müdahalede, Freud'un ileri sürdüğü sonlu ve sınırlı bir psişik enerji varsaymaktadır. Bu varsayım, kişisel baş etme mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda oluşan dengesizlik (*disequilibrium*) halini ve kişinin psikolojik enerjisinin tükenmesini açıklamaktadır (James & Gilliland, 2012). Kişilik bozukluğu ve diğer psikolojik bozukluklarla boğuşan bireylerin kriz durumlarında neden yeterli tepki veremediğini de psişik enerjinin eksikliği ile açıklamaktadır. Bu kişilerin hâlihazırdaki psişik enerjileri, kayıplar, travmalar ve stresle başa çıkmak için kullanıldığından kriz durumlarıyla mücadele edecek güçleri kalmamaktadır (Kanel, 2015: 252-265).

Denge yoksunluğunun anlaşılabilmesi için kişinin bilinçdışı düşüncelerine ve geçmiş duygusal deneyimlerine ulaşmak gerekmektedir. Erken çocukluk dönemlerindeki saplanmalar, psikanalitik yaklaşımın neden bir olayın krize dönüştüğünü açıklamadaki birincil kaynağıdır. Psikanalitik kuram temelli krize müdahalede psikolojik danışman, danışanın ego gücüne odaklanmalıdır (James & Gilliland, 2012: 27).

Krize müdahalede kullanılan yaklaşımlardan bir diğeri de varoluşçu kuramın sunduğu anlam kavramıdır. Varoluşçu yaklaşımın kaygıyı, varoluşun normal bir parçası olarak görmesi ve kişisel gelişime yardımcı olabileceğini ileri sürmesi krize müdahalede yararlı olan önemli bir düşüncedir. Krize müdahalede işlevsel olarak kullanılacak diğer varoluşçu kavram kişisel sorumluluk ve bu sorumluluktan kaynaklanan seçimlerdir (Kanel, 2015: 55). Yalom'a göre en büyük kriz ölüm korkusudur ve kişi doğrudan güneşe bakmadığı gibi bunu da her an düşünmeye tahammül edemez. Bu durumu çözümlmek için çocuk sahibi olarak

kendini geleceğe taşıyabilir veya varlıklı ya da ünlü olarak hayatta her zamankinden daha fazla yer kaplamaya çalışabilir. Nihâî kurtarıcıya sığınabilir yahut da sevdikleriyle bir dava, bir cemaat veya ilahî varlıkla birleşme yolu ile ölümün insana verdiği acıyı aşmaya çalışabilir” (Yalom, 2008: 12-13).

Carl Rogers’ın insancıl ve birey merkezli yaklaşımında krize müdalede kişinin kendi potansiyelini fark edeceğine inanıldığı için danışana güvenmek önemlidir (Rogers, 1961: 63). Krize müdahale eden psikolojik danışman, danışanın kriz engelini aşarak büyüme ve gelişmeye devam edeceğine inanır. Koşulsuz kabul ve saygı barındıran bir ilişki olan empati ki bu terapötik ilişkidir, danışanın krizi atlmasına destek olur (Kanel, 2015: 59). Bu kurama göre bireyler eğer kendilerine ve diğerlerine inanarak kendilerini gerçekleştirebileceklerine ve krizi atlatabileceklerine güvenirlerse, krizi aşabileceklerdir. İnsancıl yaklaşımla yapılan krize müdahalenin amacı, kontrol odağını dıştan içe kaydırmaktır. Bu şekilde danışan kendi kaderini şekillendirebilir ve krizin üstesinden gelmek için gerekenleri yapmaya hazır olur (James & Gilliland, 2012: 69). Ancak kriz durumlarına ilk müdahalede, danışanın birey merkezli yaklaşımın sağladığından daha fazla yönlendirme ve desteğe ihtiyacı olabileceği de unutulmamalıdır (Erdur Baker & Doğan, 2016: 33).

Albert Ellis’in oluşturduğu Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi ve Beck’in kuramını temellendirdiği Bilişsel Terapi, krize müdahalede kullanılan başlıca bilişsel kuramlardır (Beck, 2010). Bireyin krizi tetikleyen olaya ilişkin bilişleri, yüklediği anlam ve bakış açısı krize müdahalede anahtar konulardır (Kanel, 2015: 63). Bu kuramların temel amacı, danışanın işlevsel olmayan bilişlerini keşfedip yeniden yapılandırmak olup kriz odaklı bilişsel terapinin beş aşaması bulunmaktadır: (1) terapötik işbirliğini sağlamak, (2) krizin ciddiyetini değerlendirmek, (3) danışanın güçlü yönlerini ve kaynaklarını gözden geçirmesine yardımcı olmak, (4) danışanla birlikte olumlu bir problem çözümü ve eylem planı geliştirmek ve (5) yeni baş etme becerilerini değerlendirmek (Beck, 2010: 5-6).

Sistemsal yaklaşım, yalnızca bireyin dünyasında neler olup bittiğine odaklanan geleneksel yaklaşımlar yerine bireyi içinde bulunduğu bağlamda ele almayı önemser. Kişinin yaşadığı çevreye ve bu çevre içerisinde sahip olduğu dinamik etkileşimlere odaklanmak önemlidir, çünkü kriz anında müdahale edilecek birim birey değil sistemin kendisidir (Gladding, 2014: 401-407).

Ekosistem Kuramı Bronfenbrenner’in bireyi içinde bulunduğu çevre ve etkileşimleri dâhilinde ele almayı ön gören yaklaşımından yola çıkarak krizi anlamlandırmayı ve müdahaleyi gerektirir (Bronfenbrenner,

1976: 3). Bronfenbrenner bireyi, iç içe geçmiş, her biri ayrı bir sistemi temsil eden eş merkezli çemberlerin merkezine koyar. Bu çemberler içten dışa doğru Mikro-sistem, Meso-sistem, Ekso-sistem, Makro-sistem ve Krono-sistem adını alır ve bireyin anneye etkileşiminden başlayıp kültüre ve zamana doğru genişler. Birey ve sistem ile sistemlerin kendi aralarındaki etkileşimleri çift yönlüdür. Örneğin birey, sistemde meydana gelen olaylardan etkilenebildiği gibi, davranışlarıyla sistemi de etkileyebilmektedir. Sistemin bir yerinde meydana gelen değişiklik bütün sistemi etkiler.

Diğer bir örnekte ekonomik kriz nedeniyle babası işten çıkarılan bir çocuk, taşınma nedeniyle okul değiştirmek zorunda kalabilir. Makro-sistemde gerçekleşen bir olay, çocuğun mikro-sistemini etkileyebilir. İş yerinde aynı birimde çalışan iki kişiden birinin çocuğunun çok ciddi bir hastalığı olduğu için izin aldığı günler arttıkça, çalışma arkadaşının iş yükü daha çok artmaktadır.

Eko-sistem kuramını temel alan Bağlamsal Kriz Kuramı (*Crisis in Context Theory*) krizin birey ve sistemler tarafından kademeli bir şekilde krize yakınlık ve yüklenen anlamlara bağlı olarak deneyimlendiğini öne sürer. Sistem ve birey arasındaki etkileşimin karşılıklı oluşu, yani sistemlerin bireyi etkilediği gibi bireyin de sistemleri etkilediği vurgulanır ve etkileşimin birincil ya da ikincil oluşu, yani direkt veya dolaylı oluşu dikkate alınır. Son olarak da olayın üzerinden ne kadar geçtiği yani zaman faktörü vurgulanır. Örneğin; geniş aile çevresinde daha önce hiç boşanma gerçekleşmemiş bir kadının eşinden ayrılması ile kendi anne ve babası boşanmış bir kadının eşinden ayrılması, bireyler için farklı deneyimlerdir. Ekolojik yaklaşım; sadece bireyi mercek altına alıp çevresinden soyutlamak ve hazır bir reçeteyi ona sunmaya çalışmak yerine, bireyi çevreleyen tüm koşulları dikkate almayı, olayın nasıl anlamlandırıldığını araştırmayı ve gerekli hallerde sisteme ve bireye müdahaleyi gerekli gören bir yaklaşımdır. Farklı kültüre ait danışanlar için çevresi içinde birey anlayışını güden bu kurama göre uygun bir müdahale yöntemi tercih edilebilir.

Din psikolojisinde de bireylerin karşılaştığı olaylara karşı dinsel deneyimlerini açıklamaya çalışan bütüncül bakış açıları yani kuramlar bulunmaktadır. İnsanların tabiatı ve kendilerinde gözlemledikleri olayların nedenlerini açıklama biçimleriyle ilgili yükleme kuramı (Spilka & Hood & Gorsuch, 1985: 1-20), özellikle zor zamanlarda bireylerin kendilerini yakın buldukları bağlanma ortamlarını ve nesnelere açıklayan bağlanma kuramı (Kirkpatrick, 2005: 89), çocukluk döneminde yaşanan, özellikle ebeveynle olan ilişkinin, dinsel düşünceye olan etkisini ele alan

nesne ilişkileri kuramı (Klein, 1975) bunlardan birkaçıdır.

Yaşamın belirsizlikleri, çaresizlikleri, insanın sonluluğu, anne-baba-çocuk ilişkileri, varoluşsal kaygı ve korkular, bağlanma arzusu, dayanışma arayışı, kimlik oluşturma eğilimleri gibi faktörler, bu kuramlara göre insanların dindar olmalarına önemli ölçüde etkide bulunur (Ok, 2007: 37). Özel anlamda kriz anlarında, genel anlamda ise hayatla dinsel başa çıkma yöntemlerinin kullanılmasına dair kuramsal çerçeve şu şekildedir:

c.a. Davranış Düzenleme Teorisi

Dinler namaz, oruç, hac, dua, vaftiz, günah çıkarma gibi davranışları gerekli kılarak ya da kişileri alkol-madde kullanmak, kumar oynamak gibi davranışlardan kaçındırarak kişinin karşılaşması muhtemel krizleri azaltmayı hedeflemekte ve karşılaştığı durumlarda da bir yön göstermektedir (Apaydın, 2010: 67).

c.b. Olumlu Duygular Teorisi

Schowalter ve Murken'in Bowlby 'ın bağlanma teorisini desteklediği teorilerine göre; inanç kişiye Yaratıcıya duyduğu güven ve sevgiyi hissettirir. Her zaman Yaratıcı tarafından izlendiği ve korunduğu gibi olumlu duygulara sahip olan birey olaylarla başa çıkar (Apaydın, 2010: 67).

c.c. Tanrısal Eylem Düşüncesi Teorisi

Yetkin ve her şeye gücü yeten Tanrı'ya inançtaki imanla kişi kaderini yönlendirebilir. Ayrıca duayla da insan, kaderini ve dünya olaylarını etkileme gücünü kendinde hissetmektedir. Tanrı'nın her şeye gücünün yetmesi ve insanın kaderinde birincil söz sahibi olmasına inanç, hastalıkla başa çıkmada veya diğer güncel sorunlarda yardımcı olabilmektedir (Apaydın, 2010: 67).

c.d. Bilişsel Yönelim Teorisi

Tutarlılık teorisine göre kontrol edilemez deneyimlerin yaşandığı bir durumda birey psikolojik sağlığını korumak için olaylar ve hayatın anlamı hakkında tutarlı yanıtlar arar. Dinde bulunan temel değerler güvenlik ve açıklama oluşturarak bilişsel yapılandırmayı sağlayıp tutarlı yanıtlar sunar. Acı deneyimler ve kriz yaşantılarında inançların oluşturduğu bilişsel düşünceler ruh sağlığına katkıda bulunur (Apaydın, 2010: 67).

c.e. Alternatif Değerler Teorisi

Yaşanan toplumda oluşturulan başarı, güç gibi sunî değerler kişiye gereksiz bir yüklemeye yaparak onu bunalıma sürükleyebilir. Kişiye ruhsal

çöküntü yaşatacak bu algı ve değerlere karşı din alternatif değerler oluşturarak insanı ruhsal rahatsızlıklardan koruyabilir. Örneğin, başarısızlığı tatmış olan bir birey “Tanrı böyle istedi, bunun için bana sabretmek düşer. Bu benim imtihanım.” diye düşünerek olumlu bir transfer yapar ve ruh sağlığını korur. Genel olarak bütün inanç sistemlerinde insanın kendisinden yukarıda olanı değil aşağıda olanı görmesi istenir. Bu da kişinin başarısızlık ve eksiklik duygusunu ortadan kaldırır ve ruh sağlığını korur (Apaydın, 2010: 568).

c.f. Sosyal Destek Teorisi

İnsanlar dinde sosyal destek ve sıkı güven ilişkileri yaşarlar, bununla birlikte sosyal bir gruba ait olduklarını hissederek. Bu bakımdan din, kriz yaşantılarında ruh ve beden sağlığı başta olmak üzere iyi oluş üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Apaydın, 2010: 68).

d. Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Krize Müdahale Yaklaşımları

Psikolojik danışmanlıkta çok sık tercih edilen bilişsel-davranışçı terapi yaklaşımı ile bütünleştirilmiş manevi danışmanlık uygulamaları, bireyin krizle mücadelesinde olumlu etki göstermektedir. Yurt dışında yapılan araştırmalarda bilişsel terapinin İslam inanç esaslarıyla uygulandığı çalışmalar mevcuttur (Al-Husseini & Mirghafoorian & Razian, 2020; Bentley & Fenny & Dolezal, 2021; Cottam, 2011; Hamdan, 2007; Hodge & Nadir, 2008; Mahnaz, 2015; Priester, 2008). Ülkemizde de bu alanda yapılan çalışmalarda artış görülmektedir (Kaya, 2017: 31-53; Şirin, 2018: 54; Kara, 2019: 159-180; Karlık, 2021: 16-20). Bu çalışmada manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına katkıda bulunmak için krizler ile mücadelede bilişsel davranışçı terapi temelli bir yaklaşım önerilmektedir.

d.a. Bilişsel Davranışçı Yaklaşım

Psikanalitik kuram olayları nesnelere bağlarken bilişsel terapiler içe dönerek davranışların öznesini yeniden keşfetmiştir. Bilişsel yaklaşım kuramına Aaron T. Beck başta olmak üzere, Albert Ellis’in Akılcı Duygusal Terapisi, Donald Meichenbaum’un Bilişsel-Davranışsal Değişme Terapisi ile Arnold Lazarus’un Çok Boyutlu Terapisi katkıda bulunmuştur (Beck, 2001: 25). Bu yaklaşımlar ile danışanın problemi davranışsal, duygusal, bilişsel ve sosyal açıdan tabiatı anlaşılabilir şekilde çözüme kavuşturulur (Capuzzi & Gross, 1999: 79).

Bilişsel terapi, düşüncenin gücü ile ruhsal patolojilere dair psiko-

lojiye yeni bir bakış kazandırmıştır. 1960'lı yıllarda psikanalize karşı tepkilerin artması ve ardından 1980'li yıllarda davranışçı terapistlerin bilişsel terapiyi benimsemeleriyle birlikte Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) adını verdikleri kavram altında toplanmışlardır. Bilişsel ve davranışçı yaklaşımın temel ilkelerinin bütünleşmesiyle ortaya çıkan BDT, ruhsal hastalıkların kavramsallaştırılmasında ve tedavisinde odak noktası olarak düşünülmüştür (Türkçapar, 2018: 82). BDT yönelimli kuram ve uygulamalara göre bireyler gerçekten uzaklaştıkça problemleri davranışlar ve olumsuz duygular meydana gelebilir, bunun nedeni ise duygu düşünce ve davranış etkileşimidir.

Bu kuramın yaklaşımı ile bireylerin olaylara bakış açısı değerlendirilerek gerçeğe daha yakın, olumlu bilişler (düşünceler) dolayısıyla duygulara ulaşılması için çalışılır (Türkçapar, 2018: 94). Albert Ellis duyguların düşünceler ile arasında neden-sonuç ilişkisi olduğunu ve birbirlerine eşlik ettiğini Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi (ADDT) kuramında ileri sürmüştür. ADDT düşüncelerin değişmesi duyguların değişmesini sağlayacağı için bireyi rahatsız eden sağlıksız ve akıl dışı düşüncelerin akılcı olanlarla değiştirilmesi durumunda bireyi rahatlatabileceğini savunmaktadır (Ellis, 1958: 35-49).

d.b. Zihinsel Şemalar

Beck'in bilişsel yaklaşım kuramı şema kavramına (*Cognitive Schema*) dayanır. Beck'e göre depresif olmaya eğilimli bireyler, kendileri ve dünyaları ile ilgili olumsuz tutumlardan oluşan bilişsel yapıya sahiplerdir. Beck, sonraki araştırmalarda şema olarak adlandırdığı bu yapıların yaşamın ilk yıllarında önemli kişilerle geçirilen yaşantılar ve öğrenme sonucunda geliştiğini öne sürmüştür (Beck, 2010: 39). Bu yapılar, bireyler yaşamlarında ne zaman stresli bir olay ile karşılaşılırsa o zaman aktifleşirler, aksi halde aktif değildirler. Belirli bir stres içeren durumla harekete geçtikleri zaman da doğrudan kişinin nasıl tepki vereceğini belirlemektedir.

Son yıllarda bilişsel psikoloji kavramları dinî tecrübeyi açıklarken kullanılmaktadır. Bu ekolün en önemli kuramlarından biri Daniel N. McIntosh'un "Bilişsel Bir Şema Olarak Din" teorisidir. McIntosh (1995) dini bilişsel bir şema olarak kabul ederek inançların bireyin dünyasında nasıl organize olduğunun ve işlevselleştiğinin anlaşılabilirliğini belirtir. Dinler de zaten doğru olarak kabul edilen bir dizi örtülü ve açık önermeler içerdiği için aslında bilişsel yapılar olarak kabul edilebilir. Din psikolojisi dine bilişsel açıdan yaklaştığı zaman yeni bakış açılarıyla daha önce konuşulmayan konuları gündeme taşıyabilir.

Piaget'e göre şema, "algı, düşünce ve/veya fiillerin bir araya gelmekle oluşturduğu zihinsel temsiller"dir. McIntosh şemayı tanımlarken belirli bir alanla ilgili olan ve bu alanın nitelikleri arasındaki ilişkilerin özelleştirilmesini de içeren, zihinsel temsiller (*mental representations*) veya bilişsel yapılar (*cognitive structures*) ifadelerine yer vermektedir. Ona göre çevre ile etkileşim neticesinde şemalar oluşur ve bu şemalar tecrübeler yoluyla şekillendirilir. Şemaların hafızada saklandığı ve gerçek dünyadaki olayların, nesnelere ve ilişkilerin soyut temsilleri olan bilişsel yapılar olduğu bu tanımların ortak vurgusudur (McIntosh, 1995: 1-16).

Şemaların en geniş kullanım alanı mevcut bilgileri düzenlemek ve yeni karşılaştığı olayları anlamaya yardımcı olacak bir bakış kazandırmaktır (Suzuki, 1987). Mevcut şemalar yeni tecrübelerin özümsemesini sağlayabilirken bazen de doğru şekilde kavramamızı engelleyebilir. Kişi problemle karşılaştığında, şemalar kestirme metot ve yollar sunar. Başına bir musibet gelen kimse dünyanın imtihan olduğu, bir gün son bulup davranışlarının hesabını vereceği inancına sahipse bu durumda bu şema devreye girecek ve aynı duruma maruz kalmış bir kimseye göre daha az psikolojik tahribatla durumun üstesinden gelebilecektir. Her dinin kendine özgü şeması olabildiği gibi kişilerin de kendine özel dinî bilişsel şemaları olabilir. Meselâ Tanrı şeması, her dinin kendine özgü bildirdiği Tanrı hakkındaki bilgilerden, sıfatlardan ve fiillerden oluşurken dinin inananları da inandıkları dinin kendilerine sundukları doğrultuda kendine ait Tanrı şemalarını oluştururlar (Paloutzian, 1996: 190).

Goffman 'çerçeveler' düşüncesini ortaya atarak, dini yaymaya çalışan kişilerin (*Proselytizers*) ya da din değiştiren kişilerin dinî çerçeveleri kullandıklarını göstermeye çalışmıştır. Sonuç olarak hem din dışı çevre tarafından takdim edilebilen hem de birey tarafından elde edilen dinî şemalar, olaylarla ilgili algı ve davranışları değiştirme gücüne sahiptir. McIntosh da travmaya sebep olan olayın dini nasıl etkilediğini araştırmak için bilişsel şema olarak dinî düşünmenin dinî başa çıkma süreci ve sonucu için etkili bir yöntem olduğunu kaydetmiştir. Şemaların bilişsel işlemi hızlandırmak ve diğer şemalarla bütünleşerek anlamlandırmayı (*assimilation*) kolaylaştırmak gibi iki fonksiyonu vardır (McIntosh, 1995: 1-16).

McIntosh teorisine örnek olarak gösterdiği, arkadaşları ile birlikte gerçekleştirdiği ve ani bebek ölümü belirtisiyle çocuklarını kaybeden anne-babaların yaşadıkları stresle başa çıkmada dinin rolünü araştırdıkları bir diğer çalışmada (McIntosh & Silver & Wortman, 1993: 812-21) bu olayın, hipotezlerini test etmek için uygun bir örnek olduğunu

belirtmiştir. Bunun nedeninin ise insanın aniden çocuğunu kaybetmesinin bilişsel bir hazırlanma için yeterli zaman aralığının olmadığı en yıkıcı olaylardan birisi olmasıdır.

Böyle zor zamanlarda bireyler yaşadıkları olayla ilgili anlam arayışına girer ve din hayatın anlamına dair bakış açısıyla katkıda bulunur (Pargament, 1997: 54; Pargament & Olsen & Reily, 1992: 504-513). Şu hâlde bireyin olayları değerlendirme sürecinde mevcut din şemasının belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Bunun zıddı olarak ise her yıkıcı olayda olmamakla birlikte düşünmeden kabul edip sorgulanmayan inançların travmatik olaylar ile yeniden süzgeçten geçirildiği görülmektedir. Yine ilk oluşan şemanın sonraki travmatik yaşantılarda yol gösterdiği bilinmektedir.

Manevi danışmanlık, bu gibi durumlara Tanrı şeması, kader şeması vb. kavramları yeniden oluşturmak suretiyle katkıda bulunur. Kader, aşkın bir gücün her bireye özel tasarladığı yaşam senaryosudur ve insan düşüncesi ile tam olarak kavranılamaz. Eğer kader algısı doğru şekilde anlamlandırılmışsa kişilere yol gösterici zihinsel şemalar sağlayabilmektedir. Dolayısıyla birey bu olayı daha sağduyulu ve iyimser karşılayabilmekte ve etkileşimde olduğu diğer olayları görebilmektedir (Aytan, 2018: 51-52).

Stresli süreçleri yönetmek için bilişsel şemalara ek olarak dinî musiki, ilahiler, topluca yapılan ibadetler, üzüntüyü paylaşma ve yardımlaşma gibi destekleyici sosyal faktörler ve duygusal desteklerin de kullanılabilirliği unutulmamalıdır. Öyle ki şema oluşturma ve devam ettirme kabiliyeti olmayan, mental yetersizliği olan bireylerin ve birtakım becerilerini yitirmiş ihtiyar kimselerin ilahilere iştirak etme, toplu dualara katılma ve basit ritüelleri tekrarlama gibi aktivitelerinin duygusal stres düzeylerini azalttığı tespit edilmiştir (Koenig, 1995).

d.c. Dini Başa Çıkma

Başta çıkmayı “kişinin kendi ve çevresinin arasında sıkıştırılmış bilişsel ve davranışsal boyutları olan bir süreç” olarak tanımlayan Lazarus ve Folkman (Lazarus & Folkman, 1984: 27) bu konuda ilk çalışmaları yapmışlardır. Bu süreç kişinin o anki hâli, çevresi ve yaşadığı durum (tehdit, kayıp veya fayda) arasındaki ilişkiyi bulmasına yardımcı olur. Ayrıca travmatik hayat olayları ile karşılaşıldığında dinsel başa çıkmanın sağlığı olumlu etkilediği her geçen gün sayısı artan çalışmalarda görülmektedir (Koenig & Cohen & Blazer, 1992; Oxman & Freeman & Manheimer, 1995; Pargament & Perez & Koenig, 1998; Park & Cohen, 1993; Thompson & Vardaman, 1997).

Genellikle dini başa çıkma, bunalım içindeyken ruhsal bağlılık ile anlam bulmak, kontrol, huzur ve yakınlık hissine tutunmak ve bunu sürdürmek için koruyucu bir güç olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak bu sürdürülemediğinde yani başa çıkmanın koruma ve kontrol işlevi yerine getirilemediğinde, dinin başa çıkma sürecindeki dönüştürme rolü ortaya çıkmaktadır. Bu dönüştürme ile bireyin kayıplarını kabullenmesi, eski amaç ve değerlerini bırakması ve yeni amaç ve anlamlara yönelmesi söz konusudur. Zaten yaşamdaki zor zamanlar, bazen dini gelişim ve dönüşüm için bir fırsat olabilmektedir (Park & Paloutzian, 2013b: 377-408).

Travmatik deneyimler depresyon, anksiyete, şizofreni gibi zihinsel rahatsızlıklara yol açabileceği gibi bireyin dönüşüm gerçekleştirerek uyum sağlamasına veya özümsemesine de katkıda bulunabilir. Uyum, travmanın sonucu olarak inançların değişimi olarak tanımlanırken özümseme ise travmayı yorumlama ve inançları yeniden anlama olarak ifade edilebilir. Calhoun ve Tedeschi (2006) travma sonrası dini inançları kontrol ettiklerinde, travma sonrası inançların esneyerek daha kuvvetli bir inanca ulaşıldığı ve özümseme meydana geldiğini kaydetmiştir. Daha sonraki yıllarda ise Calhoun ve Tedeschi hem uyum hem de özümseme olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Yani travmanın bir gelişim, değişim ve güçlenme aracı olduğu söylenebilir. Bu gelişme süreci, Fowler (1981: 89), James ve Samuels (1999) tarafından yaşam olaylarında yüksek stres ve manevi gelişim arasındaki olumlu ilişki ve inancın yeni evrelerine geçme için bulunmaz bir fırsat olarak tanımlanmaktadır. Ancak her ne kadar travmalar birçok bireyin yaşam felsefesinin gelişmesine imkân sağlasa da büyük kayıplar ve anlamlandırılmayan olaylar inançta geçici zayıflamaya ya da daha az dindarlarda inancın yitirilmesine ve varoluşsal umutsuzluk duygusuna sebep olabilir. Bireyin travma sonrası duygusal olarak rahatlayabilmesi ve geçersiz varsayımlarını değiştirerek yeni bir yaşam felsefesini oluşturabilmesi anlamın fark edilmesiyle gerçekleşmektedir (Doğan, 2020: 78).

Gall ve arkadaşları (2005) yaşam olaylarındaki yüksek stresin bireyde “uyanma çağrısı” olarak nitelendirilebilecek bir tecrübe olduğunu belirtmektedir. Tabii burada dikkatten kaçmaması gereken unsur ise dini başa çıkmanın nasıl, ne kadar, hangi amaçla (anlam bulma, kontrol sağlama vb.), kimin vasıtasıyla (din adamı, cemaat üyeleri vb.) hangi yolla (dua, ibadet, kutsal metin okuma vb.) ve nerede (cemaat içerisinde veya özel olarak) yapılacağı meselesidir (Pargament, 2005).

Etkili bir dinî başa çıkma süreci bireye yaşama umudu ile dengeli bir bütünlük kazandırır (Carpenter, 1992, 41; Pargament, 1997; Parga-

ment & Olsen & Reily, 1992). Pargament, Koenig ve Perez'in belirledikleri dinî başa çıkma etkinliklerinin beş temel hedefi ise şu şekildedir (Pargament ve ark. 1998: 710-724):

1. Acı veren yaşam problemleri ile karşılaşıldığında anlam bulma:

Yaşamda tesadüfi ya da trajik görünen olaylara Kutsalın iradesi ile farklı bir pencereden bakılır. Örneğin anne baba için en büyük acı olan evlat kaybı, şehitlik kavramı ile yeni bir anlama kavuşur (Doğan, 2020: 123-127). Dinin açıklamaları, yaşamımızda kaçınılmaz olan travmatik olaylara anlam vermede yardımcı olur.

2. Kontrol kazanmak için bir çıkar yol sunma:

Tanrı'nın iradesine inanarak kişi zorlukları yeniden değerlendirir ve daha az stres hisseder. Yapılan çalışmalar kader inancının insanlara destek sağladığını ortaya koymuştur (Abraído-Lanza, 2004: 91-102; Nakonz & Shik, 2009: 25-38).

3. Kaygıyı azaltma ve teselli sunma:

Zorlukların karşılığının olduğu ve bu hedefe ulaşmak için sabretmek gerektiği inancı, kaygılı kimseye bir teselli sunar. Örneğin, cennete gitmek, daha iyi bir insan olmak vb.

4. Sosyal dayanışma ve kimliği destekleme:

Aşkın güce duyulan bağlılık ile bireyin ondan yardım görmesi olan manevi desteğin yanında, sosyal destek ve topluma hizmet gibi kanallardan yardım edilebilir. Birey hem kendisini besleyerek hem de topluma katkı sağlayarak stresin azalmasına yardımcı olur (Pargament & Maton, 2000: 495-522).

5. İnsanların eski değerlerden vazgeçerek yeni anlam kaynakları bulmasını desteklemek:

Dinî başa çıkma evrensel özelliklere sahip olmasının yanında dinsel, yerel ve kültürel farklılıklara sahiptir. Bu nedenle farklı tipte dinî başa çıkma davranışlarından söz etmek mümkün olmaktadır. Bir anlamda inanç ve kültür, dinî başa çıkmanın karakteristiğini, tarzını ve yöntemlerini değiştirebilir ve dönüştürebilir özelliktedir (Ayten, 2015: 57; Khan & Watson & Chen, 201: 1049-1062). Dolayısıyla mevcut değerlerin yerine alternatif değerler bulunarak dinî başa çıkma sağlanabilmektedir.

Dinî başa çıkma, anlamın korunmasını ya da dönüştürülmesini sağladığı gibi kaybedilen kontrolün kazanılmasında da etkili olabilmektedir. Dinî başa çıkmanın duyguların düzenlenmesi ve denetiminin sağlanması için üç çeşit kontrolü vardır (Hood & Hill & Spilka, 2009: 463-

464):

Bunlardan ilki yorumlayıcı/kıyaslamacı (*interpretive*) kontroldür. İnsanlar bazen güçlük çektikleri olay karşısında çıkış yolu olmadığını düşünebilirler. Bir olayı anlamaya ve umutsuz görünen şeyleri kontrol altına almaya çalışırken insanlar olup biteni yeniden yorumlama yoluna gidebilmektedirler. Olumsuzlukları pozitif ve daha az kaygı ifade eden terimlerle anlamaya veya yorumlamaya çalışmaktadırlar. Örneğin, insan “Daha kötüsü olabilirdi.” veya “Diğer insanlardan daha iyi durumdayım.” diyebilir. Din bu tür kıyaslamaları desteklemektedir.

İkinci kontrol mekanizması tahminsel (*predictive*) kontroldür. Buna göre kişi olup bitenin iyi sonuçlanacağına dair bir kestirimde bulunmaktadır. Kişi her şeyin önünde sonunda düzeleceğine dair bir inanca sahiptir. Böylece kişi kendisini güvence altında hissetmektedir, çünkü onun geleceğe dair olumsal ve motive edici bir öngörüsü vardır. Örneğin, “Derdini veren dermanını da verir.”, “Allah’tan ümit kesilmez.” ifadeleri hem kutsala olan inancı ve güveni hem de gelecekle ilgili umut ve olumlu tahminleri yansıtmaktadır.

Üçüncü kontrol yöntemi ise vekâleten (*vicarious*) kontroldür. İnsanlar karşılaştıkları güçlüklerle baş edemediklerinde sıklıkla Tanrı’ya yönelerek sorunun çözümünde ondan yardım isterler, onu vekil tayin ederler. İnsanlar sorunlarla yüzleşmek için böyle bir inanç ile güç bulurlar ve durumun kontrol altında olduğunu hissederler. Savaşta yaralanan ve acı çeken birinin yakınlarını “Üzülme Allah vekildir” sözleri ile teselli etmesi buna örnek teşkil etmektedir (Ayten, 2015: 61-63).

Bunların yanı sıra bireyler Tanrı’ya yaklaşmak, huzur bulmak, başkaları ile yakınlaşmak ve dini bir dönüşüm için vesile kılmak adına da dini başa çıkmaya müracaat etmektedirler. Bireyler bu süreçte, stres verici olayı hayra ya da şerre yorabilir, manevi destek arayışına girebilir, dine ve dini topluluğa yönelebilir, hayatına yeni bir yön vermek ya da radikal bir biçimde hayatını değiştirmek için yine dine başvurabilirler (Park & Paloutzian, 2013b: 384-385).

d.d. Tanrı İmgeleri

Psikoloji alanındaki çalışmalar, Tanrı imgelerini benimsedikleri paradigma doğrultusunda tanımlamaktadır. Tanrı imgeleri için Tanrı tasavvuru, Tanrı algısı, Tanrı imajı kavramları kullanılmaktadır (Davis & Moriarty & Mauch, 2013: 51-60; Schaap-Jonker & Eurelings & Zock, 2008: 501-515; Tung & Ruffing & Paine, 2018: 95-113). Psikanalitik düşünceye göre Tanrı imajı ile bireyin Tanrı’yı duygusal olarak tecrübe etmesi ifade edilirken, Tanrı kavramı ile bilişsel ya da teolojik bir aşkın

varlığa gönderimde bulunulur (Davis & Miarity & Mauch, 2013: 51-60; Mehmedoğlu, 2011: 54). Bu ayrıma ilk Rizzuto dikkat çekerek, Tanrı imajı kavramı üzerinde çalışmıştır (Rizzuto, 1979: 180).

Her din kendine özgü Tanrı hakkındaki bilgilerden, sıfatlardan ve fiillerden oluşan şemalar sunarken inananlarının da kendine ait Tanrı imgeleri vardır (Paloutzian, 1996: 190). Bu imgeler bilincin eşliğinde geleceğin Tanrı inancı ve imajı için temel oluştururken aynı zamanda bireyler arası ilişkilerde, sevgi ilişkilerinde, hastalık ve stresle başa çıkmada ya da günlük sorumluluklarda bireyi yönlendirmektedir (Ulanov, 1971: 24).

Düşünce fiilinin nesnesi Tanrı olduğunda durum diğer düşüncelerden farklılık göstermektedir. Tanrı'yı somutlaştırmamak ancak gücü ve diğer özelliklerini soyutlaştırarak varoluşsal boyuta taşımak gerekir. Bu yönüyle Tanrı hakkındaki düşünceleri ifade etmek için kullanılan kavramlardan “tasavvur” kavramı birinci boyuta daha uygun düşerken, “tahayyül” kavramı ise ikinci boyutla daha çok bağdaşmaktadır. Tanrı'nın somut bir varlık olmaması ve müşahede edilememesi nedeniyle her ilahî dinde ortak tasavvurların bulunmasına karşın tahayyül olarak öznel unsurlar görülmektedir (Karaca & Hacıkeleşoğlu, 2020: 121-122).

Kavram olarak “Tanrı imgesi” basit ve anlık algı olmayıp bireyin Tanrı ile ilgili istikrar kazanmış ve kökleşmiş algılarının toplamını ifade ederken, “Tanrı imajı” zamana bağımlı bir anlam ima eder. Örnek olarak olumlu bir Tanrı tahayyülüne sahip birisi günah işlediği bir durumda Tanrı'yı bir ceza figürü olarak algılasa da olumlu Tanrı tahayyülünün yani Tanrı'nın merhamet sıfatının etkisiyle tövbeye yönelerek anlık olarak gelişen olumsuz Tanrı imajını değiştirebilir (Davis & Miarity & Mauch, 2013: 51-60).

Konuya İslam doktrini açısından bakılırsa tahayyül kavramının daha uygun olduğu görülmektedir. Keza tahayyüde emin olunamayacak bir zan ifade edilmektedir. Onun Tanrı ile ilgili bilişsel ve duygusal kurgularının tamamını ifade eden söz konusu “zan”, bireyin Allah ile ilişkisini belirleyen temel parametredir. Hadis-i kudsîde “Ben kulumun hakkındaki ‘zanni’ üzereyim. O, beni andıkça ben onunla beraberim...” (Buharî, “Tevhid”, 15, 35; Müslim, “Zikr”, 2, 26-75) buyrulmakta ve hadisin başka bir rivayetinde ise “Durum budur, artık kulum hakkımda nasıl isterse öyle zanda bulunsun...” ifadeleriyle aslında bireyin Allah tahayyülünün kendi kapasitesiyle sınırlı ve bireysel dindarlığı belirleyen temel faktör olduğu vurgulanmaktadır.

Bu nedenle bireylerin Kutsal ile karşılaşmalarında sevildiğini ve

değerli olduğunu hissedebildiği gibi korku, yetersizlik, utanç ve değersizliğin de ortaya çıkabileceği belirtilmiştir (Dayringer & Oler, 2005: 55). Sevgi dolu ve herşeye gücü yeten (*omnipotence*) bir Tanrı'ya inanç kişinin kendisini savunmasız hissettiği kriz zamanlarında korku ve ihtiyaç duygusunu ilahî aşkın bir duygu ile değiştirir (Dayringer & Oler, 2005: 90). Bu aşkın duygu ile zorlu, cezalandırıcı veya ödüllendirici Tanrı imajından uzak, bireyin manevi gelişimini ve krizler ile daha iyi mücadele etmesini sağlayacak bir yol açılır (Dayringer & Oler, 2005: 20).

Türkiye'de Ekşi ve arkadaşlarının (2016) koordine ettiği bir dizi çalışmada maneviyat ve din çerçevesinde psikoterapi yaklaşımları kuramdan uygulamaya yeniden değerlendirilmiştir. Bu çalışmalarda maneviyat içeren psikoterapilerin mümkün olduğu ve danışanın maneviyat, din, Tanrı imajı ve Tanrı ilişkilerini danışmanlık sürecine dâhil ederek terapötik etki sağlamanın önemi belirtilmiştir (Kasapoğlu, 2017: 277; Özgen, 2017: 31; Yusupu, 2017: 317).

S o n u ç

Yaşamsal krizlerde bireyin yaşanan olayın içinden geçebilmesi için mevcut şemalarının yetersiz olduğu görülmektedir. Bireylerin travmanın ardından dünyanın iyi ve güvenli bir yer olduğuna, bireyin değerli olduğuna, insanların güvenilir ve dünyanın anlamlı bir yer olduğuna dair inançları zedelenmektedir ve bireyler yaşamın yeniden inşası için sığınacak bir liman aramaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşım kriz ile mücadelede daha başarılı olmanın yollarından biri olarak bireyin Tanrı imajına ve Tanrı ile ilişkilerine dair şemalarının yeniden oluşturulmasını ileri sürmektedir.

Bu alanda yapılan çalışmalar Tanrı imajı ve Tanrı ile ilişkilerinin danışmanlık sürecine dâhil edilmesiyle bireylerin hastalık, ölüm, maddi kayıplar vb. pek çok konu ile daha iyi başa çıkabildiklerini göstermektedir (Kasapoğlu, 2017: 277; Özgen, 2017: 31; Yusupu, 2017: 317).

Bir “uyanma çağrısı” olarak nitelendirilen (Gall ve ark, 2005: 88-104) krizler bireyin gelişim, değişim ve güçlenmesi için bir fırsattır. Bu süreçte zirveye çıkan maneviyat algısı ile birey inancın yeni evrelerine ilerlemektedir (Park & Paloutzian, 2013b: 377-408). Bu süreçte kemikleşen Tanrı imajı yerini daha üst düşünce ile oluşturulmuş Tanrı imajına bırakarak manevi gelişim sağlar. Gelişen inanç düşüncesinde birey yaşamda kriz olarak görünen olaylara aşkın güçten aldığı destekle farklı bir pencereden baktığında onlarla daha iyi mücadele edebilir (Pargament & Maton, 2000: 495-522).

Kriz danışmanlığı psikoloji ile manevi danışmanlık ve rehberlik

alanında teorik ve pratik birikim noktasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Günümüzde ortaya çıkan düşünce akımlarıyla bireylerin Tanrı imajına dair soruları her geçen gün artmaktadır. Bu noktada bireyin maneviyatla ilgili sorunları bağlamında modern yöntem ve tekniklerle manevi yöntemleri bütünleştiren manevi danışmanlara görev düşmektedir. Manevi danışmanlar açısından Tanrı imajının ve Tanrı ile ilişkilerin hangi inanç esaslarına göre düzenleneceği meselesi önem arz etmektedir.

Kaynaklar

Abraído-Lanza, A. F., Vásquez, E., & Echeverría, S. E. (2004). En las manos de dios [in God's hands]: Religious and other forms of coping among latinos with arthritis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72 (1), 91-102.

Al-Husseini, K. A. & Mirghafoorian, F. & Razian, S. (2020). Strategies for dealing with problems from the perspective of Islam. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 7 (10), 130-137.

Anderson, N.& Heywood-Everett, S.& Siddiqi, N., Wright, J.& Meredith, J. & McMillan, D. (2015). Faith-adapted psychological therapies for depression and anxiety: Systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 176, 183-196.

Apaydın, H. (2010). Ruh sağlığı-din ilişkisi araştırmalarına bir bakış. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2), 59-77.

Aten, J. D. & Worthington, E. L. (2009). Next steps for clinicians in religious and spiritual therapy: An endpiece. *Journal of Clinical Psychology*, 65 (2), 224-229.

Atkinson, R. & Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye giriş*. (çev. M. Atakay & K. Atakay). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Ayten, A. (2015). *Tanrı'ya sığınmak: Dini başa çıkma üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Ayten, A. (2018). *Manevi danışmanlık ve rehberlik Cilt: 1*. İstanbul: Dem Yayınları.

Bahadır, A. (2002). *İnsanın anlam arayışı ve din: Logoterapik bir araştırma*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Bartlett, F. C. (1932). *Remembering: A study in experimental and social psychology* (ss. xix, 317). Cambridge: Cambridge University Press.

Beck, A. T. (2010). *Cognitive-behavioral strategies in crisis intervention*. ed. F. M. Dattilio & A. Freeman. New York: The Guilford Press.

Beck, J. (2001). *Bilişsel terapi: Temel ilkeler ve ötesi*. (çev. N. H. Şahin). Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

Bell, M.D. & Carl, C. (1994) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-IV*. Washington, DC: American Psychiatric Association.

Bentley, J. A. & Fenny, N. C. & Dolezal, M. L. & Klein, A. & Marks, L. H. & Graham, B. & Zoellner, L. A. (2021). Islamic trauma healing: Integrating faith and empirically supported principles in a community-based program. *Cognitive and Behavioral Practice*, 28 (2), 167.

Bienenfeld, D. & Yager, J. (2007). Issues of spirituality and religion in psychotherapy supervision. *The Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 44 (3), 178-186.

Bonelli, R. M. & Koenig, H. G. (2013). Mental disorders, religion and spirituality 1990 to 2010: A Systematic evidence-based review. *Journal of Religion and Health*, 52 (2), 657-673.

Brewer, W. F. (2000). Bartlett's concept of the schema and its impact on theories of knowledge representation in contemporary cognitive psychology. [içinde] *Bartlett, culture and cognition* (ss. 69-89). London: Psychology Press.

Bronfenbrenner, U. (1976). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Calhoun, L. G. & Tedeschi, R. G. (2006). *The handbook of posttraumatic growth: Research and practice*. New York: Routledge.

Capuzzi, D. & Gross, D. (1999). *Counseling and psychotherapy: Theories and interventions*. New Jersey: Prentice-Hall.

Carpenter, B. N. (1992). *Personal coping: Theory, research, and application* (ss. viii, 268). Westport: Greenwood Publishing Group.

Cevizci, A. (2009). *Felsefe tarihi: Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları.

Ceylan, İ. (2019). *Madde bağımlı bireylerin manevi ihtiyaçlarının belirlenmesi (amatem örneği)* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cicirelli, V. G. (2011). Religious and nonreligious spirituality in relation to death acceptance or rejection. *Death Studies*, 35 (2), 124-146.

Conyne, R. K. & Cook, E. P. (2004). *Ecological counseling: An innovative approach to conceptualizing person-environment interaction*. Virginia: American Counseling Assn.

Cottam, S. (2011). Self-control failure in catholicism, Islam, and cognitive psychology. *Zygon*, 46 (2), 491-499.

Dağcı, A. (2020). *Huzurevi yaşlılarının manevi gereksinimlerinin belirlenmesi ve değer odaklı manevi bakım programının umut, psikolojik iyi oluş ve Tanrı algısı düzeyleri üzerindeki etkililiğinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Davis, E. B. & Moriarty, G. L. & Mauch, J. C. (2013). God images and god concepts: Definitions, development, and dynamics. *Psychology of Religion and Spirituality*, 5 (1), 51-60.

Dayringer, R. & Oler, D. (2005). *The image of God and the Psychology of Religion*. London: Routhledge.

Dilek Tel, F. (2017). *T travma yaşamış üniversite öğrencilerinin benlik saygıları ve travma sonrası büyüme düzeyleri arasındaki ilişkide stresle başa çıkmanın aracılık rolü* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Doğan, M. (2020). *Acıdan erdeme Yolculuk*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Duralı, Ş. T. (1999). *Çağdaş küresel medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Düzgüner, S. (2013). *Maneviyat algısı ve değerâmlıkla ilişkisi: Kan bağızı örneğinde Türkiye ve Amerika karşılaştırmalı nitel bir araştırma*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekşi, H. & Takmaz, Z. & Kardaş, S. (2016). Psikoterapi sürecinde maneviyat: Türk sağlık çalışanlarının deneyimleri üzerine fenomenolojik bir araştırma. *Piritual Psychology and Counselling*, 1 (1), 89-108.

Emmons, R. A. (2006). Spirituality. ed. M. Csikszentmihalyi, M., & IS Csikszentmihalyi. *A life worth living: Contributions to positive psychology*, 62-81.

Erden, S. & Eminoglu, Z. (2020). Bilişsel davranışçı temelli psiko- eğitim programının psikolojik dayanıklılık ve duygu düzenleme üzerindeki etkisi. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15 (22), 555-582.

Erdur Baker, Ö. & Doğan, T. (2016). Kriz danışmanlığı: Müdahaleler ve beceriler. [çinde] *Kriz danışmanlığı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Eryücel, S. (2013). *Yaşam olayları ve dini başa çıkma*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fowler, J. W. (1981). *Stages of faith: The psychology of human development and the quest for meaning*. New York: HarperRow.

Freud, S. (2019). *Uyarlığın huzursuzluğu*. (çev. H. Barışcan). İstanbul: Metis Yayınları.

Gall, T. L., Charbonneau, C., Clarke, N. H., Grant, K., Joseph, A., & Shouldice, L. (2005). Understanding the nature and role of spirituality in relation to coping and health: A conceptual framework. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 46 (2), 88-104.

Genia, V. (1999). Seküler psikoterapistler ve dindar danışanlar: Mesleki mülâhazalar ve öneriler. (çev. Ü. Ok). *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12 (1), 78-83.

Gladding, S. T. (2014). *Family therapy: history, theory and practice*. Boston: Pearson.

Goodman, L. E. (1975). *Essays on islamic philosophy: Essays on literature and literary criticism*. ed. G. Hourani. Albany: Suny Press.

Gorsuch, R. L. (1986). *Bar: A Possible non-reductionistic model for the psychology of religion*. The 94th Annual Convention of The American Psychological Association, Washington, D.C.

Göka, E. (2010). *Ölme; ölümün ve geride kalanların psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Gökalp, N. (2018). *İnsan felsefesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Gürsu, O. & Söylev, Ö. F. & Demirtaş, B. (ed.). (2021). *Olağanüstü Durumlarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Disiplinlerarası Araştırmalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Groome, D. & Dewart, H. (1999). *An introduction to cognitive psychology: Processes and disorders*. London: Psychology Press.

Guenon, R. (1999). *Modern dünyanın bunalımı*. (çev. M. Kanık). Bursa: Verka Yayınları.

Hamdan, Aisha (2007). A case study of a Muslim client: Incorporating religious beliefs and practices. *The Journal of Multicultural Counseling And Development*, 35 (2), 92-100.

Hodge, D. R., & Nadir, A. (2008). Moving toward culturally competent practice with Muslims: Modifying cognitive therapy with Islamic tenets. *Social Work*, 53 (1), 31.

Hood, R. W., Hill, P. C., & Spilka, B. (2009). *The psychology of religion, fourth edition: An empirical approach*. New York: The Guilford Press.

Hook, J. N. & Worthington, E. L. & Davis, D. E. & Jennings, D. J. & Gartner, A. L. & Hook, J. P. (2010). Empirically supported religious and spiritual therapies. *Journal of Clinical Psychology*, 66 (1), 46-72.

James, B. J. & Samuels, C. A. (1999). High stress life events and spiritual development. *Journal of Psychology and Theology*, 27 (3), 250-260.

James, R. K. & Gilliland, B. E. (2012). *Crisis Intervention Strategies*. Belmont, CA: Brooks Cole.

Kara, E. (2019). Dini inancın bilişsel davranışçı terapiye entegrasyonu. *Dini Araştırmalar*. 22 (55), 159-180.

Karaca, F. & Hacıketoğlu, H. (2020). Allah tahayyülleri ölçeği. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 54 (2), 67-83.

Karlık, Z. (2021). *Manevi danışmanlık ve rehberlikte kriz terapisi üzerine düşünceler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kanel, K. (2015). *A Guide to crisis intervention*. Grove, CA: Brooks/Cole Publishing Company.

Kasapoğlu, F. (2017). Terapötik süreçte maneviyatın değerlendirilmesi. [içinde] *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat: Kuramlar ve uygulamalar*. ed. H. Ekşi. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Khan, Z. H. & Watson, P. J. & Chen, Z. (2011). Differentiating religious coping from islamic identification in patient and non-patient Pakistani Muslims. *Mental Health, Religion & Culture*, 14 (10), 1049-1062.

Kirkpatrick, L. A. (2005). *Attachment, evolution, and the psychology of religion*. New York: Guilford Press.

Klein, M. (1975). *Envy and Gratitude and Other Works, 1946-1963*. Washington: The Free Press.

Koç, M. (2012). Manevî-[Psikolojik] danışmanlık ile ilgili Batı'da yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma-II. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 239-276.

Koenig, H. G. (1995). Religion as cognitive schema. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 5 (1), 31-37.

Koenig, H. G. & Cohen, H. J. & Blazer, D. G. & Pieper, C. & Meador, K. G. & Shelp, F. & Goli, V. & DiPasquale, B. (1992). Religious coping and depression among elderly, hospitalized medically ill men. *The American Journal of Psychiatry*, 149 (12), 1693-1700.

Köylü, M. & Altaş, N. (2018). *Dini danışmanlık ve din hizmetleri*. İstanbul: Dem Yayınları.

Krejci, M. J. (1998). Gender comparison of God schemas: A Multi-dimensional scaling analysis. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 8 (1), 57-66.

Kula, M. N. (2020). *Engellilere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kurt, E. (2021). *Kanser hastalarında manevi danışmanlık uygulamalarının kaygı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lacan, J. (2014). *Baba'nın adları*. (çev. M. Erşen). İstanbul: Monokl Yayınları.

Lartey, E. Y. (1993). African perspectives on pastoral theology: A contribution to the quest for more encompassing models of pastoral care. *Contact*, 112 (1), 3-11.

Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer Publishing Company.

Mahnaz, A. (2015). The effects of teaching contrastive skills of Islam and cognitive-behavioral for coping on anxiety. *Management Science Letters*, 5 (8), 743-748.

McIntosh, D. N. (1995). Religion-as-schema, with implications for the relation between religion and coping. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 5 (1), 1-16.

McIntosh, D. N. & Silver, R. C. & Wortman, C. B. (1993). Religion's role in adjustment to a negative life event: Coping with the loss of a child. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65 (4), 812-821.

Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı tasavvur etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Nakonz, J. & Shik, A. W. Y. (2009). And all your problems are gone: Religious coping strategies among Philippine migrant workers in Hong Kong. *Mental Health, Religion & Culture*, 12 (1), 25-38.

Niekerk, B. (2018). Religion and spirituality: What are the fundamental differences? *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 74 (3), 1-11.

Ok, Ü. (2007). *İnanç psikolojisi*. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi.

Otto, R. (2014). *Kutsal'a dair*. (çev. S. Ghaffari). İstanbul: Altıkırkbeş Yayın.

Oxman, T. E. & Freeman, D. H. & Manheimer, E. D. (1995). Lack of social participation or religious strength and comfort as risk factors for death after cardiac surgery in the elderly. *Psychosomatic Medicine*, 57 (1), 5-15.

Özen, Y. (2010). Tanrı sen ve ben- pastoral psikoloji ve danışmanlığın gerekliliği üzerine. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2), 41-57.

Özgen, G. (2017). Tanrı algısı ve psikodinamik terapide kullanılması. [içinde] *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat: Kuramlar ve uygulamalar*. ed. H. Ekşi. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Paloutzian, R. F. (1996). *Imitation to the psychology of religion*. Boston: Allyn & Bacon Inc.

Pargament, K. (2005). Acı ve tatlı: Dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme. (çev. A. U. Mehmetoğlu). *Çanakkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1).

Pargament, K. I. (1997). *The Psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York: Guilford Press.

Pargament, K. I. & Mahoney, A. (2002). Spirituality: Discovering and conserving the sacred. [içinde] *Handbook of positive psychology* (ss. 646-659). New York: Oxford University Press.

Pargament, K. I. & Olsen, H. & Reilly, B. & Falgout, K. & Ensing, D. S. & Van Haitsma, K. (1992). God help me: II. The relationship of religious orientations to religious coping with negative life events. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 31 (4), 504-513.

Pargament, K. I. & Smith, B. W. & Koenig, H. G. & Perez, L. (1998). Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37 (4), 710-724.

Pargament, K. & Maton, I. (2000). Religion in American life: A community psychology perspective. [içinde] *Handbook of Community Psychology*. ed. J. Rappaport & E. Seidman. New York: Springer US.

Park, C. L. & Cohen, L. H. (1993). Religious and nonreligious coping with the death of a friend. *Cognitive Therapy and Research*, 17 (6), 561-577.

Park, C. L. & Paloutzian, R. F. (2013a). *Din ve maneviyat psikolojisi temel yaklaşımlar ve ilgi alanları*. (çev. A. Ayten & İ. Çapcıoğlu). Phoenix Yayınevi.

Park, C. L. & Paloutzian, R. F. (2013b). *Din ve maneviyat psikolojisi yeni yaklaşımlar ve uygulama alanları*. (çev. İ. Çapcıoğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Priester, Paul E. (2008). Mental health counseling in the Islamic Republic of Iran: A marriage of religion, science and practice. *Counseling & Values*, 52 (3), 253-264.

Resmî Gazete. (2019). *Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ*. 25 Ekim 2019 Cuma. Sayı: 30929 (Mükerrer).

Rizzuto, A. M. (1979). *The birth of the living god. A psychoanalytic study* Chicago: University of Chicago Press.

Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person*. Boston: Houghton Mifflin.

Schaap-Jonker, H. & Eurelings-Bontekoe, E. & Zock, H. & Jonker, E. (2008). Development and validation of the Dutch questionnaire God image: Effects of mental health and religious culture. *Mental Health, Religion & Culture*, 11, 501-515.

Schumacher, E. F. (2018). *Aklı karışıklar için kılavuz*. (çev. M. Özel). İstanbul: Küre Yayınları.

Shafranske, E. P. (2009). Spiritually oriented psychodynamic psychotherapy. *Journal of Clinical Psychology*, 65 (2), 147-157.

Söylev, Ö. F. (2017). Dini danışma ve rehberliğin temel kavramları ve tarihi arka planı üzerine bir değerlendirme. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21 (1), 255-296.

Spilka, B. & Shaver, P. & Kirkpatrick, L. (1985). A General attribution theory for the psychology of religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24 (1), 1-20.

Summermatter, A. & Kaya, Ç. (2017). Manevi yönelimli bilişsel davranışçı terapiye genel bir bakış. *Spiritual Psychology and Counseling*, 2 (1), 31-53.

Suzuki, K. (1987). *Schema theory: A Basis for domain information design*. A symposium conducted at the annual meeting of the Association for educational communications and technology, USA.

Şahin-Ağlıkaya, Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.

Şirin, T. (2013). *Bilişsel davranışçı psikoterapi yaklaşımıyla bütünleştirilmiş dini danışmanlık modeli*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şirin, T. (2018). *Manevi danışmanlıkta ibsan modeli*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Thompson, M. P. & Vardaman, P. J. (1997). The role of religion in coping with the loss of a family member to homicide. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36 (1), 44-51.

Tung, E. S. & Ruffing, E. G. & Paine, D. R. & Jankowski, P. J. & Sandage, S. J. (2018). Attachment to God as mediator of the relationship between God Representations and mental health. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 20 (2), 95-113.

Türkçapar, H. (2018). *Bilişsel davranışçı terapi: Temel ilkeler ve uygulama*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Uğurlu, H. S. (2017). Dinî danışmanlık eğitimi: Amerika örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (5), 2522-2545.

Ulanov, A. B. (1971). *The Feminine in Jungian Psychology and in Christian Theology*. (1 edition). Evanston: Northwestern University Press.

Wade, N. G. & Worthington Jr. & E. L. & Vogel, D. L. (2007). Effectiveness of religiously tailored interventions in Christian therapy. *Psychotherapy Research*, 17 (1), 91-105.

Worthington Jr. & E. L. & Sandage, S. J. (2001). Religion and spirituality. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 38 (4), 473-478.

Yalom, I. D. (2008). *Güneşe bakmak ölümlle yüzleşmek*. (çev. Z. İyidoğan Babayigit). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yancey, P. & Nirven, N. (2008). *Acı çekilirken Tanrı nerede?: Güç zamanların üstesinden gelmek için teselli eden, şifa veren bir rehber*. İstanbul: Haberci Basın Yayın.

Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din: Psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan Kitapevi.

Yusupu, R. (2017). Yaşlılık sorunlarıyla baş etmede maneviyat ve manevi danışmanlık. [içinde] *Psikoterapi ve Psikolojik Danışmada Maneviyat Kuramları ve Uygulamaları*. ed. H. Ekşi. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

* Bu makale, yazarın *Manevi danışmanlık ve rehberlikte kriz terapisi üzerine düşünceler* (2021) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 129-171
Issue: 5 • June 2022 • 129-171

**Türkiye’deki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
Çalışmaları Bağlamında “Maneviyat Psikolojisi
Sempozyumları” (2014-2018) Üzerine
Bibliyometrik Analizler**

Bibliometric Analyses on the ‘Symposiums on Psychology of
Spirituality’ (2014-2018) in the Context of Spiritual
Counseling and Care Studies in Turkey

Mustafa Koç

Prof. Dr.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı
E-posta: mustafa.koc@ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1299-7963
Eskişehir / Türkiye

Professor
Eskişehir Osmangazi University
Faculty of Theology
Department of Psychology of Religion
E-mail: mustafa.koc@ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1299-7963
Eskişehir / Turkey
doi: 10.56432/tmdrd.1117128

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 15 Mayıs 2022 • 15 May 2022
Kabul Tarihi • Accepted 21 Haziran 2022 • 21 June 2022

Ö z e t

Bu makalede, 2014-2018 yılları arasında Türkiye'nin çeşitli kentlerinde seri olarak gerçekleştirilen Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumlarında (n=5) yer alan tüm bilimsel aktiviteler analiz edilmiştir. Bu kapsamda, belirlenen çeşitli parametreler çerçevesinde adı geçen bu seri sempozyumlarda sunulan sözel bildirilerin yanı sıra katılımcı profillerine ilişkin nitel ve nicel bulgular da değerlendirilmiştir. Çeşitli nitel parametrelerin kullanıldığı bu makalenin amacı ise adı geçen bu seri sempozyumların (n=5) tüm yönleriyle genel bibliyometrik özelliklerini ortaya koyarak manevi danışmanlık ve rehberlik alan tarihine katkı sağlamaktır. Seri sempozyumlarda (n=5) sunulan bildiriler ve katılımcılara ilişkin nicel ve nitel veriler üzerine elde edilen bulguların frekans ve yüzdelik dağılım analizlerinin yapıldığı makalede sonuç olarak; (i) seri sempozyumlara katılan toplam 42 katılımcının nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun (% 89) akademisyen katılımcı olduğu; (ii) bu 42 katılımcının akademik unvanlarına göre nicel dağılımlarına bakıldığında ise büyük çoğunluğunun profesör doktor (% 17) unvanına sahip katılımcılardan oluştuğu; (iii) seri sempozyumlarda katkı sunan katılımcıların sunmuş oldukları bildirilere yazar sayıları açısından bakıldığında, sunulan bildirilerin büyük çoğunluğunun tek (% 98) yazarlı olarak hazırlandığı; (iv) katılımcılar arasından bildirileri hazırlayan yazarların çalıştıkları kurum türlerine göre nicel dağılımları incelendiğinde ise en çok bildiri sunan katılımcıların üniversitelerde (% 79) çeşitli unvanlarla akademisyen olarak çalıştıkları; (v) seri sempozyumlarda toplam olarak 66 bilimsel aktivite yapıldığı; (vi) bu aktivitelerin 60'ının bildiri sunumu olduğu; (vii) en çok bildirilerin IV. ve V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumlarında (n=14) sunulduğu; (viii) sunulan bu bildirilerin tümünün sözel bildiri (% 100) olduğu ve hiç poster bildiri sunulmadığı; (ix) sunulan tüm sözel bildirilerin Türkçe (% 100) olarak sunulduğu; (x) seri sempozyumlarda sunulan bildirilerin tematik konu içeriklerine göre nicel dağılımlarına bakıldığında ise en çok 'genel konular' üst başlığında (% 54) bildiri sunumunun yapıldığı; (xi) sunulan 60 sözel bildirinin metodolojik desenine göre nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun (% 90) teorik içerikli bir metodolojik yaklaşımla yazıldığı; (xii) yine bu bildirilerin veri toplama yöntemine göre nicel dağılımlarına bakıldığında da, en fazla 'dokümantasyon' veri toplama yönteminin (% 93) kullanıldığı belirlenmiştir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Maneviyat psikolojisi
Ulusal sempozyum • Sözel bildiri • Bibliyometrik analiz

A b s t r a c t

In this article, all scientific activities on “National Symposiums on Psychology of Spirituality” (n=5) held seriatim in various cities of Turkey between 2014 and 2018, have been analysed. In this context, in addition to the oral presentations in aforementioned series of symposiums, qualitative and quantitative findings regarding participant profiles have been also evaluated in the context of various parameters determined. The aim of this article, in which various qualitative parameters are used, is to contribute to the history of the field of spiritual counselling and care by revealing the general bibliometric characteristics of these series of symposiums (n=5) in all aspects. As a result of the article in which the frequency and percentage distribution analyses of the findings obtained on the papers presented in the serial symposiums (n=5) and the quantitative and qualitative data on the participants data were made; (i) when the quantitative distributions of the 42 participants who participated in the serial symposiums were analysed, the majority of them (89%) are academicians; (ii) considering the quantitative distribution of these 42 participants according to their academic titles, the vast majority of the participants are professors (17%); (iii) when the papers presented by the participants who contributed in the serial symposiums were examined in terms of the number of authors, the majority of the presented papers were prepared by single author (98%); (iv) when the quantitative distribution of the authors who prepared the papers among the participants were analysed according to the types of institutions they work, the participants who presented the most papers were working as academicians assuming various titles in universities (79%); (v) in total, 66 scientific activities were carried out in the serial symposiums; (vi) 60 of these activities are paper presentations; (vii) most of the papers were presented at IV. and V. National Symposium on the Psychology of Spirituality (n=14); (viii) all of these submitted papers were presented orally (100%) and no poster papers; (ix) all oral presentations are presented in Turkish (100%); (x) considering the quantitative distribution of the papers presented in the serial symposiums according to the thematic subject content, the papers were mostly presented under the heading of ‘general topics’ (54%); (xi) when the quantitative distribution of the 60 presented oral papers according to the methodological pattern were examined, the vast majority was written in a methodological approach with theoretical content (90%); (xii) considering the quantitative distribution of these papers according to the data gathering technique, the technique most used is 'documentation' (93%).

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Psychology of spirituality
National Symposium • Oral presentation • Bibliometric analysis

Giriş

Psikoloji biliminin bir alt araştırma alanı olarak maneviyat psikolojisi / psychology of spirituality, bireyin aşkınlığını ve potansiyelinin sonallığını psikoloji içinde araştırmayı hedefler. Modern psikoloji tarihine bakıldığında, W. James'ten (2003) C. G. Jung'a (1960) kadar geçen tarihsel süreçte daha az düşük profilli olarak ancak Maslow'la birlikte hümanist ve pozitif psikolojinin dinden daha da ayırdığı manevi değer, ihtiyaç ve yaşantıların psikoloji perspektifinden araştırılması en son transpersonel psikolojiyle zirveye ulaşmıştır.

Maneviyat psikolojisi, din psikolojisinin eşdeğer karşılığı mıdır yoksa karşıtı mıdır sorusu, halen teknik bir tartışma olarak devam etmektedir. Psiko-teolojik bağlamda din ve maneviyat kavramlarının semantik olarak ayrıştırılması ve karşıtlandırılarak ele alınması, birçok köklü sorun ve geniş çaplı hareketliliği de beraberinde getirmiştir. Psikoloji literatürüne bakıldığında maneviyat kavramının oldukça cazibe merkezi olduğu görülmektedir. Kurumsal dine olan mesafeli ve şüpheli hatta o dönemde daha etkili olan karşıt yaklaşımlar, geleneksel dinsel formlara ve pratiklere karşı bireyselliği öne çıkaran manevi yaşantıları vurgulamıştır. Pozitivist bir yaklaşımla psikoloji bilimi, en son transpersonel psikoloji ekolüyle birlikte maneviyat üzerinden bireylerin dine dokunmadan onun sunduğu aşkınlığa ulaşmayı sağlamıştır (krş. Pargament, 2015: 365-382; Walsh & Vaughan, 2001).

Din psikoloğu Göcen'e (2020) göre, psikoloji biliminin manevi alandaki kendi oluşturduğu boşluğu, yine kendi tarzıyla doldurduğu gözlenmektedir. Modern bireyin durumunu; dinsel değil terapötik içerikli bir narsisizmle açıklayan bazı psikologlar ise maneviyatla kutsalın değil yine haz ve tüketim ilişkisinin dolaylı biçimde öne çıktığını söyleyerek psikolojinin maneviyata olan beklenmedik ilgisini eleştirmektedir. Transpersonel psikolojinin, 'dinsel' olanın yerine neden 'manevi' kavramını kullandığını açıklayan Cunningham (2010) da, transpersonel deneyimin evrensel olduğunu ancak dinlerin aşkınlık deneyiminin ise kendi sınırlılığında kaldığının altını çizmiştir. Ona göre bu deneyim kapsamında dinin yüzeyselliğinden daha çok derin yapısıyla ilgilenmek birey için daha yararlı olabilir. Psikolojikleşmiş bir din görünümüne bürünen psikoloji ve maneviyat ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar, sürekli ötelenerek saha dışına itilmiş olan dinseliliği, yeniden psikolojinin gündemine alma olarak görünen bu yeni durum tartışmalıdır (Göcen, 2020: 37).

Öte yandan maneviyat psikolojisi çalışmalarıyla da bilinen psikiyatr Göka'ya (2021) göre; gerek dinden gerekse başka kaynaklardan sağlansın bireyin sahip olduğu manevi inançları, her biri bir başka trajediye neden olan zorlu yaşam olaylarında ona bir yol haritası oluşturduğu için çok önemli rol üstleniyor. Her şeyden önce, manevi inançların sağladığı bilişsel harita sayesinde, bir teolojik kozmoloji ve kozmogoni içinde bireyin dünyadaki varlık nedeni ve konumu belirlenmektedir. İkincisi ve belki daha da önemlisi ölüm, özgürlük, anlamsızlık ve yalnızlık olarak betimlenebilecek varoluşsal temel kaygılarla bir biçimde başa çıkabilmek için bu yol haritası oldukça önemlidir. Bu sebeple bireyin varoluşsal konumunun çerçevesi, manevi inançları tarafından belirlenmektedir.

Hümanist psikoloji ekolünün önemli isimlerinden A. Maslow (1961), kendisi dindar olmamasına rağmen bireyde kendini gerçekleştirmenin ötesine uzanan doruk deneyimler, mistik ve manevi haller olduğunu ve "transpersonal" adını verdiği bu hallerin bilimsel olarak incelenmesinin psikodinamik, davranışçı ve hümanist ekollerden sonra psikolojideki dördüncü gücü oluşturacağını vurgulamıştır. Modern psikoloji tarihinde daha çok ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisiyle tanınan Maslow, aynı zamanda bireyin pozitif potansiyellerine de vurgu yapmıştır. Kendi çalışmasının niteliği olarak tanımladığı "pozitif psikoloji" yaklaşımı ise daha sonra birçok başka gelişmeye de kaynaklık etmiştir.

Yukarıda da kısaca vurgulandığı gibi davranış bilimlerinde inançlar yani maneviyat konusu, uzun süre değişik psikoloji ekolleri içinde kendisine yer bulmaya çalışmıştır. İlk olarak 1960'lardan sonra özellikle Stanislav Grofun (2008) ve Robert Frager'in (1999) çabalarıyla 'ben-ötesi psikolojisi' olarak Türkçeye çevrilen "transpersonal psikoloji" ekolü kapsamında literatüre girmeye başlamıştır. Adı geçen bu yaklaşım kapsamında, o güne kadar daha çok parapsikoloji içinde ele alınan birçok konu ele alınıp incelenmeye başlanmıştır. Göka'ya (2021) göre çoğu zaman dini genel bir kategori olarak düşünen bu alandaki araştırmacılar, uzak doğu maneviyatına duydukları sempatiyi de gizlemediler. Türkiye'de ise benötesi psikolojisinin öncülüğünü yapan psikiyatr Mustafa Merter, alandaki çalışmalarını, İslam mistisizmini temel alarak "nefs psikolojisi" olarak adlandırmıştır (bkz. Merter, 2011; Merter, 2015).

Yakın dönem Türk manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarına bakıldığında, "ben-ötesi psikolojisi" ekolünü temel alan araştırmalar çoğaldıkça Müslüman-Türk toplum sosyolojisinin ve antropolojisinin

üretimi olan kavramlar da ele alınıp analiz edilmeye başlanmıştır. İşte bu çabanın ürünü olarak birincisi 2014 yılında Erciyes Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama ve Araştırma Merkezi yöneticisi psikolojik danışman ve din psikoloğu olan Mustafa Atak'ın öncü girişimleriyle Türkiye'de seri "Maneviyat Psikolojisi Sempozyumları" yapılmaya başlanmıştır. 2014 yılından başlayarak her yıl düzenlenmeye çalışılan bu seri sempozyumlarda sunulan bildiriler ise kitaplaştırılarak yayınlanmıştır (bkz. Atak (ed.), 2014; Atak (ed.), 2015; Atak (ed.), 2016; Atak (ed.), 2019; Atak (ed.), 2020; ayrıca bkz. Ek-3). Maneviyat üzerine Batı'da ve dünyanın değişik yerlerinde ben-ötesi psikolojisine atfedilen yapılan çalışmalar, Türkiye'de "maneviyat psikolojisi" adıyla literatüre girmeye başlamıştır (Göka, 2021: 23-26).

a. Amaç

Bu makalede, maneviyat psikolojisi üzerine Erciyes Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama ve Araştırma Merkezinin koordinatörlüğünde Türkiye'nin çeşitli kentlerinde 2014-2018 yılları arasında ulusal düzeyde ve içerikte gerçekleştirilen "I-V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumları" hakkında bibliyometrik bilgilerin verilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında 'ulusal sempozyum düzeyinde' seri olarak gerçekleştirilen akademik etkinliklerin içeriğini konu alan bu makalede, çeşitli nitel parametreler kullanılarak adı geçen seri sempozyumlardaki katılımcıların ve bildirilerin özelliklerinin ortaya konması hedeflenmektedir.

Öte yandan bu makalede nitel analizi yapılan akademik ürünler, sempozyum düzenleme kurulları tarafından değerlendirilip bilim kurullarının onayını alarak seri sempozyumlarda 'sözel' bildiri olarak sunulan bildirilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu makale, her bir akademik ürünün belli bir akademik değer taşıdığı adı geçen seri sempozyumlarda sunulan bildirilerin bibliyometrik analizini betimsel olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

b. Sınırlılıklar

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki ulusal sempozyum serilerinde sunulan bildirelere ilişkin yapılan bibliyometrik analizlerin yer aldığı bu araştırmanın kaçınılmaz olarak içerik ve yöntemsel bazı sınırlılıkları şunlardır:

(i)-Bu araştırma, 'I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu'nun gerçekleştirildiği 13 Mayıs 2014 tarihi ile 'V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu'nun gerçekleştirildiği 05-06 Ekim

2018 tarihleri arasında yer alan seri sempozyumlarda (n=5) sunulan sözel bildirilerin bibliyometrik analizleriyle sınırlıdır.

(ii)-Makaleye konu olan bibliyometrik analizler, (a) katılımcılara göre = ‘(i) katılımcı türü, (ii) akademik unvanları, (iii) yazar sayısı, (iv) yazarın çalıştığı kurum’; (b) bildirilere göre = ‘(i) türü, (ii) tematik konu içerikleri, (iii) metodolojik desen özellikleri, (iv) veri toplama yöntemi türleri” parametreleriyle sınırlandırılmıştır.

c. Yöntem

‘I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu’ (2014) ile ‘V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu’ (2018) arasında yer alan seri sempozyumlardaki (n=5) katılımcı ve bildirilerin bibliyometrik analizlerini konu alan bu araştırma, metodolojik olarak geçmişte veya güncel olan bir durumu ve/veya olguyu olduğu biçimiyle betimlemeyi hedefleyen “tarama modeli” esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla adı geçen bu yöntemsel yaklaşıma göre, araştırmaya konu edilen olgu/lar kendi koşulları içinde ve olduğu gibi betimlenmeye ve açıklanmaya çalışılmaktadır (Karasar, 1995: 76-79).

Yukarıda sözü edilen metodolojik gerçeklikten hareketle bu araştırmada, 2014 yılında yapılan ‘I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu’ (2014) ile ‘V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu’ (2018) arasında yer alan seri sempozyumlardaki (n=5) katılımcı ve bildiriler, çeşitli bibliyometrik özellikler dikkate alınarak incelenmiştir. Yapılan tarama sonucunda, ilgili sempozyum serilerinde toplam 60 bildiri sunulduğu görülmüştür. Bu bildiriler, yukarıda belirtilen parametreler kapsamında incelenmeye çalışılmıştır (ayrıca bkz. Ek-1).

d. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu makaleye konu edilen seri sempozyumlardaki bilimsel aktiviteler üzerinde sağlıklı bir analiz ve değerlendirme yapabilmek için öncelikle tematik bibliyometrik analiz kriterleri ve nitel parametreleri belirlenmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2005: 198). Bu çerçevede sosyal bilimler metodolojisindeki betimsel analiz yaklaşımına göre seri sempozyumlarda yer alan katılımcılar ve bu sempozyumlarda sunulan bildiriler üzerinde bazı nitel parametrelere göre sınıflandırmalar yapılarak bibliyometrik veriler elde edilmiştir. Söz konusu parametrelere ilişkin elde edilen nitel veriler ise istatistik analiz programına aktararak nicel frekans değerleri hesaplanmıştır. Dolayısıyla bu bibliyometrik analiz sürecinde oluşturulan nitel parametrelere göre katılımcı ve bildiri özellikleri tek tek belirlenmiş ve elde edilen nitel ve nicel bulgular, frekans değerlerine göre nicel olarak grafik ve tablo şeklinde ortaya

konulup nitel olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu makale için yöntemsel benzerlik taşıyan bazı çalışmalar da model alınmıştır (model çalışmalar için bkz. Korkmaz, 2010; Şahin & Acun, 2015).

Öte yandan veri toplama aracı ve kaynağı olarak ise bu makalede, (i) sempozyumlara özel oluşturulan afişler, (ii) sempozyum kitapçıları ve (iii) sempozyumlarda sunulan bildirilerin yer aldığı kitaplar kullanılmıştır. Ayrıca bu makalede yer alan bildirilerin bibliyometrik analizleri için kullanılan nitel parametrelerin sadece bu makale için kullanılan bazı parametrik kategorilere dayalı subjektif kriterler olduğunu da bilinmelidir.

e. I.-V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumları (13 Mayıs 2014 – Kayseri & 05-06 Ekim 2018 – Tokat)

Ekonomik gelişmişlik düzeyinin arttığı modern ve seküler toplumlarda, daha mutlu olması beklenen bireylerin, beklenenin aksine daha az mutlu ve daha çok huzursuz oldukları görülmektedir. Ruh sağlığıyla ilgili dünya genelindeki parametrelere bakıldığında, örneğin; dünya genelinde % 25'e yaklaşan depresyon oranlarının ABD'de % 50'lere yükseldiği görülmektedir. Söz konusu bu olumsuz tablo, kuşkusuz ki sadece depresyon oranlarında değil anksiyete bozukluğu, panik bozukluk ve bipolar bozukluk gibi psikiyatrik kökenli rahatsızlıkların yanı sıra kişilik bozukluklarında da görülmektedir. Dolayısıyla modern ve seküler bir yaşam tarzı benimseyen birey, psikolojik anlamda bunalım yaşayabilmekte, bunalımı aşabilmek için psikiyatristlere ve psikologlara gitmektedir. Ancak tamamen seküler ve pozitivist bir yaklaşımla terapi yapan psikiyatrist ve psikologların tüm çabalarına rağmen yeterince terapötik bir iyileşme de sağlanamamaktadır. Yani kısacası, seküler davranış bilimi uzmanları modern bireyi rehabilitasyon çalışmalarında bazı tıkanma ve sıkışmalar yaşayarak bireyin ruhsal sağaltımındaki maksimizasyonu her zaman yakalayamayabilmektedirler.

Yukarıda sözü edilen bu tıkanmayı aşabilmek ve ruh sağlığı alanına maneviyat yönelimli yeni bir bilimsel katkı yapabilmek amacıyla Erciyes Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi – (ERREM) müdürü öğretim görevlisi Mustafa Atak'ın öncülüğünde maneviyat psikolojisiyle ilgili seri sempozyumlar projesi başlatılmıştır. Birincisinin 2014 yılında başlatıldığı bu maneviyat psikolojisi sempozyumları, temasız bir içerikle sırasıyla 2014, 2015 ve 2016 yıllarında Kayseri'de Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü desteğiyle Sabancı Kültür Merkezinde düzenlenmiştir. Daha sonra 13-14 Ekim 2017 tarihlerinde yoğun istek üzerine “Aile ve Evlilik” temasıyla IV. Ulusal Maneviyat Psikolojisi

Sempozyumu ise Erciyes Üniversitesi & Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi & Sıcak Yuva Vakfı işbirliğiyle İstanbul'da MTTB Birlik Vakfı Konferans salonunda düzenlenmiştir. Seri sempozyumlara ilgi Kayseri'de olduğu gibi İstanbul'da da çok fazla olmuş ve sempozyum sonrasında önemli yapıcı geri dönütler alınmıştır. Alana ilişkin seri sempozyumların bir diğeri olan V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu da 05-06 Ekim 2018 tarihlerinde “Gençliğin Durumu ve Gelecek” temasıyla Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinin evsahipliğinde ve Erciyes Üniversitesi & Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi işbirliğiyle Tokat'ta düzenlenmiştir. Adı geçen bu sempozyuma da diğer sempozyumlar gibi yoğun bir katılım ve ilgi gösterilmiştir (Atak, 2019).

e.a. I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu (13 Mayıs 2014 – Kayseri)

Türkiye'de yeni gelişmekte olan bir uzmanlık alanı olarak manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilişkin manevi psikolojisini temel alan ilk ulusal sempozyum olan “I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu” 13 Mayıs 2014 tarihinde Kayseri'de yapılmıştır (ayrıca sempozyum resmi takvimi için bkz. Tablo-1).

Tablo-1:

I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu resmi takvimi

-
- +Sempozyum tarihi: 13 Mayıs 2014 –
 - +Adres: Sabancı Kültür Sitesi Konferans Salonu
 - +Sekreteryâ: Yıldız Özkan Dereli & Gamze Suna
 - +İletişim: Erciyes Üniversitesi (ERREM), Kayseri; Tel: 0 352 437 93
 - +Sponsor: Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü
-

e.a.a. Sempozyum Konuları

Sempozyumun tematik konuları, çağrıya çıkarken manevi danışmanlık ve rehberliğin alan sınırları içindeki genel konuları kapsayacak biçimde düzenlenmiştir (ayrıca bkz. Tablo-2).

Tablo-2:

Sempozyumun tematik konuları

Genel konular

-
- Jung ve maneviyyat
 - Said Nursi ve benlik teorileri
 - Kaygı ve maneviyyat
 - Mevlana ve maneviyyat
 - İnsan psikolojisi ve dinsel pratikler
 - Nefs psikolojisi
-

-
- Maneviyat psikolojisi ve rüya analizi
 - Psikiyatri ve kutsallık
-

e.a.b. Oturum Başlıkları

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları kapsamında maneviyat psikolojisi alanında yapılan ilk ulusal organizasyon olması sebebiyle sempozyumda, alanı tümüyle kuşatan genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla gelen bildiri özetlerinden bilim kurulunun değerlendirmesi sonucunda oldukça sınırlı sayıda bildiriler kabul edilip sunulmuştur. Bir günlük sempozyumda sadece iki ardışık oturum gerçekleştirildiği için oturum başlıkları da belirlenmemiştir (sempozyumun oturum içerikleri için bkz. Tablo-3; ayrıca seri sempozyumlarda sunulan bildirilerin bibliyografik kimlik bilgileri için bkz. Ek-2).

Tablo-3:

Sempozyumun oturum içerikleri

I. Oturum / 09.30 --13 Mayıs 2014
Oturum Başkanı: Ali Kuşat
Hatice Alibaşoğlu – Jung’un maneviyata bakışı ve kırmızı kitap Mustafa Ulusoy – Said Nursi’nin benlik teorisinin psikolojideki benlik teorileriyle ayrışan ve örtüşen yönleri Mustafa Atak – Maneviyat eğitiminin gençlerin kaygı düzeyine etkisi Osman Nuri Küçük – Mevlana’ya göre manevi gelişim
II. Oturum / 13.30 --13 Mayıs 2014
Oturum Başkanı: Beylü Dikeçligil
Erol Göka – İbadetlerin insan psikolojisine etkisi Mustafa Merter – Psikolojinin üçüncü boyutu: Nefs psikolojisi Şenay Çetin – Maneviyat psikolojisinde rüyaların analizi Kemal Sayar – Psikiyatri ve kutsal

e.a.c. Sempozyum Düzenleme ve Bilim Kurulu

Mustafa Atak, (Başkan) Erciyes Üniversitesi-(ERREM)
Ali Kuşat, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Beylü Dikeçligil, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Erol Göka, Necmettin Erbakan Üniversitesi Tıp Fakültesi

Hamza Çakır, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi
İsmail Aydoğan, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Mithat Zeydan, Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi
Murat Doğan, Erciyes Üniversitesi Rektör Yardımcısı
Mustafa Akdağ, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi
Mustafa Merter, Türkiye Transpersonel Psikolojisi Enstitüsü
Yaşar Zorlu, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi

e.b. II. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu (13-14 Mayıs 2015, Kayseri)

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilişkin maneviyat psikolojisini temel alan ikinci ulusal sempozyum olan “II. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu” da 13-14 Mayıs 2015 tarihleri arasında Kayseri’de yapılmıştır (ayrıca sempozyum resmi takvimi için bkz. Tablo-4).

Tablo-4:

II. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu resmi takvimi

- +Sempozyum tarihi: 13-14 Mayıs 2015 –
- +Adres: Sabancı Kültür Sitesi Konferans Salonu
- +Sekreteryaya: Yıldız Özkan Dereli & Gamze Suna
- +İletişim: Erciyes Üniversitesi (ERREM), Kayseri; Tel: 0 352 437 93
- +Sponsor: Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü

e.b.a. Sempozyum Konuları

Sempozyumun tematik konuları, çağrıya çıkarken manevi danışmanlık ve rehberliğin alan sınırları içindeki maneviyat psikolojisinin genel konularını kapsayacak biçimde düzenlenmiştir (ayrıca bkz. Tablo-5).

Tablo-5:

Sempozyumun tematik konuları

Genel konular

- Maneviyat psikolojisi ve rüyalar
- Maneviyat psikolojisi ve dinsel pratikler
- Dinsel psikopatoloji
- Maneviyat psikolojisi ve liderlik
- Engellilerde manevi danışmanlık
- Maneviyat psikolojisi ve koruyucu ruh sağlığı
- Maneviyat psikolojisi ve pozitif psikoloji
- Maneviyat üzerine kavramsal analizler

e.b.b. Oturum Başlıkları

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan

ikinci ulusal organizasyon olması sebebiyle sempozyum, tematik olarak salt anlamda herhangi bir maneviyat psikolojisi konusuyla sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla gelen bildiri özetlerinden bilim kurulunun değerlendirmesi sonucunda oldukça sınırlı sayıda bildiriler sunulmuştur. İki günlük sempozyumda sadece dört ardışık oturum gerçekleştirildiği için oturum başlıkları da belirlenmemiştir (sempozyumun oturum içerikleri için bkz. Tablo-6; ayrıca seri sempozyumlarda sunulan bildirilerin bibliyografik kimlik bilgileri için bkz. Ek-2).

Tablo-6:
Sempozyumun oturum içerikleri

I. Oturum / 09.30 --13 Mayıs 2015
Hatice Alibaşoğlu – Maneviyat psikolojisinde rüyalar ve analizi Mustafa Atak – Hac psikolojisi ve haccın öfke üzerindeki etkisi Mustafa Merter – Maneviyat psikolojisinin temel dinamikleri Ali Kuşat – Selamın psikolojik etkileri
II. Oturum / 13.30 --13 Mayıs 2014
Erol Göka – Mehdilik iddiası ve psikopatoloji Alper Utku – Maneviyat psikolojisi ve liderlik
III. Oturum / 09.30 --14 Mayıs 2015
Mustafa Ulusoy – Anların ölümü: Geçmişim nerede? Sevde Düzgüner – Psikoloji literatüründe maneviyat kavramı Halis Kuralay – Engelliler ve maneviyat Osman Nuri Küçük – Muhyiddin İbn-i Arabi'ye göre rüya analizi
IV. Oturum / 13.30 --14 Mayıs 2014
Sefa Saygılı – Hadislerde koruyucu ruh sağlığı prensipleri Gülüşan Göcen – Şükür maneviyatın neresinde? Şükür-maneviyat ilişkisi

e.b.c. Sempozyum Düzenleme ve Bilim Kurulu

Mustafa Atak, (Başkan) Erciyes Üniversitesi-(ERREM)
Ali Kuşat, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Beylü Dikeçligil, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Erol Göka, Necmettin Erbakan Üniversitesi Tıp Fakültesi
Hamza Çakır, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi
Hasan Yetim, Erciyes Üniversitesi Rektör Yardımcısı
İsmail Dursun, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi
Kemal Sayar, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Murat Doğan, Erciyes Üniversitesi Rektör Yardımcısı
Mustafa Merter, Türkiye Transpersonel Psikolojisi Enstitüsü
Sefa Saygılı, Kırklareli Üniversitesi Tıp Fakültesi
Yaşar Zorlu, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi

e.c. III. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu (11-12 Mayıs 2016, Kayseri)

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilişkin maneviyat psikolojisini temel alan üçüncü ulusal sempozyum olan “III. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu” da 11-12 Mayıs 2016 tarihleri arasında Kayseri’de yapılmıştır (ayrıca sempozyum resmi takvimi için bkz. Tablo-7).

Tablo-7:

III. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu resmi takvimi

+Sempozyum tarihi: 11-12 Mayıs 2016 –
+Adres: Sabancı Kültür Sitesi Konferans Salonu
+Sekreteryaya: Yıldız Özkan Dereli & Gamze Suna
+İletişim: Erciyes Üniversitesi (ERREM), Kayseri; Tel: 0 352 437 93
+Sponsorlar: Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü

e.c.a. Sempozyum Konuları

Sempozyumun tematik konuları, çağrıya çıkarken manevi danışmanlık ve rehberliğin alan sınırları içindeki maneviyat psikolojisine ilişkin genel konuları kapsayacak biçimde düzenlenmiştir (ayrıca bkz. Tablo-8).

Tablo-8:

Sempozyumun tematik konuları

Genel konular

-
- Maneviyat psikolojisi ve esmaü’l hüсна
 - Maneviyat psikolojisi ve ekonomi
 - Maneviyat psikolojisi ve rol model
 - Maneviyat psikolojisi ve sufi pratikler
 - Manevi topluluk ve psikolojik sağlık
 - Maneviyat psikolojisi ve ruh sağlığı
 - Maneviyat psikolojisi ve nefis psikolojisi
 - Maneviyat ve sosyolojik gerçeklik
-

-
- Yeni maneviyat arayışları
 - Maneviyat ve medya
-

e.c.b. Oturum Başlıkları

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan üçüncü ulusal organizasyon olması sebebiyle sempozyum, tematik olarak sınırlandırılmayıp önceki sempozyum serileri gibi genel tutulmuştur. İki günlük sempozyumda sadece dört ardışık oturum gerçekleştirildiği için oturum başlıkları da belirlenmemiştir (sempozyumun oturum içerikleri için bkz. Tablo-9; ayrıca seri sempozyumlarda sunulan bildirilerin bibliyografik kimlik bilgileri için bkz. Ek-2).

Tablo-9:

Sempozyumun oturum içerikleri

I. Oturum / 09.30 --11 Mayıs 2016
Oturum Başkanı: Alper Utku
Mustafa Merter – Esmâü'l hüsnâ'da celal-cemal dengesi
Mustafa Atak – Ticaret anlayışında yeni bir model önerisi: “Ticaretin ruhu birlikleri”
Ali Murat Daryal – Hz. Peygamberin önderliği
Osman Nuri Küçük – Nakşibendi prensiplerini pozitif bağlamda yeniden okumak
II. Oturum / 13.30 --11 Mayıs 2016
Erol Göka – Manevi topluluk ve psikolojik sağlık
Mustafa Ulusoy – Anksiyete ve depresyonda kuvve-i hayaliye
III. Oturum / 09.30 --12 Mayıs 2016
Oturum Başkanı: Alper Utku
Hatice Alibaşoğlu – Kaygı çağı ve tüketim toplumuna dönüşe nefis psikolojisi açısından bakış
Sefa Saygılı – Ruhun gerekli oluşu ve beyin
Mustafa Merter – Hal psikolojisi
Beylü Dikeçligil – Sosyolojik gerçeklik ve insan
IV. Oturum / 13.30 --12 Mayıs 2016
Celalettin Çelik –

Yeni maneviyat ve ahlak düzeni arayışlarında çağın ruhunu okumak
İbrahim Balcı –
Maneviyat sempozyumlarının medya açısından değerlendirilmesi

e.c.c. Sempozyum Düzenleme ve Bilim Kurulu

Mustafa Atak, (Başkan) Erciyes Üniversitesi-(ERREM)
Ali Kuşat, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Ali Murat Daryal, Marmara Üniversitesi (Emekli)
Beylü Dikeçligil, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Celalettin Çelik, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Erol Göka, Necmettin Erbakan Üniversitesi Tıp Fakültesi
Hamza Çakır, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi
Hasan Yetim, Erciyes Üniversitesi Rektör Yardımcısı
İsmail Dursun, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi
Kemal Sayar, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Murat Doğan, Erciyes Üniversitesi Rektör Yardımcısı
Mustafa Merter, Türkiye Transpersonel Psikolojisi Enstitüsü
Sefa Saygılı, Kırklareli Üniversitesi Tıp Fakültesi
Yaşar Zorlu, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi

e.d. IV. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu (14-15 Ekim 2017, İstanbul)

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilişkin maneviyat psikolojisini temel alan dördüncü ulusal sempozyum olan “IV. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu” ise 14-15 Ekim 2017 tarihleri arasında İstanbul’da yapılmıştır (ayrıca sempozyum resmi takvimi için bkz. Tablo-10).

Tablo-10:

IV. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu resmi takvimi

+Sempozyum tarihi: 14-15 Ekim 2017 –
+Adres: İstanbul Birlik Vakfı MITB Konferans Salonu
+Sekreteryâ: Yıldız Özkan Dereli & Gamze Suna
+İletişim: Erciyes Üniversitesi (ERREM), Kayseri; Tel: 0 352 437 93
+Sponsorlar: Erciyes Üniversitesi & Fatih Sultan Mehmet Vakıf
Üniversitesi & Birlik Vakfı

e.d.a. Sempozyum Konuları

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanının seri sempozyumlarının ilk tematik ulusal maneviyat psikolojisi sempozyumu olma özelliği de taşıyan bu sempozyum, “aile” temasıyla sınırlandırılarak düzenlenmiştir (ayrıca bkz. Tablo-11).

Tablo-11:
Sempozyumun tematik konuları

Genel konular
▪ Ailenin tarihi
▪ Aile ve bağımlılık
▪ Ailede psiko-teolojik denge
▪ Ailede maneviyat ve huzur
▪ Ailede engellilik durumu
▪ Aile ve boşanma
▪ Aile ve sokak çocukları
▪ Aile ve kadın
▪ Ailenin yeniden tasarımı

e.d.b. Oturum Başlıkları

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan dördüncü ulusal organizasyon olması sebebiyle sempozyum, tematik olarak ‘aile’ temasıyla sınırlandırılmıştır. İki günlük sempozyumda sadece dört ardışık oturum gerçekleştirildiği için oturum başlıkları da belirlenmemiştir (sempozyumun oturum içerikleri için bkz. Tablo-12; ayrıca seri sempozyumlarda sunulan bildirilerin bibliyografik kimlik bilgileri için bkz. Ek-2).

Tablo-12:
Sempozyumun oturum içerikleri

I. Oturum / 09.30 --14 Ekim 2017
Oturum Başkanı: Beylü Dikeçligil
Zeynep K. Şerefoğlu Danış – Tarihsel bağlamda aileye bakış
Hatice Birgül Cumurcu – Bağımlılık ve aile
Erol Göka – Minnet, şükür
II. Oturum / 14.30 --14 Ekim 2017
Mustafa Merter – Evlilikte celal-cemal dengesi
Asım Yapıcı – Evlilikte maneviyat huzur mu kusur mu?: Dindarlık ve maneviyatın aile hayatına etkisi
Halis Kuralay – Evlilik ve engellilik
Serpil Sare Emek – Çoğul çocuklar
III. Oturum / 09.30 --15 Ekim 2017
Oturum Başkanı: Sefa Saygılı

Mustafa Ulusoy –
Evlenmeden önce: Evlenince düzelir mi? ve başka sorular!
İbrahim Balcıoğlu –
Ailenin kâbusu boşanma
Mustafa Atak –
Boşanmaların önlenmesine yönelik proje önerileri
Ali Akben –
Sokak çocukları ve aile

IV. Oturum / 14.30 --15 Ekim 2017

Oturum Başkanı: Musa Tosun

Osman Nuri Küçük –
Sufi irfanı gözüyle kadın
Kemal Sayar –
Son sığınak: Aile
Burhanettin Can –
Fitrat merkezli olarak ailenin yeniden inşası

e.d.c. Sempozyum Düzenleme ve Bilim Kurulu

Mustafa Atak, (Başkan) Erciyes Üniversitesi-(ERREM)
Ali Akben, Sıcak Yuva Vakfı
Ali Kuşat, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Asım Yapıcı, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Beylü Dikeçli, İstanbul Gelişim Üniversitesi
Birgül Cumurcu, İnönü Üniversitesi
Burhanettin Can, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Celalettin Çelik, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Erol Göka, Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Fahmettin Başer, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
İbrahim Balcıoğlu, İstanbul Üniversitesi
İsmail Dursun, Erciyes Üniversitesi
Mahmut Kaya, İstanbul Üniversitesi
Murat Doğan, Erciyes Üniversitesi
Musa Kazım Arıcan, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Musa Tosun, İstanbul Üniversitesi
Mustafa Merter, Türkiye Transpersonel Psikolojisi Enstitüsü
Mustafa Okudan, İstanbul Üniversitesi
Mustafa Ulu, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Sefa Saygılı, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

e.e. V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu (05-06 Ekim 2018, Tokat)

Yeni nesil Türk gençliğinin varoluşsal kaygıları ve inanç krizleriyle başa çıkma süreçlerinde koruyucu ruh sağlığı hizmeti sunan uzmanların

çözümler üretmesi gerektiği düşüncesinden hareketle 2018 yılında beşincisi düzenlenen ulusal maneviyat psikolojisi sempozyumunun teması “Gençliğin Durumu ve Gelecek” olarak belirlenmiştir. Alanında uzman bilim adamlarının katılımıyla gerçekleştirilen sempozyum Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi işbirliğiyle 05-06 Ekim 2018 tarihleri arasında Tokat’ta yapılmıştır (ayrıca sempozyum resmi takvimi için bkz. Tablo-13).

Tablo-13:

V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu resmi takvimi

+Sempozyum tarihi: 05-06 Ekim 2018 –
+Adres: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Taşlıçiftlik Yerleşkesi,
15 Temmuz Kongre ve Kültür Merkezi
+Sekreteryaya: Süleyman Pak
+İletişim: Erciyes Üniversitesi (ERREM), Kayseri; Tel: 0 352 437 93
+Sponsorlar: Erciyes Üniversitesi & Fatih Sultan Mehmet Vakıf
Üniversitesi & Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

e.e.a. Sempozyum Konuları

Ulusal maneviyat psikolojisi sempozyumlarının beşincisi olan bu sempozyum, “Gençliğin Durumu ve Gelecek” temasıyla sınırlandırılarak düzenlenmiştir (ayrıca bkz. Tablo-14).

Tablo-14:

Sempozyumun tematik konuları

Genel konular

Gençlik ve bağımlılık
Gençlik ve iletişim
Gençlik ve medya
Gençlik ve eğitim
Gençlik ve boşanma
Gençlik ve narsizm
Gençlik ve cinsiyet rolleri
Gençlik ve değişim
Gençlik ve dinsel pratikler
Gençlik ve maneviyat

e.e.b. Oturum Başlıkları

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan beşinci ulusal organizasyon olması sebebiyle sempozyum, tematik olarak ‘Gençliğin Durumu ve Gelecek’ temasıyla sınırlandırılmıştır. İki günlük sempozyumda sadece dört ardışık oturum gerçekleştirildiği için oturum başlıkları da belirlenmemiştir (sempozyumun oturum içerikleri için bkz.

Tablo-15; ayrıca seri sempozyumlarda sunulan bildirilerin bibliyografik kimlik bilgileri için bkz. Ek-2).

Tablo-15:

Sempozyumun oturum içerikleri

I. Oturum / 10.00 --05 Ekim 2018
Oturum Başkanı: Ali Kuşat
Musa Tosun – Gençlerde bağımlılık Ali Akben – Gençlik ve iletişim İsmail Okan – Çocuk ve genç yetişkinlerde manevi bir stres alanı olarak kanser olan ebeveynlerle yaşamak Erol Göka – Teknomedyatik dünyada gençlerimiz ve görevlerimiz
II. Oturum / 14.00 --05 Ekim 2018
Oturum Başkanı: Sefa Saygılı
Mücahit Gültekin – Online oyunların dinamiği ve gençlerin dünyası İbrahim Balcıoğlu – Gençlik ve boşanma Mustafa Ulusoy – Narsizm kültüründe umut aşıl原因an gençler Osman Tolga Arıcak– İnternet oyun bağımlılığı
III. Oturum / 09.30 --06 Ekim 2018
Oturum Başkanı: Mahmut Kaya
Sema Maraşlı – Gençlerde cinsiyet rolleri değişimi Mustafa Atak – Gençlerde düzenli namaz kılmanın dikkat eksikliğine etkisi Hüsrev Subaşı – Sanat eğitimlerinin gençlerde manevi duyguların oluşumuna etkisi Üzeyr Ok – Maneviyat gençlerin mutluluğunun neresinde? Bir model ve tarama testi çalışması
IV. Oturum / 11.00 --06 Ekim 2018
Oturum Başkanı: Tahsin İlhan
Mustafa Merter– Gençlerde beklenmedik sosyo-psikolojik değişiklikler

e.e.c. Sempozyum Düzenleme ve Bilim Kurulu

Mustafa Atak, (Eş-başkan) Erciyes Üniversitesi-(ERREM)

Sefa Saygılı, (Eş-başkan) Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Ali Akben, Sıcak Yuva Vakfı
Ali Kuşat, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Burhanettin Can, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Erol Göka, Sağlık Bilimleri Üniversitesi
İbrahim Balcıoğlu, İstanbul Üniversitesi
İsmail Okan, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Mahmut Kaya, Marmara Üniversitesi
Murat Doğan, Erciyes Üniversitesi
Musa Tosun, İstanbul Üniversitesi
Mustafa Merter, Türkiye Transpersonel Psikolojisi Enstitüsü
Mustafa Okudan, İstanbul Üniversitesi
Mustafa Ulu, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Süleyman Pak, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Tahsin İlhan, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
(Kaynak: <https://maneviyatpsikolojisi.gop.edu.tr>, Eylül, 2019).

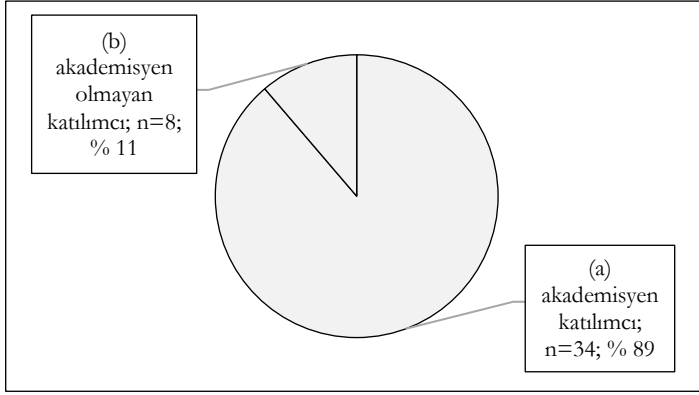
f. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde ise seri “Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumları-(2014-2018)” hakkında bazı nitel parametrelere dayalı olarak üretilen bibliyometrik bulgular ve söz konusu bulgulara dayalı nicel ve nitel analizler yer almaktadır. Katılımcıları ve bildirileri esas alan iki ana nitel tema kullanılarak üretilen bibliyometrik bulgular, kendi içinde anlamlı olan alt nitel parametreler kullanılarak analiz edilmiştir.

f.a. Katılımcılara Göre Bibliyometrik Bulgular

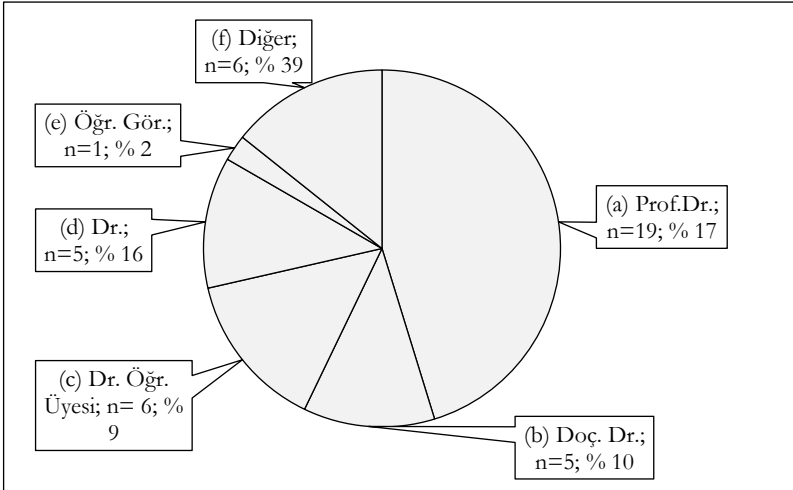
Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumlarında (2014-2018) yer alan katılımcıların biyografik bilgileri üzerine “(a) katılımcı türü, (b) katılımcı akademik unvan türü, (c) yazar sayısı, (d) yazarın çalıştığı kurum türü” parametrelerine göre yapılan bibliyometrik analizler aşağıdaki gibidir:

Grafik-1:
Katılımcı türü
(n=42)

Yukarıdaki Grafik-1’de katılımcı türüne ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre seri sempozyumlara katılan toplam 42 katılımcıdan 34’ünün (% 89) akademisyen katılımcı, 8’inin ise (% 11) akademisyen olmayan katılımcı olduğu belirlenmiştir. Belirtilen parametrelere göre sempozyumlara katılan toplam 42 katılımcının nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun (n=34) akademisyen katılımcı olduğu görülmektedir.

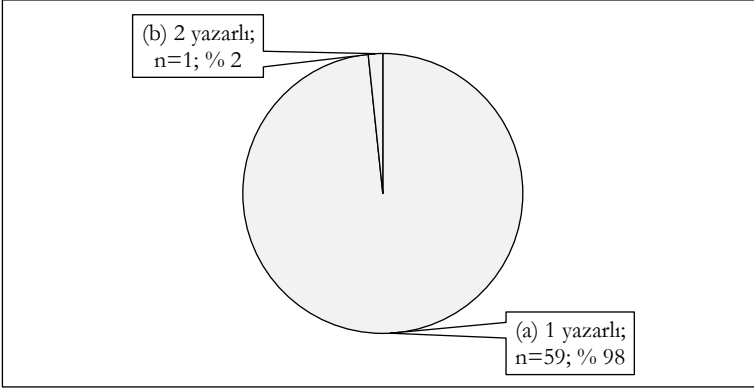
Grafik-2:
Katılımcıların akademik unvan türü
(n=42)

Yukarıdaki Grafik-2’de sempozyumlara katılan bildiri yazarlarına ilişkin akademik unvanların dağılımı yer almaktadır. Buna göre 19 katılımcının (% 17) profesör doktor, 5’inin doçent doktor (% 10), 6 katılımcının ise doktor öğretim üyesi (% 9) olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yine 5 katılımcının doktor (% 16), 1 katılımcının öğretim görevlisi (% 2) ve son olarak 6 katılımcının (% 39) ise herhangi bir akademik unvanının

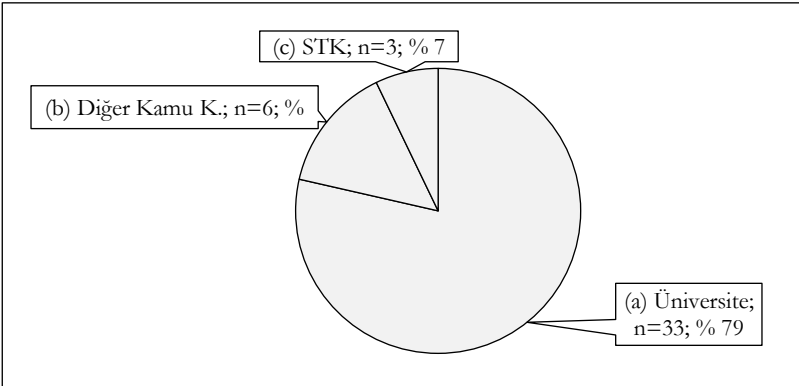
olmadığı saptanmıştır. Belirtilen parametrelere göre kongreye katılan toplam 42 katılımcının akademik unvanlarına göre nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun profesör (n=19) katılımcılardan oluştuğu kaydedilmiştir.

Grafik-3:
Yazar sayısı
(n=42)

Yukarıdaki Grafik-3'te bildirilerin yazar sayılarına göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre 59 bildirinin (% 98) tek yazarlı ve 1 bildirinin (% 2) iki yazarlı olduğu saptanmıştır. Üç yazarlı ve çok-yazarlı bildirinin olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre bildirilerin çoğunluğunun (n=59) tek yazarlı olarak hazırlandığı belirlenmiştir.

Grafik-4:
Katılımcıların çalıştığı kurum türü
(n=42)

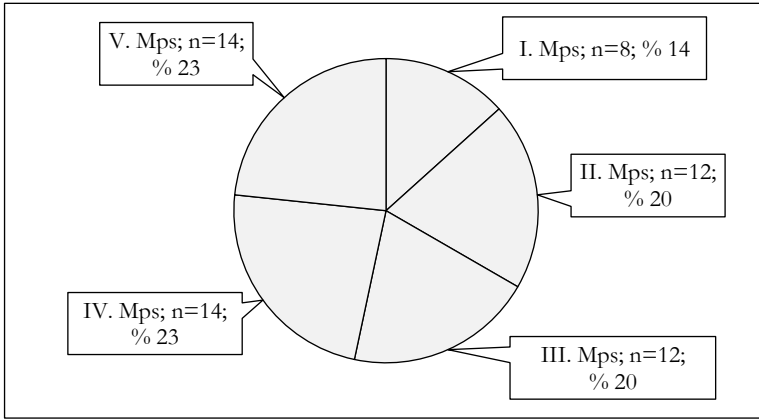
Yukarıdaki Grafik-4'de katılımcılar arasından bildirileri hazırlayan yazarların çalıştığı kurum türlerinin nicel dağılımı yer almaktadır. Buna

göre katılımcılar arasında 33 yazarın (% 79) Türkiye'deki çeşitli üniversitelerde akademisyen olarak çalıştığı, 6 yazarın (% 14) ise Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı gibi diğer kamu kurumlarında çeşitli unvanlarla çalıştıkları tespit edilmiştir. Öte yandan son olarak da 3 yazarın (% 7) çeşitli sivil toplum örgütlerinde çalıştıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Yazarların çalıştıkları kurumlar incelendiğinde ise en çok üniversitelerde (n=33) ve en az da sivil toplum kuruluşlarında (n=3) çalışanların yoğunluk kazandığı ortaya çıkmıştır.

f.b. Bildirilere Göre Bibliyometrik Bulgular

Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumlarında sunulan bildirilerin bibliyografik bilgileri üzerine “(a) seri sempozyumlarda sunulan bildiri dağılımı, (b) bilimsel aktivite ve bildiri türü, (c) bildirilerin tematik konu içerikleri, (d) bildirilerin metodolojik deseni, (e) bildirilerin veri toplama yöntemi türleri” parametrelerine göre yapılan bibliyometrik analizler aşağıdaki gibidir:

Grafik-5:
Sempozyumlara göre bildiri dağılımı
(n=60)

Yukarıdaki Grafik-5'te seri sempozyumlarda sunulan bildirilerin nicel dağılımları yer almaktadır. Buna göre I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu'nda 8 bildirinin (% 14), II. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu'nda 12 bildirinin (% 20), III. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu'nda 12 bildirinin (% 20), IV. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu'nda 14 bildirinin (% 23) ve V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu'nda ise 14 bildirinin (% 23) sunulduğu belirlenmiştir. Belirtilen parametrelere göre sunulan toplam 60 bildirinin seri sempozyumlara göre nicel dağılımları incelendiğinde,

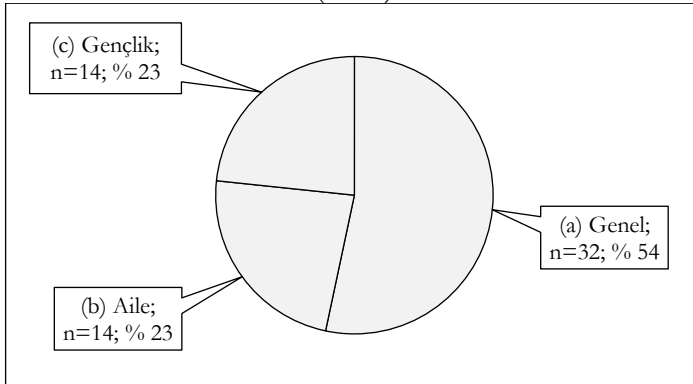
en çok bildirilerin IV. ve V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumlarında (n=14) sunulduğu kaydedilmiştir.

Tablo-16:
Bilimsel aktivite ve bildiri türü
(n=66)

T e m a l a r	n	%
Bilimsel aktivite türü		
(a) Açılış konuşması	6	9
(b) Panel sunumu	0	0
(c) Bildiri sunumu	60	91
T o p l a m	66	100
Bildiri türü		
(a) Sözel bildiri	60	100
(b) Poster bildiri	0	0
T o p l a m	60	100

Seri olarak düzenlenen ulusal maneviyyat psikolojisi sempozyumlarında bilimsel aktivite ve bildiri türlerine göre dağılımlar Tablo-16'da yer almaktadır. Buna göre bilimsel ürünlerin öncelikle aktivite parametresine göre dağılımları incelendiğinde; sempozyumlarda 6 açılış konuşması (% 9) ve 60 sözel bildiri sunumu (% 91) yapıldığı görülmüştür. Seri sempozyumlarda hiç açılış paneli oturumunun yapılmamış olması dikkati çekmektedir. Dolayısıyla bilimsel aktivite türü bağlamında elde edilen bibliyometrik verilere bakıldığında en fazla akademik ürünün sözel bildiri sunumu (n=60) olduğu gözlenmiştir. Elde edilen bu veriler içerisinde de hiç poster bildiri sunumu yapılmamış olduğu kaydedilmiştir.

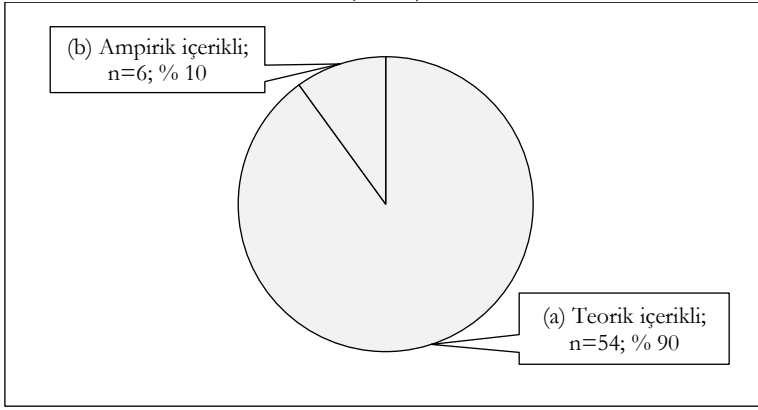
Grafik-6:
Bildirilerin tematik konu içerikleri
(n=60)

Bildirilerin tematik konu içeriklerine göre dağılımları yukarıdaki

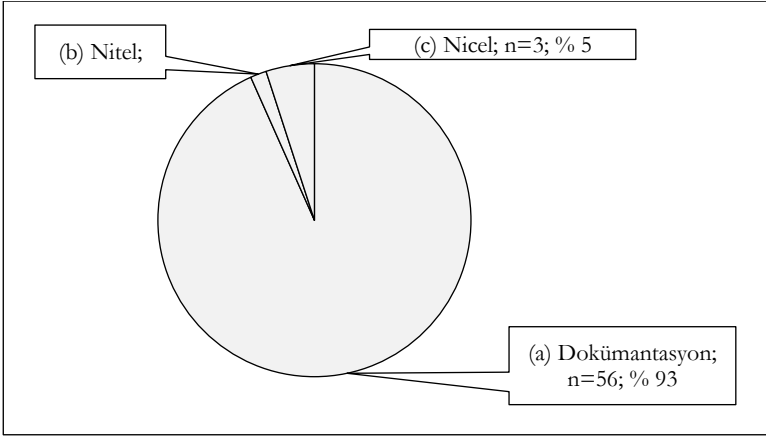
Grafik-6'da yer almaktadır. Bu çerçevede elde edilen bibliyometrik veri dağılımları incelendiğinde; 32 bildirinin (% 54) içerisinde oldukça geniş tematik konu tayfını barındıran 'genel konular'la ilgili olduğu, 14 bildirinin (% 23) 'aile'yle ilgili olduğu, 14 bildirinin ise (% 23) 'gençlik'le ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre en çok bildiri sunumu yapılan tematik konunun "genel konular" (n=32) olduğu saptanmıştır.

Grafik-7:
Bildirilerin metodolojik deseni
(n=60)

Yukarıdaki Grafik-7'de bildirilerin metodolojik desenine ilişkin nicel bulguların dağılımı verilmiştir. Buna göre toplam 60 sözel bildirinin 54 adedinin (% 90) kuramsal yaklaşımla ele alınan teorik içerikli, 6 adedinin de (% 10) nitel, nicel ve karma yaklaşımlarla yapılmış ampirik içerikli çalışmalardan oluştuğu belirlenmiştir. Bu bibliyometrik verilere göre en fazla bildirinin (n=54) teorik içerikli olarak hazırlanıp sunulduğu görülmüştür.

Grafik-8:
Bildirilerin veri toplama yöntemi türleri
(n=60)

Yukarıdaki Grafik-8’de seri sempozyumlarda sunulan bildirilerin veri toplama yöntemi türlerine ilişkin bulguların bibliyometrik dağılımı verilmektedir. Buna göre teorik içerikli 56 bildiride (% 93) veri toplama yöntemi olarak dokümantasyon [T-teorik], geri kalan 4 bildirinin 1 adedinde (% 2) nitel [A-ampirik] yaklaşıma yer verilirken, 3 adedinde (% 5) ise nicel [A-ampirik] yöntemin kullanıldığı saptanmıştır. Dolayısıyla en fazla kullanılan veri toplama yönteminin dokümantasyon (n=56), en az kullanılanın ise nitel (n=1) olduğu söylenebilir.

Sonuç

Türkiye’de akademik bir disiplin olarak henüz çok yeni olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ilişkin maneviyat psikolojisi temasıyla Türkiye’de ilk olarak ulusal düzeyde seri sempozyumların yapılıyor olması, uzak gelecekte bu alanda yazılacak olan Türk manevi danışmanlık ve rehberlik tarihi için kayda değer akademik çabalardır.

Bu makalede, ulusal seri sempozyumlardan birincisi olan 13 Mayıs 2014 tarihinde Kayseri’de genel temalı yapılan I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu ile 05-06 Ekim 2018 tarihleri arasında Tokat’ta “Gençliğin Durumu ve Gelecek” temalı yapılan V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu arasında gerçekleşen beş seri sempozyumlarda yer alan katımcı profili ve adı geçen bu kongrede sunulan bildirilerin de yer aldığı tüm bilimsel aktiviteler, çeşitli nitel parametreler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında Türkiye’de ilk kez seri olarak yapılan bu ulusal sempozyumlarla ilgili olarak genel bir bibliyometrik değerlendirme sonucunda ulaşılan nitel ve nicel bulgular aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

(a)-Katılımcılara ilişkin değerlendirmeler:

(a.a.) Seri sempozyumlarda toplam olarak 42 katılımcı yer almıştır. Bunların nicel dağılımları incelendiğinde ise büyük çoğunluğunun (% 89) akademisyen katılımcı olduğu saptanmıştır.

(a.b.) Bu 42 katılımcının akademik unvanlarına göre nicel dağılımları incelendiğinde, büyük çoğunluğunun profesör doktor-[Prof. Dr.] (% 17) unvanına sahip katılımcılardan oluştuğu görülmüştür.

(a.c.) Seri sempozyumlara katkı sunan katılımcıların sunmuş oldukları bildirimlere yazar sayıları açısından bakıldığında, büyük çoğunluğunun (% 98) tek yazarlı olarak hazırlandığı belirlenmiştir.

(a.d.) Katılımcılar arasından bildirimleri hazırlayan yazarların çalıştığı kurum türlerine göre nicel dağılımları incelendiğinde ise en çok bildiri sunan katılımcıların üniversitelerde (% 79) akademisyen olarak çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

(b)-Bildirimlere ilişkin değerlendirmeler:

(b.a.) I. ve V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumlarında toplam olarak 60 sözel bildiri sunulmuştur. En çok bildirimlerin IV. ve V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumlarında (% 23) sunulduğu kaydedilmiştir.

(b.b.) Seri sempozyumlarda toplam olarak 66 bilimsel aktivite yapılmıştır. Bunların en azının açılış konuşması (n=6), en çoğunun ise sözel bildiri sunumu (n=60) olduğu gözlenmiştir.

(b.c.) Seri sempozyumlarda sunulan bildirimlerin tematik konu içeriklerine göre nicel dağılımları incelendiğinde, en çok 'genel konular' üst başlığı altında (% 54) bildiri sunumunun yapıldığı görülmüştür.

(b.d.) Bu 60 bildirim metodolojik desenine göre nicel dağılımları incelendiğinde ise büyük çoğunluğunun teorik içerikli (% 90) bir metodolojik yapıdan oluştuğu görülmüştür.

(b.e.) Seri sempozyumlarda sunulan bu bildirimlerin veri toplama yöntemine göre nicel dağılımlarına bakıldığında da, en fazla 'dokümantasyon' veri toplama yönteminin (% 93) kullanıldığı söylenebilir.

I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu (2014) ile V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu (2018) arasında gerçekleşen beş serilik sempozyumlar üzerine bazı bibliyometrik analizlerin yapıldığı bu çalışmadan elde edilen sonuçlarla ilgili bu alanda çalışacak alan pratisyenlerine ve akademisyenlerine şu önerilerde bulunulabilir:

•Türk din psikolojisi lisansüstü tez çalışmalarında, manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine yapılacak konulara önem ve öncelik verilmelidir.

•Şu anda var olan ilahiyat fakülteleri ile İslami ilimler fakültelerinin lisans programlarına halen zorunlu olarak verilen ‘din psikolojisi’ dersinin yanı sıra mutlaka zorunlu olarak ‘manevi danışmanlık ve rehberlik’ dersi de konulmalıdır.

•Türkiye’deki yüksek din eğitimi bağlamında ilahiyat fakültelerinde lisans düzeyinde mutlaka bölümlleşme esasına dayalı bir lisans eğitimine ve dolayısıyla diploma sistemine geçilmelidir. Buna göre açılacak bölümlerden birinin de “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Bölümü” olmalıdır. Böyle bir branşlaşmayla lisans düzeyinde verilen teoloji eğitiminin 1. ve 2. sınıfı ortak derslerden, 3. ve 4. sınıfı ise bölüm temeline dayalı özel alan derslerinden oluşturulabilir.

•Bu seri sempozyumların ilk dört sempozyumunda sunulan bildirilerin kitap olarak basıldığı tespit edilmiştir. Ancak kitap olarak basılan sempozyum bildirilerinin, tıpkı sempozyum gibi numaralandırılıp cilt mantığıyla seri biçimde yeniden dizgi-mizanpajının yapılarak yeni baskılarının yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla hakemeleme sürecinden geçen diğer sempozyumlardaki bildiriler de mutlaka kitap olarak basılmalıdır. Bu bildirilerin basımı aynı zamanda Türkçe literatür için de önemli bir adım olacaktır.

•Şu ana kadar (2022) yedincisi yapılan bu seri sempozyumların bundan sonraki yıllarda da yine numara temeline dayalı bir yaklaşımla fakat tematik konu belirlenmesi yöntemiyle devamları sağlanmalıdır. Zira böyle ulusal ve/veya uluslararası kapsamlı kurumsal bir adım, hem bundan sonra yapılacak olan alan çalışmalarına yol göstermesi hem de alanın Türkiye’deki akademik ve pratik farkınladığını arttırmak için önemli bir yaklaşımdır. Ayrıca yine sunulan bildirilerin hakem sürecinden geçirilerek bildiri kitabı formatında önceki sempozyum bildiri kitaplarının devamı olacak biçimde numaratik olarak basılması gerekmektedir.

•Metodolojik olarak alanda yapılacak nitel araştırmalara ve Türkiye’ye özgü model geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

•Bu çalışma sadece 2014-2018 yılları arasında yapılan “I. ve V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumları” ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla bundan sonra adı geçen bu sempozyumların devamı olarak yapılacak seri sempozyumlar üzerine –örneğin bu makalede kullanılan metodolojik yaklaşım kullanılarak- bibliyometrik çalışmalar yapılmalıdır. Zira alanda yeni çalışacak akademisyenler için bu türden yayınlanacak

çalışmalar, araştırmalarının içeriklerine yön vermesi ve literatür taraması süreçlerinde araştırmacılara zaman kazandırması bakımından önemlidir.

Kaynaklar

Atak, M. (2019). *Maneviyat psikolojisi sempozyumları*. Yayınlanmamış bilgi notu. 25 s.

Atak, M. (ed). (2014). *I. Ulusal maneviyat psikolojisi sempozyumu bildiler kitabı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Atak, M. (ed). (2015). *Maneviyat psikolojisi*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.

Atak, M. (ed). (2016). *Maneviyat psikolojisi II*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.

Atak, M. (ed). (2019). *Maneviyat psikolojisi III*. Kayseri: Kimlik Yayınları.

Atak, M. (ed). (2020). *Maneviyat psikolojisi IV*. Kayseri: Kimlik Yayınları.

Beşinci Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu. (2018).. <https://maneviyatpsikolojisi.gop.edu.tr>, (Erişim: Eylül, 2019).

Cunningham, P. F. (2010). *Transpersonal psychology: An original approach to religious issues*. Nashua: Rivier University.

Frager, R. (1999). *Heart, self, and soul: The Sufi psychology of growth, balance, and harmony*. Wheaton: Quest Books.

Göcen, G. (2020). *Kavram atlası: Din psikolojisi 1*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Göka, E. (2021). *Psikoloji, varoluş, maneviyat*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Grof, S. (2008). Brief history of transpersonal psychology. *International Journal of Transpersonal Studies*, 27(1), 46-54.

James, W. (2003). *The varieties of religious experience: A study in human nature*. London: Routledge.

Jung, C. G. (1960). Psychology and religion. [içinde] *Psychology and religion*. New Haven and London: Yale University Press.

Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. (7. Baskı). Ankara: 3 A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Korkmaz, M. (2010). Kur'an kurslarını konu edinen tezler üzerine bir inceleme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 151-176.

Maslow, A. H. (1961). Peak experiences as acute identity experiences. *The American Journal of Psychoanalysis*, 21(2), 254-262.

Merter, M. (2011). *Dokuz yüz katlı insan: Tasavvuf ve benötesi psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Merter, M. (2015). *Nefs psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Pargament, K. I. (2015). Din psikolojisi mi, din ve maneviyat

psikolojisi mi? Gerçekler ve itirazlar. (çev. A. R. Geçioğlu). *Bilimname Dergisi*, 29(2), 365-382.

Şahin, S. & Acun, A. (2015). Turist rehberliği alanının bibliyometrik profili (Ulusal turizm kongreleri bildirileri). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(34), 213-234.

Walsh, R. & Vaughan, F. (2001). *Ego ötesi*. (çev. H. Ekşi). İstanbul: İnsan Yayınları.

Yıldırım, A. & Şimşek H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

E k l e r

Ek-1:

Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyum Afişleri

Görsel-1:

I. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
1978

Erciyes Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama ve Araştırma Merkezi

UNİVERSİTESİ PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK VE REHBERLİK MERKEZİ
ERREM

SEMPOZYUM

I. Ulusal “Maneviyat Psikolojisi” Sempozyumu

I. OTURUM / 09.30
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ali KÜŞAT
Psikiyatrist Dr. Hatice ALİBAŞOĞLU
Jung'un Maneviyata Bakışı ve Kırmızı Kitap
Psikiyatrist Dr. Mustafa ULUSOY
Said Nursi'nin Benlik Teorisinin Psikolojideki Benlik Teorileriyle Ayrışan ve Örtüşen Yönleri
Öğr. Gör. Mustafa ATAK
Maneviyat Eğitiminin Gençlerin Kaygı Düzeyine Etkisi
Doç. Dr. Osman Nuri KÜÇÜK
Mevlana'ya Göre Manevi Gelişim

II. OTURUM / 13.30
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Beylül DİKEÇLİGİL
Prof. Dr. Erol GÖKA
İbadetlerin İnsan Psikolojisine Etkisi
Psikiyatrist Dr. Mustafa MERTER
Psikolojinin Üçüncü Boyutu-Nefs Psikolojisi
Psikolog Şenay ÇETİN
Maneviyat Psikolojisinde Rüyalann Analizi
Prof. Dr. Kemal SAYAR
Psikiyatri ve Kutsal

Sekretarya
Yıldız Özkan-ĐERELİ
Gamze Suna

İletişim
Erciyes Üniversitesi Mediko Sosyal Merkezi 2. Kat / KAYSERİ
Tel: 0 352 437 93 41 • Dahilli: 13175 - 13176
web: <http://maneviyat.erciyes.edu.tr>

13 Mayıs 2014, Salı • Saat: 09.30-17.00
Sabancı Kültür Sitesi Konferans Salonu

Görsel-2:
II. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu

**Erciyes Üniversitesi Psikolojik Danışma ve
Rehberlik Uygulama ve Araştırma Merkezi**

SEMPOZYUM

II. Ulusal “Maneviyat Psikolojisi” Sempozyumu

13 MAYIS 2015 ÇARŞAMBA
I. OTURUM / 09.30 - 12.30
Psikiyatrist Dr. Hatice ALİBAŞOĞLU
Maneviyat Psikolojisinde Rüyalar ve Analizi
Öğr. Gör. Mustafa ATAK
Etilac Psikolojisi, Haccin Öлке Üzerindeki Etkisi
Psikiyatrist Dr. Mustafa MERTER
Maneviyat Psikolojisinin Temel Dinamikleri
Doç. Dr. Ali KUŞAT
Selamın Psikolojik Etkileri
II. OTURUM / 13.30 - 15.00
Prof. Dr. Erol GÖKA
Mehdilik İddiası ve Psikopatoloji
Dr. Alper UTKU
Liderlik ve Maneviyat Psikolojisi

14 MAYIS 2015 PERŞEMBE
III. OTURUM / 09.30 - 12.30
Psikiyatrist Dr. Mustafa ULUSOY
Anların Ölümü: Geçmişim Nerede?
Yrd. Doç. Dr. Sevd DÜZGÜNER
Psikoloji Literatüründe Maneviyat Kavramı
Psikolog Halis KURALAY
Engelliler ve Maneviyat
Doç. Dr. Osman Nuri KÜÇÜK
Muhiddin İbn-i Arabiye Göre Rüya Anlatımı
IV. OTURUM / 13.30 - 15.00
Prof. Dr. Sefa SAYGILI
Hadislerde Koruyucu Ruh Sağlığı İfrensipleri
Yrd. Doç. Dr. Gülşan GÖCEN
Şükür Maneviyatının Neresinde? - Şükür-Maneviyat İlişkisi

BİLİM VE DÜZENLEME KURULU

<p>Prof. Dr. Erol GÖKA Nispetiye Felsefe Fakültesi</p> <p>Prof. Dr. Hasan YETİM ERÜ Rektör Yardımcısı</p> <p>Prof. Dr. Kemal SAYAR Mimarlık Fakültesi</p> <p>Prof. Dr. Mustafa DOĞAN ERÜ Rektör Yardımcısı ve Eğitim Fakültesi Dekanı</p>	<p>Prof. Dr. Sefa SAYGILI Korkutluk Üniversitesi</p> <p>Prof. Dr. Hamza ÇAKIR ERÜ İletişim Fakültesi Dekanı</p> <p>Prof. Dr. E. Beyül DİKEÇLİGİL ERÜ Edebiyat Fakültesi</p> <p>Doç. Dr. Ali KUŞAT ERÜ İlahiyat Fakültesi</p>	<p>Doç. Dr. İsmail DURSUN Filo. F. Fakültesi</p> <p>Yrd. Doç. Dr. Yapar ZORLU ERÜ Edebiyat Fakültesi</p> <p>Dr. Mustafa MERTER Rektör Yardımcısı Kurumu</p> <p>Öğr. Gör. Mustafa ATAK ERÜ Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi Müdürü</p>
---	--	--

İletişim
ERREM / Erciyes Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama ve Araştırma Merkezi
Mahmut Has Öğrenci İşleri Merkezi Binası Giriş Kat. 38039 Melikgazi / KAYSERİ
Telefon : 0 352 437 93 41 (13175-13176) • Faks : 0 352 437 93 41
E-Posta : errem@erciyes.edu.tr

13 - 14 Mayıs 2015 • Saat: 09.30 - 15.00
Sabancı Kültür Sitesi Konferans Salonu

Görsel-3:
III. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu

 Erciyes Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama ve Araştırma Merkezi

SEMPOZYUM

III. Ulusal "Maneviyat Psikolojisi" Sempozyumu

AÇILIŞ
Düzenleme ve Bilim Kurulu Başkanı'nın Konuşması
Erciyes Üniversitesi Rektörü'nün Konuşması

SEMPOZYUM PROGRAMI

11 MAYIS 2016 ÇARŞAMBA
OTURUM BAŞKANI Dr. Alper UTKU Avrupa Liderlik Üniversitesi
I. OTURUM / 09.30 - 12.30
Psikiyatrist Dr. Mustafa MERTER - Esmâ'î Hüsna'da Celal-Cemal Dengesi
Öğr. Gör. Mustafa ATAK Erciyes Üniversitesi - Ticaret Anlayışında Yeni Bir Model Önerisi: "Ticaretin Ruhü Birlikleri"
Prof. Dr. Ali Murat DARYAL Emekli Öğretim Üyesi - Hz. Peygamberin Önderliği
Doç. Dr. Osman Nuri KÜÇÜK Üsküdar Üniversitesi - Nakşibendi Prensiplerini Pozitif Psikoloji Bağlamında Yeniden Okumak
Öğleden Sonra Oturumu 13:30-15:30
Prof. Dr. Erol GÖKA Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi - Manevi Topluluk ve Psikolojik Sağlık
Psikiyatrist Dr. Mustafa ULUSOY - Anksiyete ve Depresyonda Kurve-i Hayaliye

12 MAYIS 2016 PERŞEMBE
I. OTURUM / 09.30 - 12.30
OTURUM BAŞKANI Dr. Alper UTKU Avrupa Liderlik Üniversitesi
Psikiyatrist Dr. Hatice ALİBAŞOĞLU - Kaygı Çağı ve Tüketim Toplumuna Dönüşü Nefs Psikolojisi Açısından Bakış
Prof. Dr. Sefa SAYGILI Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi - Ruhun Gerekli Oluşu ve Beyin
Psikiyatrist Dr. Mustafa MERTER - Hal Psikolojisi
Prof. Dr. Beylül DİKEÇLİGİL Erciyes Üniversitesi - Sosyolojik Gerçeklik ve İnsan
Öğleden Sonra Oturumu 13:30-15:30
Prof. Dr. Celalettin ÇELİK Erciyes Üniversitesi - Yeni Maneviyat ve Ahlak Düzeni Arayışlarında Çağın Ruhunu Okumak
Gazeteci Yazar İbrahim BALCI Milat Gazetesi - Maneviyat Sempozyumlarının Medya Açısından Değerlendirilmesi

İletişim
ERREM / Erciyes Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama ve Araştırma Merkezi
Mahmut Has Öğrenci İşleri Merkezi Binası Giriş Kat. 38039 Melikgazi / KAYSERİ
Telefon : 0 352 437 93 41 (13175-13176) • Faks : 0 352 437 93 41
E-Posta : errem@erciyes.edu.tr

11-12 Mayıs 2016 • Saat: 09.30 - 15.30
Sabancı Kültür Sitesi Konferans Salonu

Görsel-4:
IV. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu

SEMPOZYUM

IV. Ulusal “Maneviyat Psikolojisi” Sempozyumu

I. OTURUM 14 EKİM CUMARTESİ
AÇILIŞ KONUŞMALARİ: 9:30-10:30
Sabah Oturumu 10:30

OTURUM BAŞKANI:
Prof Dr. F. Beylü DİKEÇLİĞİLİ
İstanbul Gelişim Üniversitesi

- Yrd. Doç. Dr. Zeynep K. ŞERİFOĞLU DANIŞ
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
“Tarihsel Bağlamda Aileye Bakış”
- Prof. Dr. Hatice BİRGÜL CUMURCU
İnönü Üniversitesi
“Bağımlılık ve Aile”
- Prof. Dr. Erol GÖKA
Sağlık Bilimleri Üniversitesi
“Minnet, Şükür”

Öğleden Sonra Oturumu Saat: 14:30

- Psikiyatrist Dr. Mustafa MERTER
“Evlilikte Celal- Cemal Dengesi”
- Prof. Dr. Asım YAPICI
Çukurova Üniversitesi
“Evlilikte Maneviyat Huzur mu Kusur mu?
Dindarlık ve Maneviyatın Aile Hayatına Etkisi”
- Halis KURALAY
İstanbul Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
“Evlilik ve Engellilik”
- Serpil Sarı EMEK
Çoğul Çocuklar Platformu Kurucu Müdürü
“Çoğul Çocuklar”

II. OTURUM 15 EKİM PAZAR
Sabah Oturumu 9:30

OTURUM BAŞKANI:
Prof. Dr. Sefa SAYGILI
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

- Psikiyatrist Dr. Mustafa ULUSOY
“Evlenden Önce: Evlenince Düzeltir Mi?
Ve Başka Sorular!”
- Prof. Dr. İbrahim BALCIOĞLU
İstanbul Üniversitesi
“Ailenin Kâbusu Boşanma”
- Öğr. Gör. Mustafa ATAK
Erciyes Üniversitesi
“Boşanmaların Engellenmesine Yönelik Proje Önerileri”
- Yrd. Doç. Dr. Ali AKBEN
Sıcak Yuva Vakfı Yönetim Kurulu Dyesi
“Sokak Çocukları ve Aile”

Öğleden Sonra Oturumu Saat: 14:30

OTURUM BAŞKANI:
Prof. Dr. Musa TOSUN
İstanbul Üniversitesi

- Prof. Dr. Osman Nuri KÜÇÜK
Uskûdar Üniversitesi
“Süfi İrfanı Gözüyle Kadın”
- Prof. Dr. Kemal SAYAR
Marmara Üniversitesi
“Son Sigmak: Aile”
- Prof. Dr. Burhanettin CAN
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
“Fıtrat Merkezli Olarak Ailenin Yeniden İnşası”

<https://maneviyatpsikolojisi.erciyes.edu.tr/>

14-15 Ekim 2017 • Saat: 09.30 - 15.30
İstanbul Birlik Vakfı MTTB Konferans Salonu

Görsel-5:
V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu

SEMPOZYUM

V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu

GENÇLİĞİN DURUMU VE GELECEK

AÇILIŞ KONUŞMALARİ 05 Ekim Cuma Saat 09.00 - 10.00 I. OTURUM 05 Ekim Cuma Saat 10.00 - 12.00 Oturum Başkanı Doç. Dr. Ali KUŞAT <i>Erciyes Üniversitesi</i> "Gençlerde Bağlımlılık" Prof. Dr. Musa TOSUN <i>İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa</i> Gençlik ve İletişim Dr. Öğr. Üyesi Ali AKBEN "Çocuk ve Genç Yetişkinlerde Manevi Bir Stres Alanı Olarak Kanser Olan Ebeveynle Yaşamak" Doç. Dr. İsmail OKAN <i>Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi</i> Teknomedyatik Dünyada Gençliğimiz ve Görevlerimiz Prof. Dr. Erol GÖKA <i>Sağlık Bilimleri Üniversitesi</i>	Modern Yaşamda Gençlerin Eğitimi Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ <i>Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı</i> Online Oyunların Dinamiği ve Gençliğin Dünyası Dr. Öğr. Üyesi Mücahit GÜLTEKİN <i>Afyon Kocatepe Üniversitesi</i> Gençlik ve Boşanma Prof. Dr. İbrahim BALCIOĞLU <i>İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa</i> Narsizm Kültüründe Umud Aşılayan Gençler Dr. Mustafa ULUSOY Gençlerde Beklenmedik Sosyopsikolojik Değişiklikler Dr. Mustafa MERTER	Gençlerde Düzenli Namaz Kılmanın Dikkat Eksikliğine Etkisi Öğr. Gör. Mustafa ATAK <i>Erciyes Üniversitesi</i> Sanat Eğitiminin Gençlerde Manevi Duyguların Oluşumuna Etkisi Prof. Dr. Hüseyin SUBAŞI <i>Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi</i> Maneviyat, Gençlerin Mutluluğunun Neresinde? Bir Model ve Tarama Testi Çalışması Prof. Dr. Uzeyir OK <i>İbn Haldun Üniversitesi</i>
II. OTURUM 05 Ekim Cuma Saat 14.00 - 17.30 Oturum Başkanı Prof. Dr. Sefa SAYGILI <i>Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi</i>	III. OTURUM 06 Ekim Cumartesi Saat 09.30 - 11.00 Oturum Başkanı Prof. Dr. Mahmut Kaya Gençlerde Cinsiyet Rollerini Değişimi Yazar Sema MARAŞLI	IV. OTURUM 06 Ekim Cumartesi Saat 11.00 - 12.30 Oturum Başkanı Doç. Dr. Tahsin İLHAN <i>Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi</i> Teknoloji Bağlımlılığı Prof. Dr. Mücahit ÖZTÜRK <i>Yıldız Genel Başkanı</i> Prof. Dr. Kemal SAYAR <i>Marmara Üniversitesi</i>

 <https://maneviyatpsikolojisi.erciyes.edu.tr/>

05 - 06 Ekim 2018 • Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Taşlıçiftlik Yerleşkesi, 15 Temmuz Kongre ve Kültür Merkezi

İletişim: Dr. Öğr. Üyesi Süleyman PAK • GSM: 0 505 857 09 60
Fakülte Tel: 0 356 252 15 15 Dahilli: 3804 • e-posta: suleyman.pak@gop.edu.tr

Ek-2:

Sempozyumlarda sunulan bildirilerin bibliyografik kimlik bilgileri
(n=60)

Araştırmanın bu ekinde ise ‘I.-V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumlarına kabul edilip sunulan bildirilerin tümünün bibliyografik künyesi yer almaktadır. Söz konusu liste oluşturulurken kullanılan bibliyografik niteleme formatı ise ‘Yazar adı soyadı + bildiri başlığı’ biçiminde düzenlenmiştir. Listede de görüldüğü üzere adı geçen seri sempozyum sayılarına (n=5) göre sunulan bildiri sayısının (n=60) yüksek olmadığı dikkati çekmektedir.

-Bildiri İsim Listesi-

*I. *Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu*—[n=8]

(13 Mayıs 2014, Kayseri)

[Genel]-

1. Erol Göka, İbadetlerin insan psikolojisine etkisi
2. Hatice Alibaşoğlu, Jung’un maneviyata bakışı ve kırmızı kitap
3. Kemal Sayar, Psikiyatri ve kutsal
4. Mustafa Atak, Maneviyat eğitiminin gençlerin kaygı düzeyine etkisi
5. Mustafa Merter, Psikolojinin üçüncü boyutu nefis psikolojisi
6. Mustafa Ulusoy, Said Nursi’nin benlik teorisinin psikolojideki benlik teorileriyle ayrışan ve örtüşen yönleri
7. Osman Nuri Küçük, Mevlana’ya göre manevi gelişim
8. Şenay Çetin, Maneviyat psikolojisinde rüyaların analizi

*II. *Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu*—[n=12]

(13-14 Mayıs 2015, Kayseri)

[Genel]-

1. Ali Kuşat, Selamın psikolojik etkileri
2. Alper Utku, Liderlik ve maneviyat psikolojisi
3. Erol Göka, Mehdilik iddiası ve psikopatoloji
4. Gülüşan Göcen, Şükür maneviyatın neresinde? Şükür-maneviyat ilişkisi
5. Halis Kuralay, Engelliler ve maneviyat
6. Hatice Alibaşoğlu, Maneviyat psikolojisinde rüyalar ve analizi
7. Mustafa Atak, Hac psikolojisi ve haccın öfke üzerindeki etkisi
8. Mustafa Merter, Maneviyat psikolojisinin temel dinamikleri
9. Mustafa Ulusoy, Anların ölümü: Geçmişim nerede?

10. Osman Nuri Küçük, Muhyiddin İbn-i Arabî'ye göre rüya analizi

11. Sefa Saygılı, Hadislerde koruyucu ruh sağlığı prensipleri

12. Sevede Düzgüner, Psikoloji literatüründe maneviyat kavramı

**III. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu*—[n=12]

(11-12 Mayıs 2016, Kayseri)

[Genel]-

1. Ali Murat Daryal, Hz. Peygamberin önderliği

2. Beylü Dikeçligil, Sosyolojik gerçeklik ve insan

3. Celalettin Çelik, Yeni maneviyat ve ahlak düzeni arayışlarında çağın ruhunu okumak

4. Erol Göka, Manevi topluluk ve psikolojik sağlık

5. Hatice Alibaşoğlu, Kaygı çağı ve tüketim toplumuna dönüşe nefis psikolojisi açısından bakış

6. İbrahim Balcı, Maneviyat sempozyumlarının medya açısından değerlendirilmesi

7. Mustafa Atak, Ticaret anlayışında yeni bir model önerisi: “Ticaretin Ruhu Birlikleri”

8. Mustafa Merter, Esmâ'ül hüsnâ'da celal-cemal dengesi

9. Mustafa Merter, Hal psikolojisi

10. Mustafa Ulusoy, Anksiyete ve depresyonda kuvve-i hayaliye

11. Osman Nuri Küçük, Nakşibendi prensiplerini pozitif bağlamda yeniden okumak

12. Sefa Saygılı, Ruhun gerekli oluşu ve beyin

**IV. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu*—[n=14]

(14-15 Ekim 2017, Kayseri)

[Aile]-

1. Ali Akben, Sokak çocukları ve aile

2. Asım Yapıcı, Evlilikte maneviyat huzur mu kusur mu? Dindarlık ve maneviyatın aile hayatına etkisi

3. Burhanettin Can, Fıtrat merkezli olarak ailenin yeniden inşası

4. Erol Göka, Minnet ve şükür

5. Halis Kuralay, Evlilik ve engellilik

6. Hatice Birgül Cumurcu, Bağımlılık ve aile

7. İbrahim Balcıoğlu, Ailenin kâbusu boşanma

8. Kemal Sayar, Son sığınak: Aile

9. Mustafa Atak, Boşanmaların önlenmesine yönelik proje önerileri

10. Mustafa Merter, Evlilikte celal-cemal dengesi

11. Mustafa Ulusoy, Evlenmeden önce: Evlenince düzelir mi? ve Başka sorular!

12. Osman Nuri Küçük, Sufi irfanı gözüyle kadın

13. Serpil Sare Emek, Çoğul çocuklar

14. Zeynep K. Şerefoğlu Danış, Tarihsel bağlamda aileye bakış

*V. Ulusal Maneviyat Psikolojisi Sempozyumu-[n=14]

(05-06 Ekim 2018, Tokat)

[Gençliğin Durumu ve Gelecek]-

1. Ali Akben, Gençlik ve iletişim

2. Erol Göka, Tekno-medyatik dünyada gençlerimiz ve görevlerimiz

3. Hüsrev Subaşı, Sanat eğitimlerinin gençlerde manevi duyguların oluşumuna etkisi

4. İbrahim Balcıoğlu, Gençlik ve boşanma

5. İsmail Okan, Çocuk ve genç yetişkinlerde manevi bir stres alanı olarak kanser olan ebeveynlerle yaşamak

6. Mustafa Atak, Gençlerde düzenli namaz kılmanın dikkat eksikliğine etkisi

7. Mustafa Merter, Gençlerde beklenmedik sosyo-psikolojik değişiklikler

8. Musa Tosun, Gençlerde bağımlılık

9. Mustafa Ulusoy, Narsizm kültüründe umut aşıl原因an gençler

10. Mücahit Gültekin, Online oyunların dinamiği ve gençlerin dünyası

11. Osman Tolga Arıcak, Gençlerde oyun bağımlılığı

12. Sema Maraşlı, Gençlerde cinsiyet rolleri değişimi

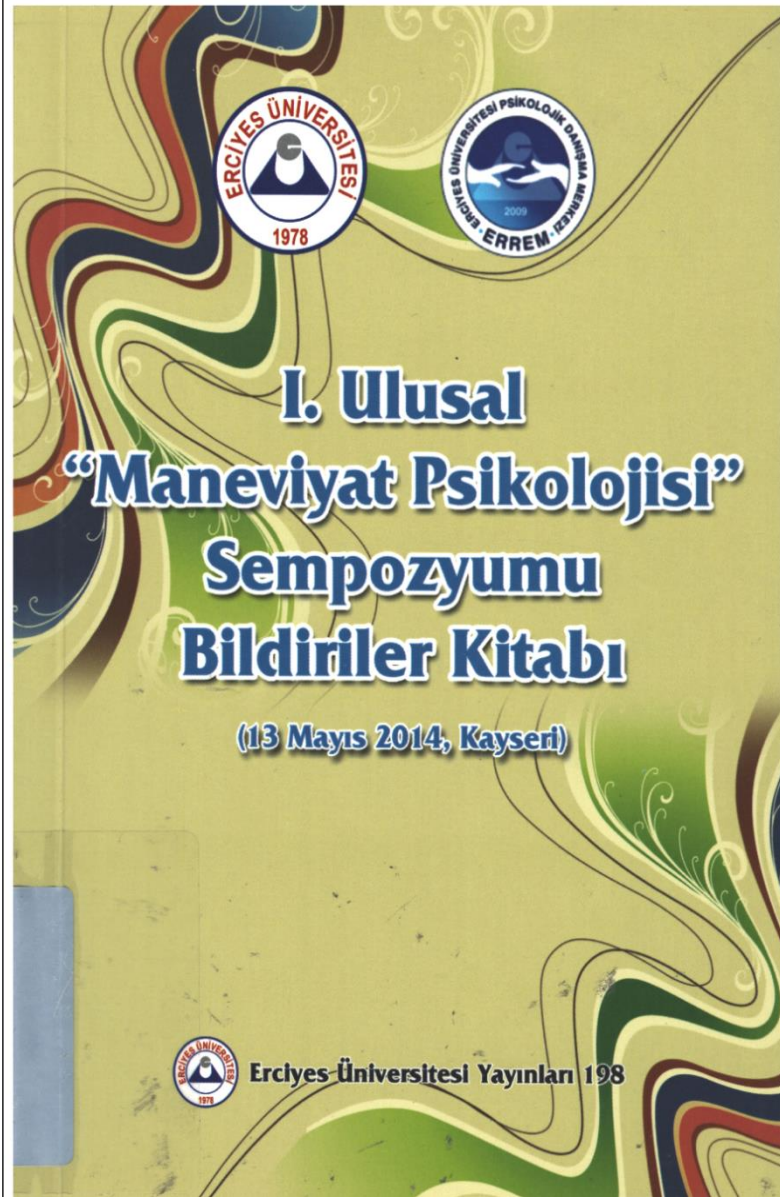
13. Üzeyr Ok, Maneviyat gençlerin mutluluğunun neresinde? Bir model ve tarama testi çalışması

Ek-3:

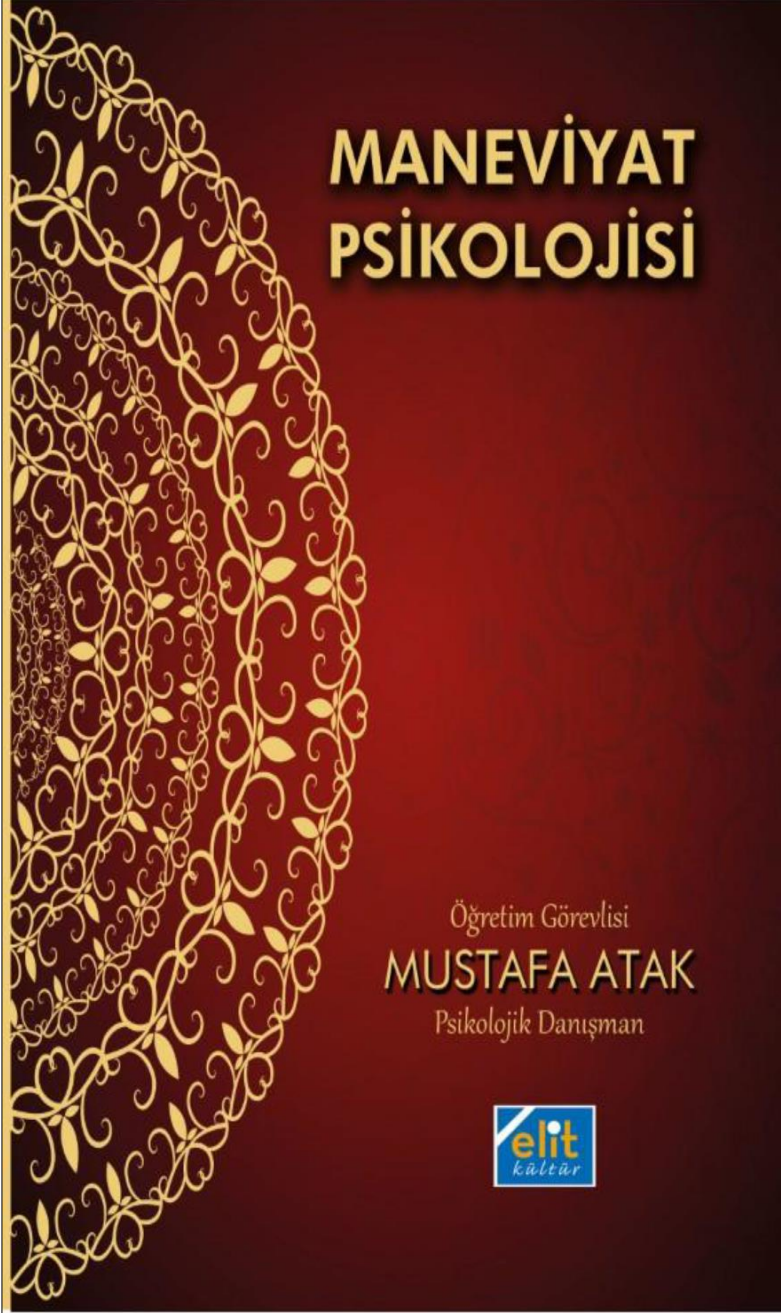
Sempozyum bildirilerinin kitap kapakları

Görsel-1:

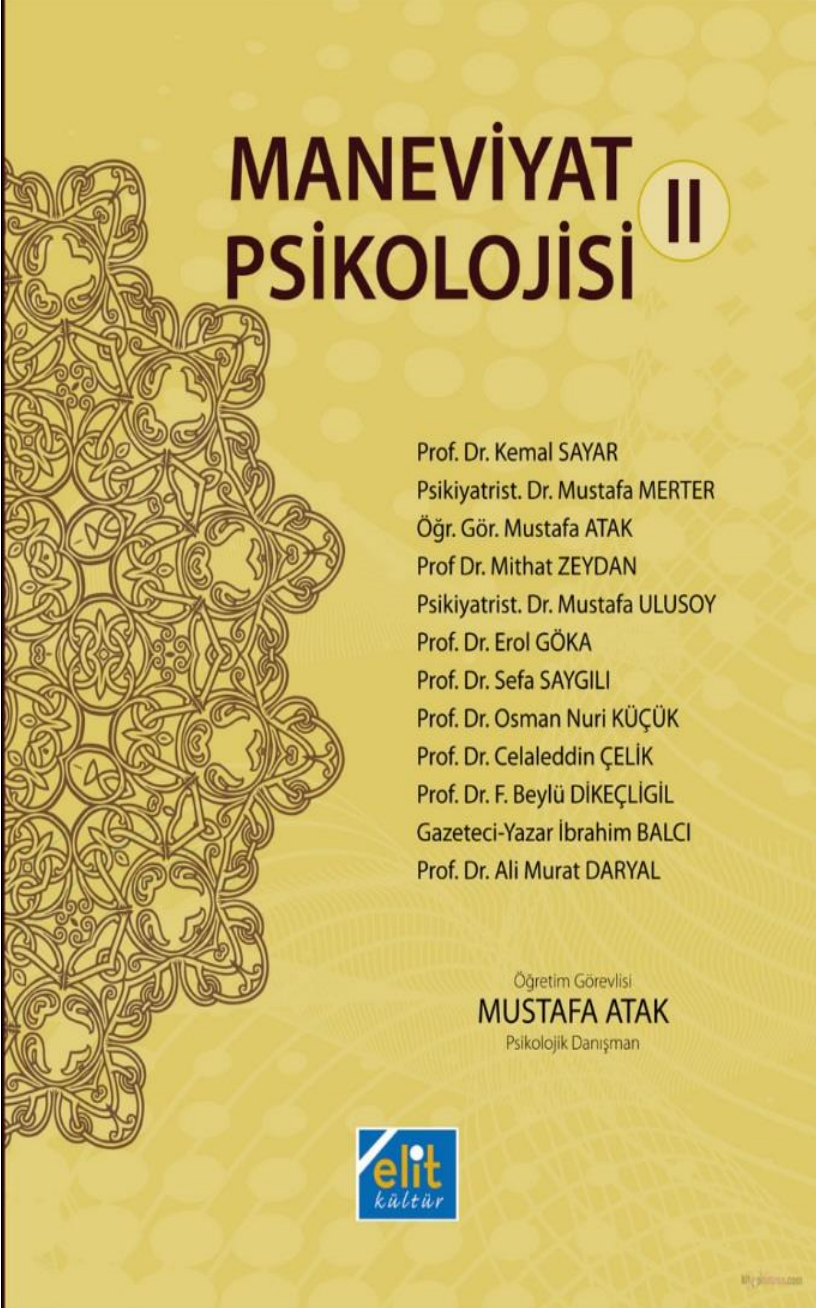
I. MPS bildiri kitap kapağı

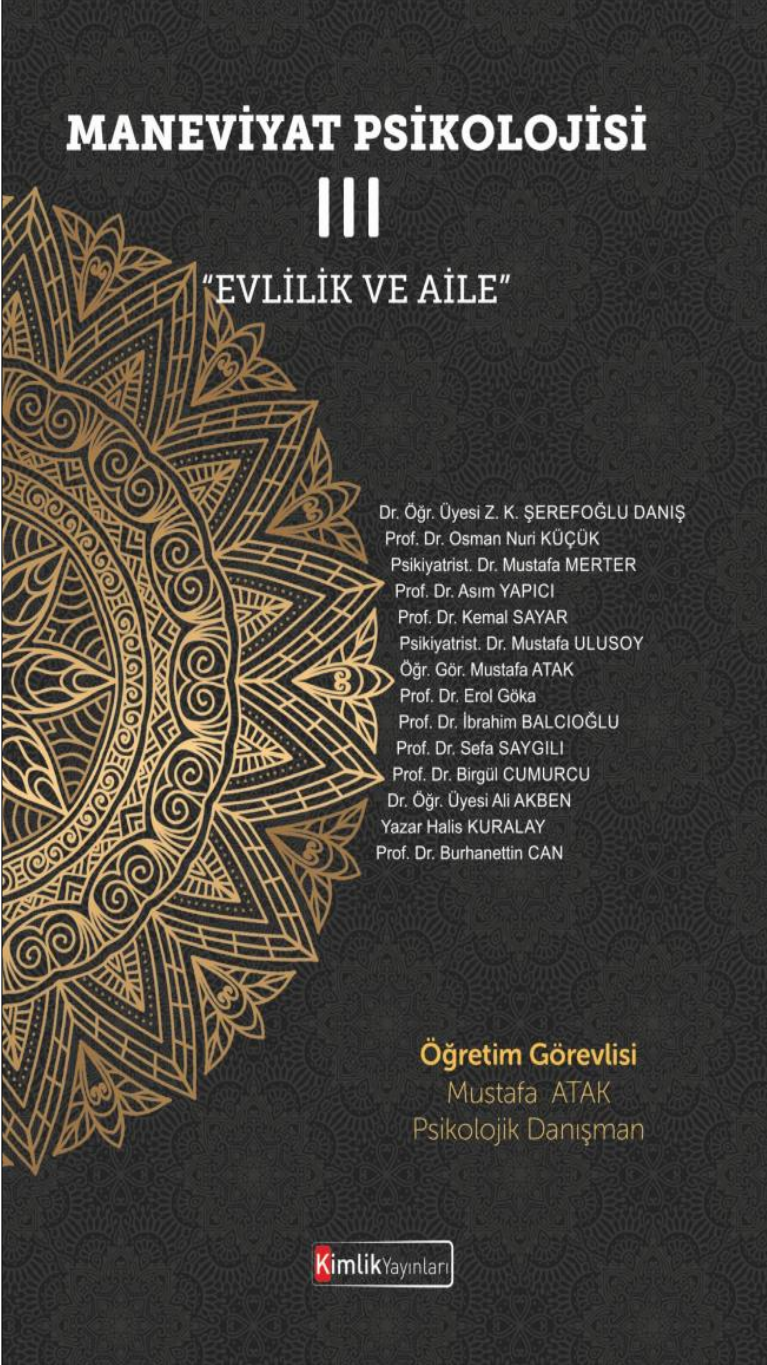
Görsel-2:
II. MPS bildiri kitap kapağı

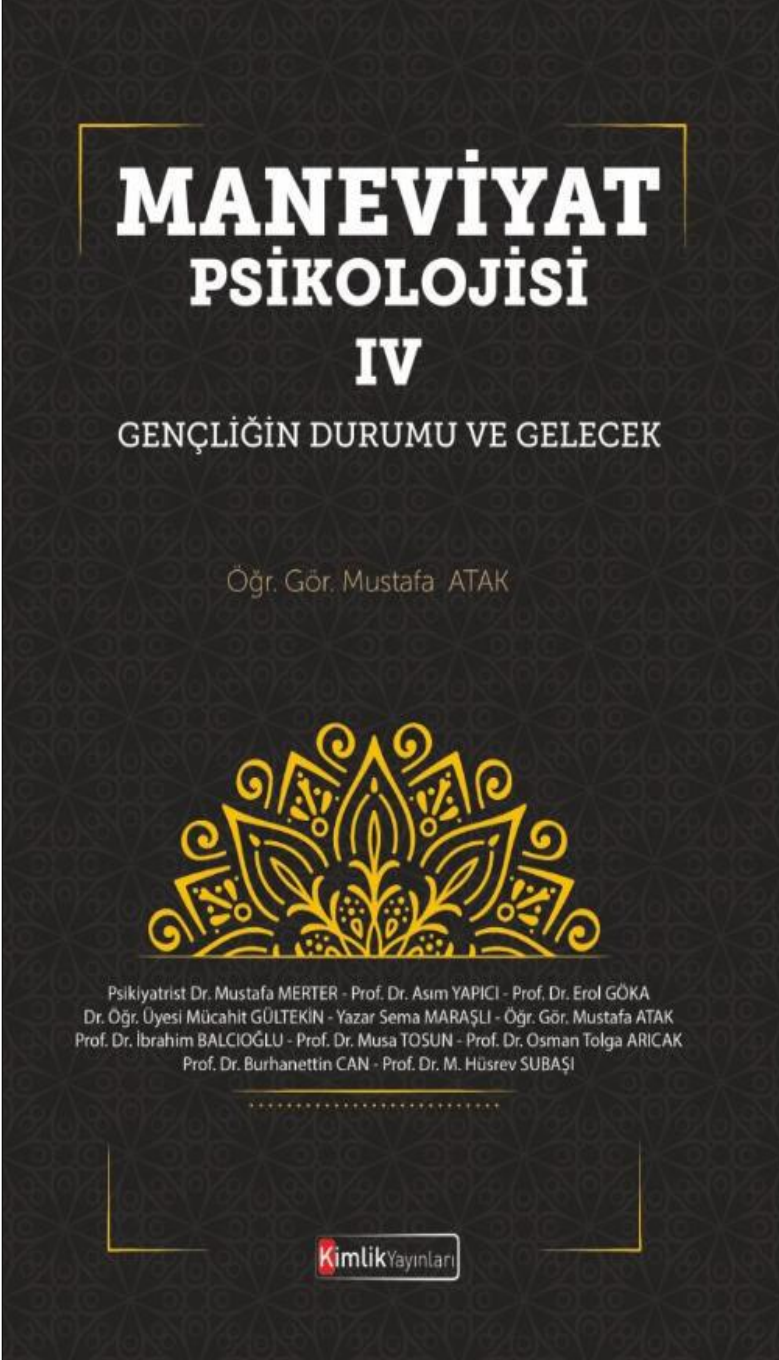
Görsel-3:
III. MPS bildiri kitap kapağı

Görsel-4:
IV. MPS bildiri kitap kapağı

Görsel-5:
V. MPS bildiri kitap kapağı

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 173-181

Issue: 5 • June 2022 • 173-181

Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli

- Şirin, T. (2018). *Manevi danışmanlıkta İhsan modeli*.
İstanbul: Kaknüs Yayınları. (288 s.)
- Şirin, T. (2018). *The İhsan model in spiritual counseling*.
İstanbul: Kaknüs Publishing. (288 p.)
ISBN: 978-975-2566-29-3

Halime Hilal Taşkın

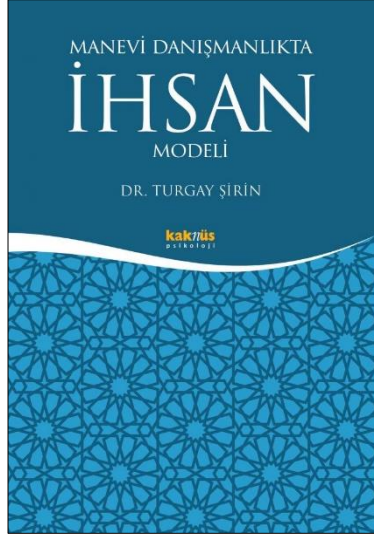
Doktora Öğrencisi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: hilalalagoz@hotmail.com
Orcid: 0000-0003-0186-3492
Eskişehir / Türkiye

PhD Student
Eskişehir Osmangazi University
Institute of Social Sciences
E-mail: hilalalagoz@hotmail.com
Orcid: 0000-0003-0186-3492
Eskişehir / Turkey

doi: 10.56432/tmdrd.961906

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received 03 Temmuz 2021 • 03 July 2021
Kabul Tarihi • Accepted 03 Kasım 2021 • 03 November 2021

Ö z e t

Manevi danışmanlık, Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde sık kullanılan ve üzerinde birçok araştırmalar yapılan bir disiplindir. Ülkemizde de bu alanda uygulamaya yönelik çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Günümüz danışmanlık modellerinde, bütüncül yaklaşımlara doğru bir yönelme vardır. İhsan Modeli, bilişsel davranışçı psikoterapi yaklaşımı ile bütünleştirilmiş özgün bir dini danışma modelidir. Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli isimli eser, manevi danışmanlara uygulamaya yönelik bir model önerisi sunmaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Bilişsel davranışçı terapi
İhsan modeli • Psikoterapi • Manevi psikoterapi

A b s t r a c t

Spiritual Counseling is a discipline that is frequently used in countries such as Europe and America and on which a great number of research has been done. In our country, studies have started to be carried out in this field. In today's consulting models, there is a tendency towards holistic approaches. The İhsân Model is a unique religious counseling model integrated with the cognitive behavioral psychotherapy approach. The work named İhsân Model in Spiritual Counseling, offers a model proposal for spiritual counselors.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Cognitive behavioral therapy
İhsan model • Psychotherapy • Spiritual psychotherapy

Yükseköğrenimini 2003 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamlayan Turgay Şirin, mezun olduktan sonra Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Felsefe ve Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Yüksek Lisansını tamamlamıştır. Aynı zamanda İstanbul Ticaret Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Psikoloji Bilim Dalında ikinci yüksek lisansını tamamlamıştır. Turgay Şirin doktorasını, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalında “Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli” isimli çalışmasıyla tamamlamıştır. Bununla birlikte Şirin, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme lisans eğitimini de 2013 yılında tamamlayarak lisans eğitimini ikiye çıkartmıştır. 2019 yılında felsefe ve din bilimleri din psikolojisi alanında doçent unvanı almış olan Şirin, halen İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesinde Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı Başkanlığını yürütmektedir. Turgay Şirin’in, çeşitli dergilerde çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Ayrıca 2005 yılında “Kişisel Gelişim Medeniyeti, İslam Medeniyetinin Kişisel Gelişim Dinamikleri” ve 2018 yıllarında “Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli” isimle yayınlanmış ve alanında ilk olma özelliğine sahip iki kitabı da bulunmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Şirin’in “Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli” isimli eseri, dini danışmanlığın teorik temellerini anlatmaktadır. Eser, batılı ülkelerde kullanılan dini danışmanlık yönteminin İslam toplumlarında uygulanıp uygulanamayacağını ve özellikle Türkiye’de uygulanabilirliği hususundaki değerlendirmeleri içermektedir. Ayrıca eserin, bilişsel davranışçı psikoterapi yaklaşımı ile bütünleştirilmiş özgün bir dini danışma modeli sunduğu görülmektedir. Bununla birlikte eserde, dini danışmanlığın Türkiye’de kendisine bir yer edinmesine katkıda bulunmaya çalışılmış; bu sahada çalışacak kişilere teknikler, yaklaşımlar ve uygulamalar konusunda yön göstermeye gayret edilmiştir.

“Manevi Danışmanlıkta İhsan Modeli” isimli eser, önsöz ve giriş kısımları haricinde dört bölümden oluşmaktadır: (I) Dini Danışma ve Rehberlik Nedir; (II) Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımı İle Bütünleştirilerek Geliştirilen Dini Danışmanlık Modeli: İhsan Modeli; (III) İhsan Modeli’nin İşleyişi ve Uygulanışı; (IV) Sonuç ve Öneriler. Eserin “Giriş” kısmında, kitabın genel çerçevesi hakkında bilgi verilmiş ve geliştirilen dini danışmanlık modeline dair kısa bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca kitabın yazılma gerekçesi, konusu ve önemine değinilmiştir. Eserin yazılma gerekçesi, günümüzde Müslümanlar için kullanılmak üzere psikoterapötik bir dini danışma ve rehberlik modeli üretilmesinin zo-

runlu hale gelmesidir. Çünkü dinin insan üzerindeki olumlu etkileri yadsınamaz bir gerçektir ve İslam kültüründe çeşitli dini danışmanlık uygulamaları bulunmaktadır. Şirin’in kitapta da belirttiği üzere araştırmanın temel konusunu; yurt dışında belirli bir literatüre sahip olan fakat ülkemizde yeterli bir seviyeye ulaşmamış olan “dini danışmanlık” alanı, bilişsel davranışçı psikoterapi yöntemiyle bütünleştirilerek geliştirilen dini danışmanlık modeli ve bu model ile ilgili yapılan çalışmalar oluşturmaktadır.

Eserin, “Dini Danışma ve Rehberlik Nedir?” başlıklı birinci bölümü; “Dini Danışmanlık”, “Rehberlik, Psikolojik Danışmanlık ve Psikoterapi Kavramları” ve “Dini Danışma ve Rehberlikle İlgili Yapılmış Araştırmalar” isimli alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu bölümde, ilgili literatüre dair teorik çerçeve çizilmeye çalışılmış ve dini danışmanlık uygulamaları ve model tartışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölüme dini danışmanlık alanının diğer danışmanlık alanlarından farkını ortaya koymak amacıyla; psikolojik danışmanlık, rehberlik, psikoterapi ve danışmanlık gibi alanların tanımları ile başlanmıştır. Bu alanların ilgi alanları, sınırları, kendilerine başvuran kişilere verdikleri isimler, uzmanlarının aldıkları eğitimler gibi birçok yönüyle birbirinden ayrıldığı sonucunda ulaşılmıştır. Ardından çalışmanın temel noktasını oluşturan ve batıda “pastoral counseling” veya “pastoral care” gibi isimlerle ele alınan “dini danışmanlık” kavramının tanımı, konusu, sınırları, önemi ve günümüzdeki durumu gibi konulara değinilmiştir. Son olarak araştırma konusu ile ilgili literatürde yapılmış araştırmalara yer verilerek birinci bölüm sonlandırılmıştır.

Kitabın ikinci bölümü olan “Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımı ile Bütünleştirilerek Geliştirilen Dini Danışmanlık Modeli: İhsan Modeli” başlığında ise “İhsan Modeli’ne” yer verilmiştir. İhsan Modeli, çalışmanın temel hedefi olarak planlanmış olan; bilişsel davranışçı psikoterapi yaklaşımı ile bütünleştirilerek geliştirilen dini danışmanlık modelidir. Modele isim verilirken İslam tasavvuf geleneğinde önemli yeri olan İslam-İman-İhsan basamaklarının en üst basamağı olan ihsan kelimesinden esinlenilmiştir. Böylelikle insanın kâmil anlamda varabileceği en üst gelişimsel hedefe işaret edilmek istenilmiştir (Şirin, 2016: 191-193).

Kitapta, her aşamanın baş harflerinden oluşan akrostiş bir isim olarak “İ-H-S-A-N” isminin açılımı beş aşamalı psikoterapötik danışmanlık aşamalarını da ifade edecek şekilde: (İ) İlk iletişim ve ihtiyaçların tespiti aşaması, (H) Hedef belirleme aşaması, (S) Stratejik eylem planı

yapma aşaması, (A) Adım atarak sürecin yürütülmesi aşaması ve (N) Neticelendirme aşamasından oluştuğu ifade edilmiştir (s. 76-77). Ardından, dini danışmanlık açısından Kur'an-ı Kerim ve dini danışma örneği olarak Hz. Muhammed (sav) konuları işlenerek dini danışmanlık modelinin dini ve kültürel zeminine ver verilmiştir. Ayrıca, İhsan Modeli'nin psikoterapötik zemini olan Bilişsel Davranışçı Terapi Yaklaşımının temel kavramları, A.T. Beck'in Bilişsel Davranışçı Terapi yaklaşımı, bu yaklaşımdaki terapötik süreç ve son olarak kullanılan teknikler kaleme alınmıştır.

Yazar, "İhsan Modeli'nin İşleyişi ve Uygulanışı" başlıklı üçüncü bölümü, modelin içerisinde yer alan manevi danışmanlığa ait özel teknik ve yöntemler ile bilişsel davranışçı terapiye ait yöntem ve teknikleri dik-kate olarak beş alt başlıkta ele almıştır: 1) Modelin Uygulama Aşamaları, 2) İhsan Modeli'nde Kullanılan Dini Teknik ve Uygulamalar, 3) İhsan Modeli'nde Kullanılan Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Becerileri, 4) İhsan Modeli'nde Kullanılan Bazı Ölçekler, 5) İhsan Modeli'nde Kullanılan Formlar. Kitabın en temel bölümü olan bu kısımda, geliştirilen modelin işleyişine ve uygulanışına dair bilgiler aktarılmıştır.

Üçüncü bölümün ilk alt başlığı olan "Modelin Uygulama Aşamaları" başlığında beş aşama ayrıntılı olarak incelenmiştir. 1. aşama olan "yapılandırma aşamasında" danışanın öyküsü, danışmanlık sürecinden beklentileri ve danışanın problem çözme kapasitesi anlaşılmaya çalışılır. Eserde bu aşamanın, İHSAN Modelinin en önemli basamağı olduğuna değinilmiştir. 2. aşama olan "hedef belirleme" aşamasında, danışman danışanın ne istediğini anlamak, hedefi netleştirmek, danışana bu hedefe yürüme motivasyonu sağlamak ve sorumluluğu almasını temin etmekle yükümlüdür. 3. aşama olan "izlenecek yolun belirlenmesi" aşamasında danışmanlık sürecinde belirlenen hedeflere ulaşma noktasında atılacak adımların planlandığı, stratejik eylem planlanmasının yapıldığı ve sürecin yürütüldüğü aşamadır. Şirin tarafından "olmazsa olmaz" şeklinde ifade edilen "belirlenen süresin yönetilmesi ve değişim" isimli dördüncü aşamada, artık psikoterapötik danışmanlık becerilerinin tamamı etkin bir şekilde devreye sokulur. Ardından, başta belirlenen hedeflerin gerçekleştirildiğinin anlaşıldığı ve sürecin sonlandırıldığı aşama olan "sürecin sonlandırılması" aşamasında, ilk oturumdan itibaren yapılanlar ve kaydedilen ilerlemeler özetlenerek, genel bir değerlendirme yapılır. Son olarak İhsan Modeli'ndeki aşamaların öğeleri listelenmiştir (s. 160-168).

"İhsan Modeli'nde Kullanılan Dini Teknik ve Uygulamalar" isimli üçüncü bölümün ikinci alt başlığında danışmada kullanılmak üzere tasarlanan dini teknik ve uygulamalar tablo haline getirilerek ele alınmıştır.

Bu bölümde İhsan Modeli'nde kullanılması öngörülen dini teknik ve uygulamaların, Batı'da kullanılan dini danışmanlık teknikleriyle benzerlik gösterdiği gibi, İslam inancının ana unsurlarına ve İslami kültür ve geleneklere de uyumlu olacak şekilde dizayn edildiği ifade edilmiştir. Tövbe, zikir, tefekkür, nefis, imanın bütünleştirilmesi, Kur'an okumaları, dini tebliğ ve telkinler, olumsuz inanç ve tutumların tartışılması ve dini bilgi verilmesi, dini hikâye anlatma, dua, ibadet ve cemaat-grup çalışmaları, İhsan Modeli'nin dini teknik ve uygulamaları arasında sayılmıştır.

Bu bölümde, İhsan Modeli'nde aktif bir teknik ve müdahale yöntemi olarak sürece dahil edilen "tövbe", işlevsel olmayan düşüncelerle nasıl mücadele edilebileceğini öğreten bir bilişsel metodoloji olarak kullanılmıştır. Ayrıca psikoterapinin temel hedeflerinden biri olan psikolojik sağaltım konusunda tövbenin etkili olduğuna değinilmiştir. İhsan Modeli'nin dini teknik ve uygulamaları arasında sayılan "zikir", danışmanın, sürecin başlangıcında oluşturmuş olduğu danışmanlık stratejisi kapsamında ihtiyaç duyulduğunda kullanılan güçlü bir yöntem olarak yerini almıştır.

Eserde, sistematik düşünce olarak nitelendirilebilecek "tefekkür" uygulamasını alışkanlık edinen bir danışanın, danışma sürecinden sonraki hayatında da bunu uygulamaya devam edeceği ve kazanımlarının devamlılığını sağlayabileceği düşüncesi ortaya konmuştur. Eserde geçen, dini danışma uygulamalarında kullanılacak tekniklerden biri de "Nefis muhasebesi (Kendini denetleme)" dir. Bilişsel davranışçı psikoterapinin de ulaşmak istediği amaçlardan biri insanın kendini denetlemesidir. Dini danışmada kullanılan başka bir yöntem olan "imanın bütünleştirilmesi" uygulamasında, genel olarak imanın iyileştirici gücünden bahsedilmiş ve Hristiyanlık'ta var olan uygulamalara yer verilmiştir. Eserde, dini danışmaya başvuran danışanın en temel konularından birinin inanç konusu olduğu vurgulanmış ve problemini dini konuya dayandıran danışan profilinin en çok karşılaşılan danışan tipi olduğu belirtilmiştir.

Batı'da "bible reading" olarak belirtilen "kutsal metin okumaları" tekniği, İhsan Modeli söz konusu olduğundan Kur'an-Kerim'den bölümler okuma olarak uygulanmıştır. Bu yöntem İhsan Modeli'ne göre, yapılandırılmış bir süreç içerisinde ve belli hedeflere göre yapılmalıdır. Batı'daki dini danışmanlık ifadelerinde "pastoral counseling" ve "pastoral care" olarak geçen "pastor" kelimesinin vaaz anlamına geldiğini kalem alan yazar, "Dini tebliğ ve telkinler" yönteminde, bu müdahalelerin yanlış ve hatalı bir dini duygu, düşünce ve davranış içinde bulunan bir kimseye, olumlu ve şefkatli dini tavsiye, nasihat gibi anlamlar içerdiğine

yer vermiştir. Dini danışmada bir başka yöntem olan “dua” ile ilgili, bilişsel terapide danışmanın danışana gerçeğe dayalı bir düşünce örüntüsü geliştirmesini ve kendi kendini tahrip edici iç konuşmalarla nasıl mücadele edebileceğini öğreten bir metodoloji kullanıldığını ifade eden Şirin, bu uygulamaya ayetlerden ve hadislerden örnekler vererek zenginleştirmiştir. Son olarak, bir olay üzerinde tefekkür ve sessizlik içerisinde tam bir odaklanma ile yapılan duada danışanın, kendi sorunları ile ilgili iç görüşü kazanarak zihni yeniden yapılandırma sürecine girdiğine yer verilmiştir.

İnsana; sabır, zorluklara katlanma, nefisle mücadele ederek heves ve aşırı arzularını kontrol altına alma, itaat, disiplin, insanları sevip onlara iyilik ve muhtaçlara yardım etme, sosyal yardımlaşma ve dayanışma gibi ruh sağlığının önemli göstergeleri olarak sayılan birçok yeteneği öğreten “ibadet (ritual)” yöntemi, dini danışmada bilişsel davranışçı psikoterapi ile entegre edilmiş ve İslami zemin üzerine inşa edilmiş müdahalelerdir. İhsan Modeli’nde kullanılan dini teknik ve uygulamalardan son olan ele alınan “cemaat-grup çalışmaları” yöntemi ile ilgili, kişinin yalnız olmadığını hissettirdiğine ve olumlu bir iyileşmeye yönlendirdiğine değinilmiştir. Yazar bu durumun, davranışçı terapide kullanılan modelleme tekniği ile uyumlu olduğunun altını çizerek bu başlığı sonlandırmıştır.

“İhsan Modeli’nde Kullanılan Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Becerileri” isimli üçüncü bölümün üçüncü alt başlığında, danışma becerilerinden olan; yönlendirilmiş keşif, otomatik düşünceleri ortaya çıkarma ve değiştirme, yeniden tanımlama (reframing) tekniği, ödüllendirme, taşıma (karşı karşıya getirme, karşılaştırma, maruz bırakma), sesli ve görsel malzemeleri kullanma, yapılandırma, saygınlık, güven, eş duyum (empati), saydamlık, ilgilenme, dinleme, sözlü iletişim, yansıtma ve açıklığa kavuşturma, yöneltme, soru sorma, paylaşırma, bağlama, somutluk, şimdi ve burada ilkesi, kendini açma, yüzleştirme (ayna tutma), özetleme ve son olarak çalışmayı sunma konuları örneklerle açıklanmıştır.

Üçüncü bölümün dördüncü alt başlığı olan “İhsan Modeli’nde Kullanılan Bazı Ölçekler” başlığında; Kısa Semptomlar Envanteri (KSE), Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, Otomatik Düşünceler Ölçeği (ODÖ), Fonksiyonel Olmayan Tutumla Ölçeği (FOTÖ), Dini Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (DBTÖ) gibi ölçekler, danışanın başta ve sondaki durumlarını ölçmek için danışan tarafından kullanılacak ölçekler olarak değerlendirilmiştir. “İhsan Modeli’nde Kullanılan Formlar” isimli bölümün son alt başlığında ise, dini danışmanlık uygulamasında bazı

formlara dair bilgi verilmiş ve bu formlar matbu şekilde kitapta yerini almıştır.

Eserin dördüncü ve son başlığı olan “sonuç ve öneriler” bölümünde, elde edilen bulgulara yönelik tartışma ve yorumlara yer verilmiş, ayrıca ileride yapılacak uygulama ve araştırmalara yönelik önerilerin altı çizilerek bu son bölümle birlikte esere son verilmiştir.

Eserde yer alan deneysel araştırmada özellikle kaygı veren durumlarla ilgili bilişsel yeniden yapılandırma, farkındalık oluşturma ve işlevsel olmayan düşüncelerin yerine işlevsel düşüncelerin konulmasını sağlamak için “tövbe, tefekkür, nefis muhasebesi, dua, Kur’an’dan ilgili ayetlerin okuma ve ilgili dini hikâyeler” kullanılmıştır. Kullanılan bu yöntemlerin, deney grubundaki öğrencilerin kaygı düzeylerinin azalmasında önemli etkisinin olduğu, işlevsel olmayan düşünceler üzerinde de olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak, bilişsel davranışçı terapi yaklaşımı ile bütünleştirilmiş dini danışma modeli geliştirerek Türk din psikolojisi literatürüne kazandırılan bu eser hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında;

(a) *Güçlü yönleri:* (i) Eserin akıcı bir üsluba ve duru bir anlatıma sahip olması sebebiyle literatür kısımları her ne kadar yoğun olursa olsun okuyucuyu sıkmamaktadır. (ii) Konuların tablo ve şekillerden yararlanılarak sunulması görsel olarak öğrenmeye olanak sağlayabilir. (iii) Manevi danışma ve rehberlik literatüründe uygulamalı bir model olma niteliği taşıyan eserlerin yeterli olmaması sebebiyle, alan literatürüne çeşitlilik ve zenginlik kazandırması bakımından önemli bir çalışma olarak değerlendirilebilir. (iv) Alana ilişkin diğer Türkçe eserler incelendiğinde, bu eserin özgün olduğu söylenebilir. Örneğin; bilişsel davranışçı terapiye entegre edilmiş dini danışma modeline ait uygulamaları içermesi bakımından diğer eserlerden farklılık arz etmektedir. (v) Dini danışmada kullanılacak formların açıklanarak matbu olarak kitapta yer alması uygulayıcıların işini kolaylaştırabilir. (vi) Ekler bölümünde verilen İhsan Modeli grup danışmanlığı örnek oturum planlarının ayrıntılı olarak sunulması eserin güçlü yönlerinden biridir.

(b) *Zayıf yönleri:* (i) Eserde bazı yerlerde yazım hataları bulunmaktadır. Bu dikkat dağıtıcı bir özellik olabilir. (ii) İhsan Modeli’nde kullanılan dini teknik ve uygulamalar betimlenirken bazı kelimelerin sıkça kullanılması dışında zayıf bir yön göze çarpmamaktadır.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* (i) Her ne kadar eserin literatür kısımları akıcı bir üsluba sahip olsa da yeni baskılarda literatür kısmı azaltılarak

örnek danışma oturumlarının çoğaltılması uygulayıcılar açısından kolaylık sağlayabilir. Böylece kitap daha çok bir uygulayıcı kitabı olacaktır. (ii) Son olarak, kitap kapağının arkasında bulunan özet şekil olarak iki yana yaslanırsa görsel açıdan daha iyi olacaktır.

Kaynaklar

Şirin, T. (2016). Manevi danışma ve rehberlikte yeni bir model önerisi İhsan Modeli ve vaka sunumu [içinde] *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I.* (ss. 187-211). ed. A. Ayten, M. Koç & N. Tınaz. İstanbul: Dem Yayınları.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 183-192
Issue: 5 • June 2022 • 183-192

Dokuz Yüz Katlı İnsan: Tasavvuf ve Ben Ötesi Psikolojisi

- Merter, M. (2017). *Dokuz Yüz Katlı İnsan: Tasavvuf ve Ben Ötesi Psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları. (452 s.)
Merter, M. (2017). *Nine Hundredfold Human: Sufism and Transpersonal Psychology*. İstanbul: Kaknüs Publishing. (452 p.)
ISBN: 978 -975-256-096-3

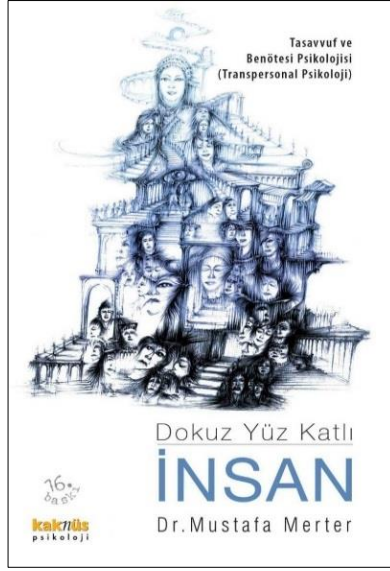
Gülçin Öntan

Yüksek Lisans Öğrencisi
Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: ontangulcin@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0406-7977
Balıkesir / Türkiye

MA Student
Balıkesir University
Institute of Social Science
E-mail: ontangulcin@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0406-7977
Balıkesir / Turkey
doi: 10.56432/tmdrd.1101037

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received 09 Nisan 2022 • 09 April 2022
Kabul Tarihi • Accepted 29 Nisan 2022 • 29 April 2022

Ö z e t

Bu çalışma, psikiyatr Mustafa Merter'in ben-ötesi psikolojisi ekseninde yazdığı "Dokuz Yüz Katlı İnsan" adlı kitabın incelenmesini amaçlamaktadır. Merter, psikoloji ile maneviyatı harmanladığı söz konusu bu eserinde, transpersonal psikoloji perspektifinden modern insanın içinde bulunduğu varoluşsal sıkıntılara ilişkin İslam tasavvuf öğretisinin zengin kaynaklarından yararlanarak Batı ve Doğu düşüncesinin buluştuğu ortak bir zeminde okuyucuya farklı bir insan betimlemesi sunmaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Tasavvuf
Transpersonal psikoloji • Nefs psikolojisi • Sosyoterapi

A b s t r a c t

This study aims to analyze the book titled "The Nine Hundredfold Man" written by psychiatrist Mustafa Merter on the axis of transpersonal psychology. In this work in which he collates psychology and spirituality, Merter presents a different human description to the reader on a common ground where Western and Eastern thought meet by making use of the rich sources of Islamic sufism regarding the existential problems of modern humans from the perspective of transpersonal psychology.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Sufism
Transpersonal psychology • Nafs psychology • Socioterapy

1947 yılında İstanbul'da doğan Mustafa Merter, ilkokulu Cihangir'de, ortaokulu Avusturya Lisesinde okudu. Orta üçüncü sınıftan sonra İsviçre'de St. Moritz'de Montalya Lisesine ve daha sonra Lemania Lisesine devam ederek 1969 yılında İsviçre Federal Lise Diplomasını aldı. Daha sonra Lozan Tıp Fakültesinde tıp tahsilini tamamlayıp, 1975 yılında mezun oldu. Almanya'da iki sene dâhiliye asistanlığı yaptıktan sonra İsviçre'ye dönerek psikiyatri uzmanlık eğitimine başladı. Zürih Üniversitesine bağlı Burghölzli Hastanesinde psikiyatri polikliniğinde, biyolojik psikiyatri alanında *Flufenazin Dekanoatnöroleptik* adlı çalışması ile doktoraasını tamamladı. Psikoterapi alanında Jungcu ve varoluşçu ekollerden etkilenen Merter, daha sonra I. Yalom'un grup terapisi metodunu benimsedi. Son on senedir var olan tecrübesini benötesi/transpersonal psikoterapi alanına aktararak, özellikle tasavvufi açıdan benötesi psikolojisine yoğunlaştı. Psikolojide dördüncü ekol olarak kabul edilen benötesi psikolojisinin Türkiye'deki ilk temsilcisi olan yazar, 2005 yılında İstanbul'un Üsküdar semtinde Türkiye Benötesi Psikolojisi Derneğini kurdu. Almanca, İngilizce ve Fransızca bilen 1987 yılında Türkiye'ye yerleşti. Evli ve iki çocuk babasıdır. İlk kitabı "Dokuz Yüz Katlı İnsan" ın ardından "Nefs Psikolojisi" kitabını yayınlayan yazar son beş yıldır "Kur'ân-ı Kerim'in Psikolojik Açıdan Tefsiri" adlı çalışmasını sürdürmektedir.

Abraham Maslow, William James gibi psikologların öncülüğünde psikolojinin manevi yanına ağırlık veren *benötesi psikolojisi* (transpersonal psychology), insanın ruhsal yönlerini, değişik bilinç hallerini, doruk deneyimleri ve bütünleştirici bilinç üzerine yapılan araştırmaları merkeze alır. Dördüncü dalga psikoloji akımı olarak nitelendirilen benötesi psikolojisi aynı zamanda modern psikoloji teorilerini mistisizmin farklı formları ile bütünleştirme girişimidir.

"Dokuz Yüz Katlı İnsan" adlı eserinde kadim İslam tasavvuf geleneğini kaynak alan Merter, yeni bir psikoloji yaklaşımı geliştirmiştir. Bu yaklaşım, Doğu ve Batı düşüncesinin ortak bir zeminde buluşmasıyla daha sağlıklı bir psikoloji bilimi doğabileceği görüşünü merkeze alır. Bu doğrultuda Merter, ego psikolojisi, nefis psikolojisi olarak tamamlanırsa şayet, çağımıza özgü birçok davranış tarzının altında yatan nedenlere nüfuz edilebileceğini dillendirir.

Psikoloji alanında söz sahibi olan yazar, mevcut kuramların yaygın olarak insan ruhu hakkında *fili tarif eden körler* gibi (s. 11) değişik açılardan tanımlama yaptıklarını vurgular ve bundan dolayı bütünü kavrayamadıklarını ifade eder. Kitabının önsözünde senelerin psikiyatristi olmasına

rağmen sık sık depresyona girip çıktığını, geriye dönüp baktığında kendisini sanki her renge boyanmış biri gibi hissettiğini belirten Merter, edindiği tecrübeleri, yaptığı hatalara benzer hatalar yapılmasını diye okuyucuyla paylaştığını dillendirmiştir. Bu doğrultuda yazarın insana duyduğu yoğun sevginin ve ona ilişkin beslediği umudun bu eserin yazılmasında asıl güdüleyici faktör olduğu söylenebilir. Nitekim kitabının ilk sayfalarında Merter, bu hususa ilişkin şunları yazmıştır:

İnsani değerlerin güneşin altındaki buz gibi eridiği yüzyulumızda, insanın kim olduğunu ve sıkışıp kaldığı ontolojik dar alanlardan nasıl çıkabileceğini anlamak ve anlatmak öncelikli bir gaye haline geldi. Kendi kendini yok etme sürecine girmiş insanlığın kurtulması için zamana karşı bir yarış içindeyiz. Belki de Doğudan gelen güneş ışınları insanlık ağacının batı kıyısındaki donmuş dallara tekrardan can verir de gelecek ilkbaharda çiçekler açar. İşte bu kitabı, bu umutla kaleme aldım (s. 14).

Tasavvufun Batılı psikologlar tarafından yeterince incelenmediği ve bundan dolayı ortaya çıkan eksikliğin telafı edilmesi gerektiği inancıyla yazılan bu kitapta; modern psikolojinin tarihsel gelişimine, özellikle bilinçdışı kavramının nasıl oluştuğuna değinilmiş ve insanın gölgesi gibi ayrılmaz bir parçası olan bilinçdışı kategorilerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda söz konusu eser, psikolojiye tasavvufi açıdan bakma ihtiyacı hissedenlerin, insan bilincini, nefsin derinliklerini merak eden ve bu minvalde hayatlarına yön vermek isteyenlerin istifadesine sunulmuştur.

Kaknüs Yayınevinden çıkan ve on sekizinci baskısı yapılmış olan Mustafa Merter'in "Dokuz Yüz Katlı İnsan" adlı eseri kısa bir teşekkür ile önsözden ve dokuz ana bölümden oluşmuştur. Kitabın önsözünde (s. 11-15) yazar, kendi iç yolculuğunu samimi bir dille anlatmış ve insanlığın sıkışıp kaldığı ontolojik dar alandan tasavvufun uçsuz bucaksız iklimine doğru nasıl yol bulunacağını, modern psikoloji ile sufi psikolojisi arasında karşılaştırmalı bir yaklaşım benimseyerek okuyucuya sunmuştur.

Eserin "Bilinçdışının Keşfinin Kısa Tarihçesi" (s. 15-81) başlıklı birinci bölümüne, kitaba adını veren cümlenin geçtiği Hz. Mevlana'nın "Aziz dost! Sen, tek bir kişi değilsin; sen bir âlemsin! Sen derin ve çok büyük bir denizsin. Ey insan-ı kâmil! O senin muazzam varlığın, belki dokuz yüz kattır, dibi kıyısı olmayan bir denizdir. Yüzlerce âlem, o denizde gark olup gitmiştir" beyitiyle başlanmıştır.

Bilinçdışının keşfinin Batı dünyasında insan konusunda yapılmış

en çarpıcı keşif olduğuna değinen yazar, bu keşfin tarihsel analizini yapmış, nedenleri ve zamanlaması üzerinde durmuştur. Freud ile doruk noktasına çıkan bu keşif süreci sırasıyla (i) Freud ve öncüleri (ii) F. Nietzsche (iii) Freud'a İtiraz: C. G. Jung (iv) Freud ve Jung Sonrası başlıkları altında incelenmiştir. William James'in *hal psikolojisi* hakkında 1850'lerde söylediği sözlerin yeniden keşfiyle ondan ilham alan Karen Horney'in ve Abraham Maslow'un *gerçek benlik/real self* alanında yapmış oldukları çalışmaların Batı dünyasında benötesi psikolojisinin temelini oluşturduğunu ifade eden yazar, H. Hartman - H. Kohut gibi, benlik psikolojisini derinlemesine analiz eden isimleri tasavvufi bakışın özgün yaklaşımıyla mercek altına almış ve bu doğrultuda ilgili kuramları ve ulaşılan noktaları okurlarına sunmuştur. Modern psikolojinin geldiği nokta "Yeni Arayışlar" başlığı altında verilmiş ve tüm eksikliklerine rağmen sağladığı olumlu gelişmelere de değinilerek bölüm sonlandırılmıştır.

Kitabın "C. Tart ve Bilincin Halleri" başlıklı ikinci bölümünde (s. 83-141) W. James'in '*incecik bir zar altında başka bilinçlerin de olabileceği*' görüşünden etkilenen C. Tart'ın sistem teorisinden yola çıkarak, insan bilincinin hem yatay hem de dikey analizini yapmaya çalıştığı anlatılmıştır. İlk kez metodik yaklaşımla ele aldığı "Bilincin Halleri" adlı kitabında C. Tart'ın insan bilincini sırasıyla (i) güncel uyanık bilincimiz olan günlük alışılmış bilinç durumu (GABD) (ii) gün boyu küçük farklılıklar gözlenen değişik bilinç halleri (DBH) (iii) alışılmış bilinç durumuna göre büyük farklılıklar gösteren farklı bilinç durumları (FBD) şeklinde sınıflandırdığı belirtilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak Tart'ın teorisinde güncel bilincimizin ortaya çıkmasına neden olan birbiriyle bağlantılı on iki sistem üzerinde durulmuştur. Öncelikle farkındalık (müşahede alt sistemi) incelenmiş sonrasında farklı bilinç durumları olarak nitelendirilen rüya, hipnoz, sarhoşluk, meditasyon ve uyku kavramları incelenmiştir. Bu doğrultuda değişik bilinç halleri hakkında ayrıntılı bilgi veren Merter, yaptığı tanımlamaların daha iyi anlaşılması noktasında şemalar kullanarak anlatımını güçlendirmiştir. Bununla birlikte yazar, tasavvufta yaşanan durumları ve halleri (zikir, tefekkür, rabita, murakabe, sema) karşılaştırmalı bir şekilde incelemiş ve bu hallerin insana neler kazandırabileceğini kendi tecrübelerinden yola çıkarak okuyucuya aktarmıştır.

Sufi psikolojisi açısından, değişik bilinç hallerinin anlaşılmasının önemi üzerinde ısrarla duran yazar, tasavvuftaki *hal, makam* kavramları ile Tart'ın *değişik bilinç halleri* arasındaki benzerliğe dikkat çekmiştir. Merter, Tart'ın kitabını yazmadan 700 sene öncesinde tasavvufun hal ilmin-den (Seyr-i suluk) bahsettiğini, "Mesnevi-i Şerif"ten alıntılıdığı beyitlerle

hem okuyucunun hem de R. Frager aracılığı ile göndermiş olduğu mektupla C. Tart'ın bilgisine sunmuştur.

Eserin “Ken Wilber ve Bilinç Yelpazesi” (s. 113-139) başlıklı üçüncü bölümünde, 1970lerin romantik Jungcu dahi çocuğu olarak tanınan Kenneth Earl Wilber'in kısaca özgeçmişinden bahsedilmiştir. Daha sonra Wilber'in görüşleri üzerinde durulmuş ve ikinci kitabı “Atman Projesi”nde Wilber'in manevi gelişimi ve aydınlanmayı açıklamaya çalıştığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda *önce/öte karşılıklı* kavramı ile aydınlanma diye tanımlanan sürecin hayatın ilk dönemlerindeki *safliğe dönüş* olmadığını ifade eden Wilber'in, benötesi hallerin özgür irade ile harekete geçen üstün insani değerler olduğuna ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Bu görüşlerle Jung'un da temsilcisi olduğu *romantik ikellik* görüşünün ve Freud'un manevi arayışları tanımlamak için ileri sürdüğü *gerileme teorisinin* çürütüldüğü belirtilmiştir. Kitapta Einstein'ın bütün fizik kanunlarını bir formül altında toplaması gibi Wilber'in de maneviyatı ve tüm bilimlere kapsayan eksiksiz bir daire oluşturmak istediği, ne var ki deha seviyesindeki zekâsına rağmen vahiy mesajından kopuk marifet arayışından dolayı çabalarının sonuçsuz kaldığı belirtilmiştir.

İlk kitabı “Bilinç Yelpazesi” nde Wilber'in (tasavvufi karşılığı *akellik* olan) bu âlemi *birlik bilinci* olarak tanımladığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda Wilber'in, sonsuzluk âleminde, içinde yaşadığımız zaman ve mekân boyutuna düşen *bir damlanın* yani insanın serüvenini anlattığı *iniş/nüzul şemasının* ilginç yönlerine değinilmiştir. Çok katmanlı bilinçdışı ile tasavvuftaki nefsin katmanları arasındaki benzerliğe dikkat çekilmiş ve bu benzerlik şemalarla desteklenmiştir. Tart'ın ve Wilber'in görüşlerinin özetlendiği söz konusu bölüm Mesnevi'den alıntılar yapılarak sonlandırılmıştır.

Kitabın “Muhyiddin İbn Arabi” (s. 141-183) başlıklı dördüncü bölümünde filozof-sufi kimliği ile bilinen, İslam ve tasavvuf düşüncesinin dünyada en çok tanınan şahsiyetlerinden biri olan İbn Arabi'nin kısaca hayatına ve düşünce sistemine yer verilmiştir. Onun “Fusus'ül-Hikem” adlı eserinden yola çıkarak insan varlığının ontolojik yapısını (i) Dipsiz Karanlık A'yan-ı Sabite ve (ii) İlahi Tecellinin Odak Noktası Can başlıkları altında inceleyen yazar, İbn Arabi'nin felsefi ve sufi bakış açısıyla, vahdet-i vücud anlayışına, ilahi isimlere ve rahman-rahim makamları arasındaki farklara değinmiştir. Yunan filozofları (Eflatun, Plotinus), Jung'un arketipleri, Wilber'in ikilik düalizmi konularının ele alındığı bu bölümde öne sürülen düşünceler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenmiştir. Mevlana'nın eserlerinden alıntılarla konu zenginleştirilerek, nefis-i emmarenin zaman âlemine nüzülü (inişi), *rahman-rahim farkı*,

ben, benlik ve gölgeler âlemi şemaları kullanılarak açıklanmıştır.

“*Gölge varlık olarak tanımlanan insanın maddi “gerçekliği” derununda en-Nur esmasını mı taşımaktadır? Derinlerine doğru nüfuz edildiğinde, tüm maddi âlemin özü, Nur’dan mı müteşekkildir?*” sorusuna Merter, nur ile hayal arasında bağlantı kuran İbn Arabî’nin görüşlerini esas alarak açıklık getirmiştir. Bölüm sonu Muhammed Esed’in Berlin metrosunda seyahat ederken gördüğü yüzlerin istisnasız nurdan mahrum, donuk acıyla kasılmış olduğunu müşahede etmesi sonucunda eşi ile birlikte İslam dinini tercih etmesi hikâyesi ile bağlanmıştır.

“İki Kutuplu İnsanın İç Diyalogu Nefs-Can İlişkisi” (s. 185-258) başlıklı beşinci bölüme yazar, kitabının arka kapağına da konu olan insan ve nefis katları tasviri ile başlamıştır. Bu doğrultuda nefis mertebelerini bir gökdelen olarak tasvir etmiş, insanın her katta tıpatıp bir benzerinin olduğunu ve psikolojik açıdan her alt kişiliğin sahnede oynanan role tabül ettiğini belirtmiştir. Söz konusu katlar arasında niçin yükselmemiz gerektiği sorusunun cevabını yazar Kur’an-ı Kerim’den ayetlerle, Mevlana’dan beyitlerle, kendi deneyimleriyle ve gerçek hayattan kesitlerle açıklamıştır.

Gündelik hayatta tecrübe edilen nefsin katlarına özgü latif duyguların ve hallerin öneminden bahseden Merter, kaplarına sığamadıkları için ötelere sızlamak isteyen bir sürü gizli dervişin bu özlemlerle yaptıkları yanlışlara değinmiştir. Bu bağlamda nefis mertebelerinde yükselip daha *yüksek katlara* çıkıldıkça insandaki görme duyusunun süreç içinde büyük değişikliklere uğrayacağı ve görüşteki bu farklılaşmayla eşyaya bakıldığına anlamın da değişeceği vurgulanmış ve nefis mertebelerine göre farklılık arz eden *nazar, basiret, müşabede, ruyet* olarak isimlendirilen hallerin tanımlamaları yapılmıştır. Nefis mertebelerini kat ettikçe insanda zahir eden *keşf, hayret, hikmet, her an yeniden yaratılış, zaman, ölüm ve gerçek hayat âlemi* gibi hallerin müşahedeyle bağlantısına değinilmiştir. Asrın ünlü düşünürlerinin insana bakış açılarını, nefis mertebelerini merkeze alarak karşılaştırmalı bir metotla inceleyen yazar, *esyanın ve insanın bakikati - tecelli ve taayyün* şemalarıyla anlatımını güçlendirmiştir. Son olarak “Fusus’ül Hikem”den ve tasavvuf büyüklerinden alıntılara yer vermiştir.

Eserin “İslami Değişik Bilinç Halleri” (s. 259-280) başlıklı altıncı bölümüne değişik bilinç hallerinin tanımıyla giriş yapılmıştır. Kararlı bir yapısı olmayan bu hallerin günlük hayatta ortaya çıkış anlarına değinen yazar, söz konusu hallerin dış etkenler tarafından nasıl belirlendiği üzerinde durmuştur. Arzuların ve isteklerin girdabında insanın doğum la başlayıp ölümlerle biten yatay alandaki arayışının bedelinin ağır olduğunu

ve manevi yükselişi temsil eden dikey boyut ile temas kurulmadığı takdirde nefis katlarında iniş başlayacağını ifade eden Merter, bu durumun karanlık ve ontolojik daralmayı beraberinde getirdiğini, güncel hayattan örneklerle ifade etmiştir. Bu bağlamda yükselişe geçmek için yapılması gereken uygulamaların başında gelen namaz ibadetinin önemi üzerinde durulmuştur. Daha sonra namaz ibadetinin insanda yaptığı değişim, “Namaz” (değişik bilinç hali) başlığı altında incelenmiştir. *Namaz durumunda zihinsel değişim* adlı şemayla anlatım daha açık kılınmıştır. Namaz ibadetinin tetiklediği değişik bilinç halleri, zahiri ve batını anlamda insana kazandırdıkları ve abdestten başlayarak ibadetin tüm ayrıntıları sufi psikolojisi bağlamında Kur’an ve sünnet ışığında incelenmiştir.

Beş vakit namaz vasıtasıyla nefsin katlarında başlayan yükselişin tüm zamanlara yayılması ve yeni varoluş modelinin oluşması için, ramazan ayında ve üç aylarda yapılan ibadetlerin ve özellikle orucun önemine dikkat çeken Merter, bu aylarda yapılan ibadetlerin insan bedeninde ve ruhunda yaptığı değişiklikleri analiz etmiştir. Benzer şekilde hac ibadetinin geçmişten günümüze taşıdığı hikmetler, Ali Şeriatî’nin “Hac” isimli kitabından alınan fikirler eşliğinde anlatılmıştır. Son olarak oğlu Müslüman olan Amerikalı bir babanın “Sizin İslam dediğiniz şey, olsa olsa bir hayat sigortası olmalı” sözüyle bölüm sonlanmıştır.

Eserin yedinci bölümü “Yeni Çağ Manevi Arayışları” (s.281-297) adını taşımaktadır. Hz. Mevlana’nın Divan-ı Kebir’inden alıntılıdığı “...Ey insanoğlu! Hazine bulursun ama ömür bulamazsın. Sen uğraş da kendini bul, kendindeki gizli hazineyi araştır...” cümleleri ile konuya giriş yapan yazar, nefis yapısının katları arasında sıkışıp kalan tüm insanların, inanışları ne olursa olsun hasretle bir üst kata çıkabilmek için arayış içerisinde olduklarını belirtmiştir ve Batı dünyasının metafiziği yaşayamama gerilimi içerisinde oluşunun nedenleri üzerinde durmuştur. Bu bağlamda diğer dinlerin, müntesiplerine getirdikleri mesajların yetersiz olduğuna değinilmiş ve bundan dolayı ortaya çıkan boşluğu kendi başlarına doldurmaktan başka çareleri kalmayan insanların yeniçağ manevi arayışlarına yönelindikleri belirtilmiştir.

Yeniçağ manevi arayışları çerçevesinde Hristiyanlık inancı, (Katolikler, protestanlar, mormonlar vs.) Musevilik dini, Hinduizm, Budizm gibi inanışlar değerlendirilmiş ve bunların günümüzde geldikleri nokta gözler önüne serilmiştir. Bu bağlamda kişisel imkânları doğrultusunda manevi yükselme arayışına girenleri bekleyen tuzaklar, yazarın kendi deneyimleri doğrultusunda verdiği örneklerle okuyucuya sunulmuştur. Aynı zamanda bu tuzaklar, Kur’an’dan ayetlerle ve hikmet sahibi ariflerin sözleriyle delillendirilmiştir. *Kendin pişir kendin ye ermişliği* ile bir yere

varılamayacağıının vurgulandığı bu bölüm, ruhun kutsal olduğunun ve bu kutsallığın hakkını vermek gerektiğinin altı çizilerek sonlandırılmıştır.

“Benötesi Psikolojisi ve Psikoterapi” (s.299-386) başlıklı sekizinci bölüm (i) Rüya Yorumu (ii) Rüya Analizine Giriş (iii) Diğer Psikoterapi ve Sosyoterapi Yaklaşımları (iv) Yeni Sosyoterapi Arayışları alt başlıklarından oluşmaktadır. İlk olarak psikoterapinin tanımı ile başlanmış, daha sonra nefsin katmanlı yapısının bilinmesinin psikoterapiye ve dolayısıyla psikolojik tedavi sürecine taptaze bir soluk getireceğine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda insanın hayat yolculuğu karanlık bir ormana benzetilmiştir. Bu yolculuk, yolunu kaybeden insana hasta, ormanı tanıyan, tehlikelerden haberdar olan, hatta bir zamanlar kaybolup yolunu bulmuş olan insana da terapist denildiği orman metaforu üzerinden anlatılmıştır. *Kritik diyalogu* terapide “çok kutsal insani bir boyutu olan varoluşsal bir duruş” olarak tanımlayan yazar, psikoterapistin eğitimini, hastalarıyla diyalogunun nasıl olması gerektiğini kendi tecrübelerinden ve örnek aldığı şahsiyetlerin hayatlarından verdiği kesitlerle açıklamıştır.

Merter, benötesi psikolojisinin geçmişini tekrar süzgeçten geçirdiği sekizinci bölümde assogioli şemasından yola çıkarak psikoterapi ekollerini üç ana grupta incelemiştir. Ardından orta bilinçdışı ve alt bilinçdışı katmanlarında gelenen noktaya değinmiş ve sonrasında nefsin üst katmanları ile ilgilenen, tasavvuftan feyz alan benötesi psikoterapinin önemine dikkat çekmiştir. Yazar, benötesi psikolojisinin araştırma ve tedavi yöntemleri olarak rüya yorumlarının önemli bir yer tuttuğunu ifade ettikten sonra S. Freud ve C. Jung’un rüya analizlerine yer vermiştir. Bu bağlamda O, benötesi psikolojisi açısından farklı bir bilinç durumu olan rüyayı “bizler kuantum sıçraması yapıp o sonsuz bilinç dışı okyanusuna dalarız” (C. Tart) sözü ile açmış ve okyanus kadar derin olan rüya âlemi hakkında Mevlâna, İbn Arabi, İmam Gazali, Fahreddin Razi, İbn Haldun, Ahmed Avni Konuk gibi din büyüklerinin görüşlerine yer vererek son değerlendirmelerini yapmıştır.

Rüya analizine giriş başlığı altında dokuz tane rüya örneği üzerinde duran Merter, rüya analizine yardımcı olmak amacıyla üç aktif hayal kurma örneğine, metotlarına ve bunların uygulandığı alanlara ilişkin bilgilere yer vermiştir. Son olarak sosyoterapinin (hayır terapisi), sosyal duyarlılığın tedavi edici yönüne değinerek bölümü sonlandırmıştır.

“Son Değerlendirmeler” (s. 387-395) başlıklı kitabın dokuzuncu ve son bölümünde yazar, dokuz yüz katlı olarak tanımladığı insanın, nefsin katları arasında sıkışıp kaldığı veya aşağıya doğru düşüşünün gerçekleştiği durumlardaki hallerinden bahsetmiştir. Bu hallere sebep olan rahatsızlıkları (i) Manevi Aidiyetsizlik Depresyonu (ii) Sanal Bağımlılık (iii)

Cinsellik (iv) Sadist, Psikopat ve Sosyopat Davranışlar (v) İntihar ve Otomutilasyon (kendi bedenine zarar verme) başlıkları altında incelemiştir. Hal psikolojisinin çıkış noktasına ve günümüzdeki önemine değinerek bölümü sonlandırmıştır.

İlerleyen sayfalarda “Yayınlanmış Makaleler ve İleriye Yönelik Araştırma Alanları” başlığı altında kitaba (i) Psiko-spritüel Kriz (ii) Din-Maneviyat-Psikoloji ve Psikiyatri (iii) Kaliforniya Sendromu ve (iv) Mektuplar (s. 399-452) adlı dört ek bölüm ilave edilmiştir.

Eserin güçlü yönleri: (i) Benötesi psikolojisinin Türkiye’deki tek temsilcisi ve alanında dördüncü ekol olarak kabul edilen nefis psikolojisi ilminin kurucusu olan Merter, psikoterapi alanına yepyeni bir bakış açısı getirerek geliştirdiği terapi teknikleri sayesinde eserine dünyada ilk ve eşsiz bir çalışma niteliği kazandırmıştır. (ii) Geçmişten günümüze Batı psikolojisinin tüm yönlerinin karşılaştırmalı bir metotla ele alınması, psikoloji, felsefe ve tasavvufa meraklı okuyucular için kitabı çok değerli bir hazine haline getirmiştir. (iii) Alanına son derece hâkim olduğu görülen yazar, bu eserinde, katlar arasında sıkışıp kalmış, kendi özünü kaybetmiş çağımız insanının yaratılış gayesi olan ahsen-i takvime ulaşma potansiyeline sahip olduğunu etkin bir dille temellendirmiştir. Eser, günümüz insanına katlar arasında nasıl yükselebileceğinin yollarını öğretme ve metotlarını gösterme açısından bir başucu kitabı olma niteliği taşımaktadır. (iv) Modern psikoloji biliminin yıllarca dayattığı basit, aşağılık ego yapılarının aksine insanın kendi çaba, inanç ve isteğiyle çok katlı ve çok yönlü nefis aşamalarına ulaşabileceğini göstermesi, insanın sonu olmayan bir gelişme potansiyeli olduğunu okuyucuya aktarması eseri güçlü kılan yönlerdendir. (v) Eserinde Mevlana’nın ve İbn Arabi’nin görüşlerine ağırlık veren yazarın, anlam arayışı içerisindeki günümüz insanını, psikolojiden çok önce keşfedilen tasavvufa yönlendirme gayreti takdire layıktır.

Eserin zayıf yönleri: (ii) Kitap teoloji ve psikoloji bilimi perspektifinden ele alınmıştır. Fakat okuyucuların her iki alana da hâkimiyet düzeyleri aynı olmayacağı göz önünde bulundurulduğunda eser yeterince anlaşılabilir değildir.

Eserin geliştirilebilir yönleri: (iii) Psikoloji ve teoloji perspektifinden yazılan eserin iki alan okuyucusu için de anlaşılır olmasını sağlamak için konular sadeleştirilebilir veya daha fazla açıklama yapma yoluna gidilebilir. Böylelikle bu kıymetli eserin anlaşılabilirlik düzeyi artar ve daha fazla insanın istifade etmesi sağlanmış olur.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Yazar Bilgileri | Author Information

Gülçin Öntan (Yüksek Lisans Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Paşa alanı Mh. 184.Sk. 22 10020 Merkez\Balıkesir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* ontangulcin@gmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-0406-7977 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Din psikolojisi, (b) Tasavvuf (c) Nefs psikolojisi, (d) Manevi Danışmanlık ve rehberlik

Halime Hilal Taşkın (Doktora Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Bahçelievler Mah. Esin Sok. Yaşamkent Konutları. C Blok. Daire: 10. Merkez/Kütahya. ■ *Elektronik Posta / E-mail:* hilalalagoz@hotmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-0186-3492 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (b) Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, (c) Din psikolojisi, (d) Din ve ruh sağlığı.

M. Naci Kula (Doç. Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. Nilüfer/Bursa ■ *Elektronik Posta / E-mail:* nkula@yahoo.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000- 0003-1763-9620 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Manevî danışmanlık ve rehberlik, (b) Dezavantajlı gruplar, (c) İslam psikolojisi.

Mustafa Atak (Dr. Öğr. Gör.) –

■ *Kurum / Institution:* Erciyes Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Bahçelievler Mah. Mevlana Cad. Avcıl Sitesi No:28/6 B Blok Daire: 6 Talas/Kayseri ■ *Elektronik Posta / E-mail:* mustafaatak@erciyes.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid :* 0000-0003-2913-411X ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Rehberlik ve psikolojik danışmanlık(b) Din psikolojisi, (c) Aile psikolojisi.

Mustafa Koç (Prof. Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Meşelik Kampüsü. Büyükdere Mah. Prof. Dr. Nabi Avcı Bulvarı. No: 4. 26040 Odunpazarı/Eskişehir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* mustafa.koc@ogu.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-1299-7963 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Dinsel gelişim psikolojisi, (b) Dinsel yönelimler ve dindarlık tipolojileri, (c) Dinsel ritüellerin psikolojisi, (d) Din ve ruh sağlığı ilişkisi, (e) Müslüman-Türk diasporasının ruh sağlığı, (f) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (g) Ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi, (h) Din ve benlik ilişkisi, (i) Dinsel kavram gelişimi, (j) Din psikolojisi tarihi ve literatürü, (k) Manevi danışmanlık ve rehberlik tarihi ve literatürü.

Serpil Başar (Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* İzmir İl Müftülüğü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Yenigün, Anafartalar Cd. No:497, 35240 Konak/İzmir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* serpil-basar@hotmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0002-9727-8337 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Hemşirelik, (b) Tefsir, (c) Din psikolojisi.

Sümeyye Nur Kaya (Yüksek Lisans Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Meşelik Kampüsü. Odunpazarı/Eskişehir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* smyynr94@gmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0002-9914-6688 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (b) Dezavantajlı gruplar, (c) Din psikolojisi, (d) Sosyal hizmetlerde manevi danışmanlık ve rehberlik.

Zeynep Karlık (Doktora Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Yüzüncüyıl Mah 415. Sk. No:59 Buhara Evleri A Blok D:12 Nilüfer/Bursa ■ *Elektronik Posta / E-mail:* zeynepsariyer@hotmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0002-2940-6579 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Din psikolojisi, (b) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (c) Kriz ve yas danışmanlığı.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Yayın ve Yazım İlkeleri Principles of Publishing and Writing

■ **Yayın İlkeleri** | Principles of Publishing

- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi (TMDRD), yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayımlanan bilimsel ve uluslararası hakemli statüsünde akademik bir alan dergisidir.
- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin yazı dili Türkçe'dir. Ancak yayın kurulu kararıyla İngilizce yazılar da yayımlanabilir.
- Dergide yayımlanan yazıların dil, bilim ve hukuksal açıdan her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yazıların yayımlanıp yayımlanmamasına derginin yayın kurulu karar verir.
- Derginin bir sayısında bir yazara ait en fazla iki çalışma yayımlanır.
- Dergide din ve maneviyat ilişkisi kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik bilim dalının tüm araştırma konularına ilişkin telif, çeviri, sadeleştirme, kitap tanıtımı ve kongre-sempozyum değerlendirmeleri vb. çalışmalar yayımlanır.
- Dergiye gönderilen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımına karar verilmemiş olmalıdır.
- Dergiye gönderilen yazılar, intihal programıyla benzerlik oranlarına bakılarak kabul edilir.
- Yazarlara telif ücreti ödenmez.
- Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen yazılar, editörün ön incelemesinden sonra yayın kurulu tarafından belirlenen konunun uzmanı iki hakeme gönderilir. Yazının gönderildiği her iki hakemden olumlu rapor gelmesi durumunda yazı yayımlanır. İki hakemin olumsuz görüş belirtmesi durumunda yazı yayımlanmaz. Bir hakem olumlu, diğeri olumsuz görüş belirtmişse alan uzmanı üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemden olumsuz rapor gelmesi durumunda yazı yayımlanmaz. Ancak olumlu rapor gelmesi durumunda yazının

yayımlanması konusundaki son karar, raporların içeriği dikkate alınarak editör görüşüyle yayın kurulu tarafından verilir.

- Yayımlanmasına karar verilen yazıların hakem raporlarında "düzeltmelerden sonra yayımlanabilir" görüşü belirtilmiş ise yazı, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazarına geri gönderilir. Düzeltmeler yapıldıktan sonra hakem uyarılarının dikkate alınıp alınmadığı editör ve editör yardımcısı tarafından kontrol edilerek son karar verilir.
- Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları, Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'ne (TMDRD) ait olup yayıncının izni olmadan tamamı veya bir kısmı basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz.
- Yayımlanma ve yazım ilkelerine uygun yazılmadan dergiye gönderilen yazılar değerlendirilmeye alınmaz.

■ Yazım İlkeleri | Principles of Writing

- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nde (TMDRD) yayımlanması istenen yazılar, manevi danışmanlık ve rehberliği merkeze alan ve/veya bu bilim dalına katkısı olan diğer bilim dallarıyla ilişkili özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır:
- Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının içeriğiyle uyumlu olmalı, yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.
- Türkçe ve yabancı dildeki özetler yazının problemini, amacını, kapsamını, metodolojisini ve sonuçlarını yansıtmalıdır.
- Makale, akademik bir çalışma türü olan bildiri, yüksek lisans veya doktora tezinden üretilmiş ise bu durum, mutlaka metnin ilk sayfasında belirtilmelidir.
- Makalenin hazırlanmasında bilimsel teknik ve yöntemlere uyulmalıdır. Aynı zamanda çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir sistematik düzen içinde verilmelidir.
- Makale metninin içindeki 'Giriş' ve 'Sonuç' bölümleri dışındaki ana ve alt başlıkları alfabetik sisteme göre düzenlenmelidir. Örnek yazım: a., a.a., a.b. gibi.
- Yazıda kullanılan kaynaklar, yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, kullanılan her türlü belge, kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda yer verilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
- Makalenin sonuç bölümü, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, ana metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara yer verilmemelidir.
- Sayfa yapısı: Kenar boşlukları üstten 2,5 cm, alttan 1,5 cm, iç 2,0 cm, dış 2,0 cm şeklinde ayarlanmalı ve cilt payı 0,4 cm olmalıdır. Kâğıt boyutu genişlik 16 cm ve yükseklik 24 cm seçilmelidir.
- Yazı biçimi: Metin kısmı Garamond yazı tipi, ana metin 12 punto ve başlıklar bold olarak yazılmalıdır. Ana metin kısmı satır aralığı 1,0 ve çok gerekli durumlardaki dipnot yazımı ise metinle aynı yazı tipinde 10 puntoyla yazılmalı-

dır. Ana metindeki paragraf aralığı → Önce: 6 nk, Sonra: 0 nk şeklinde olmalıdır. Tüm metin hizalama ise iki yana yaslı biçimde olmalıdır. Paragraf girintisi 1 cm olmalıdır.

- Makalenin başlığı ilk sayfanın başına, dergiye özgü şablon kullanılarak kalın 14 punto büyük harflerle sayfa ortalanarak Türkçe ve İngilizce yazılmalıdır.
- Yazar bilgileri-i (Makale başında): Dergi şablonu kullanılarak makale başlığından sonra 2 satır aralığı verilerek sayfanın ortasında yazar/ların adları, soyadları, akademik unvanları, çalıştıkları kurum ve orcid numaraları Türkçe ve İngilizce olarak belirtilmelidir. Ayrıca yazarların iletişim bilgileri şablona uygun olarak verilmelidir.

Örnek yazım:

Ali Ulvi Mehmedoğlu

Prof. Dr.

Marmara Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

E-posta: aliulvi@marmara.edu.tr

Orcid: 0000-0001-8546-9614

İstanbul / Türkiye

Professor

Marmara University

Faculty of Theology

E-mail: aliulvi@marmara.edu.tr

Orcid: 0000-0001-8546-9614

İstanbul / Turkey

- Yazar bilgileri-ii (Makale sonunda): Dergi şablonu kullanılarak makalenin en sonuna 2 satır aralığı verilip yazarın kişisel bilgileri verilmelidir.

Örnek yazım:

Ali Ulvi Mehmedoğlu (Prof. Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Mahir İz Cad. No: 2. 34662 Üsküdar/İstanbul

■ *Elektronik Posta / E-mail:* aliulvi@marmara.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0001-8546-9614

■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) İnanç psikolojisi, (b) Dindarlık, (c) Tanrı tasavvurları, (d) İnanç, (e) Değerler.

- Makalenin ikinci sayfasında özet kısmı 11 punto Garamond yazı tipiyle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet, en az 300 ve en fazla 305 kelimedenden oluşmalıdır. Özet / Abstract bölümünde, araştırmanın problemi, amacı, kapsamı, metodolojisi ve sonuçları belirtilmelidir.

- Hem Türkçe hem de İngilizce özet bölümünde en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan “anahtar kelimeler/keywords” yer almalıdır. İlk anahtar kelime mutlaka bilim dalı adı (manevi danışmanlık ve rehberlik) olmalıdır. Daha sonra metin içeriğini tam olarak yansıtan diğer anahtar kelimeler eklenmelidir.

- Makalede yer alan tablo, şekil veya grafiklerdeki yazılar ve/veya sayılar, Garamond yazı tipinde ve 10 punto olmalıdır.
- Makalede yer alan tablo, şekil, grafik veya fotoğraf başlıkları Garamond yazı tipinde ve 11 punto olmalıdır ve küçük harfle yazılmalıdır (Örnek yazım: Şekil-1:)
- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nde (TMDRD) yayımlanan yazılarda hem metin hem de kaynakça yazımında APA stili / APA style kullanılır. Bu sebeple metin içi APA atıf sistemine göre yazılmış yazılar kabul edilir.
- APA stiline göre metin içinde atıf gösterme şu şekildedir: Yazar soyadı, yayım yılı: Sayfa numaraları. (Örnek yazım: Pargament, 2001: 46-49).
- Birincil kaynaklara ulaşılamamış ise atıf yapılırken önce asıl kaynak, sonra da alıntılanan ya da aktarılan ikincil kaynak belirtilir: (Örnek: Pargament, 2001: 210'dan akt. Cengil, 2014: 31).
- APA stiline göre kaynakça yazımı şu şekildedir: Yazar soyadı, adı, yayım yılı, eser adı, yayımlanan yer ve yayınevi. (Örnek yazım: Pargament, K. I. (2001). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York: Guilford Press).
- Yazıda bir yazarın birden çok eseri kullanılmış ise kaynaklar, kaynakça bölümünde kronolojik sırayla yazılır. Bir yazarın aynı yıl yayımlanmış birden fazla çalışması kullanılmış ise eser adlarının alfabetik sırasına göre "2008a", "2008b" şeklinde sıralanır.
- *Not:* APA Atıf Stili / APA Citation Style'nin kullanımına ilişkin örnekler ve detaylı teknik bilgi için bkz. <https://www.apastyle.org>.

Issue: 5 Year: 2022 June
ISSN: 2687-2714

TURKISH JOURNAL FOR THE SPIRITUAL COUNSELING AND CARE

5

